VCD'de 'Leonardo Da Vinci' belgeseli (2)

popüler tarih

NTV populertarih@ntv.com.tr Eylül 2000 Sayı 4 1.500.000TL

Dosya: 6-7 Eylül olayları

ÇİRKİN KRALI KİM YARATTI?

ISSN 1302-6577

merakediyorum@googlegroups.com

İçindekiler

Eylül 2000

KAPAK

86 **Çirkin Kralı kim yarattı?**
Yılmaz Güney, bundan tam 16 yıl önce, yani 9 Eylül 1984'te, yurtdışına kaçışından üç yıl sonra, Paris'te yaşama veda etti. Bugün, sanatı ve kişiliği, hâlâ tartışılıyor. Biz de 'Çirkin Kral'ın ilk adımlarını izledik: Güney'i kim ya da kimler yaratmıştı?.. Nasıl ve hangi koşullarda?..
Agâh Özgüç

8 **Okurlardan**

10 **Editörden**

12 **Ayın tarihi**
Tarihe Eylül'den bakış: Doğumlar, ölümler, olaylar, keşifler.

16 **Basında bu ay**
25, 50, 75 ve 100 yıl önce Türk basınında Eylül ayından seçmeler.

18 **Karakutu**
Trikopis'in son görevi
Kansu Şarman

20 **Tartışma**
10 Soruda Türklerin Anadolu'ya gelişi
Erhan Afyoncu

26 **Çiçek**
İstanbul Lalesi nasıl yok oldu?
Sema Göksu

32 **Gelibolu**
Broken Hill savaşı
Can Dündar

34 **Suikast**
Mahmut Şevket Paşa'ya beş kurşun!
Alpay Kabacalı

38 **Ekonomi**
Arapça hesap makinelerinden bugüne, İş Bankası
Deniz Güney

42 **Tanıklık**
100 yaşında bir öğretmen
Necdet Sakaoğlu

46 **Kırk Ambar**
30'lu, 40'lı yılların güzellik yarışmaları
Feza Kürkçüoğlu

48 **Amerika**
Apache'lerin son lideri: Geronimo
Alpaslan Akkuş

52 **Savaş tarihi**
İkinci Dünya Savaşı'nın unutulmaz Alman denizaltıları U-Boot'lar
M. Tanju Akad

68 **Yakın dostlar**
Kedi izlerinin peşinde
Gökhan Akçura

74 **Demokrasi**
Menderes'in yeri neresi?..
Orhan Koloğlu

80 **Kültür**
'İbadet'ten 'ticaret'e, Mavi Yolculuk
Murat Belge

92 **Olimpiyat**
Nadia Comaneci'nin serüveni
Kenan Onuk

DOSYA: 6-7 EYLÜL

58 **Beyoğlu'nda nümayişten yağmaya**
1955'in 6-7 Eylül günlerinde, olaylar nasıl patlak verdi? İstiklâl Caddesi'nden Beyoğlu sokaklarına yayılan ilk hareketlerde neler yaşandı? Olaylar nasıl bir tertipten kaynaklanıyordu?
Yılmaz Karakoyunlu

64 **Komünistler yapmıştır, yakalayın!**
Türkiye'de bir dönem her olumsuzluğun kaynağı olarak gösterilen yazar ve çizerler 1955'in 6-7 Eylül sonrasında da apar topar hapse atıldılar. Aziz Nesin'den Kemal Tahir'e, Refik Erduran'dan Hulusi Dosdoğru'ya, kimi aydınların 6-7 Eylül tanıklıkları.
Kansu Şarman

96 **Beşiktaş**
Yusuf Tunaoğlu Türk futbolunun 'Pele'siydi
Vâlâ Somalı

102 **Ders kitapları**
Yunan Medeniyeti'ne nasıl bakıldı?
Seza Sinanlar

104 **Ajanda**
Konserler, sergiler, konferenslar eylül ayının etkinlikleri.
Nazlı Irmak

108 **Sahne**
Tiyatromuzda bir ucube: Edebi Heyet
Metin And

110 **Beyazcam**
Her mahalleye bir pota
Aydın Erol

112 **Halit Kıvanç'la Radyo Günleri**

114 **İnternet**
Figen Onur Ertan

116 **Sahaf**
Kitap cini Kebikeç
Kansu Şarman

118 **Kitap**
Dilek İçinsel

121 **Burç**
Osmanlı'da Başak: Sünbüle
Metin And

122 **Albümlerden**
Ünlü politikacı ve sanatçıların fotoğraf arşivlerinden
Okşan Özferendeci

124 **Müze**
Rahmi M. Koç Sanayi Müzesi
Nuray Mestçi

128 **Bulmaca**
Sedat Yaşayan

130 **Ayın fotoğrafı**
12 Eylül darbesi

popüler **tarih**

NTV Haber Ajansı, Reklam ve Ticaret AŞ adına İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yayın Yönetmeni
Adnan Bostancıoğlu
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editörler
Kansu Şarman
Barbaros Devecioğlu
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Gökhan Akçura, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Ethem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Ayhan Koç
Fotoğraflar
Ali Öz, Vural Yazıcıoğlu, Coşkun Aşar
Operasyonel Koordinasyon
Nedim Özkan

DOĞUŞ İLETİŞİM
Reklam Direktörü
Zeynep Metin Dalman
Reklam Müdürü
Aslı Gülkan Demirkol
Müşteri İlişkileri Yönetmenleri
Didem Sarısu Destici, Ebru Dağlı, Gina Eşit, Hilal Sayılan
Rezarvasyon
Buket Tıkman
Tel: (0 212) 347 03 03
(Dahili: 303-304)
Tel: (0 212) 347 03 23 (Direkt)
Faks: (0 212) 347 03 13
Satış Müdürü
Cemal Araz
Abone Tel: (0 212) 630 17 00

Yönetim Merkezi
Eski Büyükdere Caddesi, USO Center, No 59, Maslak 80660 / İstanbul
Tel: (0 212) 335 48 70 – 71
Faks: (0 212) 335 00 30
Baskı ve renk ayrımı
Stampa
Dağıtım
BBD

merakediyorum@googlegroups.com

Farklı kültürlere ilgi duymak...

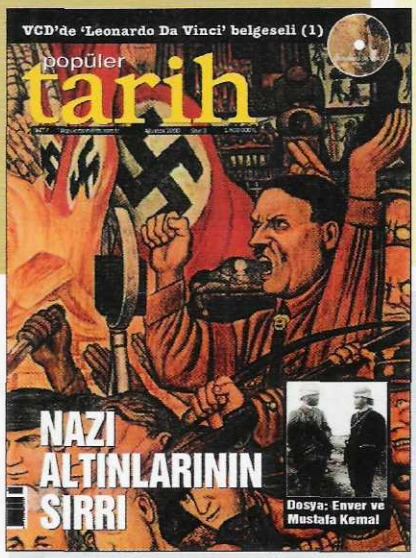
Tarihi seven ve tarihle ilgilenen bir insan olarak derginizi çok beğeniyorum. Derginiz her anlamda mükemmel.
Hacettepe Üniversitesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nde okuyorum. 10 yıl Fransa'da kalıp Fransız kültürüyle büyüdüğüm için, bu ülkenin kültürüne ve tarihine ilgi duyuyorum.
Özellikle Napolyon'un tarih içindeki yeri ilgimi çekiyor. Derginizin gelecek sayılarında Napolyon tarihi ile ilgili bir makale / bölüm yayınlamanız mümkün mü?
Farklı kültürlerin tarihlerini incelemek derginizi daha ilginç kılacaktır. Bence sürekli Osmanlı'ya bağlı kalmanız, derginizi sıradan hale getirir. Benim sizden yayımlamanızı istediğim muhtemel konular şunlar:

- Napolyon'a ilişkin konular
- II. Dünya Savaşı sırasında Nazilere karşı gizlice mücadele veren Fransız direniş örgütü: La Résistance
- Elektriği ve birçok aleti icat eden, ama Amerikalılar tarafından hakkı yenen Yugoslav bilim adamı Nikola Tesla
- Amerika'daki zenci köleler ve onların hayatları.

Önerilerimi dikkate alırsanız çok memnun olurum. Teşekkürler...
Cenk Tan / İstanbul

Çanakkale'de zehirli gaz...

Böyle bir tarih mecmuası çıkardığınız için sizleri tebrik ediyor, yayınınızın devamını diliyorum. 26 yıllık sınıf öğretmeniyim, yakın tarihimize büyük ilgim var. I. Dünya Harbi Çanakkale Cephesi üzerinde araştırmalar yapıyorum. İlginç belge ve bilgilere rastlıyorum. Birinci sayınızdaki 'İngilizlerin Çanakkale Yalanları'nı okuyunca, onların Çanakkale'de zehirli gaz kullanmalarının belgeleri aklıma geldi. Araştırmamı geliştirdim. Yazılı belge ve resimlerle zehirli gaz konusundaki bilgilere ulaştım. (...) Sizlerden, utancımız olan 1912 Balkan Harbi yenilgisinin sebep ve sonuçlarıyla ilgili, resmi tarih dışı bir araştırma, I. Dünya Harbi'nde Mekke Müdafaası'nın araştırmalarını yayınlamanızı istiyorum. Saygılarımla, başarılar.
Cemalettin Yıldız / Çanakkale

Saray ve konak yaşamı

Popüler Tarih gibi güzel bir dergiyi okumak, bana büyük keyif verdi. Böyle bir çalışmayla, bence çok büyük bir boşluğu doldurdunuz. Artık, insanların tarihi daha keyifli öğreneceklerine inanıyorum. Gelecek sayılarınızda, Osmanlı'nın sosyal yaşamı ile saray ve konak yaşamı hakkında da bilgiler verirseniz çok sevinirim.Yayın hayatınızda başarılar dilerim.
Şengül Bozkurt / Tekirdağ

Objektifliğin yansıması

Dumlupınar Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencisiyim. Derginizin Ağustos sayısını alıp okudum. Çok beğendiğimi söyleyebilirim. Uzak zaman incelemelerinin yanı sıra, yakın tarihe de ışık tutan makalelere sahip. İlgi çekici konular akıcı bir üslupla birleştirilmiş. NTV'nin objektifliğinin dergiye yansıması çok sevindirici. Fakat üzülerek söylemeliyim ki, derginizin ilk iki sayısını kaçırdım. Kütahya küçük bir şehir olduğundan, az sayıda gelen derginiz hemen tükeniyor. Yayın hayatınızda başarılar diler, derginizin periyodunu yıllarca sürdürmesini dilerim.
Fatih Can / Kütahya

Değişimi görmek için...

Popüler Tarih'in bildik tarih dergilerinden farklı olduğu ilk bakışta anlaşılıyor. (...) İnsanların düşünce ufuklarını genişletecek, onlara tarih bilinci kazandıracak konularda çalışma yapılması arzusundayım. Bilhassa Milli Mücadele döneminin başından itibaren halk bazında yapılan faaliyetlerin araştırılması taraftarıyım. Bu çalışmanın bölge bölge veya vilayetlerin tek tek ele alınarak yapılmasının birlik ve beraberliğimize katkıda bulunacağına inanıyorum. Ayrıca kültür ve medeniyet konularına biraz daha ağırlık verilmesiyle -özellikle kendi tarihimizin- tarihe olan ilginin kat kat daha artacağını düşünüyorum. Çünkü insanlar kültür ve medeniyet konularında ya kendi yaşamlarını bulurlar ya da değişimi görürler. (...) Saygılarımla.
Mustafa Genç / Konya

Popüler Tarih-Fotoğrafevi Kültür Gezileri

'İstanbul Kazan Biz Kepçe'

Yaşadığımız kenti hangimiz gerçek anlamda tanıdığını söyleyebilir? Günlük koşuşturma içinde hangimiz, çevremizdeki mekânların tarihi ve kültürel izlerini sürmeye zaman ayırıyoruz? İstedik ki, zamanı bir an olsun yavaşlatarak, yüzyıllar boyunca herkesi kendine âşık etmiş bu kenti keşfe çıkalım.
Bu gezilerle, hem İstanbul'u renklerini yeniden keşfetmeye hem de değişime tanıklık etmeye çalışacağız.
İstedik ki, bu geziler yaşadığımız kentle tanışmaya bir başlangıç olsun... Geçmiş ve gelecek kültürlerin izlerini sürmek üzere, gelin yola koyulalım.

BEYOĞLU I / PERA GEZİSİ
- Galatasaray Lisesi
- İlk Radyo binası (GS PTT'si)
- Tokatlayan Han
- Serkidoryan
- Sinemalar bölgesi
- Taksim Maksem
- Aya Triada Kilisesi
- Rumeli, Afrika ve Avrupa hanlar
- Ağa Camii
- Gül Baba Türbesi
- St Antuan Kilisesi
- Levanten Mahalle

BEYOĞLU II / GALATA GEZİSİ
- Galatasaray Lisesi
- Tophane
- Kılıçali Paşa Camii
- Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi
- Türk Ortodoks Patrikhane Kilisesi
- Fransız Geçidi
- Aya Andrea Şapeli
- Yeraltı Camii
- Bankerler Sokağı
- Eski Türk Evleri
- St. Pierre Hanı
- Ceneviz Podestatı
- Arap Camii
- Yanıkkapı
- Saliha Sultan Çeşmesi
- Sokullu Camii
- Beyoğlu Hastanesi
- Galata Kulesi

VEFA / ZEYREK GEZİSİ
- Valens / Bozdoğan Kemeri
- Şehzade Camii
- Vefa Lisesi
- Vefa Bozacısı
- Şeyh Vefa Türbesi
- Atıf Efendi Kütüphanesi
- Vefa Kilise Camii
- Süleymaniye Camii
- Mimar Sinan'ın Türbesi
- Gazanfer Ağa Medresesi
- Zeyrek Camii / Pantokrator Kilisesi

HALİÇ / BALAT GEZİSİ
- Gülcamii
- Aya Nikola Kilisesi
- Patrikhane ve Aya Yorgi Kilisesi
- Fener - Rum Lisesi
- Meryem Ana Kilisesi
- Kandemir'in Evi
- Stefi Stephan Bulgar Kilisesi
- Surp Hıreştegabet Ermeni Kilisesi
- Ohrida Sinagogu
- Blaherne Ayazma ve Kilisesi
- Ivaz Efendi Camii
- Anemas Zindanları
- Leon Surları
- Kabirler

Geziler saat 10.00'da Fotografevi'nden Feza Kürkçüoğlu'nun rehberliğinde başlayacak. Transfer, rehberlik, kumanya 10 milyon TL.
17 Eylül Pazar; Pera Gezisi
24 Eylül Pazar; Galata Gezisi
1 Ekim Pazar; Vefa - Zeyrek Gezisi
Ayrıntılı bilgi için;
Fotografevi, Galatasaray Meydanı, Tütüncü Çıkmazı, No: 4 (Yapı Kredi karşısı) Beyoğlu 80050 İstanbul
***Tel:* 0 212 251 05 66**
***Faks:* 0 212 292 31 30**
E-mail:
adnangenc@fotografevi.com
Web:
www.fotografevi.com.tr

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfu.tinc@ntv.com.tr

İstanbul'u yıkıma uğratan iki eylül

Bir okurumuz, dergide işlenen konuların 'tarih içindeki dağılımının' ilginç bir 'çeşitlilik' gösterdiğinden söz ediyor. Okurumuz gerçekten önemli ve takdiri de bizi sevindirecek bir saptama yapmış. Konularımızı seçerken elbette geniş bir yelpaze üzerinde gidip gelmeye bilinçli bir özen gösteriyoruz: Ucu sonsuza açık zaman dilimlerinde, geçmişin derinliklerinden 'daha dün' sayılabilecek bir tarihe sıçramak ve bu arada, Orta Asya steplerinden Avustralya'ya uzanabilmek gerekiyor...

Okurumuzun da takdir ettiği gibi, bunu yapmaya çalışıyoruz. Ama zaman ve mekan içinde gidip gelirken, kimi kez kronolojik rastlantılar da bize ilginç sürprizler yaratıyor.

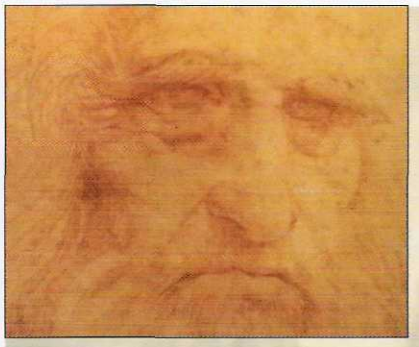
Doğrusu, bu tür bir kronolojik rastlantı, bu ay beni epey etkiledi. İstanbul'un altını üstüne getiren iki büyük kargaşa, 6-7 Eylül olayları ve Patrona Halil İsyanı, eylül ayına rastlıyor.

Biri 1700'lerde, diğeri 1900'lerde, neredeyse iki yüzyıl arayla İstanbul'u vuran bu iki olay arasında yoğun paralellikler yok. Ama iki olayda da İstanbul yıkıma uğratılıyor.

Patrona Halil İsyanı, lale bahçelerinin göz kamaştırıcı güzelliklerinin karşısında, her an isyana hazır bir kitlenin ürünüydü. Lale, özellikle de 'İstanbul Lalesi', savaşlardan yorulan devlet ricalinin maddi zevklerle kendinden geçişini simgeliyordu. Dönemin güçlü adamı Sadrazam Damat İbrahim Paşa, kendisinin, yakın çevresinin ve padişahın şahsi zevklerini tatmin etmekle yetinmiş ama İstanbul halkının öfkesini göz alıcı mekanlardan, hatta lalelerden uzak tutamamıştı. Nitekim 1730 yılının 25 Eylül günü, için için kaynayan İstanbul'da, Patrona Halil kısa sürede etrafına binlerce insan toplayabilmişti. İsyancılar yalnızca kelle istemediler; Sadabad köşkleri, Kağıthane sahilleri üç gün içinde, harabeye döndü. Kağıthane'yi yerle bir eden isyanda, tabii ki 'Cennet Nuru' diye anılan İstanbul Lalesi de tamamen ortadan kalktı...

1955 yılındaki 6-7 Eylül olaylarında ise artık ortada bir 'İstanbul Lalesi' ya da Sadabad köşkleri yoktu! Ama çok daha beter bir durum ortaya çıktı... Binlerce yıllık kent mozayiğinin renkleri kırıldı, yerle bir edildi: Kentte yaşayan 75 bin Rum azınlığın evlerine, iş yerlerine ve kiliselerine karşı bir yağma ve talan gerçekleştirildi. İstanbul yine büyük bir yara aldı. Toplumsal barış ve huzur zedelendi. Bundan yalnızca kent değil, dünya karşısında, bütün Türkiye zarar gördü.

Her ülkede, her büyük kentin yaşamında bu tür 'sancılı' olaylar vardır. Ama işte İstanbul'da, bunlardan ikisi, eylül ayına rastlıyor. Biz de bu ay bu iki olaya, sayfalarımızda genişçe yer ayırdık. Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

Dünya tarihinin en büyük sanatçılarından biri olan Leonardo Da Vinci, Michelangelo ve Raffaello ile birlikte, Rönesans İtalya'sının en önemli üç ustası arasında sayılır. Ressam, heykeltraş, mühendis, mimar ve bilgin olarak Leonardo Da Vinci, 1452'de Vinci kasabasında doğmuş, yaşamının büyük bölümünü Floransa ve Milano'da geçirmiştir. İtalyan RAI televizyonunun 1972 yılında hazırladığı belgesel, dâhi sanatçının yaşamıyla ilgili en kapsamlı belgesel film çalışması olarak gösteriliyor. Filmin tarih danışmanlığını, Cesare Brandi yapmış. Yönetmenliğini Renato Castellani'nin üstlendiği belgeselde Da Vinci'nin, Vinci kasabasındaki çocukluğu, Floransa'da Verrocchio Usta'nın yanındaki çıraklık günleri, ressamlar locasına girişi, Milano'ya gidişi, Saray ressamı ve mühendis olarak yaptığı çalışmalar, Papalık Ordusu hizmetinde askeri ressam olarak geçirdiği yıllar anlatılıyor. Orijinali 35'er dakikalık 7 bölüm halinde hazırlanan Leonardo belgeseli, NTV televizyonunda 1997 yılında yayımlanmış ve büyük ilgi görmüştü.

Bu ay **Popüler Tarih** dergisinin okurlarına armağanı, tarih belgeselleri arasında ilk sıralarda yer alan Leonardo Da Vinci'nin ikinci bölümü...

LEONARDO DA VINCI 2

VCD'de dev bir belgesel

merakediyorum@googlegroups.com

1 EYLÜL
Tokyo ve Yokohama'daki depremde 150 bin kişi öldü (1923).
Musiki Muallim Mektebi, Ankara'da kuruldu (1924).
Birinci Tıp Kongresi, Ankara'da toplandı (1925).
Almanya, Polonya topraklarına girdi ve II. Dünya Savaşı başladı (1939).
Doktor Mazhar Osman (Usman) öldü (1951).
Pop şarkıcısı Gloria Estefan doğdu (1957).
Libya'da Kaddafi askeri bir darbeyle Kral İdris'i devirdi (1969).
Kore Hava Yolları'na bağlı yolcu uçağı düştü; 269 kişi öldü (1983).

2 EYLÜL
IV. Murat'ın annesi Kösem Sultan öldürüldü (1651).
Kurtuluş Savaşı'nda Yunan Orduları Başkomutanı General Trikopis tutsak alındı (1922).
İkinci Dünya Savaşı sona erdi (1945).
Vietnam bağımsızlığını ilan etti (1945).

3 EYLÜL
Aslan Yürekli Richard İngiltere Kralı oldu (1189).
İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş açtı (1939).
Müttefiklerin istilası üzerine İtalya, koşulsuz teslim oldu (1943).
Kahire Konferansı toplandı (1994).

4 EYLÜL
Atom Enerjisi Komisyonu kuruldu (1956).
Yüzücü Mark Spitz, Münih Olimpiyatları'nda 7 ayrı rekor kırdı (1972).
Gazeteci-yazar Turan Dursun öldürüldü (1990).

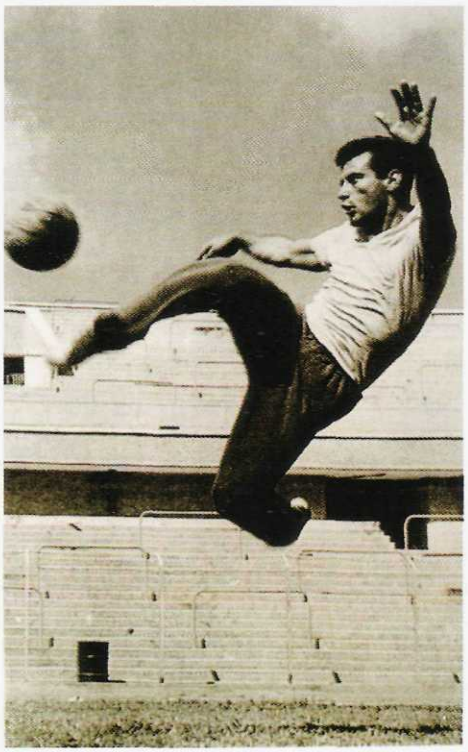
5 EYLÜL
Kızılay-Kızılhaç-Kızılarslan ve Güneş Dernekleri Lig Birliği kuruldu (1919).
Talat Aydemir idama mahkum oldu (1963).
Arap gerillalar Münih Olimpiyatları'nda 7 İsrailli sporcuyu öldürdü (1972).
Devlet Film Arşivi'nde yangın çıktı; Atatürk'ün tek kopyalı filmleri yandı (1973).
Rahibe Teresa öldü (1997).

6 EYLÜL
Kanuni Sultan Süleyman, Zigetvar dolaylarında öldü (1566).
Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu kuruldu (1938).
İstanbul ve İzmir'de 6-7 Eylül olayları başladı (1955).
İstanbul Galata'daki Neve Şalom Sinagogu'na yapılan baskında 24 kişi öldü (1986).
Japon film yönetmeni Akira Kurosawa öldü (1998).

II. Dünya Savaşı başladı (1939)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda zayıf düşen Almanya'da 30 Ocak 1933'de Hitler, Almanya Şansölyesi olarak iktidarı ele geçirdi. 6 yıl süren hazırlıktan sonra Almanya Polonya'dan Danzig bölgesini ve bazı ulaşım hatlarının imtiyazını istedi. Polonya'nın bunları geri çevirmesi savaşın barutunu ateşledi. İngiltere, Polonya devletinin varlığını garanti eden açıklamayı yaparken Almanya, Polonya'ya karşı taarruzla ilgili gizli direktif verdi ve 1 Eylül 1939 günü saat 04.45'te savaş ilan edilmeksizin Alman orduları Polonya'ya taarruza başladılar. Almanların Polonya sınırını geçmesiyle Avrupa'da pek çok ülkenin karşı karşıya gelmesi sadece birkaç gün aldı. Böylece XX. yüzyılın en dehşet verici savaşı başlamış oldu.

Metin Oktay öldü (1991)

Galatasaray'ın ve Milli Takımın ünlü futbolcusu, eski gol kralı Metin Oktay, 13 Eylül günü bir trafik kazasında öldü. Özel otomobiliyle Boğaz Köprüsü'ndeki koruma bidonlarına çarpan Oktay, takla atan arabasında 20 dakika mahsur kaldı. Oktay hastaneye kaldırılırken yolda öldü. Metin Oktay, Galatasaray ve İtalya'da Palermo takımında oynamış, Türkiye liginde bir sezonda attığı 38 golle 'en fazla gol atan futbolcu' unvanını uzun yıllar korumuş sonunda da 'Taçsız Kral' diye anılır olmuştu.

Lunardi'nin balonu uçtu (1784)

Etienne ve Joseph Montgolfier Kardeşler'in ilk insan taşıyan balonu uçurmalarından sonra birçok bilimadamı balonla uçma konusunda yeni projeler üretmeye başladılar. İtalyan Vincent Lunardi de havadan hafif gazlar yerine sıcak hava kullanarak uçmayı başaran ilk insan oldu. Lunardi, 150 bin izleyici ve Galler Prensi'nin huzurunda 19 Eylül 1784'te yaptığı son deneyle büyük bir başarıya imza atarak tarihe geçti. Oysa sadece bir yıl önce, Montgolfier kardeşler, Fransa Kralı XVI. Louis'nin önünde gösterilerini yapmışlardı.

Akira Kurusawa öldü (1998)

Japonların dünyaca tanınmış film yönetmeni Akira Kurusawa 6 Eylül 1998'de öldü. Kurusawa 1950'lerden itibaren Japon sinemasının birçok ülkede sevilmesini sağlayan ilk yönetmen olmuştu. Özellikle 'Yedi Samuray' adlı filmi gösterildiği yıldan itibaren uzun süre konuşuldu ve sinema klasikleri arasına girdi. 'Ağustos'ta Rapsodi', 'Dersu Uzala' gibi insan öykülerinin dışında, 'Ran' filmi gibi binlerce figüranın aynı sahnede oynadığı çalışmalarda büyük başarı elde etti. Yine Japon sinemasının ünlü oyuncusu Toshiro Mifune (Türk izleyicisi onu Shogun dizisinde tanıdı), Kurusawa'nın en sık çalıştığı oyuncu oldu.

Brigitte Bardot doğdu (1934)

Fransız sinema oyuncusu Brigitte Bardot 28 Eylül 1934'de doğdu. 1950'de Elle dergisine kapak olan fotomodel Brigitte Bardot, yönetmen Roger Vadim tarafından keşfedilmişti. Filmlerinde genel olarak âşık genç kız tiplerini canlandıran Bardot, 60'lı yılların seks sembolü oldu. 1956'da başrolünü oynadığı 'Ve Tanrı Kadını Yarattı' filmiyle bütün dünyada tanındı. O dönemde, Bardot tarzı giyim, saç modelleri ve onun kendine has bakışları, dünya çapında moda oldu. 1963'te Jean-Luc Godard'ın 'Contempt' filmi gösterimdeyken artık Bardot dünyanın en iyi tanıdığı birkaç kadın sinema oyuncusundan biriydi.

7 EYLÜL

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na katılan Fransız halk kahramanı Marki de La Fayette Amerika'da ödüllendirildi (1825).
Yönetmen Elia Kazan doğdu (1909).
Desmond Tutu, Güney Afrika'da ilk siyah Anglikan Kilisesi lideri oldu (1986).

8 EYLÜL

Ernest Hemingway'in 'Yaşlı Adam ve Deniz' adlı romanı yayımlandı (1952).
Lice depreminde 2.385 kişi öldü (1975).

9 EYLÜL

İzmir, düşman işgalinden kurtuldu (1922).
Kuzey Kore, bağımsızlığını ilan etti (1948).
Keban Barajı hizmete açıldı (1974).
Çin Halk Cumhuriyeti lideri Mao Tse Tung öldü (1976).
Yılmaz Güney öldü (1984).

11 EYLÜL

Mustafa Kemal, Halk Fırkası başkanlığına seçildi (1923).
Yönetmen Brian De Palma doğdu (1940).
Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah öldü (1948).
Sovyet lideri Nikita Kruşçev öldü (1971).
Şili Başkanı Salvador Allende öldü (1973).

12 EYLÜL

Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koydu (1980).

13 EYLÜL

Sakarya Zaferi kazanıldı (1921).
Almanya, Stalingrad'a (St. Petersbourg) saldırdı (1942).
Çang Kay-şek Çin Başkanı oldu (1943).
Eski futbolcu Metin Oktay öldü (1991).
İzhak Rabin ve Yaser Arafat, Beyaz Saray'da Ortadoğu barışı için imza attılar (1993).

14 EYLÜL

Ruslarla Edirne Antlaşması imzalandı (1829).
Dansçı Isadora Duncan, Nice'de öldü (1927).
Aktör Sam Neill doğdu (1947).
Yılmaz Güney Yumurtalık Savcısı'nı öldürdü (1974).
Monako Prensesi Grace Kelly öldü (1982).

15 EYLÜL

Yönetmen Oliver Stone doğdu (1946).
Konrad Adenauer, Federal Almanya'nın ilk şansölyesi oldu (1949).

merakediyorum@googlegroups.com

16 EYLÜL
Fransa Kralı XIV. Louis doğdu (1638).
Blues şarkıcısı B. B. King doğdu (1925).
Aktör Peter Falk doğdu (1927).
Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edildiler (1961).
Opera sanatçısı Maria Callas öldü (1977).

17 EYLÜL
Türkiye-Litvanya arasında Dostluk Anlaşması imzalandı (1930).
Adnan Menderes idam edildi (1961)
Camp David'de İsrail Başbakanı Begin ile Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat barış için imza attılar (1978).

18 EYLÜL
Şili bağımsızlığını ilan etti (1810).
NewYork Times yayına başladı (1851).
Sovyetler Birliği, Milletler Cemiyeti'ne girdi (1934).
Kıbrıs'ta Rauf Denktaş'a suikast girişimi (1962).
Rock şarkıcısı Jimi Hendrix öldü (1970).

19 EYLÜL
Lunardi ilk sıcak hava balonunu uçurdu (1784).
TBMM, Mustafa Kemal Paşa'ya 'Mareşal' rütbesiyle 'Gazi' unvanını verdi (1921).
Türkiye-İsviçre Dostluk Antlaşması Cenevre'de imzalandı (1925).
ABD ilk yeraltı nükleer denemesini Nevada çölünde yaptı (1957).
Küba lideri Fidel Castro, NewYork'ta Birleşmiş Milletleri ziyaret etti (1960).
Kayseri-Sivas maçında 40 kişi öldü (1967).

20 EYLÜL
Portekizli Macellan dünyanın çevresini dolaştı (1519).
Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Sofya'yı ziyaret ettiler (1933).
Sanatçı Ruhi Su öldü (1985).
Bakü'de yabancı petrol şirketleriyle TPAO bir konsorsiyum oluşturdular (1994).

21 EYLÜL
Adnan Menderes ve Fuat Köprülü CHP'den ihraç edildiler (1945).
Ressam ve Şair Bedri Rahmi Eyuboğlu öldü (1975).

22 EYLÜL
Yavuz Sultan Selim öldü (1520).
Ankara Fen Fakültesi kuruldu (1943).
Sosyal Demokrat Parti kuruldu (1964).

Prenses Grace'in sonu (1982)

1950'li yılların ünlü sinema oyuncusu ve Monako Prensesi Grace Kelly, 14 Eylül 1982 tarihinde bir otomobil kazasında öldü. Monte Carlo'daki dağ yolunda meydana gelen kazada Prenses Grace'in yanında 17 yaşındaki kızı Stephanie bulunuyordu. Hollywood yapımı 11 filmde başrol oynayan Grace Kelly, 1956'da Monako Prensi III. Rainer ile evlendi ve sinemayı bıraktı. 52 yaşında ölen Prenses Grace Kelly için görkemli bir cenaze töreni yapıldı. Prenses'in; Caroline, Albert ve Stephanie adlı çocukları ise 80'li yıllarda adlarından sıkça söz ettirdiler.

Lice'de büyük deprem (1977)

6 Eylül 1977'de merkez üssü Diyarbakır'ın Lice ilçesi olan 6.7 büyüklüğünde bir deprem tüm Güneydoğu'yu sarstı. İlk birkaç saat içinde yapılan belirlemelere göre 1.168 kişi hayatını kaybetti. Binlerce kişi evsiz kaldı. Lice'ye Kızılay araçlarıyla 500 çadır, 2 jeneratör, 2 su tankı, 2 ambulans, 2 seyyar hastane gönderildi. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit deprem bölgesine giderken, 8 Eylül'de ölü sayısı 2.385'e çıktı.

Talat Aydemir'e idam (1963)

21 Mayıs 1963'te Harbiyelilerle birlikte askeri darbe girişiminde bulunan Albay Talat Aydemir, Ankara 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından 5 Eylül 1963'te idama mahkum edildi. Kararda, "Esefle kaydetmek gerekir ki, emekliye sevkedilen Talat Aydemir, bir kısım arkadaşlarıyla gizli cemiyet karakteriyle faaliyetlerine devam etti ve Türk Silahlı Kuvvetleri teşkilatına el atmaktan vazgeçmedi. Tertiplerle Harp Okulu'nu ele geçiren, orayı karargah olarak kullanan ve öğrencileri emellerine alet eden Aydemir'in bu hareketi asla tasvip edilmedi" denildi. Aynı olayla ilgili olarak 166 Harp Okulu öğrencisi, çeşitli hapis cezalarına mahkum oldular.

'Sanat Güneşi' söndü (1996)

"Gözlerinin içine başka hayal girmesin" sözleriyle başlayan "Beklenen Şarkı", Zeki Müren'i 1950'ler başında yıldız yaptı. Tasarımını yaptığı giysilerle sahneye çıkarak kendi tarzını yaratan Zeki Müren, 40 yılı aşkın bir süre Türk halkının en üst sırada yer verdiği sanatçı oldu. Yaşamıyla ilgili bir belgeselin çekimi için, 1996'nın 24 Eylül'ünde İzmir TRT stüdyolarına gelen Zeki Müren, ödülünü aldıktan sonra fenalaşarak hayatını kaybetti. 1980'de kalp spazmı geçirdikten sonra sahnelerden çekilen Müren, Bodrum'a yerleşti ve sadece bazı konserlerde hayranlarıyla buluştu. 200'ü aşkın plağı bulunan Zeki Müren çok sayıda beste de yapmıştı.

Nürenberg Mahkemeleri bitti (1946)

30 Eylül 1946'da II. Dünya Savaşı sırasında 'savaş suçu' işleyen Nazilerin yargılandığı Nürenberg mahkemeleri sona erdi. Göring, Kaltenbrunner, Rosenberg, Frank, Frick, Ribbentrop, Keitel, Streicher, Sauckel, Jodl, İnquart ve Bormann (gıyabında) ölüme mahkum edildiler. Hess, Funk ve Raeder ömür boyu hapis cezası alırken eski Başbakan ve Ankara Büyükelçisi Von Papen beraat etti. 15 Ekim 1946 günü 10 Nazi liderinin idam cezaları infaz edildi. İlk idam edilen ise Dışişleri Bakanı Ribbentrop oldu. Göring, infazdan birkaç saat önce siyanürle intihar etti.

23 EYLÜL

Roma İmparatoru Augustus doğdu (MÖ 63).
Alman astronom Johann Galle, Neptün gezegenini keşfetti (1846).
İtalya, Türk-İtalyan Antlaşması'na benzer bir antlaşmayı Yunanistan ile imzaladı (1928).
Caz şarkıcısı Ray Charles doğdu (1930).
Psikanalizin babası Sigmund Freud öldü (1939).

24 EYLÜL

Yavuz Sultan Selim tahta çıktı (1566).
Yazar Scott Fitzgerald doğdu (1896).
İran-Irak Savaşı başladı (1980).
Zeki Müren öldü (1996).

25 EYLÜL

Yıldırım Bayezit Niğbolu Zaferi'ni kazandı (1396).
Celal Bayar Yassıada'da intihara kalkıştı (1960).
Evita müzikali Broadway'de sergilendi (1979).
Ermeni terör örgütü ASALA Türkiye'nin Paris Konsolosluğu'nu bastı (1981).

26 EYLÜL

Türk Dil Kurultayı toplandı (1932).
Batı Yakasının Hikayesi müzikali Broadway'de başladı (1957).
Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan vuruldu (1994).

27 EYLÜL

Yunan Kralı Konstantin tahtını bıraktı (1922).
Türkiye-İspanya Dostluk Antlaşması Ankara'da imzalandı (1924).
Honshu tayfunu Japonya'da 5 bin kişinin ölümüne neden oldu (1959).

28 EYLÜL

Preveze Deniz Zaferi kazanıldı (1538).
Patrona Halil isyanı başladı (1730).
Aktris Brigitte Bardot doğdu (1934).
Mısırlı devlet adamı Abdül Nasır öldü (1970).
Filipinler Devlet Başkanı Ferdinand E. Marcos öldü (1989).

29 EYLÜL

İnebahtı Kalesi fethedildi (1499).
Demokrat Parti kapatıldı (1960).

30 EYLÜL

Mevlana doğdu (1207).
Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktı (1520).
Nuremberg Mahkemeleri sona erdi (1946).
Aktör James Dean otomobil kazasında öldü (1955).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

İZMİR'DE ŞİDDETLİ FIRTINA

Geçen gün İzmir'de gayet şiddetli bir fırtına meydana gelmiştir. Fırtınanın şiddeti o derece fazla olmuştur ki, dalgalar rıhtımdaki binaların üzerini aşmış, rıhtım boydan boya kapanmıştır. Limanda bulunan gemilerden bazıları karaya vurarak zarar görmüştür.
(Sabah, 5 Eylül 1900)

SAHTE TAHVİLLER

Yabancı uyruklu bazı şahısların Galata'da ve diğer bazı yerlerde sahte tahvil sattıkları haber alınmıştır. Ticaret Nezareti sahte tahvil satıcılarının önünü alabilmek için harekete geçmiştir.
(Sabah, 11 Eylül 1900)

KİLİSEDEKİ MUMYALAR

Kayseri'nin Başköy beldesinde eski bir kilisede, biri beş yaşında erkek, diğeri on yaşında kız, iki çocuğun mumya halinde cesedi bulunmuştur. Mumyalar eski eser meraklılarına satılmak üzere Nevşehir'e götürülürken ele geçirilip Kayseri Mutasarrıflığı'na gönderilmiştir. Mumyalar bilahare Müze-i Hümayun'a nakledilecektir.
(Sabah, 11 Eylül 1900)

BOĞAZ'DA TEKNE KAZASI

Dün sabah Rumelihisarı iskelesinde bulunan eczahaneye bir kömür kayığı çarpmış, dükkan ve ilaçlar büyük zarar görmüştür. Eczahane sahibinin tazminat talebiyle mahkemeye başvuracağı işitilmiştir.
(Sabah, 7 Eylül 1900)

DENİZALTI GEMİSİ

Londra'dan alınan habere göre, bir denizaltı gemisi ile yapılan deneme başarıyla sonuçlanmıştır. Bu denizaltı en büyük savaş gemilerinin altına girerek oraya yanıcı bir madde bırakabilecek ve oradan ayrılmaya zaman bulabilecek imkanlara sahiptir. Geminin silahları iki torpil ve seri mermi atan iki toptan ibarettir.
(Sabah, 7 Eylül 1900)

KUMKAPI'DA İZDİHAM

Kumkapı ve Yenikapı'da, demiryolu ile sahil arası cuma ve pazar günleri kalabalık tarafından doldurulmakta, trenlerin geliş gidişi zorlaşmaktadır. Demiryolu idaresi, demiryolunun etrafını parmaklıkla çevirerek, Kumkapı'daki deniz hamamına geçişi sağlayacak bir köprünün inşaatına başlamıştır.
(Sabah, 18 Eylül 1900)

75 YIL ÖNCE

MUSTAFA KEMAL KASTAMONU'DA

Büyük Kurtarıcımız Kastamonu Halk Fırkası'ndaki nutuklarında şunları söylemiştir: "İyi bilesiniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, tarikat-ı medeniyedir. Ölülerden medet ummak medeni bir toplum için bir lekedir."
(Cumhuriyet, 1 Eylül 1925)

GÜZEL BACAK MÜSABAKASI

Dün Beşiktaş İdman Kulübü tarafından Taksim Bahçesi'nde bir garden parti tertip edilmiştir. Sabaha kadar devam eden eğlence sırasında önce küçük çocuklar arasında güzellik müsabakası yapılmıştır. Daha sonra ise dans ve kadınlar arasında güzel bacak yarışması yapılmıştır. Memleketimizde ilk defa yapılan bu yarışmaya, bacaklarının güzelliğinden emin olan dört hanım katılmıştır. Müsabakada birinciliği Amerikan Koleji öğrencisi Enise Hanım kazanmıştır.
(Cumhuriyet, 6 Eylül 1925)

HÜKÜMETİN TARİHİ KARARI

Tekke ve zaviyeler istisnasız kapatılmıştır. Şeyhlik kaldırılmış, ilmiye sınıfı ayrılmış ve devlet memurlarının kıyafeti tespit edilmiştir. Bu kıyafet, medeni milletlerin müşterek ve umumi kıyafeti olacaktır.
(Cumhuriyet, 4 Eylül 1925)

MUSUL MESELESİ

Cemiyet-i Akvam, Musul meselesini müzakere ederek tarafların görüşlerini aldıktan sonra konuyu tekrar komisyona havale etti. Türkiye Musul halkının serbest iradesini gösterecek bir karar istiyor.
(Cumhuriyet, 6 Eylül 1925)

50 YIL ÖNCE

Mihri Belli Tutuklandı

ABD'de Missouri ve Mississipi üniversitelerinde iktisat okuduktan sonra, İ.Ü İktisat Fakültesi'nde asistanlık yapan Mihri Belli, komünist faaliyetlerde bulunmak suçundan yakalandı. Mihri Belli, üniversite gençleri arasında İleri Gençlik Birliği Teşkilatı adıyla bir komünist dernek kurduğu gerekçesiyle 1944 yılında yargılanmış ve 2 yıl hapse mahkum olmuştu. Belli'nin cezasının tamamladıktan sonra pasaportsuz olarak Türkiye'den çıkarak Marsilya'ya kaçtığı ancak Genel Af kanunundan sonra gizlice yurda girdiği bildirildi.
(14 Eylül 1950)

Anıtkabir Projesinde Değişiklik

Ankara'da 1944 yılından beri inşaatı süren Anıtkabir projesinde tasarruf düşüncesiyle değişiklik yapılmasına, projenin mimarı Profesör Emin Onat karşı çıktı. Anıtkabir'in projesi hazırlanırken en önemli bölümün Şeref holü olduğunu belirten Onat, "Mimari kompozisyonun ruhunu teşkil edecek Şeref holünün yapılmaması abidevi etkiyi bozar" dedi.
(17 Eylül 1950)

Beşiktaşlı Şükrü, Lazio'da

Beşiktaşlı futbolcu Şükrü Gülesin, 7 milyon liret (yaklaşık 45 bin lira) karşılığında İtalya'nın ünlü kulüplerinden Lazio'yla 3 yıllık bir anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre bu paranın 5 milyon lireti bankada Şükrü'nün emrinde bulunacak. Bunun dışında da futbolcu kulüpten ayda 300.000 liret (2 bin lira) alacak. Şükrü'nün oturacağı evin kirasını da kulüp ödeyecek.
(3 Eylül 1950)

Türk Birliği, Yolda

Kore Savaşı'na katılacak Türk Birliği milletimizin, "Selametle gidin, selametle dönün kahraman milletin yiğit askerleri" sesleri arasında yolculuğuna başladı. Modern silahlarla donatılan birliğimiz önce özel trenlerle İskenderun'a nakledildi, buradan da gemilerle Kore'ye doğru hareket etti.
(28 Eylül 1950)

25 YIL ÖNCE

Yeğen Tartışması

Başbakan Demirel'in yeğeni Yahya Demirel'le ilgili hayali ihracat skandalının boyutları büyüdü. CHP Genel Başkanı Ecevit, 5 Eylül'de Bingöl'de yaptığı konuşmada, "Demirel'in yakınlarına ödenen para, hazineden Bingöl'e ayrılan paradan fazladır" dedi.
(10 Eylül 1975)

Koalisyon Çatırdıyor

AP Temsilciler Meclisi'nde, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan eleştirildi. Başbakan Demirel yaptığı konuşmada, " Dört lastiği farklı olan arabayla ne kadar yol alınabilirse o kadar alıyoruz" dedi. MSP Genel Başkanı Erbakan da koalisyon ortağı AP'yi suçlayıp "AP, tespih çekenle, tetik çeken komünistleri bir tuttu" dedi.
(15 Eylül 1975)

Demirel'e Yumruk 1,5 Yıl

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi, Başbakan Süleyman Demirel'i geçtiğimiz Mayıs ayının 13'ünde, Bakanlar Kurulu toplantısı çıkışında birden saldırarak yumruklayan ve Başbakan'ın burnunun kırılmasına neden olan Vural Önsel'i 1,5 yıl hapse mahkum etti. Saldırgan Vural Önsel kararın açıklanmasından sonra, "Benim hakkımdaki kararı halk verir" dedi.
(18 Eylül 1975)

Eyüboğlu Öldü

Ressam, şair ve yazar Bedri Rahmi Eyüboğlu 62 yaşında İstanbul'da öldü. Bedri Rahmi çalışmalarında, sanatçı olarak kişiliğini her yönden etkileyen geleneksel halk kültüründen yararlandı. Resimleri kadar şiirleri ve yazılarıyla da tanındı. Halk kaynağından beslenen sanat anlayışı şiirlerinin de (Dol Kara Bakır Dol, Bütün Şiirleri) temeli oldu.
(21 Eylül 1975)

merakediyorum@googlegroups.com

Başkomutanlığını esir düşünce öğrendi

Trikopis'in son görevi

Büyük Taarruz'un en sıcak günlerinde Türk ordusunu İzmir önlerinde durdurmayı planlayan Yunan hükümeti, Başkomutan Hacıanesti'yi görevden alıp General Trikopis'i atadı; ama yeni başkomutan çoktan Türklere esir düşmüştü.

KANSU ŞARMAN

1922'nin 1 Eylül'ü: "Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan meharebeleri verileceği gözönüne alınarak ilerlemesini ve herkesin fikri güçlerini, kahramanlık ve vatanseverlik kaynaklarını yarışırcasına göstermeye devam etmesini isterim."

Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözleri Büyük Taarruz'un başarıya ulaştığını müjdeliyor ve Yunan ordusunun hızla takip edilmesini emrediyordu. Büyük hayal kırıklığı yaşayan Yunan ordusunda bir kısım asker kendilerini hâlâ muharebe etmeye zorlayan üstlerine karşı gelerek geri çekiliyorlardı.

Tam o günlerde, Yunanistan içinde de savaşın kaybedildiği haberleri karışıklıklara neden oldu. Hükümete karşı yayınlarıyla tanınan Rizospastis, Elefteros Tipos ve Patris gazeteleri, savaşın Kral Konstantin'in tahtını korumasından başka bir işe yaramadığı vurguluyor, Venizelos'tan başka hiç kimsenin Yunanistan'ı bu karışıklıktan kurtaramayacağı anlatıyordu. Türk ordusu ise İtalya'dan satın alınan Spad uçaklarıyla bu gazeteleri, takip ettikleri Yunan birliklerinin ön hatlarına atıyor ve kendi ülkelerindeki insanların bu savaşla ilgili ne düşündüklerini Yunan askerinin görmesini sağlıyordu.

Yine o günlerde, Yunan yönetimi İzmir önünde son bir direnişte bulunarak orduyu toparlamak ve istedikleri gibi bir ateşkes sağlamak için Yunan ordusu Başkomutanı General Hacıanesti'yi görevden alarak yerine I. Kolordu Komutanı General Trikopis'i atadı. Ancak bu karardan habersiz olan Trikopis, bu sıralarda II. Kolordu Komutanı Dienis ve bir grup subayla birlikte Çalköy'de tutsaktı. Ertesi gün, tutsak Yunan subayları Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna getirildiler. Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'in elini sıktı, "Oturun general, yorulmuş olacaksınız" dedi. Bir sigara ve kahve ikram etti; ona, Yunan ordusu Başkomutanlığına getirildiği haberini verdi.

Trikopis ve Dienis'in tutsaklığı Atina'da karışıklığa yol açtı. Başkomutanlığa atanan General Polimehanos'un Türk saldırısını

Türk askerleri esir düşen Yunanlıları Ankara istasyonundan kent merkezine götürüyor (Eylül 1922).

Alaşehir-Salihli hattında durdurma girişimi yeni bir yıkımla sonuçlandı. Alaşehir'de 14 bin asker ve subay tutsak alındı. O kadar çok silah ele geçirilmişti ki, Sovyet Pravda gazetesi savaş muhabiri, "Bu kadar silahla yeni bir ordu kurulur" diye yazdı. 24 Eylül'de Trikopis, Ankara'ya oradan da Kayseri'deki esir kampına götürüldü. Aynı gün Yunanistan'da Plastiras liderliğinde askeri bir ihtilal oldu. 27 Eylül'de Atina'da halk kralın sarayına hücum etti. Kral Konstantin tahttan indirildi. Gunaris hükümeti devrildi. Gunaris ve hükümetin dört bakanı Baltatsi, Teodokis, Straros, Protopadakis ve Türkiye'deki Yunan ordusunun eski başkomutanı Hacıanestis, Türkiye'deki bozgunun baş sorumlulukları sayılarak Yüksek Askeri Mahkeme'de yargılandılar; idama mahkum edilip kurşuna dizildiler. Yeni kabineyi kurma görevi, Kalogeropoulas'a verildi. Aynı günlerde Times'ta çıkan bir yazıda İngiliz Başbakanı eleştirilerek, "Yunanlılar Lloyd George'un ahmaklığının cezasını çekiyorlar" denildi. 19 Ekim'de ise Lloyd George hükümetin istifasını sundu.

Esir Yunan Generali Trikopis, 24 Eylül'de trenle Ankara'ya gönderildi. Bir süre Sarıkışla'da tutuklu kaldıktan sonra tutsak değişimi sağlanıncaya kadar Kayseri'deki esir kampına nakledildi. Fotoğraf, 25 Eylül 1922'de Ankara'da çekildi.

Böylece Türk Kurtuluş Savaşı sadece İstanbul'daki sultanlığın sonunu getirmekle kalmamış, Yunanistan'da Kral Konstantin'in ve hükümetin devrilmesine; İngiltere'de ise Başbakan Lloyd George, Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve Sömürgeler Bakanı Winston Chirchill'in bayraktarlığını yaptıkları dönemin İngiliz sömürgeciliği düşüncesi de sahipleriyle birlikte yok olmuştu. ■

SPECIAL INTERVIEW WITH MUSTAPHA KEMAL
TURKEY AND THE STRAITS.
BRITISH POLICY ATTACKED.

Dönemin dış basınından

The Observer, 30 Eylül 1922: "Dört yıl süren savaştan sonra Britanya hükümeti, Doğu'daki büyük savaşı geri dönülmez ve utanç verici biçimde yitirdi. Diplomatik Sevr porseleni parça parça oldu. Biz bu politikanın nedeni olan ruh ve yöntemden el çekmekle kalmamalı, şimdiye kadar yürüdüğümüz yoldan sapmalıyız."

New York Times, 2 Ekim 1922: "Helen ordusunun Anadolu'yu terk etmek zorunda kalışı, Hıristiyanlığın ve uygarlığın başına gelen en büyük felakettir."

Le Temps, 18 Eylül 1922: "İngiltere, Yunanistan'ı işlemiş olduğu suçlardan kurtarmaya çalışıyor."

Morning Post, 6 Eylül 1922: "İzmir gibi kıymetli bir hediyeyi Yunanlılar'a sunmak bir devlet adamının değil, ancak Lloyd George gibi bir kumarbazın teşebbüsü olabilir."

merakediyorum@googlegroups.com

10 soruda Türklerin Anadolu'ya gelişi

Türklerin Anadolu'ya gelişi denilince, ilk akla gelen, hep Malazgirt Savaşı'dır... Oysa bu büyük zafer, Türklerin Anadolu'yu fethiyle ilgili diğer olayları, önemli ayrıntıları unutturmaktadır. Bu yazımızda, Türklerin Anadolu'ya gelişleri ve fetihleriyle ilgili konuları tartışma yoluna gittik.

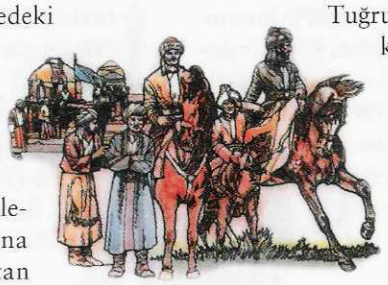
ERHAN AFYONCU

1. Türkler neden Orta Asya'dan ayrıldılar?
2. Niçin Anadolu'ya geldiler?
3. Türkler geldiğinde Anadolu'da kimler vardı?
4. Anadolu'ya ilk olarak ne zaman geldiler?
5. Malazgirt'ten önce kazanılan savaş hangisidir?
6. Anadolu nasıl fethedildi?
7. Anadolu'ya ne kadar Türk geldi?
8. Anadolu'ya yalnızca göçebe Türkler mi geldi?
9. Anadolu, ne zaman Türkiye oldu?
10. Anadolu Selçuklu devleti ne zaman kuruldu?

1 Türkler neden Orta Asya'dan ayrıldılar?

Proto-moğollardan Kıtayların 924 yılında Orhun havalisine hakim olmalarıyla birlikte bu bölgedeki Türk boyları batıya göçmeye başladı. Türk boyları birbirlerini sıkıştırarak batıya doğru ilerlediler. 1027 yılına gelindiğinde, artan Kıtay baskısı sonucu Türklerin batıya göçü büyük bir sel halini almıştı. Kay ve Kıpçak baskısı ile Oğuzlar yurtlarından ayrıldılar. Şamanî Peçenek ve Oğuzlar Doğu ve Orta Avrupa'ya, Balkanlar'a, Müslüman Oğuzlar ise Mâverâünnehr'e, Horasan'a ve diğer İslâm ülkelerine göçtüler. Oğuzlar 1040 yılında Dandakan'da Selçukluların idaresinde Gaznelileri yenip kendi devletlerini kurdular. Ancak Orta Asya'dan on binlerce Türk, Moğol kabilelerinin baskısıyla batıya göçe devam ediyordu. Mâverâünnehr bölgesi onları barındırmaya yetmedi ve yeni yurt aramaya başladılar.

2 Niçin Anadolu'ya geldiler?

Büyük Selçuklu devleti kurulmadan önce Oğuzlardan kopan bir kısım boylar Azerbaycan, Güneydoğu Anadolu ve Irak'a gitmişlerdi. Göktaş, Buka, Mansur ve Anasıoğlu idaresi altındaki Türkmenler, Cizre ve Diyarbakır havalisiyle Musul'u ele geçirmişlerse de, uzun süre buralarda hakim olamayıp Azerbaycana'a geri dönmek zorunda kalmışlardır.

Kendilerine yurt, hayvanlarına da otlak arayan Türkmen kitleleri, Büyük Selçuklu topraklarına gelmeye devam ediyordu. Selçuklular bunları kargaşa çıkarmalarını ve otlak sıkıntısına meydan vermelerini önlemek için Anadolu'ya yönelttiler.

Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in üvey kardeşi İbrahim Yinal büyük bir Türkmen kitlesini 1048 yılında Anadolu'ya gönderdi.

Türkler, Suriye ve Irak'a da gidip yerleşmişlerse de, bu ülkelerin çok iç taraflarına gitmemişlerdir. Bölgenin iklimi ve otlak durumunun, hayvanları için uygun olmaması bu bölgelerde Türklerin fazla yayılmasına engel olmuştur.

C. Cahen, Türklerin Mezopotamya ve Suriye'de gerçek bir yerleşim göstermeyip askeri hakim sınıf olarak kalmalarının nedenini, bu bölgede Bedevi ve Kürt çobanların bulunması ve Türk develerinin sıcak iklime uyum gösterememesi olarak izah eder. Anadolu ise iklimi ve geniş otlaklarıyla Türklerin yaşantısına uygundu. Anadolu'nun nüfus açısından yoğunluğa sahip olmaması ve Türklere direnecek askeri organizasyonunun bulunmaması da Türkmenlerin gelmesi için teşvik edici unsurlar olmuştur.

3 Türkler geldiğinde Anadolu'da kimler vardı?

Selçuklular Anadolu'ya geldiğinde burada Rumlar, Ermeniler, Süryaniler ve Araplar vardı. Ancak Bizans, Anadolu'nun tek hakimiydi. İlk Türk akınlarının başladığı sırada Ani, Van, Lori ve Kars'ta Ermeni prenslikleri bulunuyordu. Bizans İmparatorluğu, II. Basilios'un 1021'deki Doğu Anadolu seferlerinden itibaren bu bölgedeki Ermeni prensliklerini ortadan kaldırmıştır. Son Ermeni prensliği de 1064'te Selçukluların korkusundan Bizans'a tabi olmak zorunda kalmıştır.

Bizans İmparatorluğu Ermeni prensliklerinin siyasi hakimiyetlerine son verdikten sonra, önemli miktarda Ermeni kitlesini İç Anadolu'ya yerleştirmiştir. Ayrıca Bizans, Ermeni ve Süryanileri Ortodoksluğu kabule zorluyordu. Bu durum bu halkların Anadolu'nun müdafaasında, Bizanslılara yardım etmemesine neden olmuştur. Ermeni tarihçi Urfalı Matheos ile Süryani tarihçi Mihael'in yapıtlarında Bizanslılara karşı olan bu kinin izleri görülmektedir. Süryani Mihael'in şu sözleri bu durumu açıkça göstermektedir:

"Türkler, şerir ve rafizi Rumlar gibi kimsenin dinine ve inancına karışmıyor; hiçbir bas-

Eski Türklerde temsili bir tören: Örs ve çekiç ayini.

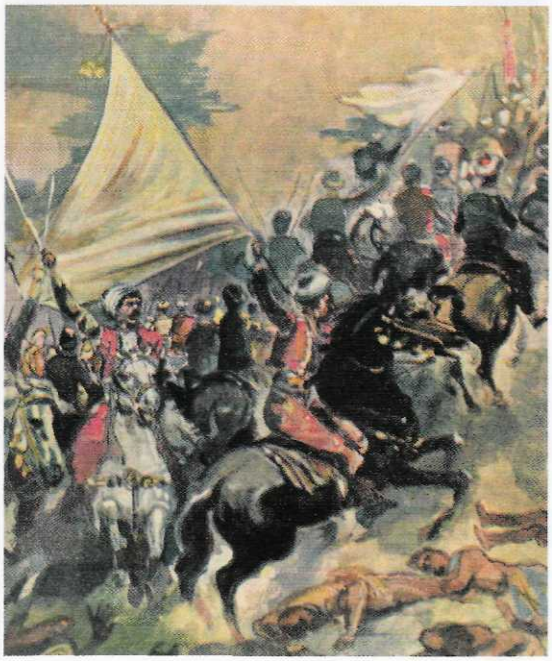
merakediyorum@googlegroups.com

kı ve zulüm düşünmüyorlardı."

Anadolu'da görülen bir diğer topluluk da Hıristiyan Türklerdir. Selçukluların akınlarına karşı Bizans, Balkanlara gelmiş ve burada Hıristiyan olmuş Oğuz (Guz), Kıpçak (Kuman) ve Peçenek Türklerini zaman zaman Anadolu'ya getirip yerleştirerek bir savunma hattı oluşturmaya çalışmıştır. Bilhassa Bizans İmparatoru Laskarides ve Paleologlar zamanında, Hıristiyan Türklerin geniş ölçüde Anadolu'ya getirildiğini görüyoruz. Hıristiyan Türklerin önemli bir kısmı zaman içerisinde Müslümanlaşmışsa da bir kısmı günümüze kadar Hıristiyan kimliklerini devam ettirmişlerdir.

4 Anadolu'ya ilk ne zaman geldiler?

Türklerin Anadolu'ya gelişini MÖ 3000-2000 yıllarına kadar çıkaranlar varsa da, bu iddialar tarihçiler arasında genel kabul görmüş fikirler değildir. Anadolu'ya ilk Türk girişi IV. yüzyılın sonlarına doğru Batı Hunları (Avrupa Hunları) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Türklerin Ortaasya'dan Anadolu'ya geçişlerini sembolize eden bir resim.

Hunlar bir taraftan Balkanlar üzerinden Trakya'ya yürürlerken diğer taraftan Batı Hunlarının doğu bölümü de Kafkas dağlarını aşıp Anadolu'ya girmişti. Kursık ve Barsık isimli iki komutan idaresindeki Hun atlıları Erzurum üzerinden Malatya'ya ulaştılar. Çukurova'ya indiler, Urfa ve Antakya'yı kuşattılarsa da alamadılar. Kudüs'e kadar inen Hunlar, burada fazla kalmadılar ve 396 yılında tekrar Kafkaslar'a döndüler.

İki yıl sonra tekrar Anadolu içlerine girmişlerse de, bu bölgede yerleşmeye dönük bir teşebbüsleri olmamıştır.

Hunlardan sonra Anadolu'ya Türklerin ikinci gelişi Sabarlar tarafından gerçekleştirildi. İdil, Don ve Kuban ırmakları arasındaki bölgede bir devlet kurmuş olan Sabar Türkleri VI. yüzyılda Kafkaslar'ın güneyine kadar olan toprakları ele geçirdiler. Daha sonra Kayseri, Konya, Ankara taraflarına şiddetli akınlar yapmışlardır.

Selçuklular, Karahanlı ve Gazneliler karşısında tutunamayınca 1018'de Çağrı Bey 3000 süvari ile büyük mesafeleri ve çeşitli tehlikeleri aşarak Doğu Anadolu'ya bir sefer yaptı. Azerbaycan'da rastladığı Türkmenleri de alıp birlikte Van gölü civarını ele geçirmişti. Çağrı Bey, bu başarılı akının ardından uzun mesafeleri tekrar geçip Buhara'ya döndü. Ailesi mensuplarına Anadolu'da kendilerine karşı koyabilecek kimseye rastlayamadığını bildiriyordu. Selçuklular, Gaznelileri mağlup edip Mâverâünnehr bölgesine hakim oldukları için kendileri Anadolu'ya gitmemişler, ancak sel halinde ülkelerine gelen Türkmenleri Anadolu'ya göndermişlerdir.

5 Malazgirt'ten önce kazanılan savaş hangisidir?

İbrahim Yinal, 1047 yılında Nişapur'a gelen Türkmen kitlelerini Anadolu'ya göndermiş ve kendisinin de arkalarından geleceğini vaad etmişti. Bu sırada (1047/1048) Selçuklu hanedanından Hasan Bey komutasındaki kuvvetler de Van gölü havzasını el geçirmek için harekete geçmişlerdi. Vaspurakan Bizans Valisi Aaron Selçukluları Büyük Zap Suyu civarında pusuya düşürerek mağlup etti. Savaşta Hasan Bey de şehit olmuştu. Bu olayın ardından büyük bir ordu ile Anadolu'ya gelen İbrahim Yinal ve Kutalmış, Bizans kuvvetlerini Pasin ovasındaki Hasankale'de 18 Eylül 1048'de büyük bir mağlubiyete uğrattılar. Bu zafer üzerine Türkmenler Anadolu'da yayılma imkânı bulmuşlar ve Trabzon'a kadar ilerlemişlerdir.

6 Anadolu nasıl fethedildi?

Hasankale zaferinden (1048) sonra Anadolu'ya yayılmaya başlayan Türkmen kitleleri, 1059'da Sivas ve Malatya'yı ele geçirdiler. 1064'te Alparslan Kars'ı fethetti. 1067'ye gelindiğinde Kayseri, Niksar ve Konya fethedilmişti. Afşin, 1068'de Anadolu'yu boydan boya geçip İstan-

bul Boğazı'na kadar ilerlemişti.

Türkmenler Anadolu'nun doğu ve orta kısımlarına yayılmışlar ise de burası henüz onlar için emin bir yurt değildi. Zira Türkmenlerin düzenli Bizans ordularına karşı mücadele edecek güçleri yoktu. Bu yüzden Bizans orduları üzerlerine geldiği zaman, Türkmenler Kafkaslar'a çekilmek zorunda kalıyorlardı. Ayrıca Anadolu'nun fethedilememiş pek çok müstahkem mevki ve kaleleri vardı. Buraların yeterli muhasara silahına sahip olmayan Türkmenler tarafından ele geçirilmesi oldukça zordu. Selçuklu orduları da Türkmenleri himaye için her zaman Anadolu'ya gelemiyordu. 26 Ağustos 1071'de kazanılan Malazgirt zaferi Bizans ordusunu çökertti ve Anadolu'nun kapılarını sonuna kadar Türkmenlere açtı. Bizans'ın yediği bu büyük darbe Türkmenlerin Anadolu'ya sel halinde akışını sağlamıştır.

Malazgirt zaferinden sonra esir Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile Alparslan'ın yaptığı anlaşma yeni Bizans İmparatoru tarafından bozuldu. Bunun üzerine Alparslan, Artuk Bey'i Anadolu'nun fethi ile görevlendirdi. Artuk Bey'in, Alparslan'ın ölümünden sonra İran'a geri çağrılması üzerine onun yerini Tutak Bey aldı. Ancak asıl başarı Alparslan'a karşı taht mücadelesi yaparken öldürülen Kutalmış'ın oğulları sayesinde kazanıldı.

Alparslan'ın oğulları ve kardeşleri arasındaki taht mücadelesi sırasında İran'da esaret altında bulunan Kutulmış'ın oğulları kaçarak Anadolu'ya geldiler. Daha önce babalarına ve Alparslan'ın eniştesi El-basan'a bağlı Yabgulu Türkmenleri ile İbrahim Yinal'a bağlı aşiretler Anadolu'ya gelmişlerdi.

Bunlar İran'daki taht mücadelelerinde başarıya ulaşamamış küskün Oğuz kitleleri idi ve kendi başlarına geçecek Selçuklu hanedanından birisini bekliyorlardı. Kutalmış oğlu Süleyman Şah bu Türmenlerin başına geçti ve kısa sürede Orta Anadolu'dan İznik'e kadar olan sahayı ele geçirip Türkiye Selçukluları Devleti'ni kurdu. Bu devlet Büyük Selçuklular'a tabi olmadığı gibi aralarında da düşmanlık da bulunuyordu.

Alparslan'ın oğlu Melikşah, Kutalmış oğlunun kurduğu bu devleti ortadan kaldırmak için Bizans'la dahi işbirliği yapmış, ancak ölümü üzerine teşebbüsü akim kalmıştı.

Kutalmış oğlu Süleyman Şah'tan önce Anadolu'ya gelen Artuk Bey'in oğulları Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da (Diyarbakır-Mardin-Elazığ-Hasankeyf) bir beylik kurdular. Daha sonra gelen Türkmen beyleri Saltuk Bey (Erzurum), Danişmend Gazi (Sivas-Amasya-Tokat), Mengücek Gazi de (Erzincan-Divriği) Orta ve Doğu Anadolu'da kendi beyliklerini kurarak o bölgelerin Türkleşmesini sağlamışlardır.

Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile Alparslan (solda) arasında yapılan Malazgirt Savaşı.

merakediyorum@googlegroups.com

7 Anadolu'ya ne kadar Türk geldi?

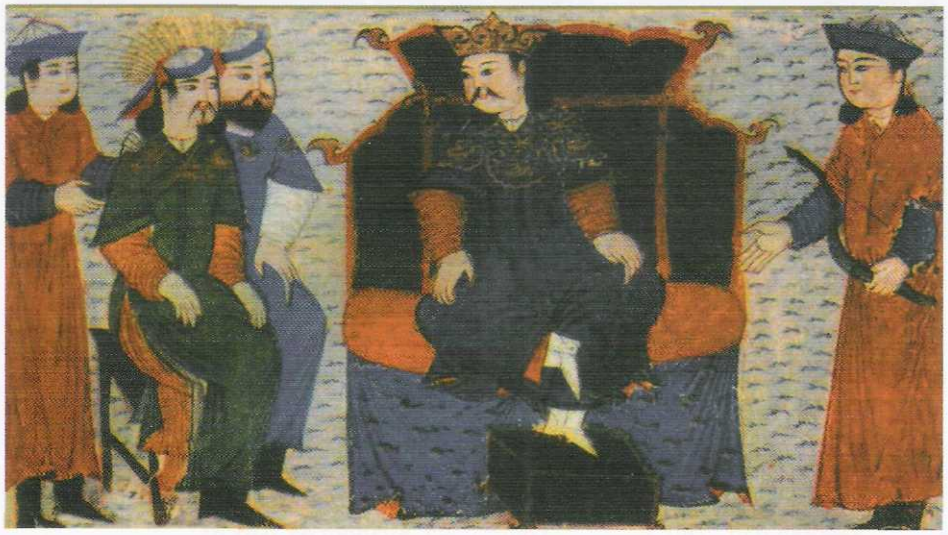
IX. yüzyılın ortalarından itibaren Türkler Anadolu'da yerleşmeye başladılar. Asıl yerleşme ise Malazgirt Savaşı ile oldu. Malazgirt'ten sonra Anadolu ile Türkistan arasında bir 'göç kanalı' oluştu. Türkmenler, kümeler halinde gelmeye başladılar. Ancak ne kadar Türk'ün geldiğini tam olarak bilemiyoruz. Claude Cahen, ilk başta gelenlerin çok büyük miktarda olamayacağını belirtir. Anadolu'ya Türkmenlerin gelişi bir anda olmamış, birkaç yüzyıl sürmüştür. En önemli göç dalgalarından birisi XIII. yüzyılda Türkistan'ın Moğol istilasına uğramasından sonra gerçekleşmiştir. Türkmenler, Anadolu'ya her zaman doğrudan gelmemişlerdir. Bir kısmı Azerbaycan, Irak ve Suriye'ye gitmiş, bir müddet oralarda kaldıktan sonra Anadolu'ya geçmişlerdir. Türkmenlerin göçü XVI. yüzyılda Safevi devletinin kurulmasına kadar devam etmiştir. Safeviler zamanında Türkistan ile Anadolu arasındaki göç kanalı kapanmıştır.

Türklerin gelmesinden sonra Anadolu'nun yerli ahalisinden bir kısmı zamanla din değiştirerek Türkleşmiştir. Ancak bu rakam çok büyük miktarlarda değildir. Selçuklu tarihçileri hiçbir zaman toplu ihtidalara rastlanmadığını belirtirler. C. Cahen, Türkler ile Rumların iyi ilişkiler içerisinde olduklarını, ancak bir kaynaşmanın olmadığını söylemektedir.

XVI. yüzyılın sonlarındaki Osmanlı kayıtları incelendiğinde, bu dönemde Anadolu'da yerleşik hayata tam olarak geçmemiş yaklaşık olarak 1 milyon Yörük/Türkmenin bulunduğu görülür. Sadece Ulu Yörük ve Dulkadir Türkmenlerinin nüfusu 300 bin civarındadır. Ayrıca, bu yüzyıla gelindiğinde, önemli miktarda Türkmenin yerleşik hayata geçtiği de görülmektedir. Bunların da nüfusu 1 milyonu geçmektedir. Bu durum Anadolu'nun yerli halkı ile çok büyük oranda karışmanın olmadığını göstermektedir.

Anadolu'ya gelen Türklerin büyük bir bölümü Oğuzlardır. Oğuzların (Türkmenlerin) 24 boyunun tamamı Anadolu'ya gelmiştir. Bunların dışında Türklerin diğer kabilelerinden Kıpçaklar (Kumanlar), Peçenekler (Oğuzların 24 boyundan birisi olan Peçeneklerden başka bir kabiledir), Akhunlar (Eftalitler), Bulgarlar da gelmişlerdir.

Köl Erki Han, Tuman Han ve Dede Korkut.

8 Anadolu'ya yalnızca göçebe Türkler mi geldi?

Anadolu'ya gelen Türklerin büyük bir kısmı göçebedir. Ancak göçebe Türklerin yanı sıra önemli sayılabilecek miktarda yarı yerleşik ve tam yerleşik yaşayışta bulunan Türkler de gelmiştir. Divan-ı Lugat-ı Türk'teki yerleşik hayatla ilgili kelimeler ile Türkiye Türkçesindekiler karşılaştırıldığında, birçoğunun aynı olduğu görülmüştür. Faruk Sümer, göçebe Türkmenlerin haricinde birçok aydın, sanatkâr ve tüccarın da geldiğini belirtir.

Anadolu'ya asıl yerleşik nüfus, XIII. yüzyılda Moğol istilası sonucu Türkistan'daki şehirlerin tahrip edilmesi üzerine gelmiştir.

Türkmenler Anadolu'ya gelirken çadırlarını, yetiştirdikleri hayvanlarını, göçebe ve şehirli yaşayışa ait kültürlerini, silah, kıyafet ve edebî değerlerini de beraberlerinde getirdiler.

9 Anadolu ne zaman Türkiye oldu?

Türklerin akın akın Anadolu'ya gelmeleri sonucu Avrupa'da burası 'Türkiye' diye anılmaya başlanılmıştır. Faruk Sümer, 1085 tarihinden itibaren Avrupalıların Anadolu'ya Türkiye demeye başladıklarını belirtir. Friedrich Barbarossa'nın haçlı seferinden itibaren Batılı yazarlar Anadolu'dan, Türk hakimiyetine giren hiçbir ülkeye vermedikleri bir adla "Turchia/Turquie" (Türkiye) diye söz etmeye başlamışlardır. Bu haçlı seferinden yarım yüzyıl sonra Simon de Saint-Quentin bu isimlendirmeyi sistematik hale getirmiştir. Claude Cahen'e göre, Anadolu'da 'Türkleşme' yoğunluğu ne olursa olsun, o zamanki Türkiye'nin sınırları ne kadar belirsiz olursa olsun, çağdaşlarının gözünde Anadolu'nun Türk niteliği ülkenin bütününe damgasını vurmuştur.

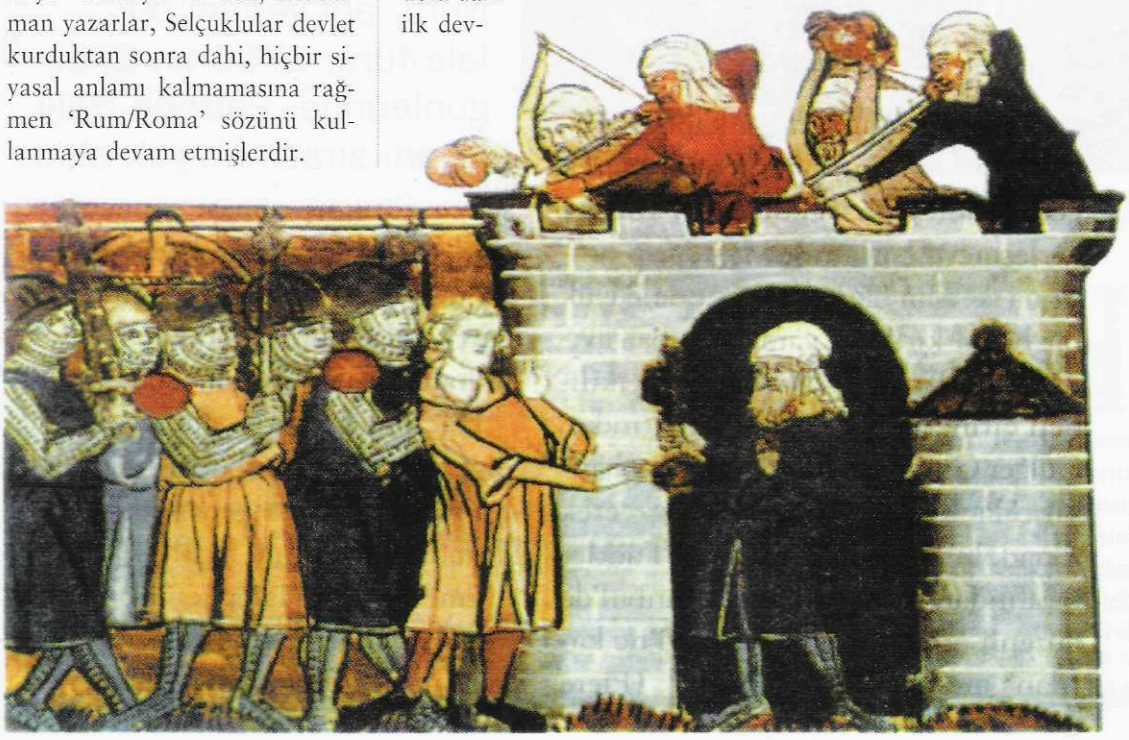
Avrupalı yazarlar Anadolu'ya 'Türkiye' derken, Müslüman yazarlar, Selçuklular devlet kurduktan sonra dahi, hiçbir siyasal anlamı kalmamasına rağmen 'Rum/Roma' sözünü kullanmaya devam etmişlerdir.

10 Anadolu Selçuklu devleti ne zaman kuruldu?

Malazgirt savaşından çok kısa bir süre sonra Türkler İstanbul'un yanı başındaki İznik'e kadar olan toprakları ele geçirip Anadolu'daki ilk devletlerini kuruyorlardı. Bu devletin kuruluş tarihi çeşitli tartışmalara neden olmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin hangi tarihte kurulduğu konusunda araştırmacılar çeşitli tarihler ileri sürmüşlerdir. M. Altay Köymen, 1073 tarihini gösterir. Ayrıca aynı devletin 1077 ve 1092 tarihlerinde iki defa daha kurulduğu fikrindedir. M. Halil Yinanç 1077, Z. Velidi Togan 1080, J. Laurent ise 1080 yılında kurulduğunu ileri sürmektedirler. Osman Turan ve İbrahim Kafesoğlu'nun Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu olarak gösterdikleri tarih ise 1075'tir.

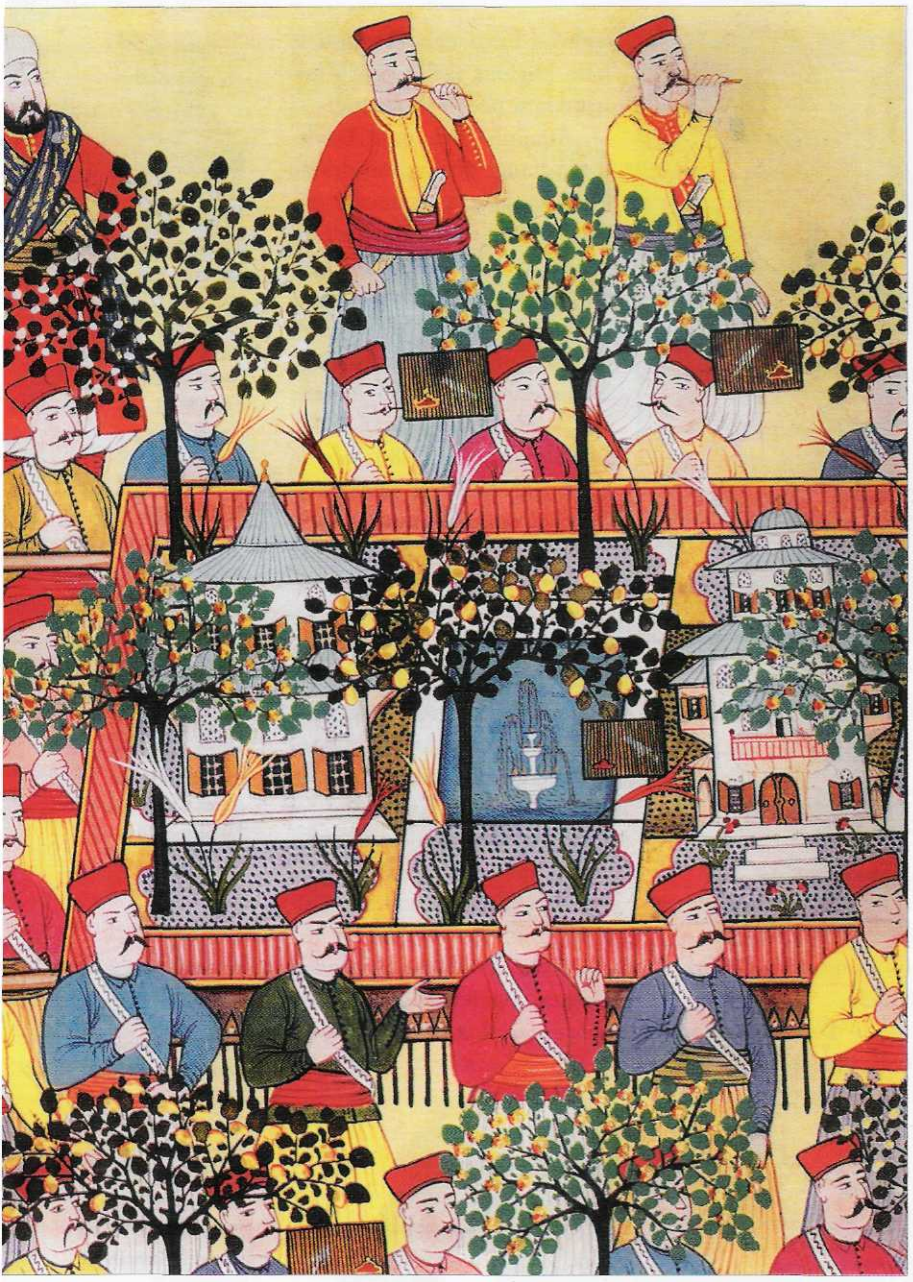
Bu iki tarihçinin 1075 yılını kabul etmelerine dayanak yaptıkları deliller, bu tarihin doğru olduğunu göstermektedir. Süryanî Mihail, Anna Kommena ve Zonaras'ın eserlerindeki kayıtlar 1075 yılında Süleyman Şah'ın bağımsızlığını ilan ederek 'Sultan' ünvanını aldığını göstermektedir. Aynı yıl Bizans'la yapılan antlaşma, bağımsızlığın hukukî belgesini teşkil etmektedir. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul 1984
- Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000
- Claude Cahen, 'Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi', çev. B. Yediyıldız-Y. Yücel, Belleten, Sayı 201 (Ankara 1988), s. 1375-1431
- Gülay Öğün, 'Türk Fethi Öncesi Bizans'ın Doğu Anadolu Siyaseti', Yüzüncü Yıl Ün. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2 (Van 1991), s. 73-80
- İbrahim Kafesoğlu, 'Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?', Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 10-11 (İstanbul 1981), s. 1-28
- Faruk Sümer, 'Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?', Belleten, Sayı 96 (Ankara 1960), s. 567-594
- Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi, Ankara, 1988

merakediyorum@googlegroups.com

'Cennet Nuru'nun inanılmaz öyküsü

İstanbul Lalesi nasıl yok oldu?

İstanbul Lalesi, bugün bildiğimiz laleden çok farklıydı. Çiçeği bademe, yaprakları hançere benzerdi ve uçları tığ gibi sivriydi. 'Cennet Nuru' adı verilen bu lale türü, 1730'un Eylül günlerinde, Patrona Halil İsyanı sırasında yok oldu.

SEMA GÖKSU

1720 Şenliği'ni canlandıran Levni'nin geçit töreni minyatüründe, İstanbul Lalesi de var.

Bir İstanbul Lalesi vardı; adına, 'Nur-u And' yani 'Cennet Nuru' denirdi. Eski zaman bahçelerini aydınlatan bu 'nur'un elimizde sadece birkaç sureti kaldı. Hiçbir kelime onun güzelliğini anlatmaya yetmedi. Şairlerin dizelerinde her gün yeniden canlandı. O narin ve incecik endamıyla, 200 yıl direnebildi başından geçenlere...

Osmanlı, 'İstanbul Lalesi'ni Kanuni dönemi Şeyhülislamı Ebusuud Efendi'nin çabalarıyla tanıdı. Daha önce sadece Kefe'den saray bahçeleri için getirtilen 'Kefe Lalesi' tanınıyordu. Şeyhülislam'ın elde ettiği bu yeni tür öylesine narin ve zarifti ki, artık 'İstanbul Lalesi' ilahi anlamını bulmuştu. Lale soğanı sadece bir sap ve bir çiçek verdiği için tevhidi, 'Allah'ın birliğini' simgeliyordu. Lalenin Arapça yazılışında kullanılan harflerle, Allah ve kelime-i tevhid yazılabiliyor olması, lalenin önemini bir kat daha arttırıyor, ebced hesabıyla 'Allah' ve 'Lale' kelimelerinin aynı sayıyı yani 66 sayısını veriyor olması ile lalenin kutsallığı büsbütün tescilleniyordu. Böylece lale, Allah'ın yaratıcılığını en güzel yansıtan varlık olarak kabul ediliyordu. Ancak İstanbul Lalesi, bugün bildiğimiz laleden çok farklıydı. Çiçeği bademe, yaprakları hançere benzerdi ve uçları da tığ gibi sivriydi.

Defteri Lalezar-ı İstanbul'da,

İstanbul Lalesi şöyle tanımlanır: "Rengi nar çiçeğine meyyaldir. Yaprakları bademi, birbirine müsavi, ince ve ser-tiz olup tığları sülsani tığdır. Bün nebati ve haricen dahi perverde nebati. Fitilleri sarı, tohum hanesinden yüksek, rişteleri nebati, letafet, nezaket ve kavaid-i hüsn-ü behçet üzredir."

İstanbul Lalesi'nin türleri ve özellikleri hakkındaki en ilginç kaynaklardan biri, Bendegah Mehmed adlı çiçek ressamı tarafından 1725 yılında hazırlandığı tahmin edilen 'Lale Albümü'dür. Solda, albümden bir sayfa: Nîze-i Rummânî (Nar Mızrağı).

İŞİN TİCARETİ BAŞLIYOR

Daha sonraki yıllarda özellikle III. Ahmet'in saltanat yıllarına gelindiğinde herkesi yeni türler yaratma sevdası sarmıştı. Artık lale yetiştirmek için bahçeler düzenleniyor, mevcut türler günden güne çoğalıyordu. Saray-ı Hümayun'un bahçesinde renk renk laleler çiğ taneleri arasında gözleri kamaştırıyordu.

Lale ticareti daha önce Avrupa'da olduğu gibi, İstanbul'da da yeni bir iş kolu haline gelmişti. Lalenin bu kadar rağbet görmesi halk arasında da müsabaka duygusunu uyandırmıştı. Bu yeni iş kolu ile uğraşanlar çoğalmış ve birbirleriyle değiş tokuş yaparak yeni türler üretmeye başlamışlardı. İstanbul Lalesi'nin fiyatı son derece artmış, karabor-sada bin altına kadar yükselmişti. Dönemin sadrazamı İbrahim Paşa suistimalleri önlemek amacıyla Şeyh Mehmed Lalezari'yi 'Serşükufeci' (çiçekçi başı) tayin ederek 1725 yılında lale soğanlarının fiyatını saptayan bir liste (narh defteri) hazırlatmış ve soğanlarını liste fiyatı üstünde satanların sürgüne gönderilmesi hakkında ferman çıkartmıştı. Narh defterinin 1725 yılı listesinde, 239 lale çeşidi arasında en yüksek fiyat 50 kuruş (bugün 7.5 Cumhuriyet Altını) "Nize-i rummani" isimli lale soğanı için saptanmıştı. 1726 yılı listesinde de, aynı çiçek 306 lale arasında birinciliğini korumuş ve 200 kuruş değer biçilmişti.

LALE DEVRİ

17. yüzyıl sonlarında Osmanlı, artık savaş istemiyordu. Viyana Seferi'nin başarısızlığı, ardından 1699'da imzalanan Karlofça Barışı, Osmanlı'ya, artık Batı'ya doğru genişleme şansı kalmadığını göstermişti. Daha sonra, 1718'de imzalanan Pasarofça Anlaşması'yla Avrupa cephesinde önemli kayıplar da verilmişti. Dönemin padişahı III. Ahmet girilecek bir savaşın hazinede yol açacağı kayıplardan son derece kaçınıyor, Avrupa ile elçiler düzeyinde diplomasi yolunu tercih ediyordu. Hem damadı hem de veziri Nevşehirli İbrahim Paşa da padişahın bu politikasını destekliyordu.

Bu dönemde Avrupa kültürünü daha iyi tanımak için Paris'e, XII. Louis'nin sarayına Yirmisekiz Mehmet Çelebi elçi olarak gönderilmişti. Mehmet Çelebi'nin Versailles Sarayı'na yaptığı bu beş aylık seyahati sonrasında yazdığı rapor, İbra-

Lale ve Hollanda

Viyana'dan gelen elçi Busbecq, 1592'de ülkesine dönerken yanında birkaç lale soğanı götürmüştü ve bu soğanları Kraliyet botanikçisi arkadaşı Carolus Clusius'a vermişti. Özellikle Hollanda, ilk kez gördüğü bu çiçeği çok hoş karşılamış ve lale soğanları, bu ülkeye gelişinden yaklaşık 50 yıl sonra, Hollanda'nın amblemi olacağının ilk sinyallerini vermeye başlamıştı.
Artık lale soğanları olağanüstü fiyatlarla alınıp satılıyordu.
Aristokratlar arasında lale bahçesine sahip olmamak, 'zevksizlik' anlamına geliyordu. Genç kızlar bir tek lale soğanını çeyiz olarak götürüyorlar ve bu çok değerli çiçek gittiği her aileyi onurlandırıyordu. Aleksandre Dumas yazdığı Siyah Lale romanında, Cornelius'un çok zor elde edilen siyah laleyi yetiştirirken başından geçen entrikaları anlatır.
1637 yılında Amsterdam Lalesi 4.600 florin, çok değerli olmayan iyi cins bir lale ise 2.000 florin ediyor ve bu parayla yeni bir binek arabası, birkaç at vs. alınabilirdi. Lale, 'tulipmania' denilen bu dönemden yüzyıllar sonra bile en pahalı çiçekler arasındaki yerini muhafaza eder ve Hollanda, bu çok sevdiği ilkbahar çiçeğiyle özdeşleşir. Hollanda'da düzenlenen lale festivalleri, ülkenin her yıl yaklaşık iki milyar lale soğanı ihraç etmesine yol açıyor. Örneğin Keukenhof Lale Festivali, gökkuşağının tüm renklerindeki laleleri her yıl yaklaşık 250 bin ziyaretçinin beğenisine sunuyor.

Fotoğraflar: Vural Yazıcıoğlu

merakediyorum@googlegroups.com

Lalenin adı, bir yanlış anlama mı?

16. yüzyıl öncesinde, Avrupa laleyi tanımıyordu. Bu tarihlerde İstanbul'a gelen elçi ve gezginler, ilk kez gördükleri bu çiçeğe 'kırmızı zambak' gibi isimler veriyorlardı. Günümüzde hemen bütün Batı dillerinde lale, 'tulip' kökünden türetilmiş sözcüklerle isimlendirilir. Bunun nedeni, Viyana'dan İstanbul'a gelen elçi Busbecq ile tercümanı arasında meydana gelen bir yanlış anlamadır. Bu konuda birçok iddia vardır. Örneğin bunlardan biri, Busbecq'in tercümanına, sarığının üzerine işlenmiş lale motifini sorduğu ve tercümanın soruyu yanlış anlayıp, "Tülbent" diye yanıtladığı yolundadır. Bir başka iddiaya göre, Busbecq laleyi sarığa benzettiği için bu isimle anmıştı. Bazı kaynaklara göre ise binbir titizlikle yetiştirilen lalelerin üzerine öğle vakti rengi uçmasın diye tülbent örtülmesine dayanır, isim meselesi... Busbecq bu manzarayı görüp tercümanına sormuş da olabilir. Ama ne olursa olsun, bu yanlış anlama Busbecq ülkesine döndüğünde daha da önem kazanmış, Avrupa laleyi tülbent kökünden gelen 'tulip' olarak tanımıştır. (Lale, Latince tulipa gerneirana, Almanca tulpe, Fransızca tulipe, İngilizce tulip, İtalyanca tulipano, Rusça tulpan sözcükleriyle karşılanmaktadır.)

him Paşa'nın kafasındaki İstanbul'a ilişkin imar düşüncelerini iyice geliştirmişti. Peşpeşe gelen deprem ve yangınlarla harap olan kenti yeniden yapılandıracaktı.

Paşa, kentte bir Rönesans yaratmak istiyordu. Bu doğrultuda çeşmeler yaptırdı; surlar onarıldı; kütüphaneler yaptırıldı; yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin oğlu Said Çelebi ve İbrahim Mütefferrika tarafından ilk Türk matbaasının kurulması teşvik edildi.

Saray, bir bakıma yitirmekte olduğu saygınlığı, Batı'dan esinlenen ihtişam ve lüksle korumaya çalıştı.

SADABAD GÜNLERİ

İstanbul'da saray ve çevresindeki yaşam tarzında, bir zarafet hemen kendini göstermeye başlamıştı. İbrahim Paşa çok sevgili padişahı III. Ahmet için Kağıthane'de yüksek bir kasr yaptırmaya başladı. Kasrın inşaası Avrupa'dan gelen mimarlarla sadece 60 günde gerçekleşti. İbrahim Paşa, Kağıthane deresinin yatağını değiştirtti ve Sultan'ın memnuniyetine katılmak isteyen harem kadınları için yeni kasra kapalı bir bahçe yaptırdı.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Versailles Sarayı gözlemleriyle şekillenen yeni sarayın açılışı, 21 Temmuz 1722'de yapıldı. Açılışa, III. Ahmet başta olmak üzere, bütün saray mensupları ve yabancı elçiler de katıldılar. Yabancı elçiler yazdıkları raporlarında bu yüksek kasrdan ve haremdeki kadınların ilk kez saray dışına çıkabilmelerinden bahsediyorlardı. Marki de

Bonnac'ın anlattıklarına göre, "Saraylı kadınlar da Sultan'ın memnuniyetine katılmak istiyorlardı. Ve daha önce hiç yaşamadıkları bir gezinti hürriyeti buldular".

Hollandalı bir gezgin, o günleri şöyle anlatır: "Ne kadar önemli İngiliz ve Fransız varsa hepsi oradalar. Şehirde tutsak hayatı yaşayan kadınlar burada keyiflerine göre yaşıyorlar. Bayramlar ve eğlenceler o kadar sık birbirini kovalıyor ki, zamanın nasıl akıp gittiği hissedilmiyor..."

İnşaası henüz tamamlanan yeni sarayın her tarafı, Versailles Sarayı'na benzerliği nedeniyle Fransa'dan gönderilen portakal ağaçlarıyla süslenmişti. Artık bölge saray erkanının, zevk ve sefanın merkezi olmuştu. III. Ahmet bölgenin bu yeni çehresinden duyduğu memnuniyeti, yörenin adını değiştirerek anlattı. Artık Kağıthane ve yeni saray, Sadabad yani 'Mutluluk Ülkesi' olarak anılacaktı. İstanbul'un bütün zevk ve mevki sahibi kimseleri, lalelerin açılışını seyretmeye, Mutluluk Ülkesi'ne gidiyordu.

Zevk, safa ve Kağıthane alemlerine pek düşkün olan padişah, bir Hatt-ı Hümayun'da Sadrazam'a şunları yazmıştı: "Cuma günü, Sadabad'a gidilüp gündüz ziyafette oyun ve at koşusu seyredilir. Gece de orada kalınır. Gece için meydanda çokca fişenk hazır ettir. Şehrin güzel hatunlarını da kayık veya kara yolu ile ısmarla. Kızım Sultan'ın gözlerinden öperim."

'ÖTEKİ İSTANBUL'

İstanbul Lalesi, savaşlardan yorulan devlet ricalinin maddi zevklerle kendinden geçişini simgeliyordu. Öte yandan İstanbul'un yoksul halkının bu manzaraya kin ve öfkesi, her geçen gün büyüyordu. Osmanzade Taib isimli bir halk şairi dönemin 'öteki İstanbul'undaki sefaleti şöyle anlatır:

"Odun ateş pahasına çıktı. Ud ağacı gibi dirhemle satılıyor. Ya kömür? Tozunu bulsak sürme diye gözümüze çekeceğiz. Bir gözde arpacık çıksa adam kendisini arpa torbasına düşmüş kabul edip neredeyse sevinecek. Kahveyi mezhebimize uydurduk. Nohudu kavurup içiyoruz. Bu pahalılığın ve kıtlığın sebebini anlayamıyorum, ortalıkta her şey var. Liman gemilerle dolu, her taraftan zahire geliyor, mahzenlerde za-

Levni'nin Surname-i Hümayun'undan bir minyatür: Düğün gösterilerine katılan sanatçının dev lalesi (üstte). 'Hübanname ve Zenanname' adlı eserden, Kağıthane'de eğlenen kadınlar minyatürü (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Van Mour'un 'Patrona Halil' tablosu: Ön planda, Patrona Halil ve iki yardımcısı; Köprü'de meyve satan Muslu ile Kahveci Ali. Arka planda, 28 Eylül 1730 ayaklanmasının önemli sahneleri: Sarayın duvarları dibinde isyancı çadırları...

hire koyacak yer yok. Buhranın sebebi ortada. Tüccarı sorup izleyecek kimse bulunmaması... Hakimler tamaha düşmüş. Vezirlik vazifesini yap sultanım!.. Yap da halk sana sabah akşam dua etsin..."

Lale bahçelerinin göz kamaştırıcı güzelliklerinin karşısında, her an isyana hazır bir kitle yaşıyordu. Damat İbrahim Paşa, kendisinin, yakın çevresinin ve padişahın şahsi zevklerini tatmin etmekle yetinmiş ama İstanbul halkının öfkesini göz alıcı mekanlardan, hatta lalelerden uzak tutamamıştı.

İsyan, an meselesiydi. Nitekim 1730 yılının 25 Eylül günü, için için kaynayan İstanbul'da, Patrona Halil kısa sürede etrafına binlerce insan toplayıp harekete geçti.

PATRONA HALİL İSYANI

Başkenti korumakla görevli Kaptanıderya Kaymak Mustafa Paşa, Çengelköy'deki köşkünde, laleleriyle meşgul olurken patlak vermişti isyan...

İsyancılar, başta Damat İbrahim Paşa olmak üzere saraydan 37 kişinin kendilerine teslimini istediler. Durumun vahametini kavrayan Damat İbrahim Paşa, isyancılara verilmeden önce kendisini öldürmelerini istedi. Sarayda boğdurulan İbrahim Paşa ve iki damadı bir ot arabasına konularak kapı önünde kaynayan kalabalığa verildi.

İsyan sonrasında, asiler Sadabad köşklerinin yakılmasını istediler. III. Ahmet'ten sonra tahta geçen Sultan Mahmud, "Yakılmalarına rızay-ı hümayunum yoktur, bu kadar din ve devlet düşmanına gülme vesilesi olur; ancak hedm va tahribine ruhsat ve iznim olmuştur" diyerek iznini verdi; Sadabad'ın mamur sahilleri, Kağıthane üç gün içinde harabeye döndü.

Kağıthane'yi yerle bir eden isyanda, tabii ki İstanbul Lalesi de tamamen ortadan kalktı. Ancak bugün Avrupa'da yetiştirilen laleler arasında, görünüşüyle İstanbul Lalesi'ne benzeyen T. acuminata Vahl türü, hâlâ varlığını sürdürmektedir. Petallerinin ucu biz gibi sivri bu tür, gerçekten de İstanbul Lalesi'nin formuna çok yakındır. ■

'Lale Devri' adını nasıl aldı?

Dönemin edebiyatçıları yaşadıkları çağa, devr-i lale, lale mevsimi, lale faslı, lale zamanı, lale vakti, çağ-i lale, lale hengamı gibi isimler verirler. Ahmet Refik de 'Lale Devri' adlı yapıtını 1913'te yazar. Bu adlandırma, genel bir kabul görür ve tarih literatürüne yerleşir. Oysa İbrahim Paşa'nın iktidar yıllarını ilk kez 'Lale devri' diye nitelendiren, Yahya Kemal Beyatlı'dır.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

merakediyorum@googlegroups.com

Anzak'larla Osmanlı'nın savaşı, Çanakkale'den önce Avustralya'da başladı

Broken Hill Savaşı

Bilinenin aksine Osmanlı ile Avustralya arasındaki sıcak savaş, 1915 Nisan'ında Gelibolu'da değil, ondan 4 ay önce Sidney'e 1.165 kilometre uzaklıktaki Broken Hill kasabasında başladı.

CAN DÜNDAR

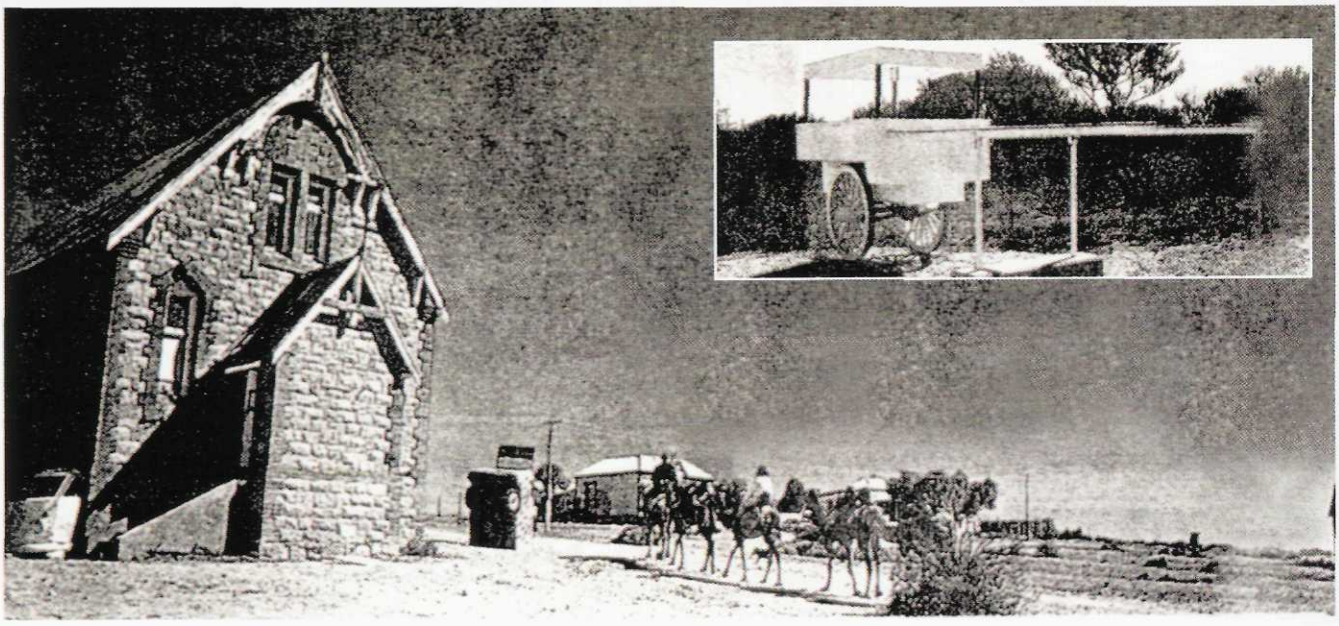
Türkler Avustralyalıları, Avustralyalılar da Türkleri ilk kez 20. yüzyılın başında tanıdı. 1914'ün Kasım ayında İngiltere ve müttefikleri, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı. Britanya İmparatorluğu, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Anzak birliklerini de savaşa çağırdı. Bunun üzerine kıtanın dört bir yanına gençleri cepheye davet eden afişler asıldı.

1914 yılı sonunda on binlerce Anzak askeri gemilere doluşup yola koyuldular. Hiç bilmedikleri bir ülkeye, hiç tanımadıkları yaşıtları ile savaşa gidiyorlardı. İşte o günlerde Osmanlı padişahı ve Halife Sultan Reşat, imparatorluğa savaş açan düşmanlara karşı dünyanın her yanındaki Müslümanlara cihat çağrısı yaptı. Bu çağrı okyanuslar aşarak, Avustralya'ya, kıtanın ortasında yaşayan iki Müslüman'a kadar ulaştı ve feci bir katliama yol açtı.

1915 yılının ilk günü bir Cumaydı. O gün Afgan kökenli iki Müslüman, Halife'nin çağrısına uyup Avustralya'ya cihat kararı aldılar. Biri 40 yaşlarındaki Gül Badsha Muhammet'ti. Diğeri ise 60 yaşındaki Molla Abdullah...

Avustralya'ya İngiliz Hindistanı'nın kuzeybatısından, yani bugünkü Pakistan'dan yıllar önce göçmüşlerdi. Molla Abdullah 'helal et' satan bir kasap dükkanı açmış, Gül Muhammet ise dondurma satıcılığına soyunmuştu. Yaşadıkları yer, Avustralya'nın maden bölgesiydi.

Bu iki garip adam, renkleri, giyim kuşamları, yaşam tarzları nedeniyle dışlanmışlardı. Hatta birkaç kez kasabanın çocukları

Bugün, Broken Hill kasabasının bir tepesinde Gül Muhammet'in dondurma arabasının bir benzeri duruyor.

Abdullah'ı taşlamışlardı. İngiltere Osmanlı'ya savaş açtığında, bu dışlanmışlığın öfkesini de yaşıyorlardı.

Genç Avustralyalıların yola çıktığı günlerde, onlar da savaş hazırlığına giriştiler. Snider ve Martini-Henry marka iki tüfek, biraz cephane, bir tabanca ve iki bıçak kuşandılar. Gül'ün dondurma tezgahının kırmızı kumaşından ay yıldızlı bir Osmanlı bayrağı hazırladılar. Fişekliklerini ve tüfeklerini boyunlarına asıp, bir dua kitapçığını göğüslerine yerleştirdiler ve Broken Hill kasabasının 4 kilometre dışında, savaşa sevk edilen askerleri taşıyan trenin geçeceği yola pusu kurdular.

4 ÖLÜ 7 YARALI

Sabah saat 10.00'da kalkan tren az sonra ufukta belirdi. Trendekilerden bir kısmı uzaktan ay yıldızlı bayrağı gördüler. Sonra da üzerlerine dom dom kurşunu yağmaya başladı. Bunlar, I. Dünya Savaşı'nın Avustralya'daki ilk kurşunlarıydı.

Birkaç dakika içinde biri kadın biri erkek 2 sivil ölmüş, 3'ü kadın, biri genç kız, 2'si erkek, biri 14 yaşında bir delikanlı olmak üzere toplam 7 kişi de yaralanmıştı. Üstelik bu insanların hiçbiri savaşa giden askerler değildi. Tren yeni yıl kutlaması için Broken Hill'den Silverton'a pikniğe giden 1.200 sivili taşıyordu.

Silah sesleri üzerine tren durdu. Shaw Hendry ve Paddy Low adlı iki Avustralyalı, vagondan atlayıp en yakın yerleşim birimine koşarak polis ve sağlık ekiplerini çağırdılar.

Saldırganlar kaçmıştı. Az sonra tren yaralılarla yoluna devam ederken, olay yerine gelen polis ekipleri iki saldırgan için bir sürek avı başlattılar.

Bir süre sonra iki Afganlı kasabanın Batı eteklerindeki alçak tepeliklerde kuşatıldı. Gül Muhammet ve Molla Abdullah ateşe devam ediyorlardı. Çatışma tam 3 saat sürdü. Saat 13.00'te Molla Abdullah bir sivilin tüfeğinden ateşlenen kurşunla can verdi. Gül Muhammed ise açılan ateşte yaralandı ve kaldırıldığı Broken Hill hastanesinde öldü.

Gül Muhammet ve Molla Abdullah'ın ünlü ayyıldızlı bayrağı, tüfekleri, fişeklikleri ve göğüslerinden çıkan dua kitabı ise halen Sidney'deki polis müzesinde sergileniyor (solda). Anzak askerleri Sidney limanından Çanakkale'ye doğru yola çıkmaya hazırlanıyorlar (altta).

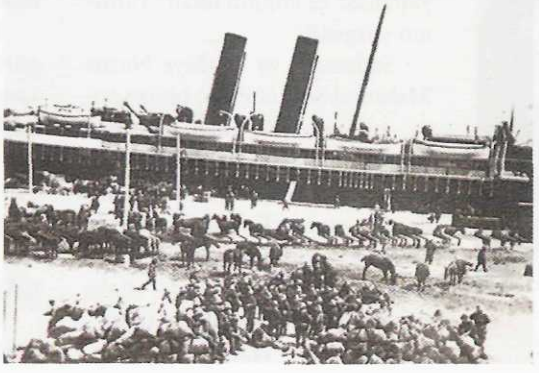
SON MESAJLAR

Olay yerinde yapılan incelemede iki saldırganın orada karalayıp bıraktıkları iki not bulundu. Aceleyle ve Urduca kaleme alınmış bu dokümanlarda Gül Muhammet ve Molla Abdullah saldırılarının nedenini açıklıyorlardı. Muhammet'in bıraktığı notta cihat çağrısının izleri vardı: "Bunu yaptık, çünkü sizin halkınız benim ülkemle savaşıyor" diye yazmıştı.

Muhammet'in üzerinden bir de Osmanlı ordusuna katılmak üzere İstanbul'a yazdığı başvuru kağıdı çıkmıştı. Allah ve Sultan adına savaşmak istediğini belirten bu başvurusuna cevap da gelmiş ve orduya davet edilmişti. Ancak geride bıraktığı, bu itiraf-vasiyet karışımı notta Muhammet, "İmparatorluğunu 4 kez ziyaret ettim" dediği Sultan Reşat'ın adını 'Abdülhamid' diye yazmıştı. Daha sonra evinde yapılan aramada haşhaş bulunacaktı.

'TÜRKLERİN KATLİAMI'

Saldırı gecesi öfkeli kalabalık, intikam için saldıracak yer bulamayınca savaşta Osmanlı'nın müttefiki Almanların kasabadaki kulübünü basıp milliyetçi marşlar eşliğinde ateşe verdi. Osmanlı tebası herkes Türk sanıldığından ve saldırganlar Türk bayrağı taşıdıkları için olay, ertesi günkü gazetelerin manşetine, '2 Türk'ün katliam ateşi' başlığıyla yerleşti.

Bölgedeki Müslümanlar öyle korku içindeydiler ki, 2 dindaşlarının cenazesini kaldırmaya yanaşmadılar. Cesetler çevrede belirsiz bir yere gömüldü.

Olaydan sonra yükselen milliyetçi duygular, çok sayıda gencin savaşmak üzere orduya katılmasına neden oldu. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Kanlı bir darbe girişiminin ilk adımı

Mahmud Şevket Paşa'ya beş kurşun!

İttihat Terakki'nin iktidar günlerinde Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'ya karşı düzenlenen suikast aslında, kanlı bir hükümet darbesi girişiminin ilk adımıydı. Ama suikast, beklenen sonucu vermedi; tersine, İttihat Terakki'nin 'tam iktidar' dönemi başladı.

ALPAY KABACALI

O gün (11 Haziran 1913) İstanbul Muhafızı Cemal Paşa, kendisini ziyarete gelip de yöneticilere suikastler düzenlenebileceğini, bu konudaki istihbarat üzerine gereken önemlerin alınmakta olduğunu, yine de yola çıktığında uyanık davranmasının uygun olacağını söylediğinde, Mahmud Şevket Paşa şu cevabı vermişti: "Adam!.. İş olacağına varır! Ne yapalım? El hükmü lillah (Tanrının yargısı)!"

Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa, biraz sonra otomobiline bindi. Harbiye Nezaretindeki çalışmasını bitirmiş, Babıali'ye gidiyordu. Solunda başyaveri Eşref, karşısında öteki yaveri Bahriye Yüzbaşısı İbrahim, şoförün yanında 'ağa'sı (uşağı) Kazım Ağa oturuyordu.

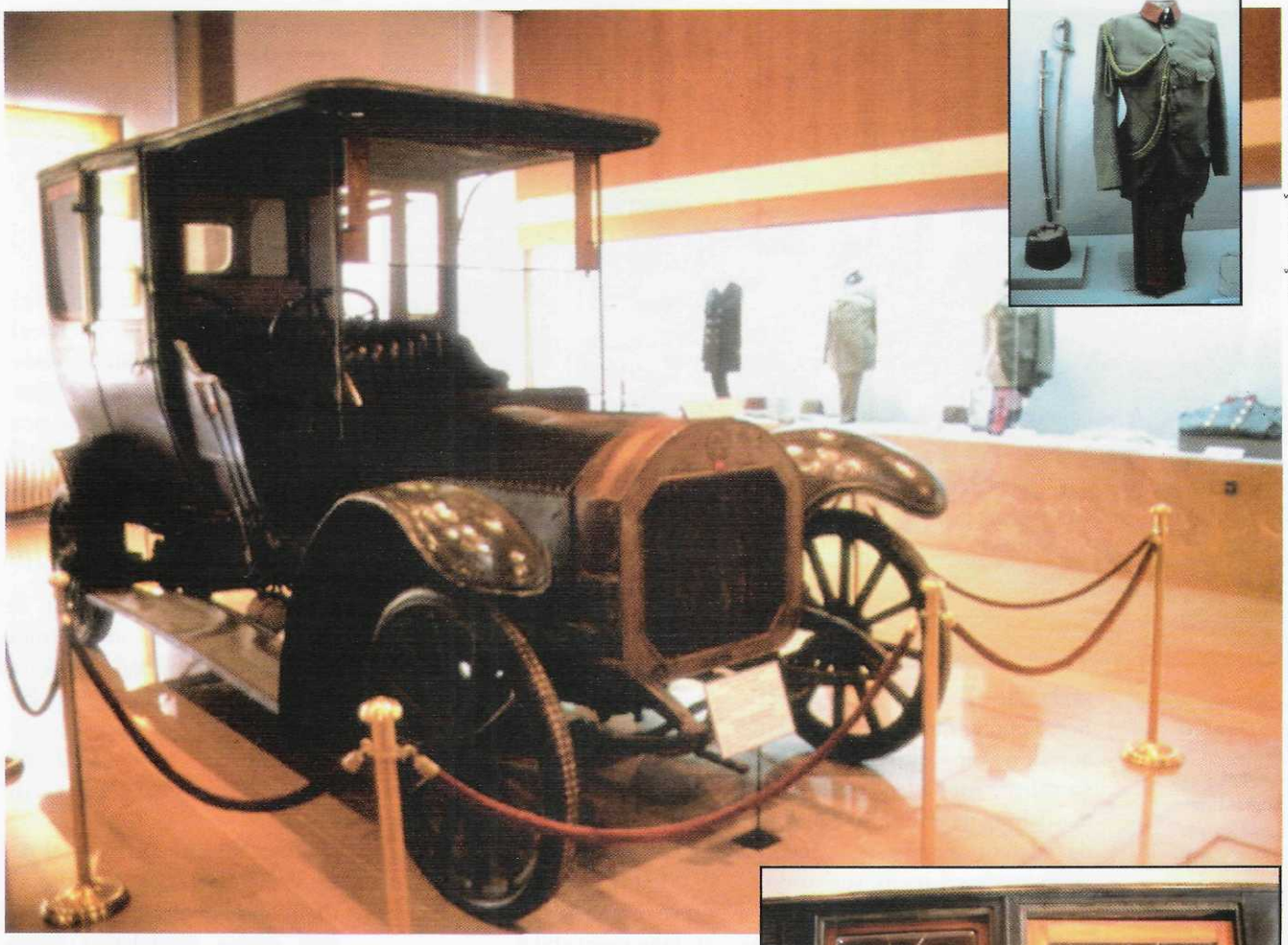
Otomobil Harbiye Nezaretinin (bugün Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi merkez binası) büyük kapısından çıkıp Beyazıt Meydanına ilerlemişti. Tam Çarşıkapı'ya dönecekti ki, yola bir cenaze alayı çıktı. Az ilerde de bir 'kira arabası' (fayton) duruyordu. O dönemde epey dar ve onarılmakta olan yol tıkanmıştı. Biraz daha ötede bulunan, bozulmuş da onarılacakmış izlenimi veren otomobil, geliş gidişi iyice aksatıyordu. Paşanın otomobili durdu...

Durur durmaz, bozuk gibi görünen otomobilin önündeki sarı pardesülü adam ateş etmeye başladı. Az ilerdeki yıkık duvarın üzerine çıkmış bir adam da aynı anda Paşa'nın otomobilini kurşun yağmuruna tuttu.

ÇAPRAZ ATEŞ...

Kurşunlardan biri Mahmud Şevket Paşa'nın sağ yanağına

FOTOĞRAFLAR: COŞKUN AŞAR

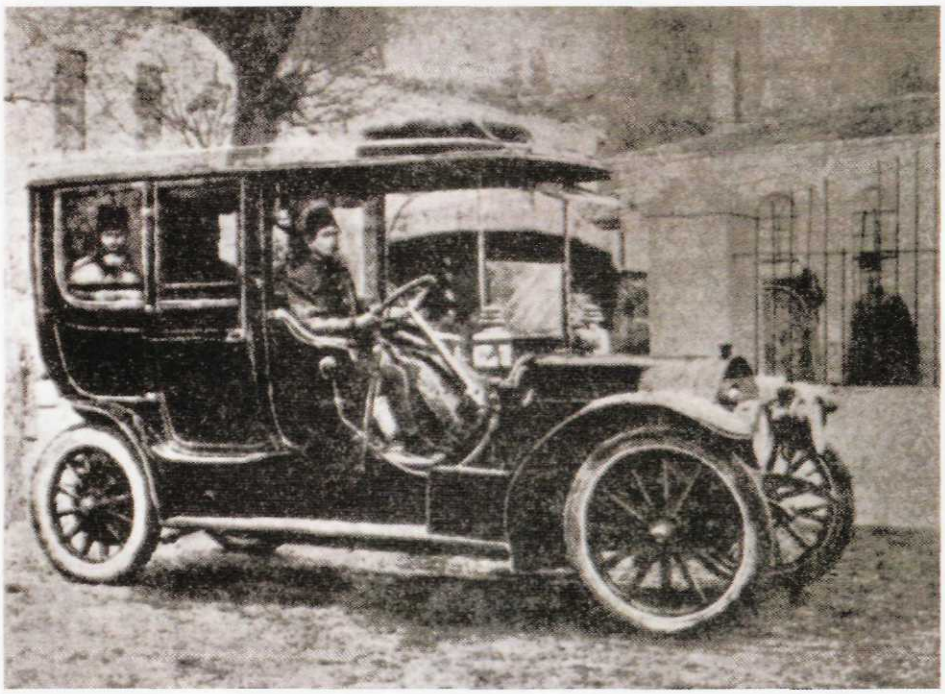
Pire Mehmet Sokağı'nda çatışma

Suikastten hemen sonra Gedikpaşa'da yakalanan Topal Tevfik, öteki suikastçilerin adını vermiş; Mahmud Şevket Paşa'ya ateş eden sarı pardesülü kişinin 'Ziya' olduğunu söylemişti. Cinayette kullanılan otomobil, Altıncı Daire'de (Beyoğlu Belediyesi) 78 numara ile kayıtlıydı. Ertesi gün Şişli'de, Osmanbey Gazinosu karşısındaki garajda bulundu. Sorgulanan şoför muavini Cevad, otomobili kullanan Abdurrahman'ın ve olay yerinden bu otomobille kaçan Ziya, Nazmi, Bahriyeli Şevki'nin nereye saklandıklarını söylemedi. Belki de bilmiyordu... Topal Tevfik'in adını verdiği kişilerden Hakkı, Galata'da ele geçirildi. Kendisini merkeze götürmekte olan polisten, çamaşır alacağını (ya da yemenisini değiştireceğini) söyleyerek izin isteyip Pire Mehmet Sokağı'ndaki bir eve (soldaki fotoğraf) uğradı. Oraya, durumu arkadaşlarına bildirmek için uğramış olmalıydı. Polis evi hemen kuşattı. İngiltere uyruklu olan ev sahibi madam, kapitülasyonları öne sürüp, elçilikten izin alınmadan evine girilemeyeceğini söyledi. İstanbul Muhafızı Cemal Bey (Paşa), sorumluluğu üzerine alarak, -sonradan suikastin planlandığı anlaşılan- eve girilmesi buyruğunu verdi. Kapı kırılırken içerden silahla karşılık verildi. İki taraf da sürekli ateş ediyordu. Çok geçmeden Cemal Bey'in yaveri Hilmi kurşun yarası alıp öldü; polis memuru Samoil Efendi bacağından yaralandı. Hafif yaralananlar da oldu... Bitişikteki evden yararlanılarak suikastçilerin bulunduğu evin damına çıkarılan jandarmalar buraya birkaç delik açtılar. İçerdekiler şimdi de çatıya doğru kurşun sıkıyorlardı. Sonunda içerdekiler, 'hakaret görmemek' koşuluyla teslim oldular.

Mahmud Şevket Paşa'nın otomobili, kendisinin ve yaverlerinin üniformaları, suikatçilerin kullandığı silahlar, İstanbul'da, Harbiye'deki Askeri Müze'nin özel bir bölümünde sergilenmekte.

merakediyorum@googlegroups.com

Dönemin gazete ve dergileri Mahmud Şevket Paşa suikastine genişçe yer vermişlerdi. Otomobil, Harbiye Nezaretinde Paşa'nın maiyetiyle birlikte çekilmiş fotoğrafı, suikastçilerin görüntüleri basında tek tek yayımlanmıştı.

saplandı. O anda Yaver Eşref Bey, kendini otomobilden dışarı atarak ne olup bittiğini anlamaya çalıştı. Ateş edenleri görünce de silahına davrandı. Kazım Ağa da silahını çekmiş, iki yandan gelen ateşlere karşılık veriyordu. Çapraz ateş sürdü... Yaver İbrahim Bey hemen öldü, Kazım Ağa yaralandı. Mahmud Şevket Paşa da beş kurşun yemişti...

Sarı pardesülü suikastçı Paşa'nın otomobiline yaklaşıp üç kurşun daha sıktı. Hemen ardından, arkadaşlarıyla birlikte az ilerdeki otomobile bindi. Otomobil hızla Aksaray yönüne ilerledi, sur dışına çıktı...

Paşa'nın şoförü, sadrazamı Harbiye Nezareti'ne götürdü. Şoförle Eşref Bey kurşun yarası almadan kurtulmuşlardı... Paşa otomobilden alınıp yukarıya taşındı. Askeri doktorlar bedenindeki kurşunları çıkarmaya çalıştılar. Başka doktorlar da çağrıldı... Bütün çabalar sonuçsuz kaldı. Mahmud Şevket Paşa bir saat daha yaşayabildi.

TOPAL TEVFİK

Yıkık duvarın üzerinden ateş eden suikastçi, Topal Tevfik'ti. Suikastçilerin otomobiline yetişip binememiş, koşarak Gedikpaşa yönüne doğru kaçmıştı. Bir hanın tuvaletine girip tabancasını oraya atmış, ancak topal oluşu nedeniyle hemen tanınıp yakalanmıştı.

Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra yakalanan suikastçiler.

Harbiye Nezareti'ndeki sorgusunda, cinayete katılmadığını söyledi. Ama olayın görgü tanığı Üsküdarlı Kamile Hanım'la yüzleştirilince her şeyi anlattı, suç ortaklarını ele verdi...

CEMAL PAŞA'NIN ÖNLEMLERİ

Bu kanlı hükümet darbesi girişimi, İttihatçıların 23 Ocak 1913'te Babıali'ye düzenledikleri kanlı baskından sonra planlanmıştı. İttihatçılar, baskın sırasında Nazım Paşa'yı ve daha üç kişiyi vurarak Kamil Paşa hükümetinin istifa etmesini ve sadrazamlığa Mahmud Şevket Paşa'nın gelmesini sağlamışlardı.

Karşıt grupların İttihat ve Terakki iktidarına son vermek amacıyla başlattıkları bu darbe girişimi, Mahmud Şevket Paşa'nın yanı sıra önde gelen İttihatçıların da 'ortadan kaldırılmasını' amaçlıyordu. Ama öyle olmadı.

İstanbul Muhafızı Cemal Paşa, hemen birtakım önlemler aldı. Bunlardan biri de, adı 'muhalif'e çıkmış kimselerin sürgün edilmesiydi. Suikastin ertesi günü, olayla doğrudan ilişkisi bulunmayan -aralarında devlet memurlarının da bulunduğu- muhaliflerle İstanbul'daki 'serseri ve işsiz takımı', Bahr-ı Cedid vapuruyla Sinop'a gönderildiler.

SİNOP SÜRGÜNLERİ

Sürülen aydınlar arasında Refik Halid (Karay), Osman Cemal (Kaygılı), Refi Cevad (Ulunay) gibi gazeteci ve yazarlar, sonradan Türkiye komünistlerinin lideri olacak Mustafa Suphi de vardı. Tanin gazetesine göre, sürülenlerin sayısı 322'ydi. Bunun çok üstünde rakam verenler de vardır. (Sürgünler, son aylarda Sinop Hapishanesiyle ilgili yayınlarda öne sürüldüğü gibi cezaevine konulmadılar; yalnızca orada yaşamak zorunda bırakıldılar.)

Yine olayın ertesi günü, Ce-

mal Paşa'nın çabaları ve geniş halk kitlesinin katılımıyla, Mahmud Şevket Paşa için görkemli bir cenaze töreni düzenlendi. Paşa, 31 Mart Olayı'nda (13 Nisan 1909) ölenler için yapılan Hürriyet-i Ebediye Tepesi şehitliğinde toprağa verildi.

İTTİHATÇILAR BİLİYOR MUYDU?

İttihatçıların suikastin düzenleneceğini bildikleri, ama Mahmud Şevket Paşa'yı önlerinde bir engel olarak gördükleri için önlem almadıkları öne sürülmüştür.

Kimi yazarlara göre bunun kanıtı da, olaydan hemen sonra genel merkezde toplanarak durum değerlendirmesi yaptıkla-

rında, Talat Beyin (Paşa) "Su testisi su yolunda kırılır" ya da "Bunda da elbette bir hayır vardır" demiş olmasıdır. Bir başka kanıt da, darbe hazırlıklarına katılan siyasal muhaliflerin suikastten çok kısa süre sonra birer birer yakalanmalarıdır.

Suikastin hemen ardından sadrazamlığa, İttihatçıların önerdiği Said Halim Paşa; Dahiliye Nazırlığına da (İçişleri Bakanlığı) Talat Bey (Paşa) getirildi. Suikast, beklenen sonucu vermemiş; tersine, İttihat ve Terakki'nin 'tam iktidar' dönemi başlamıştı... ■

Perde arkasındaki veliaht: Vahideddin

Babıali Baskını'ndan sonra -aralarında çok sayıda sivilin de bulunduğu- Halaskâr Zabitan Grubu, bir karşı darbe hazırlığına girişmişti. "Onlardan iktidarı almak neden suç olsun? Onlar zor kullanarak iktidarı ele geçirmiş insanlar değil mi?" diyorlardı. Ancak, çok geçmeden (Mart 1913'te) birçoğu tutuklandı; Divan-ı Harb'de (Sıkıyönetim Mahkemesi) yargılanıp mahkum edildiler.

Ele geçmeyen Halaskâr'larla İttihat ve Terakki karşıtı siyasiler, Mahmud Şevket Paşa suikastini planladılar. Cuntacılar arasına katılmış olan Damat Salih Paşa (Abdülmecid'in oğullarından Kemaleddin Efendi'nin kızı Münire Sultan'la evliydi), "İstanbul Muhafızı Cemal Bey birkaç dakika için sizin kendisini ziyaret etmenizi rica ediyor" diye çağrılarak tutuklandı. Kardeşleri gazeteci Tahir Hayreddin ve Mehmed Hayreddin Beyler de, sürgüne gönderilmek üzere tutuklananlar arasındaydı. Bunlar, eski sadrazamlardan Tunuslu Hayreddin Paşa'nın oğullarıydı. Damat Salih Paşa idam cezasına çarptırılacak ve Fransa'nın işe karışarak memleketi olan Tunus'a yollanmasını istemesine aldırış edilmeden asılacaktı. Prens Sabahaddin, eski Dahiliye Nazırı Reşid, Gümülcineli İsmail, Midhat Paşa'nın oğlu Kemal Midhat, Kürt Şerif Paşa, katibi (Osmanlı Demokrat Fırkası'nın kurucularından) Pertev Tevfik, -daha sonra Vahideddin'in kayınbiraderi olacak olan- Kaymakam (Binbaşı) Zeki, ele geçirilememişlerdi. Bunlar, yokluklarında (gıyaben) idam cezasına çarptırıldılar.

Dokunulamayan tek kişi, Damat Salih Paşa'nın yakın arkadaşı olan ve darbecilerle ilişkisi bulunduğu saptanan ikinci veliaht Vahideddin'di (sonra Osmanlı padişahı; alttaki fotoğraf).

Mahmud Şevket Paşa suikastine eylemli olarak katılanlardan Topal Tevfik, Ziya, Şevki, Mehmed Ali, Abdullah Safa ve Cevad yüzlerine karşı; kaçanlardan Nazmi ve Abdurrahman yokluklarında idam cezasına çarptırıldılar. Sanıklardan Süleyman Paşazade Adil, Gözlüklü Emin, vb. yaşam boyu kalebentlikle cezalandırıldılar. Miralay Kemal, Şeyhli Mustafa, Sadık, İsmail, Mehmed, Kasabın Fehmi beraat ettiler. Olayın hemen ertesi günü bir vapur dolusu insan da, yargılanmadan Sinop'a sürülmüştü. İngiliz istihbaratçısı (resmi sıfatı, İngiltere Elçiliği Baştercümanı) Fitz Maurice ile İngiltere Askeri Ataşesi Binbaşı Tyrell'in bu olayda rolleri olduğu öne sürülmüşse de, bu nokta karanlıkta kalmıştır. Öte yandan, darbe planının ve mahkum edilenlerin bu darbedeki rollerinin kesinlikle ortaya konulduğu da söylenemez. Bu konuda bilgi aktaran başlıca kaynaklar, tarafsızlığı konusunda kuşkular uyanmış olan Divan-ı Harb-i Örfi'nin (sıkıyönetim mahkemesi) kararı ile İttihatçı gazetelerin yayınlarına dayanmaktadırlar. Sahne, Sultan Reşad'ın idam cezalarını onayladığı gecenin sabahına doğru Beyazıt meydanında kurulan sehpalarda on iki mahkumun iki cellat tarafından ipe çekilmesiyle kapandı. İlkin Çerkez Kazım, son olarak Damat Salih Paşa asıldı...

merakediyorum@googlegroups.com

Arapça hesap makinelerinden bugüne İş Bankası

'Gelin bir milli banka kuralım'

Tam 76 yıllık bir serüvendi söz konusu olan; bir yandan teknolojik gelişimdi bu, bir yandan kültürel, bir yandan siyasal... Türkiye İş Bankası'nın 76 yıllık tarihi, neredeyse Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi tarihinin kendisiydi.

DENİZ GÜNEY

1920'lerin sonunda İş Bankası Türkiye'nin kalkınma hareketinin simgelerinden biriydi.

Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü'nün ilk Genel Sekreteri Baki Bey (Sedes), komşu ülkelerdeki bankacılığı görmek için görevlendirilmiş ve Mısır'a bir inceleme gezisi yapmıştı. O yıllar henüz Arap alfabesinin kullanıldığı yıllardı ve rakamlar da bu alfabenin rakamlarıydı. Baki Bey Türkiye'ye dönüşünde, yanında basit bir şekilde dört işlemi yapan ve elle çalışan bir alet de getirdi. Alet basitti ama en azından 17 kişinin işini görüyordu.

Salih Bey (Bozok) de bankanın yönetim kurulunda görevliydi ve Atatürk'ün sofrasında yer alıyordu. Konuyu dinleyen Mustafa Kemal merak etti, bu marifetli aleti görmek için bankaya geldi. Sohbet sırasında Celal Bey'e (Bayar, Bankanın Genel Müdürü) bunlardan getirtmeyi düşünüp düşünmediğini de soruverdi. Henüz bir karar veremediği cevabını alınca, "Bir müddet daha düşünün," diyerek güldü Atatürk; "Çünkü gerek kalmayabilir!"

O, gerçeği biliyordu, bu alete gerek kalmayacaktı. Çünkü kısa bir süre sonra Harf Devrimi yapılacaktı.

Bu anekdot, Türkiye İş Bankası'nın 76 yıllık tarihinden sadece küçücük bir kesit. Oysa bankanın özel tarihi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik tarihinin kendisi sayılabilir.

İLK RAKAMLARDAN BUGÜNE

Türkiye İş Bankası, 1925'te birinci yılını doldurduğunda, iki şubeye, 37 personele, iki buçuk milyon liralık bir mevduata sahipti. Bir milyon liralık ticari plasman yapılmıştı. Aktif toplamı da 3,6 milyon liradan ibaretti. Bugün 845 şubesi, 1700 bankamatiği var. Personel sayısı ise 15 bin 448. Genel mevduatı 1 trilyon 538 milyar 800 milyon 362 bin, tasarruf mevduatı 215 milyon 424 bin 980, krediler 1 trilyon 140 milyar 633 milyon 390 bin, kısa vadeli krediler 924 milyar 667 milyon 394 bin, orta, uzun vadeli krediler 215 milyar 965 milyon 976 bin ve aktif toplamı 2 trilyon 359 milyar 190 milyon 894 bin lira...

Cumhuriyetin ilanından sadece on ay sonra, 26 Ağustos 1924'te kurulan Türkiye İş Bankası, aslında Kurtuluş Savaşı'nın ardından yaşanan zorlu ekonomik savaşın ilk ve en önemli adımı...

MİLLİ BANKA

Kurtuluş Savaşı bitmiş, Türkiye yeni bir devlet olarak ayağa

Atatürk, 26 Ağustos 1924'de kendi direktifiyle ve parasal desteğiyle kurulan Türkiye İş Bankası'nı ziyaretinde ilk Genel Müdür Celal Bayar tarafından uğurlanıyor.

kalkmaya çabalamaktadır. İzmir'de o dönem sayıları pek fazla olmayan Türk tüccarlarından biri olan, Latife Hanım'ın babası Uşşakizade Muammer Bey, bir gün Atatürk'e, bir ihracat şirketi kurmak istediğini söyler. Atatürk'ün de Osmanlı Bankası'nda duran 250 bin lirasıyla bu şirkete ortak olup olmayacağını sorar. Bu para, Kurtuluş Savaşı sürerken Hindistan'da yaşayan Müslümanlar tarafından gönderilen 500 bin liranın yarısıdır. O zaman Atatürk'ün şahsına gönderilmiştir.

Atatürk kayınpederinin teklifi karşısında, "Ben ticaretten hiç anlamam" der. İmar İskan ve Mübadele Vekili, İzmir Milletvekili Celal Bey'le (Bayar) görüşünüz.

Celal Bey, Muammer Bey'i dinler ve Atatürk'ün adının böyle bir ticaret işine karışmasına şiddetle karşı çıkar. Ancak başka bir teklifte bulunur: "Atatürk memlekete hayırlı olacak, eksikliği duyulan ve her gün daha çok duyulacak olan bir teşebbüsün başında ve içinde olmalı. Bu, benim de gençliğimden beri rüyam, hasretimdir. Gelin bir milli banka kuralım."

Aradan birkaç gün geçer. Celal Bayar, ziyaretine gittiği Atatürk tarafından, "Gel bakalım bankacı" diye karşılanır. Fikir aklına yatmıştır: "Vekaleti bırak, 250 bin lirayı al ve başla" der.

O dönem 'bankerlik vaziyetleri' şöyledir: Meşrutiyetin ilanıyla birlikte 'ilk heves' bankalar kurulmuş ama 'köşebaşı sarraflığından' öteye geçilememiştir. Asıl bir de esaslı bankalar vardır; mesela İtibar-ı Milli Bankası. İtalyanlar'ın elindedir, personeli azınlıklardan oluşmaktadır. Osmanlı Bankası ise bir Fransız tarafından yönetilmektedir.

Kanı, Türklerin bir banka kursalar dahi, işletemeyecekleri yönündedir. Nitekim kabullenilebilmesinin kolay olmadığı kısa zamanda ortaya çıktı. Millet Meclisi'nden itiraz sesleri yükseldi: Dünyanın gözü üzerimizdeyken, Lord Curson, "Yakında bize muhtaç olarak kapımıza geldiğinizde size direnmenizin hesabını sorarız" demişken, bu milli banka ne demekti!

ENGELLEMELER

Merkezi Paris'te olan Osmanlı Bankası'nın Genel Müdürü Henri Stegg de İş Bankası'nın kuruluş haberini duyar duymaz Paris Büyükelçisi Ali Fethi Bey'e (Okyar) gider: "Bu hatadır. Kar-

merakediyorum@googlegroups.com

1930'larda Türkiye İş Bankası Kadıköy Şubesi çalışanları (üstte). Türkiye İş Bankası'nın ilk Genel Müdürlük binası (altta).

şınıza Osmanlı Bankası da dahil, dünya finans kuruluşlarını alıyorsunuz. Yetişmiş kadronuz yok, mali kaynaklarınız yok. Muvaffakiyetsizliğe uğraması büyük ihtimal içinde olan bu teşebbüsünüzden bir yol bularak vazgeçmenizi tavsiye etmeyi vazife saydım" der.Uyarıyı Mustafa Kemal'e bildiren Ali Fethi Bey, kendisinden şu cevabı alır:

"Osmanlı Bankası Müdürü gibi düşünenler, burada Millet Meclisi, hatta hükümet azası içinde de var. Bütün bu menfi tavırlar, mavaffakiyete mesned oluyor. Çok şeyde olduğu gibi... Sen de tasarruf edebiliyorsan paranı İş Bankası'na emanet et!"

Doğru söylemektedir. Altı yıl sonra Henri Stegg, Ali Fethi Bey'i yine ziyaret edecek ve "Yanılmışım" diyecektir:

"Şunu da söyleyeyim ki, beş yıl önceki şartlar herhangi bir ülkenin bankacılık dünyasında olsa, aynı şeyleri söyler ve dostça aynı tavsiyelerde bulunurdum. Fakat 17 yıl gibi uzun zaman içinizde olmama rağmen, ben de siz Türkler'in kendi sahamda bile hususiyetlerinizin farkında olamamışım. Bugün elde ettiğim ölçülere göre ülkenizin insanına ve yaşantısına uygun kıstaslar içinde kendinize özgü bir bankacılık anlayışı kurdunuz ve geliştirdiniz. Lütfen liderlerinize tebriklerimi ve işin başında olanlara takdirlerimi iletiniz. Tavsiyelerimi geri alıyorum."

250 BİN LİRALIK ÇUVAL

1924 yılı Ağustos ayında Celal Bey, Osmanlı Bankası'nın kapısını çalar. 1, 2 ve 2,5 liralık banknotların konulduğu çuvalı teslim alan Celal Bey, Ankara'da Evkaf Umum Müdürlüğü'nün yaptırdığı iki katlı sıra yapılardan birine, kapısında 'Türkiye İş Bankası Merkez-i Umumi' yazan binaya getirir.

Banka 26 Ağustos 1924'te, biri Ankara'da, diğeri İstanbul'da iki şubesi, 37 personeli ve 250 bin lirası hazır olan bir milyon sermayesiyle çalışmaya başlar. Bayar sonradan o günleri anlatırken, "O çuvaldaki para ne mübarek paraymış" yorumunu yapacaktır: "İlk zamanlarda, işler her bankada olduğu gibi, o günlük işlerini bitirmeden bırakmazlar işi. Bana akşamları telefon ederlerdi, saat 10.00'da, gençlerin hanımları, sofra başında beyleri bekliyoruz, hâlâ gelmediler, hâlâ çalışıyorlar diye."

KUMBARA DEVRİMİ

Türkiye İş Bankası'nın kurulduğu yıllarda altın ve gümüş paralar evlerde saklanmaktadır; akla gelmedik köşelerde, özel kemerlerde, toprak ve teneke kutularda, yastık içlerinde... Fakat bir gün Türk halkı, 'kumbara''yı tanır, İş Bankası sayesinde.

Karar 1928'de alınmıştır. Amaç halkı tasarrufa teşvik etmektir. Konu görüşülürken kumbara sayısı üzerine tartışma çıkar. Bin kumbaranın yeteceğini iddia edenler olur. Ancak ilk iki bin kumbara dağıtıldıktan çok kısa bir süre sonra on bin kumbara siparişi daha alınır. Bankanın onuncu yılında dağıtılan kumbara sayısı elli bini geçer. O yıllar kumbaraları ilan yıllarıdır: Gazetelerde, banka dergilerinde, tramvay arkalarındaki ilanlarda, halk tasarrufa çağrılmaktadır: "İçinde kaç kuruş bulunursa bulunsun mutlaka bu hafta içinde İş Bankası'na gidip boşaltınız. Milli serveti yükseltmiş olacaksınız", "En güzel bayram hediyesi. Siz de yavrunuza kumbara alınız", "En fırtınalı günlerde en emin istinatgah kumbaradır'", "Her Türk evinin süsü değil, fakat ufak kasası..."

Mütevazı kumbara, o gün için para arttırma hevesini ve zevkini aşılayan en büyük biriktirme aracı olur. Bu kampanyayla toplanan para, Türkiye'nin ilk dört şeker fabrikasının kurulmasını sağlayacaktır.

SANAYİYE HİZMET

Banka, kendisinden beklenen 'Milli sanayiin kurulmasına hizmet' alanındaki çalışmalarına o

yıllarda başlar. Ardından cam sektöründe kendini gösterir, kağıt ve selüloz sanayi için hazırladığı projeler ilk beş yıllık planda yer alır. Sonra şekerden petrole, demirden dokumacılığa, otomobilden cam ve çimentoya kadar, değişik üretim dallarıyla, finansman kuruluşlarından sigortacılığa, ulaştırmadan turizme kadar birçok sektörün gelişimine katkıda bulunmaya devam eder.

Peki üç-beş kuruşla koca fabrikalar nasıl kurulur? Bankanın bugünkü Genel Müdürü Ersin Özince, "Şimdi de öyle oluyor" diyor: "Şu anda İş Bankası'nın mevduatının en büyük kısmı halkın küçük tasarruflarından, yaklaşık altı milyon aktif hesabın küçücük bakiyelerinden oluşur. Bunlar en istikrarlı mevduat kaynağı. Damlaya damlaya hâlâ göl oluyor açıkçası."

Peki niye unuttuk kumbaraları?.. "Para sığmıyor artık kumbaraya. Bırakın bu küçük kumbarayı, zırhlı araçlara sığmadığı oluyor. Yoksa kumbaradan niye vazgeçilsin. Hep sürdürüyoruz, yine tekrarlayacağız, ama gönül istiyor ki kumbaraların içine atılanlar dolarlar olmasın. Herhalde Türk parasının değer kazanmasıyla olabilecek bir şey. İdeallerimizden biri bu. Ayrıca, artık elektronik kumbarayı yerleştirmemiz lazım. Çocuklar artık bilgisayar çağında yaşıyor."

KİLOMETRE TAŞLARI

Özince, "Gerçek anlamda bir milli özel banka'" olan Türkiye İş Bankası'nın 76 yaşında, ama Cumhuriyet kadar "genç" olduğunu anlatıyor. Bugün belki "en büyük" değil, en büyüklerden biri. Ancak ona göre yine de farklı, çünkü büyüklük, yalnızca şu ya da bu parametreyle olmuyor, istikrardan, halka malolmaktan, küçük tasarrufçuya sermayesiyle dahi en açık banka olmaktan geliyor. Ve bankanın 76 yıllık serüveninde şu kilometre taşları yer alıyor:

- Sermaye birikiminin hiç olmadığı bir dönemde sanayinin kuruluşuna kaynaklık ettiği için kumbara.
- İştirakleri.
- Türk sanayiindeki önder tavrı, müteşebbis rolü üstlenmesi.
- Türkiye'de daima teknolojinin öncülüğünü yapması. Örneğin, 1940'lı yıllarda ilk mekanizasyon denilebilecek yarı otomatik makinalarla muhasebe sisteminin kurulması, sonra 70'li yıllardan başlayarak bilgisayar teknolojisine yatırımı.
- Borsanın kuruluşunda önder olması... İMKB yokken İş Bankası'nın kendi bünyesinde işlettiği bir hisse senedi piyasası vardı ve Borsa'nın ilk başkanı, bankanın Menkul Kıymetler Müdürlüğü'nden ayrılan Muharrem Karslı'ydı. ■

Yarım yüzyıllık bir İş Bankalı: Cahit Kocaömer

Cahit Kocaömer, İş Bankası'nın eski genel müdürlerinden. Yaşı, İş Bankası'ndan bir fazla, yani 77 yaşında. 1947 yılının Aralık ayında, askerliğini bitirir bitirmez girmiş bankaya; Yenicami Şubesi havale servisinde memur olarak. Ve 1990 yılına kadar tam 43 yıl, şef, şube müdürü, genel müdür, yönetim kurulu üyesi olarak pek çok görevde bulunmuş. Daha sonra işi Sınai Yatırım Bankası'nda sürdürmüş. Yani o, yarım yüzyılı aşkın bir süredir İş Bankalı. Bakın neler anlatıyor:

"1979'da bankanın sermayesini 40 milyondan bir milyara çıkarmak istedik. Başbakan Ecevit'le görüştüm, bu atılımı yapmamız gerektiğini anlattım. Kabul etti. Planları hazırladık. Fakat bir süre sonra seçimler oldu ve AP kazandı. Tabii ki AP çevreleri, bir bölüm hisseleri CHP'ye ait olan bankanın sermaye arttırımını engelleyecekti. Kalktım, Celal Bayar'ın evine gittim. Ummadığım bir konuşma yaptı: 'Bir siyasi partinin bir bankaya ortak olması ne dereceye kadar doğru olur, yani şimdi Türkeş'in partisi de Halk Bankası'na ortak olsa olur mu?' Ankara'ya döndüm, Demirel basın toplantısı yapıyordu, hiçbir siyasi partinin bir bankaya ortak olmasının doğru olmadığını söylüyordu. Sonuçta sermaye arttırımını o yıl gerçekleştiremedik. Sonra biliyorsunuz, 12 Eylül oldu; partileri kapattılar. Bu kez yeni ilanlar hazırladık ve sermayeyi 30 milyara çıkardık. Bazı CHP'liler, 'Fırsatı iyi kullanıyorsun' diye kızmıştı bana hatta. Ama ben, önce İş Bankalı olduğumu, bunu yapmak gerektiğini düşünüyordum. O zaman 30 milyar büyük bir paraydı, şimdi trilyonlar konuşuyor..."

1940'lı yıllarda Türkiye İş Bankası'nın kadın memurları (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyetin eğitim ordusundan...

Yüz yaşında bir öğretmen!

Çocukluğumun yaşlı başlı, saygın bir siması olan Ali Faik Şarman'ın, 1940'lardaki başöğretmenimin hayatta olduğunu öğrenince, çok heyecanlanmıştım. Çünkü o, cumhuriyet öğretmenlerinin duayeni idi. 'Şöhret' değildi; ama bir fenomen insandı!

Ali Faik Şarman 1930'larda Divriği'de kız öğrencileriyle tarihi Ulucami'yi geziyor.

NECDET SAKAOĞLU

Ali Faik Şarman'la bir röportaj yapmak, çok uygun olacaktı. Çünkü 1901'de doğduğu ve Sivas Muallim Mektebi'nden 1924'te mezun olarak o yıl göreve başladığı dikkate alındığında, hem yaşça hem meslek kıdemince cumhuriyet öğretmenlerinin duayeni kuşkusuz oydu.

Kendi ifadesine göre, doğum tarihi Rumî 1317 (1901) veya 1316 (1900) imiş. Fakat babası, o zamanların âdetine uyarak 3-4 yaş küçük yazdırmıştı. Nüfustaki doğum tarihi 1320 (1904) olduğundan okula geç başlamıştı.

4 Temmuz 2000 tarihinde Ankara'ya gittim. Küçükesat Başak Sokak'taki mütevazı apartman dairesinde Ali Faik Bey'le eşi Radiye Hanımı (doğ. 1910) gündelik yaşantılarının yalnızlığında buldum.

YÜZ YILLIK ÖYKÜLER

Ali Faik Bey'in unutkanlık nedeniyle toparlayamadıklarını, bütün anıları belleğinde taptaze tutan Radiye Hanım anlatıverdi: Seferberlik yılları, tehcir olayı,

eski okul ortamları, öğrenciler, veliler, ekip biçerek kazandıklarından okul yapımına pay ayıran köylüler, imeceyle yapılan okullar, tek parti döneminin valileri, kaymakamları, eğitimci-yönetici, öğretmen-halk ilişkileri, Köy Enstitüleri, Halkevleri, öğretmenlerin dünkü ve bugünkü konumları... konuşuldu; sözlü tarih arşivleri için özel değeri olan bantlar dolduruldu.

YEGANE PARLAK DÖNEM

Ali Faik Bey'le yaptığımız söyleşinin kimi bölümlerine değinmeden önce, önemli bir gerçeği hatırlatmamız gerekiyor: Öğretmenliğin yakın tarihimizdeki yegâne parlak dönemi, 1925'te Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliğine getirilişinden 1946'da Hasan-Âli Yücel'in Maarif Vekilliği'nden ayrılışına değin 21 yıl sürmüştür. O aydınlanma döneminde yurdun dört bir yanında özverili çalışmalar yapan binlerce öğretmen ve eğitim yöneticisine koşut olarak Ali Faik Şarman da Sivas'ın Kangal, Hafik, Divriği, Yıldızeli ve Şarkışla ilçelerinde, muallim, başmuallim ve maarif memurluğu yapmış; 1924-1969 arasındaki 45 yıllık görev yaşamının, mesleki açıdan en verimli, en onurlu evresi, kuşkusuz söz konusu döneme rastlayan yıllar olmuştur. Çünkü yalnız Ali Faik Bey değil, aynı kuşaktan bütün öğretmenler, istibdatlı, savaşlı, kıtlıklı, hastalıklı yarı yüzyıllık bir sürecin ardından yakalanan 1925-1946 yılları boyunca 'cumhuriyet', 'medeniyet', 'muasırlık' (çağdaşlık) ve devrim rüzgârlarıyla kanat açmışlar; kültür mimarlığı yapmışlar; köylü kentli Anadolu halkını, cehalet, taassup, üfürükçülük, hastalık, yoksulluk girdaplarından kurtarmayı iş edinmişler; mesleklerinin altın sayfalarını yazmışlardır. O dönemde öğretmenlerin mesleki ve kültürel yetkinliği öylesine güçlü, etkili ve kalıcı olmuş ve umutlar uyandırmıştır ki, cumhurbaşkanından bakanlara, valilerden kaymakamlara değin, her kademede ne yapılacaksa öğretmenlerle yapılacağı veya öğretmensiz yapılamayacağı kanısı doğmuş; 'aydınlanma'nın, Türkiye'yi bir baştan bir başa öğretmen ışığına kavuşturmakla sağlanabileceği anlaşılmış; bu gerekçeyle de Köy Enstitüleri projesi hızla uygulamaya konulmuştur.

Bugün 100 yaşında olan Ali Faik Bey, günlerini kitap ve gazete okuyarak, kısa yürüyüşlere çıkarak geçiriyor (üstte). Soldaki fotoğrafta ise Ali Faik Şarman (sağ başta) ve öğretmenler II. Dünya Savaşının getirdiği zor koşullarda çocukların beslenmesiyle yakından ilgileniyorlar.

YILDIZELİ GÜNLERİ

Fakat bizde çoğunca yeni bir durumun öncesiyle sonrası pek dikkate alınmadığı için Köy Enstitülerinin kuruluşundaki dinamiğin, 1940'a değin gösterdikleri başarılarla muallim mektebi çıkışlı öğretmenler olduğu akla

merakediyorum@googlegroups.com

Ali Faik Bey ve öğrencileri kır gezisinde, 1930'lar (sağda). Divriği'nde Halkevi açılışı, gazetesi kolundaki paltosunun cebinde olan Başöğretmen Ali Faik Bey (altta).

gelmez. Doğal ki Ali Faik Şarman'ın, Yıldızeli Maarif Memuru iken genel bütçeden aktarılan ödeneklerle Pamukpınar Köy Enstitüsü'nün kuruluşundaki hizmetleri de bilinmez!

Ali Faik Bey, o döneme ilişkin değerlendirmesini şöyle yapıyor:

"O zamanlar bir ilçede elli köy varsa üçünde dördünde ancak öğretmen vardı. Onlar da ekseriya mektep tahsili almamış, şöyle böyle okur yazar, 'alaylı' dediğimiz kimselerdi. İlkokulların hızla artması Hasan-Âli Yücel döneminde (1938-1946) olmuştur. Biz öğretmenler ve maarif memurları o zamanlar çok faaldik. Çok sayıda okul yaptırdık. Köylülerle anlaşarak ve imece yöntemiyle tabi... Köylüler buğdayı sattılar, okul için verdiler. İlköğretim Genel Müdürü Hakkı Tonguç beni severdi. Şu kadar okul yaptık deyince derhal öğretmen gönderir, isteklerimizi karşılardı. Malzemeyi ve işçiliği ise biz temin ediyorduk. Devlet-vatandaş anlaşmasını sağlama yöntemiyle benim maarif memurluğu yaptığım yerlerde kırktan fazla okul yapılmıştır. Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsü'nün yapılmasında da çok emeğim vardır. Büyük bir hevesle başladık ve tamamladık."

İNÖNÜ'NÜN ZİYARETİ

Sırası gelmişken soruyoruz: "O yıllarda öğretmenliğin saygınlığı ne düzeydeydi?"

"Bilhassa Hasan-Âli Yücel zamanında pek yüksekti. Bir ilçedeki tüm memurlar arasında diyebilirim ki öğretmen en yüksek mevkide idi. Kaymakam bile maarif memuruna ve öğretmenlere saygı gösterirdi. Öğretmenin görev almadığı, katılmadığı hiçbir kültür faaliyeti, sosyal faaliyet yoktu."

Radiye hanım bir anısıyla Ali Faik Bey'i destekliyor:

"Evliğimizin ilk yıllarında, kendi evimizde, babamın Yıldızeli'ndeki çiftliğinde pek çok önemli konuğu ağırlamıştık. Sivas Valisi Âkif İyidoğan, Ankara'dan gelen Tonguç bize konuk olmuşlardı. İsmet İnönü Yıldızeli'nden geçerken haber verdiler. Gerekli hazırlıkları yaptık. Kurbanlar kesildi, halılar döşendi. İnönü'yü, bütün organizasyonu yapan hocanız karşıladı. İsmet İnönü çiftliğin bize ait olup olmadığını sordu. Ben, babamın olduğunu söyledim..."

ESKİLERİN NEZAKETİ

O eski muazzez öğretmen kitlesinin en yaşlısı Ali Faik Şarman'la 1930'da evlendiği Radiye Hanımı artık arayıp soran, evlerine konuk olan devletliler elbette ki yok! Anılarıyla yakın tarihimiz, cumhuriyet eğitimi konularında çok şeyler öğrenilebilecek bu iki tanığı ne Millî Eğitim Bakanlığından, ne eğitim örgütlerinden, ne eğitim fakültelerinden arayıp soran da olmu-

yormuş! Öğretmen yetiştiren kurumların onun edinimlerinden hiç mi hiç yararlanmamaları ise, eğitim öğretim işlerimizin nasıl bir sığlıkta yüzdüğünün işaretidir. İlkokul öğrencisi belleğime babacan tavrı, yumuşak ve güleç yüzü, badem bıyığı, kocaman kafasından eksik olmayan fötr şapkası, papyonu ile yerleşmiş bulunan başmuallim Ali Faik Beyi bir de duygusal yönden yoklamak istiyorum: 1951-1969 arasında 18 yıl süreyle MEB İlköğretim Genel Müdürlüğünde şube müdürlüğü yaptığını ve o yıllarda kendisini bir kez ziyaret ettiğimi hatırlatarak soruyorum:

"Sevgili başöğretmenim. Mesleğimizin en kıdemlisi, Millî Eğitim Bakanlığı'nın da en eskilerindensiniz. Uzun yıllar merkez örgütünde de çalıştığınız bakanlıktan sizi arayanlar oluyor mu?..."

Aldığım yanıt, eskilerin 'nezaket çerçevesi' dışına çıkmamak ilkesine bir örnek oluyor: "Efendim, uzun zamandır ihmal ettim, gidemedim. Onlar da herhalde bu sebeple bizi aramıyorlar!"

SİVAS KONGRESİ GÜNLERİ

Şarman'ın yaşamına salt öğretmenliği, özellikle de sözünü ettiğimiz dönemdeki çalışmaları açısından bakmak da yetmez. XX. yüzyıla girildiği, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yanında Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıldönümü törenlerinin yapıldığı 1901'de dünyaya göz açmak; üç padişahın, bir halifenin, dokuz cumhurbaşkanının dönemleri ardından 2000 yılında 10. cumhurbaşkanının seçilişini görmek; dünya tarihinin en uzun yüzyılında yaşanan onca olay ve gelişmeleri, öğretmen bakışıyla uzaktan yakından gözlemlemek az şey değildir. Ali Faik Bey, Atatürk devrimlerini yaşamış; Halkevlerinde çalışmış bir fenomendir. Ama bir şöhret değildir. Toplum olarak fenomenlerin değil, şöhretlerin meraklısı olduğumuzdan da Ali Faikleri tanıma şansımız olmuyor. 1919 Sivas Kongresi günleri ve sonrasına ilişkin neler hatırlayabildiği sorulduğunda Şarman şu ilginç anısını aktardı:

"Babam Ömer Efendi'nin küçük bir de avlusu olan simit fırını vardı. Sivas'ın ünlü Arap Şeyh'i sık sık bizim fırına gelir; avluda veya içeride oturur, babamla söyleşirlerdi. Bu Arap Şeyh, Sivas Kongresi'ne katılmıştır ve fotoğraflarda da Atatürk'ün yanında görülür. Benim de fırında bulunduğum bir gün Arap Şeyh, sözün sırasını getirip babama, 'Ee Ömer Efendi! Artık bizim tarikata girme zamanı geldi' deyiverdi. Babamın yanıtı sert ve kesin oldu: 'Ne tarikati, şeyh efendi? Biz dinimizin gereklerini yerine getirebildik mi ki bir de tarikate girelim?' dedi. Babam dini çok bilinçli yapanlardandı."

Küçükesat'taki evde iki canlı tarih var: Başöğretmen Ali Faik Şarman yüz, yetmiş yıllık hayat arkadaşı Radiye Hanım da doksan yaşındalar. Beni uğurlarlarken Ali Faik Şarman, "İhtiyarlık iyi bir şey değil; bütün uzuvlar işlevlerini kaybediyor... Çok okumaktan gözlerim de bozuldu. Gazetelerin artık sadece başlıklarına bakabiliyorum" diyor. ■

Komünizm ve portakal

1947-1948'de Divriği Nuri Demirağ Ortaokulu Müdürü iken komünistlik suçlamasıyla tutuklanan merhum Fikret Madaralı'yı (fotoğrafta) soruyorum Ali Faik Şarman'a: "Komünist olduğu iddia edilmişti. Gerçekten de komünizmi tercih ediyordu. Ama bu fikrini en yakınındaki arkadaşlarına, yani bizlere açıklardı. İyi bir insan, iyi bir öğretmendi. Memleket kendisinden faydalanabilirdi. Komünistlik suçlamasıyla karşı durdular." Radiye Hanım ilginç bir eklemede bulunuyor: "O zamanlar, portakal fazla bilinen ve yenilen bir meyve değildi. Bazı kimseler, Madaralı sözde portakalı anlatıyor ama komünistlik propogandası yapıyor diye davacı oldular. Ali Faik Bey, gidip köylülerle konuştu. Onlara şahitlik yaptırtarak çabuk kurtulmasını sağladı."

Aydınlanma yıllarında asıl rol öğretmenlerdeydi, Ali Faik Bey (papyonlu) ve Savcı Nurettin Ertürk (1950-57 Sivas milletvekili) bir şenlikte halay çekiyorlar (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

30'lu ve 40'lı yılların 'güzellik müsabakaları'

Peyami Safa'nın görücülük usulü

Ünlü yazar Peyami Safa, döneminin güzellik yarışmalarına özel bir ilgi duyar ve bu yarışmaların jürilerinde, vazgeçilmez isimdir. Yarışmalara ilişkin yazılar kaleme alır. Yıllar sonra da Sait Faik, kendisiyle yine bu konuda ilginç bir söyleşi gerçekleştirir.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Peyami Safa'nın (üstte solda) kaleme aldığı 'Güzellik Müsabakalarının İçinden Görünüşü' yazısı fotoğraflarıyla, 29 Mart 1933 tarihli 7 Gün dergisine kapak olmuştu.

Cumhuriyet gazetesinin 1929 yılında düzenlediği hükümet destekli 'Cumhuriyet'in Güzellik Müsabakası'nda, Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi seçilir: Feriha Tevfik... 2 Eylül 1929 günü, 48 yarışmacı büyük jüri önüne çıkar. 60 kişilik büyük jüride edebiyat ve sanat dünyamızın en önemli simaları yer alır.

O yıllarda yapılan 'Güzellik Müsabakaları' üzerine çok şey yazılıp çizilmiştir... Bu yazılar arasında bizim ilgimizi çekenler, biri 'Peyami Safa' diğeri de 'Sait Faik' imzasını taşıyanlardır.

'Güzellik Müsabakalarının İçinden Görünüşü' adını taşıyan 29 Mart 1933 tarihli yazıda, güzellik müsabakalarının jürisinde bulunan Peyami Safa güzellik yarışmalarının kendisi için ifade ettiği anlamı dile getirir.

'Güzeller Seçiliyor' başlıklı yazı ise 27 Temmuz 1947 tarihini taşıyan bir röportajdır ve altındaki imza, Sait Faik'indir.

İki yazı da o dönemin en popüler dergisi, 'Pazar günleri çıkar, resimli Türk mecmuası' diye tanıtılan ünlü Yedigün'de yayımlanmıştır.

İki usta kalemin, dönemlerinin güzellik müsabakaları hakkındaki düşünce ve izlenimlerini gelin birlikte okuyalım...

İlk söz Peyami Safa'nın: "Güzellik müsabakalarının lehinde de, aleyhinde de söylenebilecek ve yazılabilecek herşey

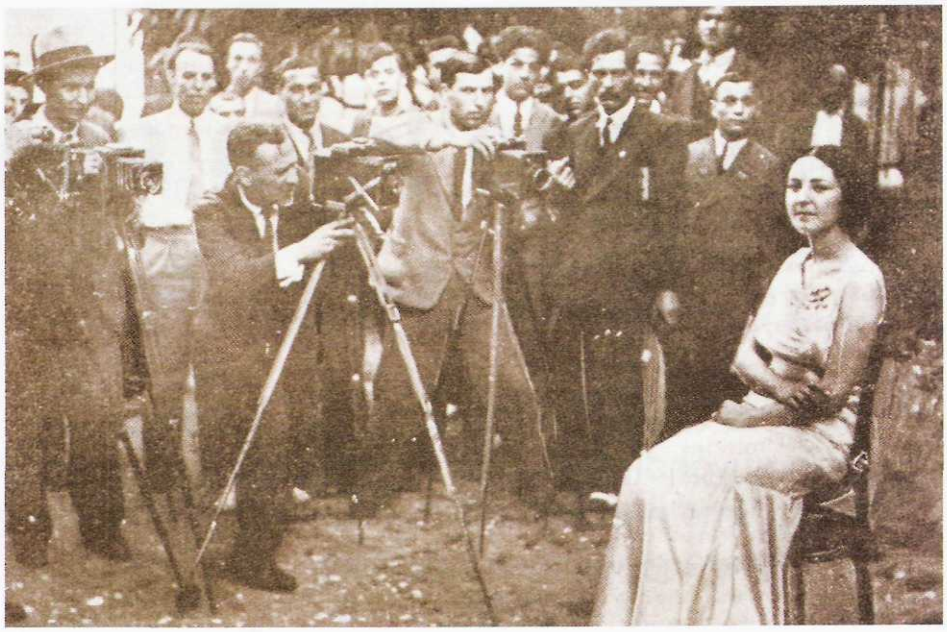
doğrudur: Güzellik müsabakaları, kadının kendi etine karşı estetik alâkasını çoğaltır; sıhhî ihmalleri giderir ve beden üzerine bir dikkat uyandırır, bir kontrol koyar; plâstik güzelliğe karşı sevgi doğurur. Hele bizim gibi, lâpacı harem kadınlarının yufka, yayvan ve hantal gövdeleri yerine, medenî kadın vücutlerinin teşrihî estetiğini ikame etmeğe mecbur milletler için, bu müsabakalar daha faydalı olabilirler."

Daha sonra Peyami Safa, güzellik yarışmalarının neden kendisine bu kadar ilginç geldiğini şöyle anlatacaktır: "Benim için bu müsabakalar ne birinci derecede faydalı, ne de o kadar zararlıdırlar, sadece: enteresan!.. Bir romancı, mütecessis bir beyin, bir müşahit sıfatile bu müsabakaların beni daima cezbettiklerini gizlemem. Avrupa'da ve Amerika'da, pek itibarlı meslektaşlarımın da bu davaya alâka gösterdiklerini biliyorum. Onun için bu müsabakalardan dolayı aleyhimde yapılan bazı neşriyata o kadar ehemmiyet vermedim, verecek de değilim. Zaten her dedikodu fırtınasında bir iki cevapla bu zevzek ağızları tıkamak benim için mümkün oldu."

Peyami Safa 'güzellik' ve 'güzellik müsabakaları' üzerine uzun yıllar yazı yazar. Bir yandan jüri üyeliği yapar, diğer yandan 'eleştirilere' cevap yetiştirir...

Şimdi söz, 'Yalova Şifa Suyu Güzellik Yarışması'nı izleyen Sait Faik'te: " ... güzellerin ve jüri âzasının arkasından 'Ünyon Fransez'in konferans salonuna çıktım.

Jüri âzası sandalyelerine kuruldular. Şöyle bir baktım. Hepsi de bu sene Eczacıyı, Dişçiyi, Mülkiyeyi, Mühendisi, Hukuku bitirmiş mahtumlarına eş seçmeye gelmiş erkek görücülere benziyorlardı: Hele reisleri Peyami...

- Peyami bey ilk güzellik müsabakası kaçta oldu?

- Galiba 1932'de. İyi hatırlamıyorum. Yahut daha evvel, çok daha evvel.

Peyami Safa 20 senedir demek, görücülük eder. Kendi çocuğu daha evlenecek çağda olmadığına göre, kimbilir kimleri baş göz etmiştir?

Jürinin Hukuku bitirmiş mahtumu bulunmayan biricik âzası İngiliz gabardininden muhteşem bir kostüm giymiş, gümüş saçlı, yağız çehreli, ceketi kolunda, fevkâlade şık bir gömlek sırtında -gömleği o kadar güzel ki insan yanlış zehaba kapılıyor: Vallahi gömleğin güzelliğini güzellere göstermek için ceketini çıkarıp koluna almış bu çapkın, deyiveriyor- Doğan Nadi:

- Azizim Sait, gönül kimi severse güzel odur. (...)

Refik Halit tam bu sırada gözlüklerini taktı. Müthiş sinirli idi. Sandalyesinin arkasına yığılmış, kendi hayranlarının muhaveresinden rahat rahat birinciyi seçememek korkusiyle sandalyesinden ara sıra fırlıyordu.

Peyami çıngırağı çaldı. Şimdi mayolu güzeller geçiyor.

Resim geçit başladı. Güzellerin kimi tatlı tatlı güldü. Kimi sarardı. Kiminin kalbi göbeğinde attı. İnci İzmirli dudağını ısırdı. Aynur Yücel ciddi idi. Sevim Cengiz jüriye hiç bakmadı. Maksude Tamsel'in vücudu gün görmemiş gibi beyazdı. Hümaşah Hican fütursuzdu. Perihan Üçoluk dantelâlı mendilini Madam Ponpadur gibi salladı. Sezer Sezin jüriye pek tatlı tatlı baktı."

Sonraki yıllarda 'güzellik müsabakaları' o denli çoğalır, o denli sıradanlaşır ki o dünyanın içinde artık edebiyatçılar yer almaz olur... ■

Cumhuriyet

1929 Türkiye Güzellik Kraliçesi İntihap Edildi

Güzellik Müsabakamız

Güzeller nasıl intihap edildi?

'Doğru mu söylüyorsunuz, hakikaten Güzellik kraliçesi miyim?..'

Güzellik kraliçeleri

Daha sonraları 'Dünya Güzeli' seçilen Keriman Halis, 'Türkiye Güzeli' seçildiği günlerde (üstte). Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi Feriha Tevfik ise Cumhuriyet gazetesinin 1929 yılında düzenlediği yarışma ile seçilmişti (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Halkı için ayaklanan...

Apache'lerin sonuncusu Geronimo

Yıllarca topraklarını alan beyazlarla savaştı. Verdikleri sözlere hep güvendi. İnsanları için direnen son kızılderili reisi Geronimo'nun sonunu da, her defasında yanılgıya uğradığı beyazlara güvenmek hazırladı.

"Rüzgarın özgürce estiği, güneş ışığının hiç kesilmediği büyük çayırlıklarda doğdum ben. Mutlu ve iyi uyuyarak büyüdüm. Çitler yoktu bizim topraklarımızda. Barış içinde yaşıyorduk..."

Geronimo

ALPASLAN AKKUŞ

Gerçekten de barış içinde yaşıyorlardı. Ataları bu topraklarda hep huzurlu bir yaşam sürmüş, tek kaygıları Yüce Ruh'un isteklerini yerine getirmek olmuştu. Kötü günlerin ilk habercisi Kristof Kolomb'un Hindistan yerine yanlışlıkla Amerika'yı keşfetmesi oldu. Sonra Amerigo Vespuçi geldi ve XVII. yüzyılda beyaz adamların kolonileri...

Beyazlar 'Yeni İngiltere' dedikleri bu topraklara akın ettiklerinde karşılarında kırmızı deri-li bembeyaz yürekli insanlar buldular. Ellerindeki tüm imkanları kendileri için seferber eden bu insanlara biraz farklı karşılık verdiler.

Üzüm yemek yerine, yıllarca bağcıyı döven 'Beyaz Adam', işgal ettiği toprakların gerçek sahiplerini oradan oraya sürüp durdu. 1870'lere gelindiğinde direnen yanızca birkaç bin kızılderili kalmıştı. Beyazları o yıllarda en çok uğraştıran kabilelerin başında 'Apache'ler geliyordu.

Arizona'daki Chiricahua Apacheleri Meksika sınırında göçmenlere ve karargahlara ani baskınlar düzenliyor, yağmalar yapıyorlardı. Chiricahua Apachelerinin yaşadığı topraklar o dönemde, direnen kızılderililerin sığınağı gibiydi. Toprakları ele geçirmek isteyen göçmenler bu durumdan faydalanmakta gecikmedi. Washington'a gönderilen mesajlarda sık sık bölgenin çok tehlikeli olduğu vurgulandı ve sonunda ordu duruma el koydu.

ESARET REDDEDİLİYOR

3 Mayıs 1876'da bölgedeki temsilciliğe gönderilen emirle, Chiricahua bölgesindeki kızılderililerin San Carlos'a götürülmesi istendi. Temsilci John Clum iste-

meye istemeye bu emri Apache reisi Cochise'ye bildirdi. Barış yanlısı şef beraberindekilerle göçe başladı. Ancak kabilenin yarıya yakını esareti reddetti. Yüzlerce kişi gruplar halinde Meksika sınırını geçerek özgür hayatı seçti.

Ordunun amansız takibine rağmen sınırı geçmeye çalışanlar arasında, sonradan efsane olacak bir isim vardı: Aslında bir 'Bekondohe Apachesi' olan Goyathlay. Bir yıl içinde, sınırın her iki yanında kabus oldu...

Goyathlay, beyazların ona taktığı adla 'Geronimo' ani baskınlar ve yağmalarla sınırın her iki yanında hem askerlere hem göçmenlere nefes aldırmadı.. Sonra adı hırsıza, ayyaşa, caniye çıktı. Ordu onu arıyordu.

1877 Mart'ında Geronimo'nun yaşadığı Ojo Caliente'ye bir grup Amerikan askeri geldi. Geronimo ve diğer isyancı şef Victorio görüşmek için kasaba merkezine çağrıldı. Bundan sonrasını Geronimo kendi hayat hikayesinde şöyle anlatıyor: "Bize ne istediklerini söylemediler, ama dostça bir tutum içindeydiler. Toplantı istediklerini sandık ve onlarla gittik. Kasabaya girer girmez askerler çevremizi sardılar ve silahlarımızı aldılar..."

GERONİMO TUTUKLANIYOR

Bu Geronimo'nun ilk tutuklanışı oldu. Yargılama olmaksızın hapse atıldı Demir parmaklıklar arkasında 4 ay geçirdi ve tutuklanışında olduğu gibi yine hiç bir açıklama yapılmadan salıverildi. Ancak artık dışarıda da özgürlük yoktu.

Beyaz adam kızılderililerin tamamına yakınını kamplara doldurmuştu. Geronimo da bir süre San Carlos'ta yaşamak zorunda kaldı. Ancak fazla dayanamadı. 1881 Eylül'ünde 70 silahlı arkadaşıyla birlikte kamptan kaçtı.

Sierra Madre'deki eski üsleri onları bekliyordu. Adamlarıyla birlikte 6 aylık bir hazırlık döneminden sonra yeniden savaş alanlarına döndü.

Geronimo ve Naiche teslim olduktan sonra, 27 Mart 1886 (solda). Geronimo ve Apache savaşçıları Amerikan ordusuna uzun süre direndiler (altta).

FİRAR GÜNLERİ

Beyazlar korkuyla da olsa artık kızılderililerin de insan olduğunu anlamışlardı. Duygularıyla oynandığında onlar da sert tepkiler verebiliyordu. Çevresindekileri aylarca besleyen Geronimo hayatı boyunca bir huyunu hiç terketmedi: Güven... Kendisini verilen sözlere hep güveniyordu. 1883 Haziran'ında da öyle oldu...

Amerikan birliklerinin komutanı General Crook, Geronimo'ya adamlarıyla birlikte teslim olması durumunda ömür boyu baskısız ve savaşsız bir ömür vaad etti.. Geronimo adamlarını toplayana kadar generalden süre istedi. Aldığı onayın ardından 8 ay içinde, Meksika'nın öte yanındaki tüm Chiricahua Apachelerini topladı. 1884 Şubat'ında beraberindeki yüzlerce kadın ve çocukla birlikte sınırı geçti.

DEDİKODU KAZANI

Apacheler yeniden zincirlerle yaşamamaya yeminliydi. Sınırın ötesinde kurulan pusulardan, göçmen birliklerinden ve ordudan kaçarak birkaç ay yaşadılar. Bölgede girişilen her türlü yağma faaliyetinin sorumlusu ola-

merakediyorum@googlegroups.com

Geronimo ve savaşçıları teslim olduktan sonra trenle savaş esiri olarak Meksika sınırındaki kampa götürüldüler (üstte). Geronimo yaşamının son dönemini geçirdiği Florida'da bir grup yerliyle birlikte Ford marka *otomobile* biniyor, yıl 1904 (altta). Geronimo'nun teslim olduğu Amerikan generali Nelson Miles (sağda).

rak Geronimo gösteriliyordu. Oysa o yalnızca kaçmaya ve zincirlerden uzak bir hayat sürmeye çalışıyordu. Artık 57 yaşındaydı ve savaşlardan, kaçıp kovalamalardan çok yorulmuştu. Sonunda onu ilk teslim alan asker, General Crook bir kez daha Meksika sınırını geçti ve Geronimo'yu aramaya başladı. 1886 Mart'ında general ve Apache şefleri yeniden masadaydı.

General, şeflerden kayıtsız şartsız teslim olmalarını istedi. Geronimo hapis cezasına razıydı. Yalnız mahpus günlerinin bitiminde rezervasyonda yaşamayacağına dair garanti istiyordu. Washington'u bu konuda ikna edebileceğine inanan general Crook, söz verdi. "Sana teslim oluyorum" dedi Geronimo; "Bana ne istersen yap. Bir zamanlar fırtına gibiydim, oysa şimdi her şey bitti..."

YENİDEN DAĞLARDA

Ancak bitmemişti.. Bowie kalesine çok kısa bir mesafe kala Naiche'yle birlikte kaçmayı başardı.

Geronimo'nun firarı onun her zaman iyi anlaşabildiği General Crook'un da görevden alınmasına neden oldu. Washington, Apache bölgesine, yükselme hırsıyla her şeyi yapabilecek olan bir komutanı, General Nelson Miles'ı atadı. Miles'ın ilk işi Geronimo ve Naiche'nin peşine düşmek oldu. Özel bir birlik oluşturdu ve sınırı geçti.

Geronimo ve Naiche yıllarca evleri gibi gördükleri Sierra Madre dağlarındaydı. Onları bulmak Miles'ın öncü birliğindeki yüzbaşı Charles Gatewood'a kısmet oldu.

Gatewood, Generale güvenmesini ve teslim olmasını istedi.. Geronimo yüzbaşıya inandı ve son kez silahını bıraktı.. Tarih 4 EYLÜL 1886'ydı..

General Miles'ın yanına götürüldüğünde aralarında şöyle bir konuşma geçti..

"General: Sizi devlet korumasına aldıracağım.. Gönderileceğiniz topraklarda hep alıştığınız kadar çok suyu, toprağı ve yeşili bulacaksınız..

Geronimo: Bizimle konuşan komutanlar hep bu sözleri verdiler.. Artık bana masal gibi geliyor.. Doğrusu size inanmakta çok zorlanıyorum..

General : Ben hayatta oldukça ne yaparsan yap bir daha tutuklanmayacaksın..

Geronimo : Bundan sonra hep barış içinde yaşamak istiyorum ve buna söz veriyorum...

General : Geçmişte yaptığın herşey artık silindi, hepsi önemsiz.. Bundan böyle yepyeni bir hayata başlıyorsun..

Karşılıklı sözler, vaadler, yeminler ve teslimiyet. Beyazların karşısında direnen son kale düşmüştü. Apachelerin son isyancı reisi Geronimo teslim olmuştu.

Sonra uzun esaret yılları başladı. 1903 yılında katolikliği seçen Geronimo, 1909 yılında 80 yaşındayken hayata gözlerini yumdu. İsyanla, mücadeleyle dolu bir yaşamı rezervasyonda sona erdiğinde, hâlâ savaş tutsağı sayılıyordu.

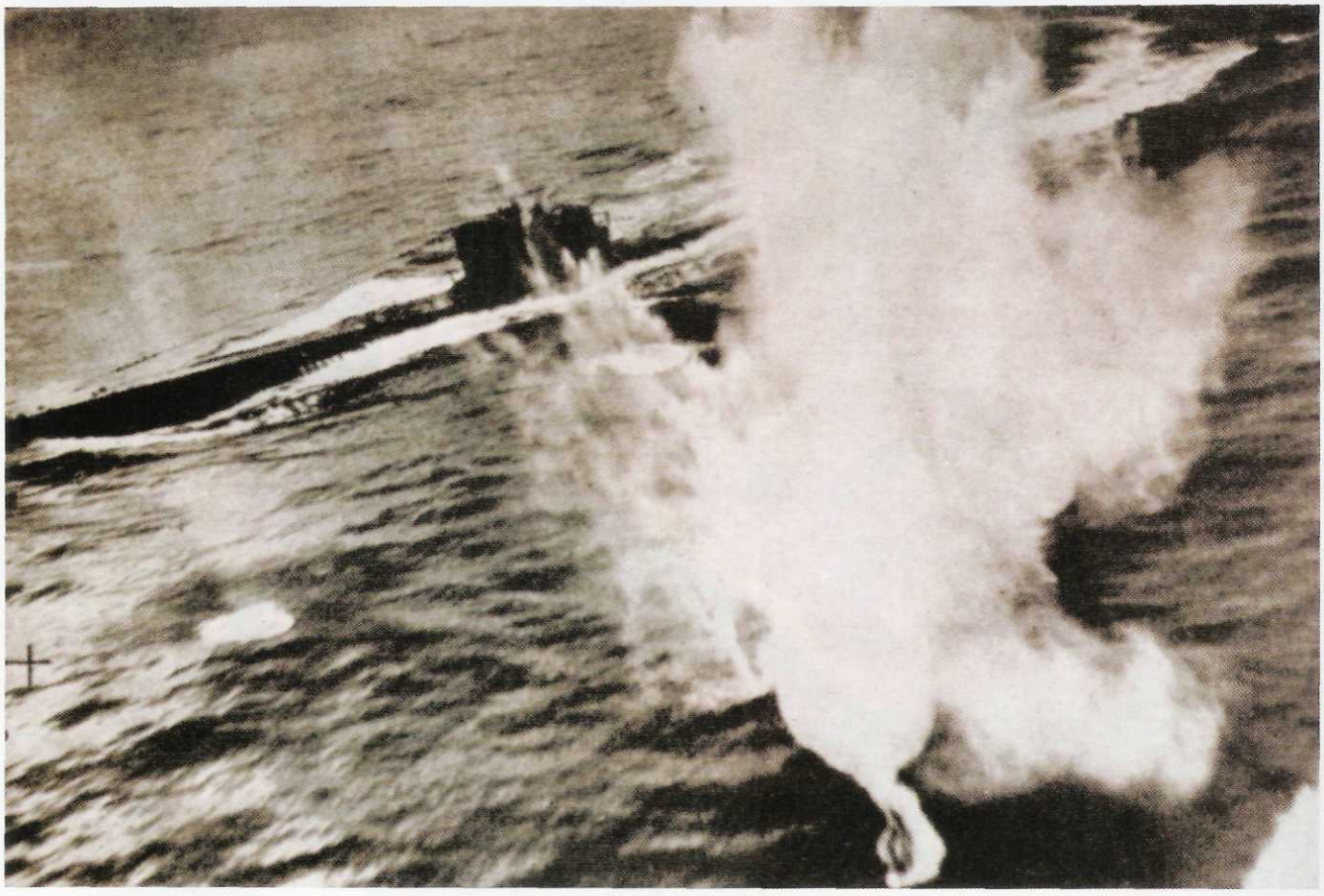
Ölümünün üzerinden 191 yıl geçmesine karşın, Geronimo adı hep yaşadı. Kimi ona 'dönek' dedi, kimi 'cani'; ancak Geronimo, kızılderili isyanının sembol isimlerinden biri olarak tarihe geçti.

Geronimo'nun öyküsü hâlâ dilden dile dolaşır. Amerika'nın gerçek tarihini araştıran herkes onun adını saygıyla anar. Kaleme aldığı belgelerde hem kendi hayatını hem de de kızılderililerin tarihini aktaran ve Geronimo ile aynı yıl ölen Dakota Sioularının lideri Kızıl Bulut, onun şu sözlerini aktarır:

"Bize birçok sözler verdiler. Anımsayamayacağım kadar çok. Biri dışında hiçbirini tutmadılar. Topraklarımızı alacaklarını söylediler ve aldılar." ■

NICOLAS CAGE
JERRY BRUCKHEIMER
60
SANİYE
ANGELINA JOLIE
GIOVANNI RIBISI
ROBERT DUVALL
JERRY BRUCKHEIMER FILMS
SDDS
DOLBY DIGITAL
DIGITAL SOUND dts
Touchstone Pictures
BUENA VISTA INTERNATIONAL ©TOUCHSTONE PICTURES
www.goneinsixtyseconds.com
Eylül'de sinemalarda

merakediyorum@googlegroups.com

'U-571' filminin anımsattıkları...

Atlantik'te kurt sürüleri

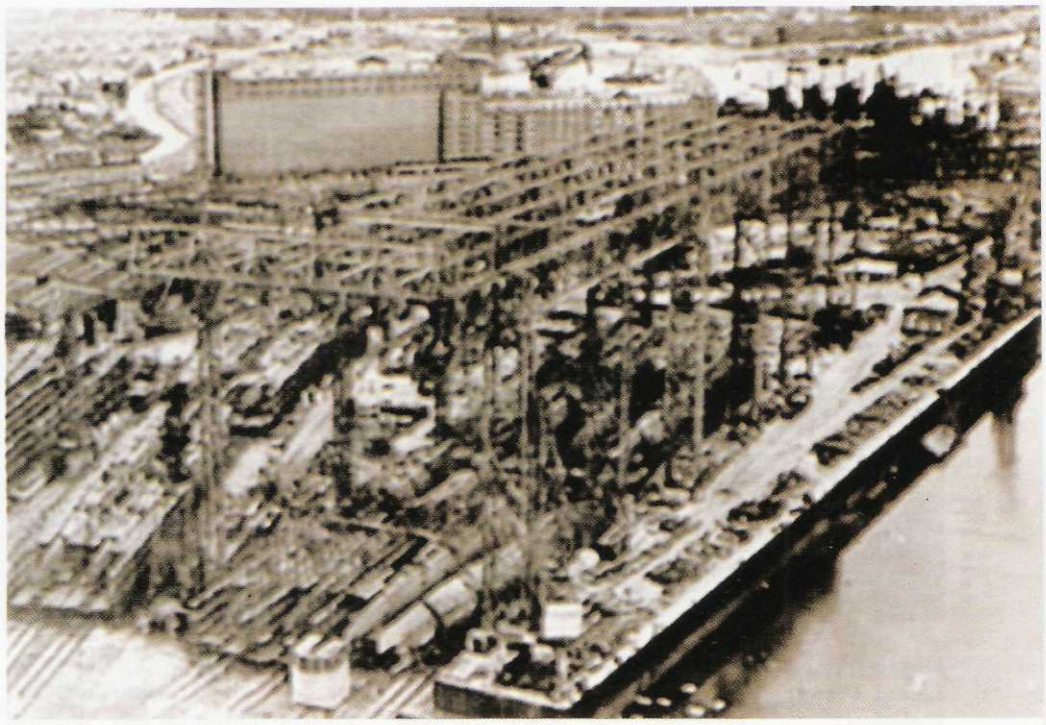
Bu ay vizyona girecek olan 'U-571', İkinci Dünya Savaşı'nın unutulmaz Alman denizaltıları U-Boot'ları ve Müttefikler'in bu etkili savaş makinelerine karşı yürüttükleri mücadeleyi gündeme taşıyor. U-Boot'lar, Almanların Atlantik harekât sahnesindeki en önemli vurucu güçleriydi.

M. Tanju Akad

Denizaltılardan söz edilince akla ilk gelen U-Boot'lardır. Çünkü bunlar İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların Atlantik harekât sahnesindeki en önemli vurucu güçleriydi. İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğünün kırılması ve adaya gelen ikmal yollarının kesilmesi için ellerinde başka vasıta yoktu. Uçakları kısa menzilliydi ve suüstü gemileri Atlantik'te barınamıyordu. Öte yandan müttefiklerin de geniş bir denizaltı filosu olmakla birlikte, bunlar daha çok Pasifik sahnesinde -ve kısmen Akdeniz'de- başarılı oldular; çünkü o yıllarda denizaltılar esas olarak birbirlerine değil suüstü hedeflere karşı etkili olabiliyorlardı.

1940'ın Mayıs ayında, Fransa düştükten sonra bütün ağır-

lıklarını Dünkerk'de bırakan İngiltere'nin teslim olması beklendi. Bu gerçekleşmeyince hava hücumları yapıldı; ama RAF Luftwaffe'yi püskürtünce Hitler bir süre üzerinde düşündüğü 'denizaslanı' harekatını (İngiltere'nin istilası planı) çaresiz rafa kaldırdı. Führer şimdi gözünü Rusya'ya dikmiş, İngiltere ile uğraşmayı U-Boot'lara bırakmıştı. O güne kadar ikinci derecede bir harekât olarak yürütülen denizaltı savaşları, 1940 yazından itibaren esaslı şekilde başlamış oldu. Bunun bir başka nedeni, Almanların Brest ve Lorient gibi Fransız limanlarını birer denizaltı üssü haline getirmeleri, diğeri de savaş çıktığı an ellerinde yeterli kadar geminin olmamasıydı.

AMİRAL, TÜRKİYE'DEN

Denizaltı savaşını yürüten Büyükamiral Karl Dönitz, 1914 ile 1916 arasında Türk donanmasında Midilli gemisinde görev yapmış ve 1934 yılında Türk denizaltı filosuna eğitim vermek için tekrar Türkiye'ye gelmiş bir denizciydi. 1916'da denizaltı sınıfına geçti ve kısa süre sonra 26 yaşında, en genç denizaltı komutanlarından birisi olarak başarılı oldu. İlk gemisini 1935 yılında inşa eden Alman denizaltı filosunu da dört yıl içinde, korkulan bir güç haline getirdi.

Yine de 1939'a kadar inşa edilen ilk 60 denizaltının çoğu 250-300 tonluk küçük kıyı gemileriydi ve savaş başladığı zaman elinde Atlantik sularına çıkabilecek 600-1100 tonluk gemilerin sayısı 22'yi geçmiyordu. Gemilerin üslerinde, bakımda ve gidiş-dönüş yolunda geçen vakit hesaba katıldığında, ilk yıl Atlantik'te en fazla 5-7 gemi bulunduruyorlardı ki, bununla deniz yollarını kesmeleri olanaksızdı.

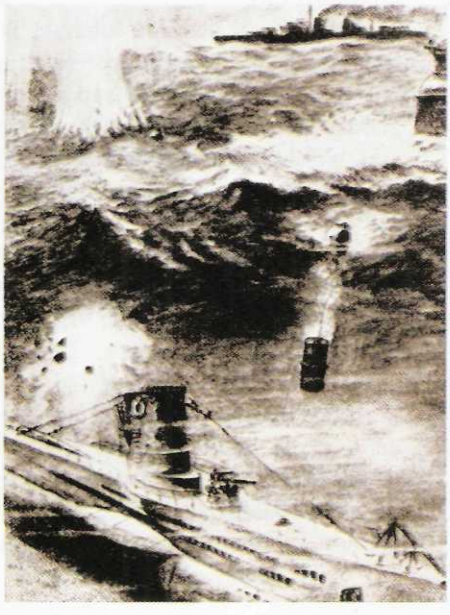
U-Boot'lar bu koşullarda dahi büyük başarı gösterdiler ve savaşın ilk 30 haftasında yedi yüz bin ton tutarında 199 gemiyi dibe gönderdiler. Bunlar arasında en önemlisi, Prien komutasındaki U-47'nin Scapa Flow'daki İngiliz ana üssüne sızarak Royal Oak zırhlısını batırmasıydı.

BÜYÜK İNŞA PROGRAMI

Dönitz, müttefiklerin pes etmesi için onların gemi inşa kapasitesinin büyüklüğünü hesaba katarak, ayda sekiz yüz bin ton gemi batırılmasını hedeflemişti. Bunun için Atlantik'te her an 100 civarında gemi bulundurulması, dolayısıyla da elde hizmete hazır 300 denizaltı olması gerekliydi. Hitler'in desteği ile büyük bir denizaltı inşa programına girişildi. Sonuçta 1939'a kadar hizmete girenlerle birlikte savaş sonuna kadar toplam 1143 denizaltı yapıldı.

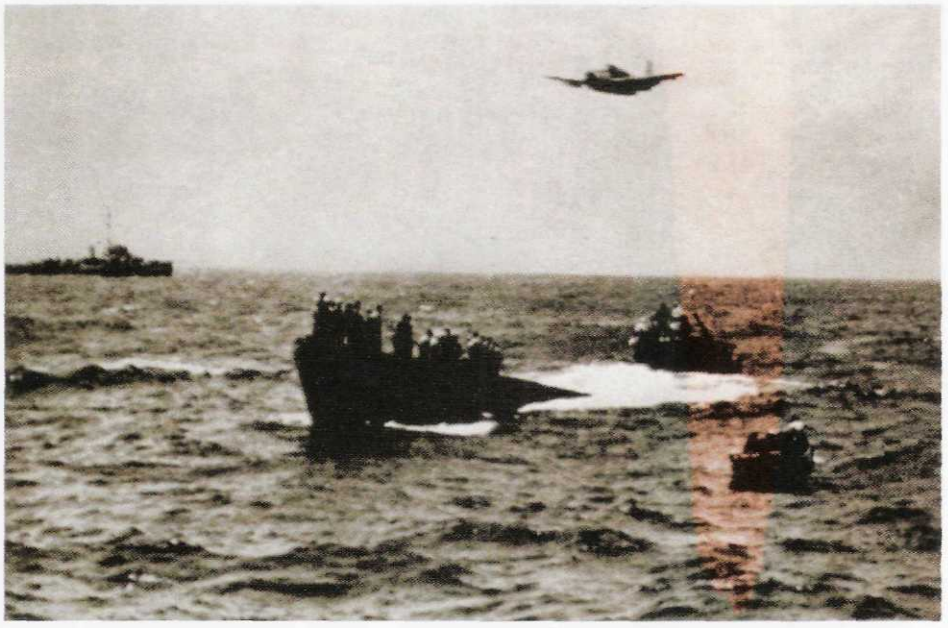
Ne var ki Dönitz hiçbir zaman aynı anda 300 hazır gemiye sahip olamadı; çünkü savaş tarihinde muharip bir sınıfın verdiği en yüksek kayıp oranı Alman denizaltıcılarına ait oldu. 782 denizaltı batırıldı ve yaklaşık 40.000 denizaltıcıdan 28.000'i gemileriyle birlikte derinliklere gömüldüler. 5 bin kadarı da savaşı esir kamplarında tamamladı.

Müttefikler bu büyük tehlike karşısında devasa kaynaklar seferber ederek giderek artan oranda başarı elde ettiler. U-Boot'ların ilk karanlık günleri, en büyük üç asları olan Prien (U-47), Kretschmer (U-99) ve Schepke'nin (U-100) yitirildiği Mart 1941 oldu. Bunlar sırasıyla 161.000 tonluk 28 gemi, 266.000 tonluk 44 gemi ve 159.000 tonluk 39 gemi batırmışlardı. Sonra 1942 yılında

Savaş sonuna kadar Alman askeri tersanelerinde 1143 denizaltı inşa edildi (üstte). Müttefik savaş gemileri çevrede Alman denizaltısı olduğunu öğrendiklerinde varil şeklindeki su bombalarını kullanıyorlardı (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Enigma şifresi taşıyan *U-505* denizaltısı Amerikalıların 1812 yılından o güne kadar ele geçirdikleri ilk düşman gemisiydi (üstte). Denizaltı savaşını yürüten Alman Amiral Carl Dönitz (altta). *Enigma* şifre makinesi (sağda).

Almanlar tekrar atılıma geçerek 6.3 milyon ton tutarında 1160 gemi batırdılar. (Savaş sonunda toplam rakam 13.57 milyon gros tonu, gemi sayısı ise 2603'ü bulacaktı ki, bu rakama İtalyan ve Japon denizaltılarının batırdıkları dahil değildir.)

'AYLIK TONAJ' HEDEFİ

Almanların altı yıllık performanslarının neredeyse yarısını elde ettikleri 1942 yılının Mart, Haziran ve Kasım aylarında Dönitz'in istediği aylık tonaj hedefi de aşılmış oldu. Müttefikler için büyük bir nakliye krizi başlamak üzereydi. Ancak U-Boot'ların beyliği fazla sürmedi.

1943'den sonra müttefikler tekrar Atlantik'de üstünlüğü ele geçirdiler. Bütün bu iniş çıkışların arkasında ise teknik gelişmeler, radar, ASW uçakları, eskort gemileri, konvoylar, denizaltı üslerinin ve fabrikaların bombalanması vs. gibi çok sayıda tedbirin yanı sıra şifre ve elektronik istihbarat (elint) başarıları ayrı bir yere sahipti.

Denizaltıların büyük bir kısmı müttefiklerin istihbarata verdikleri önem, bir kısmı da Dönitz'in gevezelikleri sayesinde batırıldı.

MÜTTEFİKLERİN ÖNLEMLERİ

Dönitz, genç denizaltı subaylarının çoğunu bizzat tanıyor ve radyo başında onlardan rapor alarak gemileri yönlendirirken eski bir muharip olarak bazen de onlara teşvik edici birkaç şey söylemeyi seviyordu. Ancak müttefikler Atlantik okyanusunda çok yaygın bir 'yüksek frekanslı yön bulma' (HF/DF) sistem ağı kurmuşlardı. En az 26 HF/DF istasyonu saniyede 20 kez ufku tarıyor ve her yayının yerini derhal tesbit ediyordu. Bir denizaltı merkezle konuştuktan on-on beş dakika sonra yeri, Atlantik'te görev yapan binlerce ASW uçağı veya gemisinden en yakında bulunanlara ulaştırılıyor ve bataryalarını şarj etmek için yüzeye çıkmak zorunda olan gemi, saldırının nereden geldiğini bile anlamadan batırılıyordu. Ayrıca müttefikler Almanların asla tesbit edip karşı tedbir geliştiremediği çok kısa dalga radarlar vasıtasıyla konvoya yaklaşan denizaltıları yakalıyorlardı. Bu tedbirlerin olmadığı savaşın ilk günlerinde, rahatça hareket eden denizaltılar sonraki yıllarda periskoplarını bile çıkarmaya cesaret edemez hale gelmişlerdi. Ne var ki, istihbaratın tam olması için Alman şifrelerinin bilinmesi ve gemilerin koca Atlantik'in hangi sektörlerine yönlendirildiğinin çözülmesi gerekiyordu.

ENİGMA OLAYI

Enigma Almanların iki savaş arasındaki yıllarda geliştirdikleri pratik bir şifre makinası idi. Bir daktilo makinesinden biraz daha büyükçe olup 26 tuşu sürekli değiştirilen kablo ve pim bağlantıları ile mesajı karıştırarak harf grupları halinde gönderiyor, karşı taraf da aynı ayarı yaparak şifreyi çözüyordu.

Sonsuz bağlantı kombinasyonu yapılabildiği için, garantili bir mesaj gönderme yolu olarak görülmekteydi. Ancak istihbarat çalışması hiç durmadı.

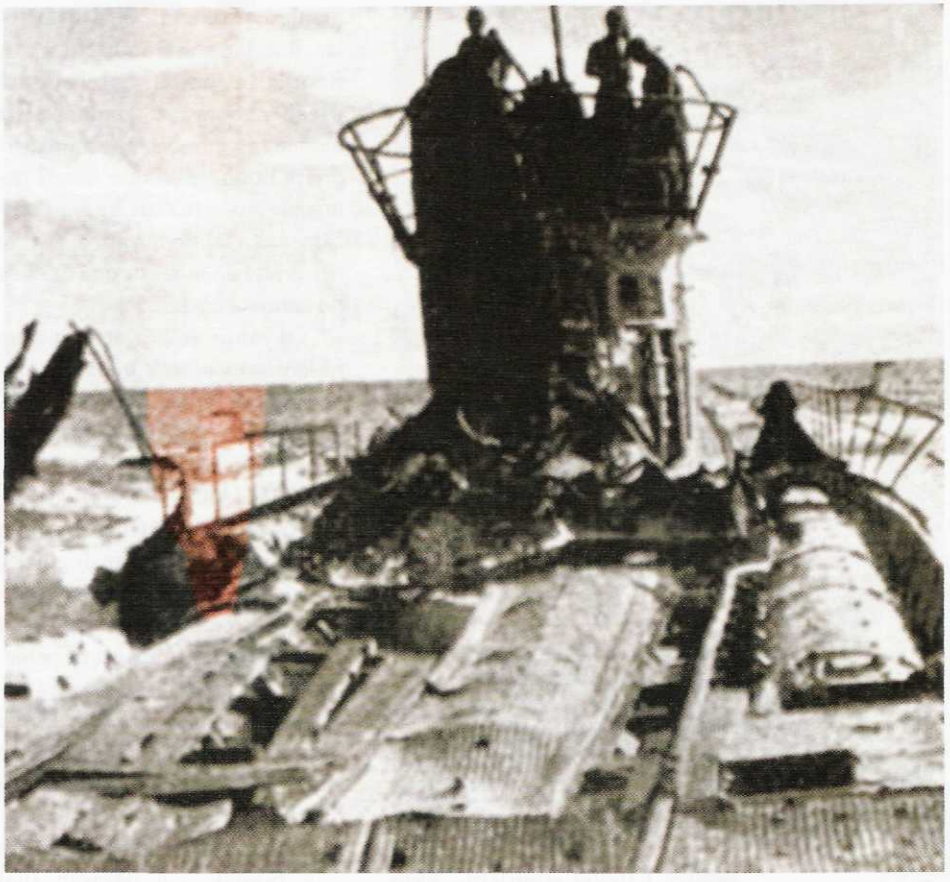
Enigma'nın çalışma sistemiyle ilgili ilk bilgiler Almanların bir hatası sonucunda Polonyalıların eline geçmiş ve onlar da işgalden önce bu bilgileri İngilizlere vermişlerdi. İngilizler bu prensipleri kullanarak bir deşifre ma-

kinası yapmaya başlamışlardı. Ancak Almanların sürekli değiştirdikleri şifreleme sistemleri için daha fazla bilgiye gereksinim vardı. Bu da 9 Mayıs 1941 günü Atlantik'te devriye gezen üç İngiliz destroyerinin periskopunu gereğinden fazla dışarıda tutan U-110'u bulup sualtı bombalarıyla yaralamaları üzerine çözüldü. Yüzeye çıkmak zorunda kalan U-110'un mürettabatı makinayı ve şifre defterlerini tahrib edemeden su alan gemilerini terketmişlerdi. Asteğmen David Balme her an batabilecek olan gemiye girmekte tereddüt etmedi ve ganimet, derhal İngiltere'ye gönderildi. Alman esirler olayı göremeyecek şekilde kapatılmıştı. 400 İngiliz denizci de bu konudan kimseye söz etmeyecekleri yolunda yemin ettiler ve savaş sonuna kadar buna sadık kaldılar.

İngilizler şifreleri çözerek son derece önemli bilgiler elde ettiler. U-110 da ele geçtiği öğrenilmemesi için batırıldı, veya batması engellenmedi. Ne var ki Almanlar bir süre sonra şifreleme sistemini değiştirdiler.

ALTIN YIL: 1942

U-Boot'ların altın yılı olan 1942'de savaşa yeni giren Amerikalılar henüz deneyimsizdi ve refakat gemilerinin çoğu Kuzey Afrika'ya yapılacak çıkarma için bu bölgede toplanmıştı. 'Kurt sürüsü' adı verilen denizaltı grupları Dönitz'in yönlendirmesi altında Atlantik konvoylarına kan kusturuyordu. İşte bu koşullar altında İngilizler yeni bir şans elde ettiler ve bunu değerlendirdiler. Rommel'in El Alameyn'den geriye sürüldüğü günlerde İskenderiye açıklarında yaralanan U-559'un mürettebatı vanaları açarak gemilerini terk ettiler. Petard destroyerinden Teğmen Fasson ile usta denizci Grazier büyük bir kahramanlık göstererek enigma makinasını söktüler. Şifre dokümanlarını da aldılar ve kapak ağzında bekleyen acemi denizci Brown'a uzattılar. Ama kendileri çıkamadılar ve U-559 ile denize gömüldüler. Ele geçirilen belgeler arasında U-Boot'ların 'shark' ve 'triton' kodları vardı. Bu kahramanlıkları onlara birer George nişanı kazandırdı. Brown ise iki yıl sonra bir yangında öldü. Ne var ki sayısız gemiyi ve binlerce denizciyi kurtarmış oldular. Alman haberleşmesinin çözülmesi diğer bilgiler, ABD'nin artan olanak ve tecrübeleriyle desteklenince, savaşın bundan sonrası U-Boot'lar için, işkenceden başka birşey olmadı.

U-505 denizaltısı Amerikalıların eline geçmeden önce (üstte). Denizaltının ele geçirilmesinden sonra güvertesinde parti veren Amerikalı kaptan Gallery ve gönüllü denizci grubu (altta).

HER GÜN BİR U-BOOT

U-Boot'ların ele geçirilmesiyle ilgili üçüncü vak'a ise Amerikalılara aittir. Amerikan denizaltısavar görev grubu 22.3'ün komutanı D. Gallery hasara uğratılacak bir denizaltıyı ele geçirmek için gönüllülerden oluşan bir grup hazırlamıştı. 31 Mayıs günü izlemeye başladıkları U-505'i dört gün sonra yakaladılar. Yaralanan gemi yüzeye fırladı. Mürettebat daha henüz vanaları açıp denize atlarken bile Amerikalılar botlarını indirip

merakediyorum@googlegroups.com

Amerikalılar U-505'i ele geçirdikten sonra Nazi bayrağının üzerine kendi bayraklarını çektiler (üstte). U-505 ABD'ye götürülürken (sağda).

gemiye hareket etmişlerdi. Ekip on beş dakika içinde vanaları kapatmış, patlayıcıların fünyelerini sökmüş ve ganimetlerini bota aktarmışlardı. U-505 Amerikalıların 1812'den bu yana ele geçirdikleri ilk düşman gemisiydi. Bu olay da iyi saklandı ve Almanlar şifrelerini değiştirmediler. Bundan sonra müttefikler U-Boot'ların bütün hareketlerini izlediler ve savaşın sonuna kadar hemen her gün bir tanesini batırdılar. Bunu genellikle ikmal gemisiyle buluştukları anda, denizaltı yakıt alırken yapıyorlar ve her iki düşman teknesine de şans bırakmıyorlardı.

Okyanus yolları artık müttefiklere tam olarak açıktı ve denizlere hakim olanlar tarih boyunca her savaşı kazanmışlardı.

'U-571' HAKKINDA

Amerika 1941'in sonunda savaşa girinceye kadar, İngilizler üç yıl Almanlar'a karşı tek başlarına direndiler. Denizaltılara karşı tedbirleri gün geçtikçe geliştirerek bu tarihe kadar 66 tanesini batırdılar. 1942 yılında bu sayı 85'e, ertesi yıl da 237'ye çıktı. Son iki yılda ise 394 tanesi dibi boyladı.

Bu sonuçta, denizyollarını açık tutmak için uğraşan sivil veya asker binlerce gemicinin payı vardır. Konvoy ve refakat görevleri son derece rutin, tehlikeli ve meşakkatli işlerdi. Enigma ve kodların ele geçirilmesi, tehlikeleri azalttığı gibi, görev etkinliğini de olağanüstü şekilde arttırdı. Sonuçta hepsinin toplam çabası savaşı kısaltarak milyonlarca kişinin hayatını kurtardı.

OLAY, ÇARPITILDI

Bu, kuşkusuz ki Hollywood için çok cazip bir konuydu. Ancak onlar 'U-571' adlı filmde olayı tümüyle bir Amerikan hikayesi haline getirerek dünyayı Nazizm felaketinden kurtarmak için büyük fedakârlık yapan birçok denizciye haksızlık etmiş oldular.

İngilizler gerek daha önce ele geçirdikleri enigma cihazları gerekse de yıllardır Alman şifreleri üzerinde yaptıkları matematik çalışmaların sadece tarihin sayfaları arasında kalmasından hiç de hoşnut olmadılar, çünkü ortalama seyirci, Hollywood tarihini gerçeğin yerine koyabiliyor veya en azından onu hatırlıyor.

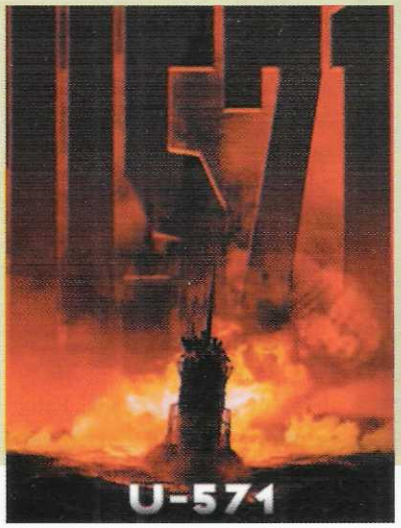
Başkan Clinton bile U-110'u yaralayan HMS Aubretia korveti için para toplamış olan Horsforth halkına yatıştırıcı bir mektup yazmak zorunda kaldı. Ne var ki tarihin çarpıtılması konusunda İngilizlerin de çok sabıkalı bir geçmişleri olduğu unutulmamalı (son örnek, 'All the King's Men' filmindeki Çanakkale yalanları). ■

Gösterişli bir II. Dünya Savaşı filmi: U-571

Türkiye'de bu ay vizyona girecek olan 'U-571', Nazilerin 'Enigma' şifre makinesine sahip bir Alman denizaltısını anlatıyor... Bir İngiliz savaş gemisiyle hararetli bir mücadeleye giren U-571 denizaltısı Atlantik'te arızalanır. Yardım sinyalini fark eden ise Amerikan donanması olur. Çevrede bulunan bir Amerikan gemisine, Naziler kendi gemilerinin arızalandığını fark etmeden, denizaltıyı ele geçirme görevi verilir. 116 dakika süren bu gösterişli filmin yönetmeni Jonathan Mostow... Başrolde Matthew McCanaughey var. Yeni Paul Newman olarak 'A Time To Kill' filmiyle lanse edilen McCanaughey adının uzunluğundan olsa gerek yeteri kadar kendini duyuramadı. Filmde, mürettebatı oluşturan oyuncular da en az Mc Canaughey kadar ünlü ve yetenekli. Bill Paxton, bağımsız filmcilerin gözdesi ve sinemanın en karizmatik aktörlerinden Harvey Keitel ve rock şarkıcısı John Bon Jovi de filmin kodrosunda yer alıyor. Tarihi gerçekleri biraz zorlayan bir film olsa da (gerçekte Enigma'yı ilk İngilizler yakalıyor) büyük prodüksiyonuyla ilgi çekecek. Filmin yönetmeni (aynı zamanda hikaye yazarlarından birisi) olan Jonathan Maslow'un konuyla ilgili araştırma yaptığı ve Wolfgang Petersen'in mükemmel denizaltı filmi 'Das Boot' dan etkilendiği anlaşılıyor. Ama biraz daha çalışsaydı, U-571'in 28 Ocak 1944 tarihinde, yani U-505

olayından aylar önce İrlanda açıklarında batırıldığını bulabilirdi. Amerikalıların ele geçirdiği U-505 ise Kaptan Gallery'nin çağrısı üzerine onbinlerce gönüllünün topladığı para ile Chicago'ya getirildi. 1954 yılından beri, ölen denizcilere adanmış bir anıt olarak müzede sergileniyor. Filmdeki bu İngiliz-Amerikan başarısı çelişkisini ise Yönetmen Mostow son bölümde İngiliz Donanmasına övgüler yağdırarak gidermeye çalışıyor. Ancak filme giderken sakın 'Das Boot' gibi bir klasik izleyeceğinizi düşünmeyin; yoksa hayal kırıklığı yaşarsınız.

merakediyorum@googlegroups.com

Beyoğlu'nda nümayişten yağmaya

1955'in 6-7 Eylül günlerinde, olaylar nasıl patlak verdi? İstiklâl Caddesinden Beyoğlu sokaklarına yayılan ilk hareketlerde neler yaşandı? Olaylar nasıl bir tertipten kaynaklanıyordu?

YILMAZ KARAKOYUNLU

Her şey, 5 Eylül 1955 gecesi, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalanmasıyla başladı... Ve 7 Eylül sabahı İstanbul sokakları.

Yunanistan Kıbrıs'ın geleceğini belirleme hakkının Birleşmiş Milletler tarafından kararlaştırılmasını istiyordu. İngiliz Başbakanı Eden, Kıbrıs konusunu İngiltere'nin iç meselesi gibi görüp sonuçlandırmak niyetindeydi. Bu amaçla Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ile Türk Dışişleri Bakanı Zorlu'yu Londra, üçlü konferansa davet etmişti. Bu görüşmelerden sonuç alınamıyordu.

Türkiye'de Kıbrıs konusunda giderek gerginleşen bir duyarlılık dikkat çekiyordu. Atatürk ile Venizelos'un başlattığı Türk-Yunan dostluğu önemli gelişmeler göstermiş olmasına karşılık Kıbrıs'ta Enosis'i gerçekleştirmek isteyen Rumların yaptıkları mücadele ile dostluk havası bozulmuş, ilişkiler gerginleşmişti.

BOMBA HABERİ

Her şey bir öğle yemeğinde başladı.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, İstiklal Caddesindeki ünlü Abdullah Efendi lokantasında öğle yemeğindeydiler. Selanik'te Atatürk'ün evinin Rumlar tarafından bombalandığı haberi yemek sırasında geldi. Menderes haberin 'öğle ajansına' (saat 13.00 haberlerine) yetiştirilmesi talimatını verdi. Haberin radyoda okunmasından hemen sonra Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Mithat Perin'in sahibi olduğu İstanbul Ekspres Gazetesi bu haber için ikinci baskı yaptı. Gazete iki saat içinde İstanbul'da 300 bin civarında sattı. Bu, o güne kadar Türk basın tarihinde görülmüş şey değildi.

Bomba haberi üzerine 'Kıbrıs Türktür Derneği' ve üniversite öğrencileri tarafından bir nümayiş (meydan gösterisi) düzenlenmiş ve gruplar halinde Taksim'e doğru yürüyüş başlamıştı. Ben şimdiki Odakule binasının bulunduğu pasajın Tepebaşı yö-

nündeki Londra Oteli'nin önündeydim. Tünel'den, Galatasaray'a, oradan Taksim'e uzanan yolun her tarafı göstericiler tarafından doldurulmuştu. Bazıları ellerindeki karton bayraklar üzerine 'Kıbrıs Türktür' yazdırmışlardı ve 'Kıbrıs Türktür Türk kalacaktır' diye bağırıyorlardı. Atatürk'ün evine yapılan bombalı saldırıyı mukadessatımıza el sürülmüş olarak protesto ediyorlardı.

Başlangıçta göstericilerin hemen tamamı temiz giyimli, davranışları disiplinli, hareketleri ölçülü kimselerdi. Daha sonra nasıl olduğu anlaşılmayan bir hiddete dönüştü.

İlk dikkatimi çeken olay, Galatasaray'daki Lion Mağazası'nın vitrininin kırılıp eşyanın tahrip edilmeye başlanmasıydı. Vitrindeki mankenlerden özenle giydirilmiş gelinliklerin alınıp parçalanışını gördüğümde, şaşkınlık içinde kalmıştım. Yine böyle bir şaşkınlığı, bir başka grup, İstiklâl Caddesi'nin önde gelen kuyumcularından Diamanştayn Mağazası'nın vitrinini parçalayıp mücevherleri tahrip ettiklerinde yaşadım. Kimsenin cebine birkaç mücevher parçası attığını görmedim. Bu bir yağmalamadan çok, kızgınlığın yarattığı zarar verme çılgınlığı idi. Kuyumcu vitrininde yere saçılan pahalı taşlardan bazılarını binanın mermer merdivenlerinde ayakkabısının topuğu ile ezen birisini gördüm. Yakutun çığlığını duymak ister gibi bütün hıncıyla topuğunu vuruyordu.

'ELHAMDÜLİLLAH MÜSLÜMANIZ'

Elhamra Apartmanı'nın yanındaki ünlü kumaş mağazalarının vitrin ve raflarındaki kumaşlar dışarıya çıkarılmıştı. İki kişi o güzelim ipek toplarının ucundan tutuyor, ortada duran ise elindeki makasla kumaşı kullanılmaz hale getiriyordu. Silviyo, Zara, Osep, Daryo giyim mağa-

merakediyorum@googlegroups.com

Olayların ardından Bayar, İstiklal Caddesinde, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay ve sıkıyönetim yetkilileriyle birlikte.

6-7 Eylül'de Meclis ve hükümet

Hareketlerin başladığı saatlerde trenle Ankara'ya doğru yola çıkan Bayar, Menderes ve Köprülü bir süre sonra olayların ölçüyü aşıp felakete döndüğü haberini alınca otomobillerle İstanbul'a geri dönmüşler ve acele bir toplantı düzenlemişlerdi. Başlangıçta olayı bilinçli bir vatanseverlik gibi takdim etmek isteyenler, dünya basının 'vandalizm' olarak isimlendirmesinden sonra, olayın tartışılmasına inandırıcı bazı unsurlar katmak istemiş ve meseleyi 'komünist parmağının oyunu' şeklinde kamuoyuna sunarak kendilerini kurtarmayı planlamıştı. Amerikan Konsolosunun Washinton'a gönderdiği bir şifrede, olaylara herhangi bir polis ve asker müdahalesinin söz konusu olmadığını, hatta böyle girişimlerde bulunan sağduyulu polislerin, şefleri tarafından azarlandığını bildirmişti. Daha sonra Menderes, Meclis'teki görüşmelerde bu durum için, "Polis ve asker de milli heyecanın tesiri altında kalmışlardır" diyerek kendini savunmuştu. Ayrıca hakkında açılması istenen soruşturma için, "avucunuzu yalayın size soruşturma fırsatı vermeyeceğim" diyerek Demokrat Parti grubuna önergeyi reddettirmişti. Bir ara olayların çığrından çıktığını gören Köprülü, işin gerçeğini açıklamak istemiş fakat kısa süre sonra kulağı çekildiği için söylediklerinin arkasında duracak cesareti gösterememişti. Köprülü, kendisiyle konuyu görüşen gazetecilere, olayın 'Menderes tarafından tertiplendiğini' belirten açık ifadelerde bulunmuştu. Bu işin gerisinde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in bulunduğunu ima etmişti. Köprülü'nün bu denli açık hedef göstermesinin gerisinde, iki önemli husumetin yattığı söyleniyordu: Dışişleri Bakanlığını Zorlu'ya kaptırdığı için husumeti bulunduğu bilinmekteydi. Kabine içinde dengelerin Köprülü'den Namık Gedik'e kaydığı gerçeğinin de bu tür ithamların yapılmasında etkili olduğu söyleniyordu. Nitekim, olayın Demokrat Parti grubunda görüşülmesi sırasında, duruma hakim olamayacağı endişesini taşıyan Menderes'in kendisine gelerek, "Aman hocam ocağına düştüm; tek kelime söyleyecek takatim yok, ne olur hükümet adına sen konuş" dediğini anlatmıştı. Meclis'te Rum azınlığın temsilcisi olarak bulunan Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Aleksandros Hacopulos yaptığı konuşmada Büyükada'ya gece yarısı gelenlerin, tahribattan sonra mezarlıklara giderek cesetlerin kemiklerinin dışarıya çıkarılıp sağa sola atıldığını ileri sürmüştü. 74 kilisenin 70'inin yakıldığını isimlendirerek anlatıyordu. Hükümet adına konuşan Köprülü, hükümetin bu işten hiçbir haberi olmadığını, bunun tamamen komünistler tarafından hazırlandığını söyleyerek savunmuştu. Köprülü, grupta başka türlü konuşmuş, dışarıda ise işin gerçeğini anlatmıştı. Kimse bu çelişkinin hesabını soracak cesareti gösterememişti. 'Köprülü kıvırıyor' söylentilerine kulak dikip işin gerçeğini anlatacak yürekli bir siyasetçi de çıkmadı.

Konuşmalar sırasında eleştirilerin çok ağırlaşması üzerine bir ara İçişleri Bakanı Namık Gedik heyecanla fırlamış ve "üstüme daha fazla gelmeyin yoksa her şeyi anlatırım" diyerek gözdağı vermişti. Durumun vahametini kavrayan Menderes, o sırada oturumu yöneten Hulusi Köymen'e haber göndererek Namık Gedik'e söz vermemesini sağlamış böylece olayın üstünü örtmüştü. Namık Gedik istifa ettirilerek milletvekillerinin heyecanları yatıştırılmış ve olayın küllenmesi sağlanmıştı.

zalarının çoğu ithal nadide deri eşyaları, kazakları, elbise ve iç çamaşırları yakılmak üzere cadde ortasında öbekler haline getiriliyordu.

Bu mağazalardan bir tanesi, İstanbul'un çok ünlü bir ipekçisine aittir. Bu mağazanın yanında Liondor isimli bir mağaza vardı ve Rumlara ait olduğu varsayımı ile altı üstüne getirilebilirdi. Nitekim mağazanın üzerine Türk bayrağı asmakla durumun kurtarılamayacağı düşüncesine varılmış ve ek önlemler alınması gereği duyulmuştu. Çünkü tahribat başlayınca herkes evinin penceresine Türk bayrağı asmaya başlamış ve kimin azınlık, kimin Türk evi olduğunu ayırma fırsatı kalmamıştı. Bu ipekçi mağazası da kendini azınlık mağazalarından ayırmak için, bir Kuran-ı Kerim yerleştirdikleri vitrine üstübeçle, "Elhamdülillah Müslümanız" diye yazmıştı...

NECMİ RIZA'NIN MEVLİDİ

Aynı sırada yine kumaş ticareti yapan mağazalardan birisi de ünlü ses sanatçısı Necmi Rıza'ya aitti. Necmi Rıza kadife sesiyle ve kendine özgü okuyuşu ile o dönemde çok itibarda olan bir ses sanatçısıydı. Özellikle mevlid okumasıyla şöhrete ulaşmıştı. Ayrıca çok evhamlı birisi olarak da ünlüydü. Bu hareket başlayınca mağazasının da yağmalanacağı endişesine kapılmış ve dükkan kapısının önünde mevlid okuyarak tahribatı önlemeye çalışmıştı.

Kalabalık olanca hırsı ve tahrip gücüyle Taksim'e doğru yürürken çevresindeki bütün azınlık dükkanlarını hedef alıyordu. Zaman zaman apartman dairesindeki evlere kadar çıkıp eşyayı oradan aşağı atmak suretiyle tahrip ediyorlardı.

İzlediklerim arasında hâlâ etkisini üzerimden atamadığım olay, ünlü Degustasyon lokantasındaki Rum garsonların dövülmesiydi. Ellili yılların başlarında bir kez babamla bu lokantaya gitmiş ve vitrin camı önündeki masada oturmuştum. Bu lokanta sanatçıların, kültür adamlarının devam ettikleri ve akşamları büyük keyif ve mutlulukla demlendikleri yerlerden biriydi. Bu lokantanın tahribine direnmek istemelerine rağmen başarılı olmamışlar ve burası da bu sınırsız hiddetin kurbanı olmuştu.

DİZKAPAKLARINA KADAR KUMAŞ DENİZİ

Eski Yeni Melek sinemasına giden yolun tamamı yürünmeyecek bir 'kumaş denizi' haline gelmişti. Yürümek isteyenler neredeyse diz kapaklarına kadar bu kumaş denizine gömülüyorlardı.

Başlangıçta Kıbrıs için protesto gösterileri her şeye hakimdi... Ama arkasından yağma ve talan başladı. Ve bunları kimse durdurmadı.

Taksim'e yaklaşıldıkça tahrip gücünün etkisi de artıyordu. Lale Sineması'nın bulunduğu binadaki Odeon Mağazası bu tahripten en ağır ölçüde payını alanlardandı. O zamanlar sadece ithal edilen buzdolaplarının üst kattaki depodan aşağıya atıldığını ve tramvay yolunu tıkadığını gördüm.

Otomobiller ters yüz edilmiş, camlar kırılmış bir çoğu içine

merakediyorum@googlegroups.com

6-7 Eylül olaylarının perde arkasında kimler vardı?

Selanik'te 5 Eylül 1955 gecesi, Atatürk'ün evinin bombalanması ve bu olayı bahane ederek hem Türkiye'deki Rum azınlığa hem de Kıbrıs konusunda Yunanistan'a 'bir gözdağı verilmesi' hesapları, Demokrat Parti iktidarının bir tertibi miydi?.. Bu sorunun yanıtı ancak 1960'ta, 27 Mayıs İhtilali sonrasında açıklığa kavuştu. Yüksek Adalet Divanı, Yassıada duruşmalarında, 6-7 Eylül olaylarını dava konusu yaptı ve Adnan Menderes'ten İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'a, dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dan Selanik Türk Başkonsolosluğu çalışanlarına, tam 11 kişiyi yargıladı. Yapılan duruşmalarda ileri sürülen iddia ve savunmalar, bu olayın Menderes tarafından tertip edildiği yolunda idi. Sonuçta Menderes, Türk Ceza Kanunu'nun 64. Madde'si uyarınca suçlu bulunarak 4 yıl hapse mahkum edildi. Para cezası olarak tayin edilen miktar ise çok yüksekti ve meydana gelen zararı tazmin etmesi söz konusu olamazdı. Mahkeme bu zararı ödeyecek varlığı olmadığından, verilen 4 yıllık hapis cezasını takdiren ve teşdiden (şiddetlendirerek) 4 yıldan 6 yıla yükseltti. Bu davada olayı tertiplediği iddia edilenler arasında, Selanik Başkonsolosu Mehmet Ali Balin ile bombanın atılmasında azmettirici olduğu ileri sürülen Oktay Engin ile Hasan Uçar'ın beraatlarına karar verildi... Yunan mahkemeleri bomba olayını yargılamışlar ve olayın tertipçisi olarak Selanik Başkonsolosu Mehmet Ali Balin'i göstermişlerdi. Yunan mahkemelerinin vermiş olduğu karar Yunan Temyizi'nde de kesinleşmişti. Bu karara göre Türkiye'nin Selanik Başkonsolosu, atıldığı söylenen iki bombayı Türkiye'den getirmiş ve işi organize etmesi için Oktay Engin'e vermişti. Oktay Engin Türkiye Cumhuriyeti hükümeti adına Selanik Hukuk Fakültesi'nde okuyan Yunan uyruklu bir öğrenciydi. Oktay Engin bu bombaları konsolosluk kavası Hasan Uçar'a vererek Atatürk'ün evine yerleştirmiş, bombalardan sadece bir tanesi patlayarak camları kırmıştı. Yunan mahkemesinin kesinleşmiş kararı ile Hasan Uçar iki yıl hapse mahkum olmuş ve cezasını çekmişti. Yunan Mahkemeleri Oktay Engin'i ise üç yıla mahkum etmiş ama Oktay Engin hemen Türkiye'ye iltica etmiş ve kurtulmuştu. Yunan makamlarının Oktay Engin'in iadesi için talepte bulunmasına rağmen Türk makamları Oktay Engin'i iade etmediler. Daha sonra Oktay Engin İçişleri Bakanlığı'na intisap etti; çeşitli illerde emniyet müdürlüğü ve valilik görevleri üstlendi.

Menderes, yetkililerden *bilgi aldıktan* sonra, İstanbul Valiliği'nden çıkarken (sağ sayfada altta). Ve beş yıl sonra Fatin Rüştü Zorlu, Menderes, Bayar üçlüsü Yassıada *duruşmalarında*.

alevli pamuklar atılarak yakılmıştı. Ulusal duyarlılığın ve duyguların başlattığı bu kontrolsüz hareket bir süre sonra yağma ve çapulculuğa dönmüştü.

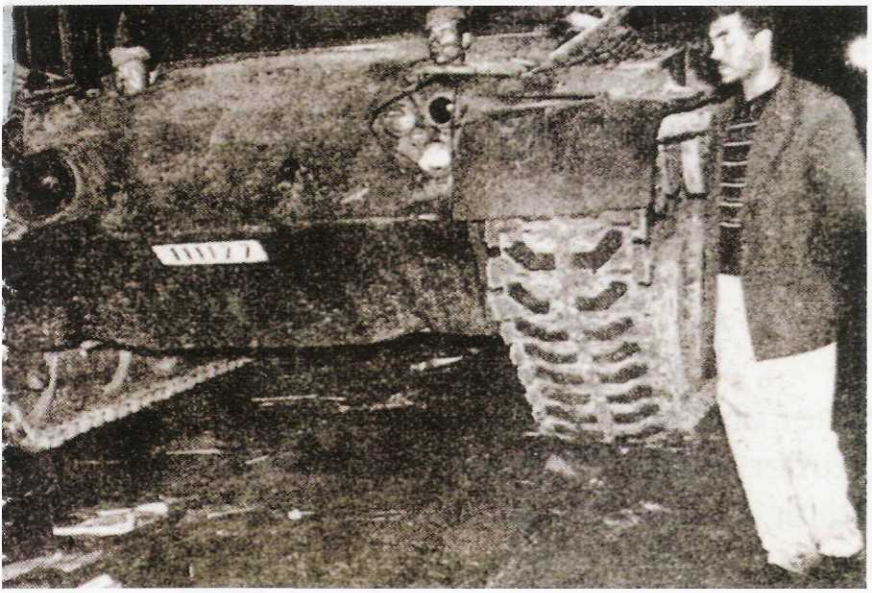
Eseyan ve Zoğrafyan liselerinin bulunduğu sokak İstiklal ve Sıraselviler caddelerini birbirine bağlamaktaydı ve önemli kiliselerden birisi bu cadde üzerindeydi. Göstericiler bu sokağın iki ucundan bir anda girerek tahribe başlamıştı. Kilisenin bahçesinde toplananlar camları kırmış ve çok ciddi bir tehdit unsuru olarak tahribe girişmişlerdi. Aya Triada Kilisesi ateşe verilmişti.

İstiklâl Caddesinin önemli sohbet ve kültür mekanlarından olan pastanelerin tamamı yakıldı, yıkıldı... Baylan, İnci, Park, Haylayf pastaneleri, hele benim çağımın delikanlılarının edepli biçimde bira içtikleri Atlantik Birahanesinin yakılışı, seyredilmesi imkansız bir faciaya dönüşmüştü.

Taksim Anıtı'na çıkan göstericiler ellerindeki karton bayrakları sallayarak büyük zafer kazandıklarını ve mukaddesatımıza el sürenlere ağızlarının paylarını verdiklerini söylüyorlardı.

'SERMAYELER' SOKAKTA

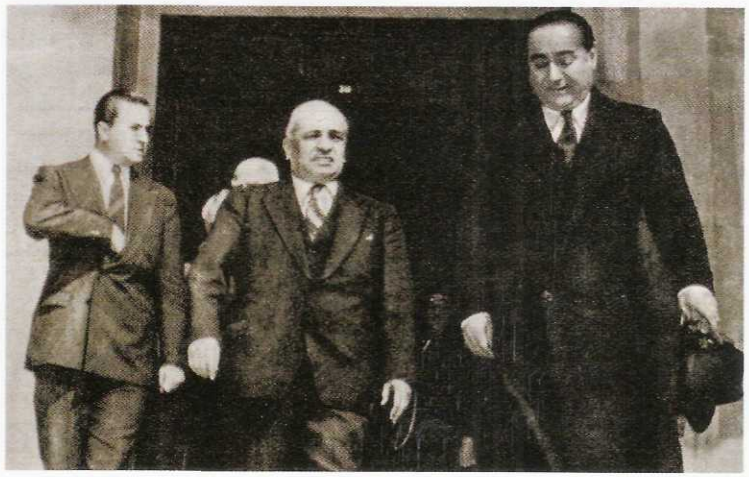
Başlangıçta İstiklâl Caddesi, Beyoğlu sokakları ile sınırlı ola-

cağı sanılan olaylar İstanbul'un bütün muhitlerine yayılmış ve özellikle Rumların oturdukları bütün mahallelere sıçramıştı. Cihangir, Firuzağa, Tarlabaşı, Talimhane, Dolapdere, Beşiktaş, Ortaköy birden baskına uğramış ve buradaki Rum evleri ve mağazaları tahrip edilmişti. En ilginç olanlarından birisi de Abanoz Sokağı'ndaki genelevlerin durumu idi. Rum patronlara ait evler, Türk patronlara ait evlerdeki sermayelerin de iştirakiyle yakılmış, burada çalışan sermayeler yarı çıplak sokağa atılmışlardı. İşi alaya alanlar bile vardı. 'Haydi bugün bedeva' diyen genelev sermayelerine rastlanıldığı söylenmekteydi.

Bu hareket daha sonra İstanbul'un diğer muhitlerine de yayıldı. Artık her bölge kendi içinde kolayca örgütlenen bir kadro ile bu tahribe katılıyordu. Balıklı Rum Kilise'nin papazının dövüldüğü, daha sonra öldürüldüğü haberi geliyordu. Bazı papazların sünnet edilmek istendiği söylentileri yayıldı ve bunların daha sonra gerçek olduğu doğrulandı.

Hız motorlarına binerek adalara gidip oradaki Rum mağazalarına ve evlerine zarar vermek isteyenlerin artık daha çok yağmacı ve çapulcu olduğu anlaşılmıştı. Bu olaylar sırasında Ermeni, Yahudi, hatta Türk evleri ve mağazalarının da tahrip edildiği ve yağmalandığı görüldü. Çünkü nümayiş amacından saptırılmış, bir yağmacılık ve çapulculuk hareketine dönüşmüştü.

Karakoyunlu, 'Güz Sancısı'nı anlatıyor

Cumhuriyet tarihinde önemli gördüğüm üç olayı bir 'ırmak roman' anlayışında aktarmayı düşünmüştüm. Birincisi Atatürk'e yapılan suikast sonrasında İttihatçılarla Cumhuriyetçilerin hesaplaşması olacaktı. Bu hesaplaşmayı, 'Üç Aliler Divanı' isimli romanımda aktardım. İkincisi, Varlık Vergisi olayını ve Türkiye'de sermayenin el değiştirmesinden kaynaklanan sosyal ve ekonomik sıkıntıları ve sonuçlarını işlemekti. 'Salkım Hanımın Taneleri' isimli romanımda bu konuları ele aldım. Bu roman Yunus Nâdi Roman Ödülü birinciliğini kazandı. Üçüncüsü 6-7 Eylül olaylarını anlatan 'Güz Sancısı' isimli romanımdır. Bu roman Türk Yazarlar Birliği Roman Ödülü birinciliğini kazandı. Romanda 6-7 Eylül olayları öncesinde Beyoğlu'nun geleneksel ticaret ilişkilerini ve bu ilişkilerin gerisindeki kültür dünyasını aktarmağa çalıştım. Beyoğlu Erkek Lisesi'nde okuduğum iki yıl içinde çevreyi ince ayrıntılarına kadar incelemek ve Beyoğlu'na yakışan insanları tanımak fırsatım olmuştu. Bu tanıdıklarımı romanlaştırdım.

merakediyorum@googlegroups.com

6-7 Eylül olayları da onların üstüne yıkıldı

Komünistler yapmıştır, yakalayın!

Türkiye'de bir dönem her olumsuzluğun kaynağı olarak gösterilen yazar ve çizerler 1955'in 6-7 Eylül sonrasında da apar topar hapse atıldılar. Aziz Nesin'den Kemal Tahir'e, Refik Erduran'dan Hulusi Dosdoğru'ya kadar pek çok aydın 6-7 Eylül olaylarının ardından aylarca cezaevinde tutularak dönemin hedef saptırma politikasının kurbanı oldular.

KANSU ŞARMAN

Türkiye 1940'lardan itibaren farklı bir siyasi ortamın içinde buldu kendini. Sol düşünceye sahip yazarlar, çizerler, gazeteciler, düşünürler potansiyel 'halk düşmanı' sayılıp iktidarı elinde tutanlar tarafından, içeriğine bakılmaksızın her siyasi olayda sorumlu ilan edildiler.

6-7 Eylül olayları da bu anlayışın en yoğun yaşandığı günlere denk geldi. Yaşanan toplumsal facianın hemen ardından gerçekleştirilen gözaltılar, olaylardan yine aynı kişilerin sorumlu tutulacağının habercisi oldu. Bu yazıda 6-7 Eylül olaylarından sonra gözaltına alınan aydınların olaylar sırasında ve gözaltına alındıktan sonra yaşadıkları olayları aktaracağız...

Önce **Aziz Nesin**'e kulak verelim:

"Saat kaçtı, belki 22.00, belki 23.00... Dışardaki uğultu, haykırışlar kesilmedi. İzmir Lokantası'nın camlı kapı kanadı birden arkaya çarparak açıldı. Elinde Türk bayrağı kendi rüzgarından dalgalanarak gövdesine sarılan bir genç, fırtına gibi. Arkasında bir yığın karakalabalık. O karakalabalığın on-onbeşi içeri daldı gerisi sokakta. Öndeki delikanlının bayrak sopasını tutan eli ilerde, öbür eli geride, arkasındakileri yönetiyor.

Aaa! aman hele durun, ben bu eli bayraklı yiğidi tanıyorum. 1944 yılında Sultanahmet Cezaevi'ndeydim. Benim bulunduğum koğuşa vermişlerdi onu. (...) Cezaevinden çıktıktan sonra ona bir iki kez rastlamıştım. İşsizdi. Onu son gördüğümde, ne iş yaptığını sorunca, adını unuttuğum Kıbrıs'la ilgili o derneğe üye olduğunu söylemişti (Kıbrıs Türktür Derneği). Bayraklı delikanlı izin verdikçe arkasındakiler İzmir Lokantası'na doluşuyorlardı. Otuz kırk kişiydiler, daha arkası doluydu. Ah o yığındaki insanlar, onlar nasıl insanlardı! Üstbaş bitik, saçbaş dağınık, yakapaça yırtık, bağırmaktan sesleri kısık, haykırıyorlar:

- Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır!

Adım adım ilerliyorlar. Masadakiler de kaçmıyorlar, sıvışıyorlar. Önce bir sağlarına bir sollarına, arkalarına bakıp eğilerek geri doğru koşuyorlar. Lokantanın sahibi arkadaki masalardan birine çıkmış, çerçeveli büyük bir Atatürk resmini iki eliyle önüne bir kalkan gibi tutmuştu. Bu kalkanın arkasına gizleniyor ve arada bir başını çerçevenin üstünden çıkararak ağlamaklı bir sesle yalvarıyordu. Burası Rum lokantası değildi. Yemin billah ediyordu. Bunu söyler söylemez kafasına birşey atacaklarmış gibi başını yine kalkanının ardına çekiyordu. (...)

Sizce büyük bir içkili lokantada kaç tane çerçeveli Atatürk resmi bulunabilir? Kestirin bakalım. İki, üç, dört...çıkın çıkın! Beni en çok orda şaşırtan şey, İzmir Lokantası'ndaki Atatürk resimlerinin çokluğuydu. Lokantanın sahibi kalkan olarak kullandığı büyük çerçeveli Atatürk resminin arkasına gizlenerek yanındaki garsonlarına,

- Çabuk Atatürk resmi getirin! diye seslenip yine ayak ayak ilerleyen kalabalığa yalvara yalvara Türk, Müslüman ve Atatürkçü olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Garsonlar koşup bir Atatürk resmi daha getiriyorlardı. (...) Kendimizi bir dışarı attık ki aman hem de nasıl bir aman. Bizim içerde hiçbir şeyden haberimiz yokmuş. Dışarısı ana baba günü. O zamana dek böyle Beyoğlu görmemiştim. Ondan sonra da dilerim görülmez. (...) Bizi attıkları askeri tutukevindeki hücrelerde altmış kişi vardık. Kemal Tahir, kardeşi Ratip, Doktor Hulusi Dosdoğru, Mustafa Börklüce, Hasan İzzettin (Dinamo), Veli, Emin Sekun, Örfi, Fehmi ilk aklıma gelenler. Daha ilk geceden ruh halim bozuldu burada. İkinci gece altımıza sermek için gazete almamıza izin verdiler. Çok eski tarihli gazetelerdi; çünkü gazete okumamız yasaktı. Ama kendi aramızda eğleniyorduk da. Tuvalete gitmek isteyen hücresinin kapısını vurarak nöbetçi eri çağırıyordu. Nöbetçi erlerden biri gelip kapıyı açıyor helaya götürüyor, hela kapısında bekliyor, işi biteni yeniden hücresine kapıyordu. Erler hangi hücreden kimi aldıklarını akıllarında tutamadıkları için heladan dönenler kendi hücrelerine değil, başka bir arkadaşın hücresine girip orda can sıkıntısından bir süre söyleştikten sonra, yine helaya giderek kendi hücresine dönüyordu. Bu, yaşamımızdaki tek değişiklik, eğlenceydi ve biraz konuşup söyleşmenin dışında hiçbir amacı yoktu. Bazen nöbetçi erin canı sıkılıyor, birden gözetleme deliklerinden birinin kapağını açıveriyor ve içerideki başka bir hücredeyse hücre numarasını söyleyerek onu aramaya başlıyordu: "Filan numaraa, ulan bu filan numara nereye gitti?"

İstanbul'daki 6-7 Eylül yağmalarına güvenlik güçlerinin müdahale etmemesi, saldırıların daha da artmasına neden olmuştu (üstte)... 7 Eylül sabahı İstiklal Caddesinde, yağma ve talanın utanç verici izleri arasında, insanlar çevreyi seyrediyor (sol sayfada).

Aziz Nesin: 'Nöbetçi er bağırdı: Ulan Namık Gedik, nerdesin ulan?'

Bir gün yine nöbetçi er bağırmaya başladı, hem bağırıyor hem de ağır sövüyordu: "Ulan bu sekiz numaradaki hayvan kim?"

6-7 Eylül olaylarının başsorumlusu ve bizi buraya attıran İçişleri Bakanı Namık Gedik'ti. Aklıma bu geldi ve hücremden seslendim: "Sekiz numara Namık Gedik, Namık Gedik."

O zaman nöbetçi er bağıra bağıra dolaşmaya başladı: "Ulan Namık Gedik, nerdesin ulaaan."

Sövüp sayarak geziyordu. Hücrelerden de kahkahalar yükseliyordu. Birden cezaevi müdürü Binbaşı Muzaffer'in sesini duyduk. Ere bağırıyordu: "Ne diyorsun ulan, ne Namık Gedik'i, hangi Namık Gedik!"

Refik Erduran da kargaşayı şöyle anlatıyor:

"6 Eylül akşamı Sibel Göksel'le Şişli'de bir lokantada yemek yiyorduk. Daha sonra Boğaz'da Baltalimanı kıyısındaki bir lokale gitmeyi kararlaştırmıştık. Yemeğin orta yerinde bir şangırtı duyuldu. Lokantanın sahibi mi Rummuş, garsonlar arasında mı Rumlar bulunuyormuş; öyle bir nedenle ön cam indirilmişti. Sokaktan kalabalık gruplar geçiyordu avaz avaz sloganlar atarak. Lokantada tam bir panik başladı. (...) Bindik

merakediyorum@googlegroups.com

6 Eylül günü ve gecesi, gösterilerden yağma hareketine dönüşen olaylar boyunca, bir bayrak çılgınlığı yaşanmış, saldırganlar her yere bayrak asılmasını istemişlerdi... Ve 7 Eylül sabahı Galatasaray'daki dört yol ağzının hali (sağ sayfada).

Chrysler'e, Beşiktaş'a indik. Yollar ana baba günü. Yolumuzu kesmeye çalışan güruhlar, 'Bayrak bayrak' diye bağırıyor, durmayıp geçtiğimizi görünce öfkeyle yumruk sallıyor, arkamızdan taş ya da başka bir şey atıyorlardı. Ortaköy yolunda durmak zorunda kaldık. Önümüzde yoğun bir insan duvarı vardı. Çevremizi sarıveren, camlara yapışan suratları unutamam. Ülkemizde böylesine kin ve zehir dolu it bolluğu olduğunu, daha önce söyleselerdi inanmazdım.

Yanımdaki camı indirip birisiyle konuşmaya çalıştım:

- Ne var aslanım? Niye önümüzü kestiniz?

- Bayrağın nerede?

- Kardeşim, her arabada, her zaman büyük bayrak bulunur mu?

Şakağıma bir kafa attı. Camı çabucak kapamaya çalıştım. Kapılar zaten kitliydi. Elini araya soktu, parmakları sıkışınca haykırdı. Sopalar ve taşlarla camları kırmaya başladılar. Sibel acı çığlıklar atıyordu. Otomobili yavaşça ilerletmeyi denedim. Arkadan çepeçevre tutup kaldırdılar koskoca arabayı. 'Kalabalığın gücü' denilen şeyin ne olduğunu en açık seçik orada gördüm.

Refik Erduran: 'En azından üç beş kişiyi öldürdüğümü sanıyordum'

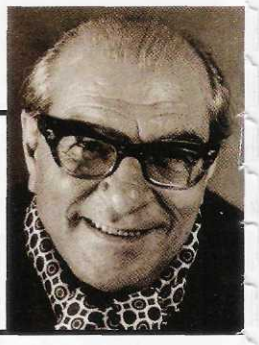
Tekerlekler boşuna dönüyor, camlarda delikler açılıyor, yüzümüze gözümüze kırık parçacıklar yağıyordu. Gaz kestim. Arkadakiler otomobili indirdiler. Tekerlekler yere değer değmez gazladım. Fırladı araba. Sağa sola gövdeler savruldu. Çıkan tok sesler bugün de kulağımdadır. Bir çelik duvara un çuvalları çarpar gibiydi. Suratlarındaki gaddarlık dehşete dönüşüverdi. Kalabalık yarıldı, sıyrıldık.

En azından üç beş kişiyi öldürdüğümü sanıyordum. (Ertesi sabah tüm karışıklıklarda hiç kimsenin ölmemiş olduğu açıklanınca çok şaştım.)

- Kore'de adam öldürmedik de burada ezdik! dedim Sibel'e."

Kemal Tahir ise cezaevinde Doktor Hulusi Dosdoğru'ya tedirginliğini aktarıyor.

"Bak doktor! Bu tutuklanışı sakın daha öncekilerle ölçüp biçmeye kalkma. Onlarda, iyi kötü yine bir şeyler bahane edilerek içeri alınmıştık. Ama bu sefer, biz de, bizi buraya tıkanlar da kesinlikle biliyoruz ki, bu rezillikle bizim uzaktan yakından hiçbir ilişkimiz yok! Ve altı üstü yaş, karanlık hücrelere, çevre ile tüm ilişkimiz kesilmiş olarak tıkılmış bulunuyoruz. Üzerimize dünyanın en rezil suçu yıkılmak isteniyor. Bu gözü dönmüş zibidi takımı, böylece bizi sorgusuz sualsiz köprü başlarında her an sallandırabilir. Durum o durumdur. Ancak, göründüğü kadarı ile olayların çapı öylesine büyüdü ki, bu genişlikte organize bir saldırıyı, memlekette her an kökünü kazıdıklarını iddia ettikleri ve bu suretle belli yerlerden para aldıkları çevrelere, "komünistler yaptı" diye nasıl yutturacaklar? Saldırı Rum mezarlarına, din görevlilerine dek uzandığına göre, Hıristiyanlık alemi ve haçlıların torunları bu yalanı yutmaz. Ama, yine de Demokles'in kılıcı her an inmek üzere ense kökümüze. Çok kritik bir ölüm kalım sürecindeyiz. Madalyonun öteki yanını çevirirsen, bu ölüm kalım tüneline iradesi dışında sokulmuş bizleri görüyorsun. Eminim, hiçbirimiz, üzerimize yıkılmak istenen suçun oluşumunun, çapının, tezgahlanışının hâlâ pek farkında değiliz. Sanki biz bu ülkede yaşamıyormuşuz gibi, toplumsal gerçeklerimizle öylesine ters düşmüşüz ki, hayatımız baştan sona sürprizlerle karşılaşmakla geçiyor. Üstelik, istesek de, istemesek de, layık olsak da olmasak da bir de kocaman bir polis nosyon yüklenmişiz. Fişlenmişiz. Ama, işe bak ki, bizler bu fişliliğin bile bilincine varabilmiş değiliz."

Kemal Tahir: 'Sorgusuz sualsiz, bizi köprü başlarında sallandırabilirler'

Dr. Hulusi Dosdoğru ilk sorgusunda başına gelenleri anlıyor:

"Sorgu sırası bana geldiğinde, iki silahlı nöbetçi arasında Harbiye Merkez Binası'na götürüldüm ve eski sınıftan bozma bir salona alındım. Önünde, yeşil çuha örtülü bir masa bulunan genç bir üsteğmen (adı Oktay'dı sanıyorum) beni karşısına alıp sorguya başladı. Masanın kenarında bir daktilo makinesi, başında da yazıcı bir er zabit duruyordu. Önce hüviyetimi saptadı.

Sabıkamı sordu:

- Politik inancın nedir?

- Politik inancım sosyalizmdir.

- Canım şimdi kelime oyununa girmeyelim. Ha sosyalizm, ha komünizm? Hepsi bir kapıya çıkar.

- Yürürlükteki ceza kanunumuzun konu ile ilgili 141, 142. maddeleri bu ikisini birbirinden ayırmış. Komünizmde proletarya diktatoryası var. Sosyalizmde yok. Biri zora dayanıyor, öbürü parlamanter demokratik seçim yolu ile iktidarı öneriyor.

Dr. Hulusi Dosdoğru: 'Sorgu yargıcı yine sinirlenmeye başlamıştı'

- Marksist misin?

- Evet..

- Hah şöyle... (Bu karşılığa pek sevinen sorgu yargıcı ellerini ovuşturarak) Yaz bakalım! Sanığa soruldu. Marksist olduğunu söyledi. -Devam edelim- Birinci Enternasyonel'in kuruluşunda meşhur Komünist Manifesto'yu kim kaleme aldı?

- Karl Marks.

Üsteğmen yazıcıya:

- Yazdın mı?

- Yazdım üsteğmenim.

- Öyleyse Marksist olduğunu daha önce kabul ettiğine ve ardından da Komünist Manifesto'yu Marks'ın yazdığını söylediğine göre, demek ki sen de komünistsin.

- Ama bu hileli mantık oyununuz gerçeğe uymuyor ki... Fransız Sosyalist Parti Başkanı Leon Blum, Marks'ın Komünist Manifesto'sunu Fransızcaya kendisi çevirip yayımlamıştır. Fransız Sosyalist Partisi, İngiliz İşçi Partisi, İtalyan Sosyalist Partisi, birçok Avrupa memleketlerinin sosyalist partileri Marksist olduklarını sık sık tekrarlamaktadırlar. Ama bunların hiçbiri komünist partisi değildirler. Tabii üyeleri de komünist değildir. Yine Batının demokratik ülkelerinde ayrıca legal komünist partileri vardır. Eğer bu ikisi aynı olsaydı, ileri demokratik Batı ülkelerinde, ayrı ayrı adlar altında toplanma gereği duymazlardı. Bu söylediklerimin de aynen zapta geçmesini istiyorum.

Sorgu yargıcı yine sinirlenmeye başlamıştı. Yazıcıya döndü ve şunları söyledi:

- Makineden çıkar yazdıklarını yeni bir kağıt geçir. Eski kağıttaki hüviyet tesbitiyle ilgili yerleri kağıda yaz..."

Gözaltına alınan fişliler

1955 yılındaki 6-7 Eylül olaylarının hemen ertesinde tutuklanan 45 kişinin adları, aşağıda sıralanmıştır. Bu liste o günden bugüne, 'Komünist Fişli Listesi' ya da '45'lik Fişli Liste' diye anılır.

- Dr. M. Hulusi Dosdoğru
- Dr. Müeyyet Boratav
- Dr. Can Boratav
- Dr. Nihat Sargın
- Kimyager İsmet Selimoğlu
- Romancı Kemal Tahir
- Şoför Ratip Tahir (Kemal Tahir'in kardeşi)
- Tornacı Emin Sekun
- Tabelacı Ziya Tüzmen
- Tüccar Kürt Örfi
- Eski tütün işçisi Remzi
- Yazar Aziz Nesin
- Tornacı Süleyman
- Tıbbiyeli Muzaffer Kolçak (Uzun Muzaffer)
- Katip Hadi Malkoç
- Avukat Faik Muzaffer Amaç
- Pazarcı Hamdi Şamilov
- Kitapçı Aslan Kaynardağ
- Muhasebeci İsmail
- Yazar, eleştirmen Asım Bezirci
- (Romancı Sabahattin Ali'nin öldürülmesine adı karışan) Ali Ertekin
- Berber Hasan
- Koltukçu Recep Yelkenkaya
- Köseleci Ahmet Fırıncı
- Boyacı, badanacı Medet
- Şair, yazar Hasan İzzettin Dinamo
- Üniversite öğrencisi Veli
- Mimar İlhan Berktay
- Terzi Fahri
- Kunduracı Selahaddin (Efe)
- Tütün işçisi Haydar
- Üniversite öğrencisi Veysel
- Tahsin Güzel
- Esnaf Hasan Kaşarcı
- Tütün işçisi, sendikacı Fehmi Kurucu
- Gülcü, bahçıvan
- Mustafa Börklüce (Sarı Mustafa).

Telaşla, 45'lik fişli listeyi doldurmak için listeye kattıkları, olaydan aylarca önce ölmüş olanlardan saptanabilenlerin adları da şöyledir:

- Ahçı Kadri, eski tütün işçisi, ahçı
- Celal Benneci, eski teyyareci, bakkal Prof. Hilmi Ziya Ülken'in kayınçosu
- Olaylar sırasında Doğu'da askerlik görevini yapan bir tütün işçisi.

Liste ele geçmediği için, 45'i dolduran ölü ya da diri öteki adlar belirlenememiştir.

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı'dan bugüne

Kedi izlerinin peşinde

Osmanlı döneminde evlerin sultanı kedilerdi. Cumhuriyet yıllarında eski tip 'ev hali' yerini apartmanlaşmaya bırakınca, kedinin eski saltanatının sarsıntı geçirdiği söylenebilir. Ama bu ilginç yaratık Türkiye'de, insanlarla ilişkisini güçlü tutmayı, her dönem becerebilmiştir.

GÖKHAN AKÇURA

Türkiye'de kediler daha çok sevilir. Gerçi Osmanlı döneminde İstanbul sokaklarında köpekler saltanat sürüyordu, ama evlerin sultanları kedilerdi. Büyük, küçük Osmanlı konakları, evleri kedisiz olmazdı. Abdülaziz Bey, yavruyken kulağını delip kırmızı ufak bir püskülün ucuna çok küçük bir çıngırak takan kedi meraklılarından söz eder (Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri).

Yıl 1964; Akbaba dergisinde yayımlanan bir 'Piyale Makarnası' ilanında, İhap Hulusi'nin çizgileriyle kediler...

ESKİNİN MERAKLILARI

Eski zamanları yaşamış bir diğer yazar ise, kedinin hemen her İstanbul evinin "zarurî eşyasından, hatta eşhasından [kişilerinden] biri olduğunu" söyleyerek şöyle devam eder: "... 'Kedili, köpekli ev' tabiri de köylerde dört başı mamur bir aile hayatı ifade eder. Şehirlerde köpeklerin evlere kabulü pek yeni bir moda olduğu için aile kadrosunda onun yeri yoktu. Fakat kedi, her gün gıdası düşünülen, bir yere saklanmış veya uzaklaşmış olsa mutlaka aranan bir ev varlığı sayılırdı. Her mahallede komşularınızın kedilerini renkleriyle, isimleriyle, cinsleriyle mutlaka tanırdınız. Aramızda kediler için hususi ve müfrit meyilleri bulunanlar da çoktu. Onlar mesela birkaç yüz metre mesafeden bir kedinin erkek veya dişi olduğunu derhal ayırırlardı. Çünkü bilirlerdi ki, erkek kedinin başı daima büyüktür ve üç renkli kedi mutlaka dişi kedidir." (Kemal Kâmil Aktaş, "Kediye Dair", Yedigün, 13 Ekim 1937).

Aynı yazar, bize eski kedi meraklılarını da tanıtır. Bunların arasında en ünlü isimler, döneminin tanınmış yazarlarından Ali Seydi, Beşinci Sultan Mehmed'in baş karini Lütfi Simavi ve Mehmet Ali Tevfik beylerdir. 1930'lu yılların en ünlü kedi dostu olarak da Milli Kü-

tüphane Müdürü İsmail Bey'in adı anılmaktadır.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet döneminde eski tip 'ev hali' yerini apartmanlaşmaya bırakınca, kedinin eski saltanatının sarsıntı geçirdiğine İbrahim Alâettin Gövsa işaret eder. Belediyenin tifo temizliği bahanesiyle kedilere savaş açmasına kimsenin, özellikle de kedi dostu sayılan kadınların karşı çıkmadığından yakınan Gövsa şu saptamaları yapar:

"Köpek erkeğe, fakat kedi kadına bağlanır. Bundan dolayıdır ki, kediler son yıllarda kadın eteğinin arkasından sokaklara döküldü. Böyle olmasaydı da, eskisi gibi evlerde gün ortası yalnız kalınca kediyi yoldaşı bilen, arasıra adı ile çağırıp konuşma ihtiyacını ona hitap etmekle tatmin eden, akşam yemeklerini hazırlarken 'kedi payı' ayıran ve 'kedi maması' düşünen ev kadınları bulunsaydı, dünyanın en munis mahlûklarından biri olan kedi böyle haydut muamelesine uğrar mıydı?"

SOKAKLARA DÜŞÜŞ...

Kadının asrileşerek evden apartmana geçişinin ardından kedilerin de adresi olmayan serserilere benzediğini söyleyen Gövsa devam eder: "Çünkü apartmanda ne barınacak izbe

Ünlü çizer Vargas'ın 1939 tarihli bir suluboya çalışması: 'İki Kedi'.

vardır, ne de tırmanabilecek bir dam. Şunu da ilâve etmeli ki, şık ve modern kadınların bir çoğu da kediden yüz çevirdikten sonra köpeğe düştüler. Yoldaşlık meziyetinden ziyade züppelik gururuna hizmetinden dolayı köpek sokaktan apartmana da kabul edilince, artık biçare kediye barınabilecek bir küllük bile kalmadı." (Söz Oyunları, İstanbul [1941], s.73-74)

Edebiyatımızda kedi izlerinin peşine ilk kez düşen de İbrahim Alâettin Gövsa'dır. Gövsa on sekizinci yüzyılın sonlarında Tokatlı Kâni'nin 'Hirrename' (Dişi Kediler Kitabı) adlı bir arzuhal yazıp 'Tekir Binti Pamuk' diye de imzaladığını aktarır. Bu istida ile mart ayının gelmesinden önce, kediler için özgürlük hakkının tanınması dilenmektedir. Edhem Pertev Paşa'nın Av'ave'sinin kahramanı olan 'Kıtmir' ise kedilerin evlerdeki ve damlardaki huzur ve serbestliğine imrenir. Tevfik Fikret'in çocukluğunda sevdiği 'Zerrişte' adlı kedisinin arkasından aynı başlıklı bir şiir

Edebiyatımızdaki kediler

'Edebiyatımızda kedi' konusuyla ilgilenenler, Enis Batur'un, aynı başlıklı kitabında yer alan 'Kediler Krallara Bakabilir' başlıklı yazısı ile konuya girebilirler. Salâh Birsel'in yine kitaba adını vermiş 'Kediler' denemesiyle de gezintilerine devam edebilirler. Alper Çeker'in derlediği 'Çağdaş Türk Edebiyatında Kedi Hikâyeleri' adlı kitap ise eksiklerine karşın edinilmeli. Bu kitapta 16 yazardan derlenmiş 25 öykü ya da metin yer alıyor. Kitapta yer verilen yazarlar Hüseyin Rahmi Gürpınar, Memduh Şevket Esendal, Sait Faik, Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, Cihat Burak, Cahit Kayra, Necati Cumalı, Bilge Karasu (fotoğrafta), Ferit Edgü, Onat Kutlar, Nursen Karas, Tomris Uyar, Gülper Refiğ, Neşe Cengiz ve Kaan Yazıcıoğlu. Söz konusu antoloji ile yetinmeyenler ise kütüphaneye gitmek zorunda kalacaklar. Samipaşazade Sezai'nin 'Kediler' öyküsü, Büyükada'da sokaktan alınan ve evi ele geçiren kedilerin zulmünden yaka silken bir adamı anlatır. Halit Ziya Uşaklıgil iki öyküsünde ('Zerrinin Hikayesi' ve 'Eski Bir Refik [Arkadaş]') yaşamından geçmiş kedilerden söz eder. Sadece adlarını vererek kitapta yer almayan öyküleri sıralamaya devam edelim: Mahmut Yesari, 'İhtiyarın Kedisi'; Cahit Sıtkı Tarancı, 'Vicdan Abla'nın Kedileri'; Nahid Sırrı Örik, 'Kaybettiğim Kediye Dair'; İlhan Engin, 'Kediomani'; Haldun Taner, 'Fraulein Haubold'un Kedisi'. İş romanlara, şiirlere dökülürse liste elbette çok daha uzayacaktır.

merakediyorum@googlegroups.com

Kedisever bir ressam, Eşref Üren 1976 yılında atölye-evinde (sağda). Altta ise Ramiz'in çizgileriyle 'iki kedi': 1940'lı yılların pin-up tarzına uygun bir görüntü... Cemal Nadir'in Akbaba'da yayımlanan (24 Mart 1938) 'kedili' karikatürlerinden biri (karşı sayfada altta).

yazdığını ise hepimiz biliriz. Şiirin sonunda birçok yazarda olduğu gibi, Tevfik Fikret de kadınlarla kediler arasında paralellik kurar:

"Sevdiklerimin ben / Hepsinde bu tırnakları, hepsinde bu hali / Hepsinde bu hırçın kedi simasını gördüm."

Nurullah Ataç, Tevfik Fikret'in bu şiirini tefe koyar. 'Günlerin Getirdiği'nde şunları yazar: "Bir kedisi varmış, nazlanır, etmediğini komazmış... Anlattığından belli, hayvancağız oynamak istermiş. Ama Tevfik Fikret o ukalaca böbürlenen edâsı ile 'Benim bütün sevdiklerim işte böyle çıktı' diye yanıp yakınır. (...) Kediye koyduğu ada da bakın: 'Zerrişte'!.. İlle de Pamuk, Mestan, Sarman, Zertop desin demiyorum, başka adlar da olur. Ama Zerrişte nasıl olur? Bir deneyin: 'Gel pisi pisi. Zerrişte!' Gülünç olmuyor mu?"

Kedilerle bu içli dışlılık, doğal olarak edebiyatımıza da yansımıştır. Bu yansımanın ağırlığının yeterli olup olmadığı tartışılabilir. Ama en azından yakın düşmanı köpekle, kedilerimiz arasında edebiyat malzemesi olma açısından önemli bir mesafe farkı vardır. Elbette kediler yararına bir fark bu. Kediler şiirimize, denememize, öykülerimize ve pek fazla olmasa da romanlarımıza zaman zaman misafir olmuştur. Ama biz bu yazımızda edebiyat ürünlerini değil, bireysel tanıklıkları ele almayı seçtik.

TAMBURİ CEMİL'İN DÜNYASI

Ünlü müzik adamımız (daha sonra söz edeceğim gibi, 'sadece kedi öyküleri yazan' bir yazardır aynı zamanda) Mesut Cemil'in kedilere olan tutkusunun kökenleri çocukluk yıllarına kadar uzanır. Babası Tamburi Cemil'in yaşamını anlattığı bir anı-incelemesi (Tanburî Cemil'in Hayatı, Ankara 1947), babasıyla ilgili şu ayrıntıları aktarıyor:

"Nisbeten neşeli olduğu zamanlar, benimle bahçeye çıkar, hayvanlar, bilhassa kedilerle meşgul olur, bana adeta bir nevi 'kedicilik' öğretir, ben doğmadan evvel ölen bir kedisinin hikayelerini anlatırdı. Sonradan annemden başka, haminnem, Nevreste bacı, Nevber hanım ve Rıza efendiden de duymuştum. Bu iri, erkek bir tekir kedi imiş; adı da basbayağı 'Tekir' imiş. (...) Babamla annem evlendikleri zaman, gecelerce, kapılarına gelmiş, miyavlamış; orada beklemiş. İsmini unuttuğum başka bir tanesi, bir dişi kedi de Gedikpaşa'da, evin yakınındaki mescidin minaresinde, akşam ezanı okunurken, arka ayakları üstünde, müezzinin sesi çıktığı kadar, bütün kedilerin, yüksek bir yerdeki kuşlara imrenirken yaptıkları gibi kikirder dururmuş."

MİRAS KALAN SEVGİ

Mesut Cemil de erişkin döneminde beslediği kedilere ilginç adlar verirdi: Cemşit, Mavi Cadı, Fidelio, Çekiç, Ponçik. Bu

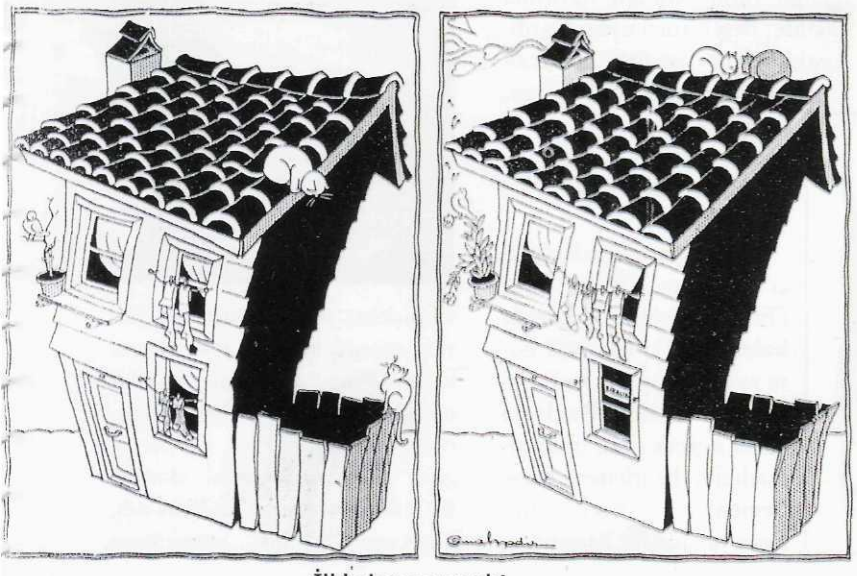
isimlerin kökeninin de çocukluk günlerine uzandığını, evde ilk tanıdığı kedinin adının 'Zertop' oluşundan anlıyoruz. Zertop sokaktan henüz bir yavruyken alınır. "Onu hem istiyor, hem nasıl tutulacağını bilmiyordum. Arka bacaklarından, karnından tutmaya çalışıyor, elimi sürünce de avucum gıdıklanıyor, hayvancık da rahatsız oluyordu. O aralık babam geldi. Kediyi ön ayaklarının koltuk altından veya ensesinden tutup havaya kaldırmayı öğretti; başını ve gerdanını kaşımayı, sevmeyi, kuyruğunu çekmemek lâzım olduğunu tarif ve tenbih etti. Sonradan Zertop, iri burunlu, kısa tüylü, tıkız, gürbüz bir hayvan ve evin baş kedisi oldu. Sarime adlı bir de dişisi vardı. Çoluklu çocuklu on sene yaşadı ve babamın ölümünden bir sene sonra eceliyle öldü. Sineklibakkal'daki evimizin bahçesini onlarla paylaşmıştım. Birçokları da yanaşma yahut acınıp alınma hayvanlardı. Van yahut, Ankara cinsinden bir tane bile yoktu. Çünkü umumiyetle cins kedileri, hayvanları sevmeyenler bile alırlar, hatta bile bile çalarlar. Halbuki babam, keçe gibi kısa tüylü, hayvanların türlü yüz ifadelerini ayırt edemeyecek olanlara göre çirkin yüzlü, bayağı bakkal kedilerine bayılırdı. Ona göre çevik, avcı, kuvvetli, akıllı, duygulu, cefaya dayanır, ekmeğini taştan çıkarır, ara sıra memnuniyetle hırsızlık eder, dişileri hırçın fakat şefkatli, erkekleri tembelce ve eşkiya kılıklı olan bu kediler, asıl kedi karakterini temsil edenlerdi. Kedilerin nankör veya riyakar oldukları hakkındaki umumî hükme adeta üzülür ve bu bahis açılınca daima aynı hararetle anlatmaya çalışırdı ki, kediler (...) kendilerine yapılan muameleye göre tepkiler gösterirler. Yaradılışında itaatli olan ve insana göre kendisini küçük ve zayıf hisseden köpek, insanların haksızlıklarına, bazan zalimlik derecesindeki bencil muamelelerine isyan etmez; ulur, inler, ağlar ve tahammül eder. Fakat en uysal kedinin kuyruğunu çekerseniz keskin tırmık hazırdır. Çünkü kedi insanla kendisini eşit bilir. Ve bizzat insanlar arasındaki dostlukların bozulmasına tek sebep olan bencillikten nefret eder."

Tamburi Cemil, "... hayvanları sahiden en iyi dostları gibi tutardı. Hepsine ayrı ayrı isimler arar, isim bulmak için onların yüzlerini, huylarını uzun uzun

En kedici yazar Nurullah Ataç'ın savunması

Kediler konusunda laf etmeye en çok hakkı olan yazarlardan Nurullah Ataç'ın çocukluğu, kediler arasında geçmiştir. Yazılarında onlara olan sempatisini hiç saklamaz: "Kedi ne biçimli, ne güzel hayvandır! Yalnız irilerini, koca koca tüylülerini demek istemiyorum, en çalımsızında, hastalıklısında, sakatında bile bir zariflik vardır. Hele temizlenmesine bayılırım." Ataç, kediler aleyhine söylenen sözlerden de hoşlanmaz. Hele hain nitelemesine öfke ile karşı çıkar. Verdiğiniz bir lokma yiyeceğe niye karşılık bekliyorsunuz diye sorar ve devam eder: "Kedi size bağlanacak, minnettar olacak da ne çıkacak? Oynamasını seyrediyorsunuz, siz de onunla oynayıp eğleniyorsunuz; okşuyorsunuz, yumuşacık tüyleri elinize zevk veriyor. Daha ne istersiniz?" (Karalama Defteri) Bir başka yazısına kedi için 'onu hiç sevmediğim olmaz' diyerek başlar: "O kadar ki kediler içinde bazı ferdlere karşı hürmete yakın bir sevgi, bazı ferdlere karşı da öfke, husumet duyarım. Yani bence, bir hindi, bir at, bir leylek olduğu gibi bir kedi yoktur, kediler vardır. Çünkü ördekler, kırmızı balıklar, koyunlar arasında adet farkı, mizaç farkı göremiyorum; yoktur demedim, belki onlarla uğraşanlar bu farkları bilirler. Birbirine huyca benzeyen iki kedi, birbirine huyca benzemeyen iki insan kadar azdır. Ben çocukluğumdan beri kediler arasında yaşadım; evimizde yirmi beş kadar kedi bulunduğu vakitler bile oldu. Bunların hepsi ayrı ayrı yemekleri severler, ayrı ayrı oyunlardan hoşlanırlardı. Kedilerin bazı insanları sevip, bazılarını sevmediği söylenir; ne kadar yanlış! Bir kedinin pek sempatik bulduğu, ilk görüşte hemen yanına koştuğu adam, bakarsınız başka bir kediyi ne yaparsa yapsın kendine ısındıramaz." (Yedigün, 23 Mayıs 1935)

İlkbahar serenadı!..

merakediyorum@googlegroups.com

En kedisever müzisyenlerden Mesut Cemil tambur çalıyor, sevgili kedisi de kulak kesilmiş onu dinliyor... Mesut Cemil'in 'kedili' öykülerini desenleyen Selma Emiroğlu'nun bir çizimi (altta). Bir başka kedisever sanatçı: Safiye Ayla (sağda).

inceler, uygun ismi bulduktan sonra bu ismi onlara ayrı ayrı öğretmek için benimle beraber, bıkmadan uğraşırdı. Geceleri hemen hiç uyumadığı için, gündüzleri çuha örtülü masanın önündeki yayları bozuk, geniş koltuğunun çukurunda, abasına bürünüp uyuduğunu çok gördüm. O zaman kediler de omzuna, kucağına çıkar, onlar da beraber uyurlar, uyanınca onunla beraber sofadaki dolabın etrafında toplanır, mezesine ortak olurlardı. Bunlardan Zertop, Kaşıyarık Hüsamettin ısrarı ile içi rakılı, dışı tereyağlı ekmek lokmaları yiyip sarhoşluğa bile başlamıştı. Böylece, bir gün uyurken, Zertop, Sarime, Rüstem ve Topik, dört kedi arka arkaya kucağına çıkmaya kalkıştılar, sonunda sığışamadılar ve uyuyan adamın kucağında bir güzel kavgaya başladılar... Gözlerini açtı; kederli yüzünde çok seyrek gördüğüm bir gülümseyişle, onları omuzlarına, göğsüne, kucağına yerleştirdi, kavgacı kedilerin başlarını, çenelerinin altını tambur çalıyormuşcasına bir ustalıkla okşadı. Keyiften gevşeyen dört kedinin hırıltıları küçük odanın tütün kokulu havasına yayıldı.. Beşi birden uyuyorlardı. Ayaklarımın ucuna basarak bahçeye çıktım." (agy, s.135-137)

MESUT CEMİL'İN ÖYKÜLERİ

Esas olarak 'edebiyatçı' olmayan Mesut Cemil (Tel)'in, çeşitli dergilerde kalmış (ve bir kaynağa göre sayısı 28 olan) kedi öyküleri vardır. Bunların edebi değerlerinin olup olmadığını belirlemeyi eleştirmenlere bırakıyorum. Ama yazdıkları, Mesut Cemil'i bir 'kedi öykücüsü' olarak tanımlamamıza yeterli. Çünkü bütün öykülerinin tek bir konusu var: Kediler. Benim tesbit edebildiğim kadarıyla, Mesut Cemil Tel'in ilk kedi öyküsü, Yapı ve Kredi Bankası'nın üç ayda bir çıkardığı ve yayın yönetmenliğini Vedat Nedim Tör'ün yaptığı Aile dergisinin Sonbahar 1947 tarihli üçüncü sayısında yayımlandı. Dergi, 'Tanıdığım Kediler' başlıklı öykünün girişinde şu kısa bilgiyi veriyordu:

"Mesut Cemil Tel sadece bir musiki üstadı değildir; yaman bir kedi meraklısıdır da. Evinde daima beş altı kedi besler ve her birini tıpkı bir ruh hekimi gibi müşahede altında bulundurur."

Mesut Cemil bu ilk öyküsünde bize dişi bir kediyi Sârime'yi anlatır. Çoğunlukla Aile dergisinde çıkan bu öykülerin ikincisi, Haydutlaşan Pisingot'dur. Bu öyküde, 'önce korunmuş ve sevilmişken, sonra birdenbire hayat mücadelesinde tek başına kalan' Pisingot'un nasıl haydut olmak zorunda kaldığını okuruz. 'Gomuğun Kızı' ise bu ilginç ismin nedenlerini aktarır. Bu sokaktan alınan kedinin adı; kapıcının 'komik' sözcüğünü

yanlış telaffuz edişi sonucu 'Gomuh' kalmıştır. Mesut Cemil, bu öyküsünde bizlere, Gomuğun yavrularını, köpeklerin saldırısından nasıl koruduğunu anlatır. 1949 yılında, 'Okuldaki Hortlak' öyküsü, 'Kedi Hikayeleri' üst başlığı altında yayımlanır. Mesut Cemil, bu kez avcı olması için kulakları ve kuyruğu kesilmiş ilginç bir kediyi, Köroğlu'nu anlatır.

Aile dergisindeki yazılar 1950 yılında sürer. İlkbahar sayısında, taşındıkları evden kaçıp eski evini bulan bir kedinin öyküsünü okuruz: 'Pamuli Niçin Kaçtı?' Sonbahar sayısında ise üst başlık, 'Tanıdığım Kedilerden' olmuştur. 'Ponçik ve İnsanlar' adlı öyküde, önce Amerikalı bir ailenin baktığı, ama daha sonra onlar ülkelerine dönünce yalnız kalan bir kediyi anlatır.

Mesut Cemil, yine bir Yapı ve Kredi girişimi olan Resimli Hayat dergisinde yayımlanan 'Bir Kedi Aşkı' adlı öyküsünün (C. I, No 1, Mayıs 1952) başında, bunun yedinci kedi öyküsü olduğunu belirtir. Bu öyküde yazar, sevdiği bir kedinin ölümünü anlatmaktadır. Aynı derginin 'Fethin 500. Yıldönümü' dolayısıyla hazırladığı özel sayı için ise yine anılarına dayanarak 'İstanbul Kedileri' başlıklı bir yazı kaleme alır (Haziran 1953).

Mesut Cemil'in kedi öyküleri daha sonra başka dergilerde sürdü mü, bilmiyorum. Benim belirleyebildiklerim bu kadar. Ama bunlar bile onu, edebiyatımızın bir 'özel kedi öykücüsü' olarak adlandırmamıza yeter sanıyorum.

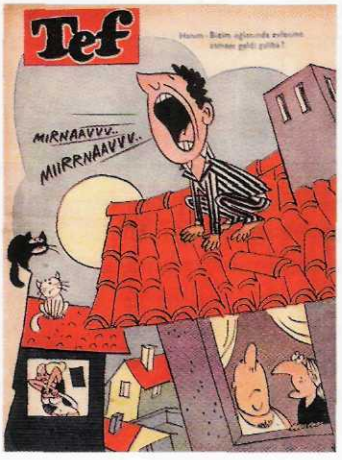
Türkiye'de en kedisever kesimlerden biri de çizerler olmuştur. İşte size 80'lerden güzel bir örnek: Bir düzine karikatüristin katıldığı 'Çizgilerle Kediler Sergisi'nin afişi (yanda)... Ellili ve altmışlı yıllarda da 'kedi motifi', okul kitaplarından mizah ve magazin dergilerine, geniş bir yelpazeye yayılırdı (altta).

SEVGİNİN ANLAMI

Kediler ve insanlar arasındaki ilişki oldukça ilginç çelişkiler taşır. Kedi dostluğuyla da ünlü karikatüristimiz Tan Oral, "Doğru dürüst, ele tutulur hiçbir işe yaramadığı halde, insan soyu ile bir arada yaşayan ve onunla böylesine içli dışlı olmayı başaran kediden başka bir hayvan bulmak zor. Onların fare tutarak yararlı olduklarını söylemeyin, pek inanmıyorum. Üstelik bu söylentilerin onlar tarafından çıkarılmış olabileceğini düşünüyorum" der.

Bu konu üzerinde her kedi sahibi uzun uzun düşünmüştür: Bu denli bencillik üzerine kurulmuş bir sevgi mi ilgisini çeker insanların? Beş yıldır birlikte yaşadığımız sevgili kedim 'Pati', niçin benim kendisini mutlu etmekten başka hiçbir işe yaramadığımı düşünür? Hiçbir kadına kolay kolay teslim olmayan erkekler, nasıl kedilerinin kulu kölesi olur böylesine? Anlamak kolay değil. İyisi mi, biz kediler konusunda son sözü, bu türle en başarılı beraberliklerden birini becermiş bir diğer yazara bırakalım. Bilge Karasu, Göçmüş Kediler Bahçesi'nde, "Kedi sevmek, kedinin, kendisini seven (kendisinin de sevdiği) kişi karşısındaki umursamaz bağımsızlığını baştan kabul etmek demektir," diyerek söze girer ve ekler: "O umursamaz bağımsızlığı, sırası gelince, kendi de göstermek olanağını -çocukça bir haklılık duygusuyla- elinde tutmak demektir." ■

merakediyorum@googlegroups.com

Yakın tarihin büyük tartışması

Menderes'in yeri neresi?

Adnan Menderes'in 17 Eylül 1961 tarihinde idam edilmesi, yakın tarihimizin en çok tartışılan konularından biri olmayı sürdürüyor. Biz ise bu yazımızda, Adnan Menderes'in nasıl bir ortamda, ne tür bir yapının içinden çıktığını, demokrasi tarihimizde kendisini nereye oturtmak gerektiğini araştırdık.

ORHAN KOLOĞLU

Adnan Menderes'i demokrasi tarihimizde nereye oturtmalı?.. Eski DP'lilerle konuşursanız -bir TV programında başıma geldi- hemen size 27 Mayıs 1960 sonrasını, Yassıada Mahkemeleri'ndeki çarpıklıkları, İmralı'yı, Kayseri Cezaevi'nde yaşanılanları anlatmaya girişirler. Yapılan haksızlıkları, işkenceleri, CHP ve askerin baskısını anlattıktan sonra 1950-60 arasının nasıl 'ehven-i şer' olduğundan dem vurmaya başlarlar.

Adnan Menderes'in idamına ilişkin fotoğraflar tüm dünya basınında yer aldı. Sağ sayfada Menderes'in idam gününe ilişkin, Yunan basınında çıkan Camera Press imzalı fotoğraflar görülüyor.

Çünkü, sormaya başlayacağınızı bilirler: "Vatan Cephesi ne amaçlıydı? Tahkikat Komisyonu ne için kurulmuştu? Neden DP'den ayrılanlar kurdukları partiye Hürriyet Partisi adını koydular? 6-7 Eylül'de olanlar neden Komünistlerin ve kısmen CHP'nin üzerine yıkılmaya çalışıldı? Ekonomi neden 1953'ten sonra derin bir bunalıma girdi?.."

Eski CHP'lilerle konuşursanız, laiklikten sapma, Kemalizmi yıkma, diktatörlüğe özenme, özgürlükleri yok etme suçlamalarını hemen birbirinin ardısıra dizerler.

İki tezde de doğrular bulabilirsiniz; ancak bunların, oluşumun bütününü açıklamaktan uzak olduğu da hemen fark edilir. 1947'de gazeteciliğe başlamış ve bütün o yılları fiilen Bâbıâli'de yaşamış bir kimse olarak, o dönemde biz de bu tür değerlendirmelere prim veriyorduk. Ama daha sonraları bir tarihçi kimliğine bürünüp uzun süre ve toplumsal değişme mantığı içinde oluşumlara bakınca, bambaşka bir tablonun ortaya çıktığını gördük.

DEMOKRASİ KARARI

'1945'te tamamen bireysel kararıyla İsmet İnönü demokrasiyi başlattığında, toplumumuzda kaç kişi bunun anlamını biliyordu ve nasıl işleyeceğinden haberdardı?' sorusuyla işe başlamak gerekir.

'Karar, toplumun hazır olmadığı dikkate alınmadan verilmiştir, bütün çarpıklıklar buradan doğuyor' tezine ben itibar etmiyorum. O mantıkla, hep 'halk henüz olgunlaşmadı' bahanesiyle -Güney Amerika cumhuriyetlerinde olduğu gibi- diktatörlükler 150 yıl daha sürdürülürdü. Bunun yerine bir tek parti liderinin (hem de Ebedi Şef'in

Ὁ Ἀντνάν Μεντερὲς βαδίζει
ἀργά, σκυφτά, σέρνει τώρα...
ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΒΗΜΑΤΑ

merakediyorum@googlegroups.com

devamcısı bir Milli Şef'in) gönül rızasıyla çoğulculuğu ve bundan kendisinin de etkilenebileceğini kabul etmesi çok daha güven verici bir adımdı. Ancak toplumsal yapının evriminin bunalımlı bir geçiş süreci yaratacağını da kabul gerekiyordu. Bu, erken ya da geç, bir gün mutlaka olacaktı. Yüzyıllardan beri bütün toplumsal değişikliklerini yukarıdan verilen kararlarla gerçekleştirmeye alışmış bir toplum için bu yöntem şaşırtıcı bir şey değildi.

1954 seçimleri (üstte) DP'yi daha da büyük bir çoğunlukla tekrar iktidara getirdi. Menderes daha da güçlendi. Altta Menderes bir İstanbul gezisinde, koruma polisi Bumin Yamanoğlu ile birlikte.

'BOL ÇENE SİSTEMİ'

Asıl önemlisi, batı örneğine bakarak benimsediğimiz hatta taklit ettiğimiz sistemin nasıl işleyeceği hakkında pek az kişinin fikri olması, kitlelerin ise bundan tamamen habersizliğiydi. Okur yazarlığı yüzde yirmiyi zor bulan bir toplumda bu da doğaldı. Oysa batıda demokrasi, kitlelerin ekonomik güçlenmesi ve kararlarda söz sahibi olmak istemelerinin ürünüydü. Türkiye'de ise, son on iki yılı savaşlar içinde geçen ve bütün altyapısı yıkılmış bir yapıyı devralan toplum, tam kendini biraz toplayacakken çıkan II. Dünya Savaşı'yla iflas etmiş bir ekonomi vardı. Bu yüzden ekonomide liberalizmi savunanların bile demokrasiden anladıkları, salt ifade özgürlüğü idi. Şöyle bugünden geriye bir bakarsanız, 55 yıldır demokrasimizin bir 'bol çene sistemi' üstüne kurulmuş olduğunu görürsünüz.

Konuşmak, vaatte bulunmak çok kolay ve hazırlık çabası gerektirmeyen, çabucak sunulabilen bir araçtır. Buna karşılık ekonominin işler ve dünyadaki rekabet içinde yer alır bir nitelik kazanabilmesi, en az birkaç kuşağı eskitecek bir süreçtir. Köklü bir çoğulculuk geleneği olmayan toplumumuzda, 'demokrasi' denir denmez, öncelikle çok sesliliğin anlaşılması ve savunulması doğaldı. Böylece gündemin odağına hemen ifade özgürlüğü oturtuldu. Onun tamamlayıcısı olarak da, ekonomik altyapısı oluşmamış topluma 'kolay kazanma' aşısı şırınga edildi. Uzun bir iktidardan, hele son 11 yılın (1939'dan beri) kısıtlamalarından bıkmış olan halk, bu mesajları kolayca benimsedi, özümsedi... Ve beklemeye başladı.

HÜSEYİN CAHİT ÖRNEĞİ

Aslında demokrasi geleneği oluşmamış toplumumuzda az sayıdaki yönlendirici-aydın-entelektüel (hangisini beğenirseniz beğenin) kesimin özelliği, özgürlükleri her birinin kendisi için istemesi, kendi haklılığının savunma aracı saymasındandı. En ilginç örneğini, Menderes'in kararlı karşıtı, özgürlüklerin 1950'lerde simgeleşmiş savunucusu 80'lik yazar Hüseyin Cahit'ten verebiliriz. Kendisi 1908-18 arasında İttihatçıların sözcülüğünü yapmış ama onlar tarafından sürülen, öldürülen düşünürleri hiç savunmamıştır. 1923-25'de CHP rejiminin kısıtlamalarına karşı çıkmış ve gönderildiği İstiklal Mahkemesi'nde, özgürlük mücadelesi tarihimizin en cesur ve tutarlı konuşmasını yapmıştır. Ama Hüseyin Cahit 1945'te, solcuların yok edilmesi ve tesislerinin yıkılması için kitleleri kışkırtanların başında gelmiştir: Onlara özgürlük tanınmasını "içine sindiremiyordu".

MENDERES'İN MÜCADELESİ

Adnan Menderes böyle bir

Yıl 1953, Büyük Millet Meclisi'nin merdivenlerinde, dönemin en güçlü üçlüsü: Meclis Başkanı Refik Koraltan, Reisicumhur Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes.

ortamın, böyle bir yapının içinden çıkıyordu. Bir toprak ağası olarak CHP'de öğrendiklerinin dışında özel bir araştırması, çabası olmamıştı. Dolayısıyla kendi mücadelesini; kültürü ve oy getirdiğini farkettiği popülist mesajları çerçevesinde yürüttü. 1950 öncesinde arkadaşlarıyla (Bayar, Koraltan, Köprülü) birlikte sürdürdüğü kampanyada toplumun hoşuna gidecek her türlü vaadi rahat rahat verdi, bol bol pembe ufuklar çizdi. Bunlarla da kazandı.

SIRA VAATLERE GELİNCE...

1950'de iktidara geçip vaatlerin gerçekleştirilmesine sıra gelince, uzun bir sürenin zorunlu olduğunu farketti. Ama muhalifleri gibi o da demokratik geleneğe alışkın olmadığından, ne çekilmeyi ne de 'sabredin' demeyi göze aldı. Bütün çevresindekiler gibi, iktidarı bırakmamak gerektiğine inandığından çözümü muhalefeti susturmakta aradı.

Kimse konuşmazsa toplumun, her şeyin iyi gittiğine inanacağına kaniydi.

Bu açıdan CHP'nin ünlü fikriyatçısı Nihat Erim'e benzetilebilir. O da 1947'de muhalefet çok gürültü koparınca tehdit etmişti: 'Susun, yoksa demokrasinin üzerine şal örteriz.'

Halkın kararlılığı 1954 seçiminde CHP'yi daha da cezalandırıp DP'yi daha da büyük bir çoğunlukla tekrar iktidara getirince, her girişiminin mübah sayılacağı bir aşamaya gelindiği inancı, Menderes'te de yer etti. Parti grubuna hakim olmakla anayasanın da üstüne çıkarak 'hilafetin bile geri getirilebileceği'ni ifade edecek anlayışa ulaştı. Bu da Menderes'e, toplumun sosyal ve ekonomik sorunlarına

Bilinmeyen rapor: 'En az bir yıl dinlenmeli'

Kayseri cezaevinde yatmış -ama ismini açıklamama izin vermeyen- bir DP'li milletvekilinin bana aktardığı bir iddia vardır... Bu konuda ek bilgisi olanlar varsa, ulaştırmaları ricasıyla, aynen aktarıyorum: "Menderes İngiltere'de hastanede yatarken doktoru, en az bir yıl dinlenmesini ve devlet işleriyle uğraşmamasını gerektirecek bir şok geçirmiş olduğu hakkında rapor vermiş... Amerika gezisinde, mason bağları nedeniyle işlerin kolay yürümesini sağlamış olan müsteşarı Ahmet Salih Korur'un bu kez de müdahalesini istemiş ve onun aracılığıyla rapor ortadan kaldırılmış. Böylece başbakanlığına devam etti."

merakediyorum@googlegroups.com

kısa vadede çözüm getirememenin sıkıntısını, dikkatleri muhalefetin üzerine yönlendirerek aşma taktiğini ilham etti. İktidarın yapamadıklarından da muhalefeti ve de CHP'nin 27 yılını suçlama yöntemini geliştirdi. Ulusal düzeyde bir şeyler yapamayınca, bir belediye başkanının yapması gereken İstanbul'un imarıyla uğraşarak gündemde kalmayı denedi.

Menderes'in icraatının bu şekilde yana kayması da, CHP'ye muhalefetini yoğunlaştırma ve sivil toplum örgütleri oluşmamış toplumdaki tek disiplinli kurum olan askeri kesimi kışkırtma olanağı verdi.

Çekişmeyi en iyi özetleyen CHP'li parlamenter Hıfzı Oğuz Bekata oldu. 1995'de, DP'nin tarihe karışmasından 35 yıl, yani bir kuşak sonra, tarihsel bir derinlik içinden bakarak şöyle değerlendirmiştir: "CHP muhalefet olmayı başaramadığı gibi, DP de iktidar olmayı başaramadı."

Açıkçası devlet kurumlarıyla (isterseniz 'derin devlet' ile diyebilirsiniz) bağlarını hâlâ devam ettiren CHP rakibinin kendi istediği gibi olmasını istiyor, DP ise muhalefetteyken başarılı olan taktiklerinin alışkanlığından bir türlü kurtulup iktidar gibi davranamıyordu.

ZITLAŞMANIN DÜZEYİ

Zıtlaşma ülkeyi ikiye ayıracak düzeye gelmişti. Bu sırada 1959 Şubat'ındaki uçak kazasından Menderes'in kurtuluşu, yandaşlarının ona kutsal bir nitelik tanıma eğilimine daha da güç kazandırdı. Menderes'i evliya derecesine yüceltenler, hatta çocuklarını kurban etmeye kalkışanlar çıktı. Menderes bu aşırı ilginin etkisiyle, demokrasinin bizde en çok unutulan 'özeleştiri' mekanizmasını kolaylıkla gözardı edip her şeyin 'sandıktan çıkma'ya bağlı olduğu tezine tekrar sarıldı ve yoluna eski yöntemleriyle devam et-

Adnan Menderes Yassıada günlerinde (sol sayfada). Başta Bayar ve Menderes, 'Yassıada sanıkları inzibat eşliğinde duruşma salonuna götürülüyor'. 18 Eylül 1961'de bütün gazetelerde olduğu gibi, Milliyet gazetesinde de idam haberi, manşetten en iri puntolarla verilmişti (altta).

mekte bir sakınca görmedi.

CHP'nin devletçiliğinin geri geleceği korkusu içinde bulunan ve kontrolsüz liberalleşmekten yarar sağlamış bir kesim de desteğini artırıyor görünümündeydi. Gerçi, DP'nin on yıllık iktidarında asıl gelişen Kamu İktisadi Teşekkülleri olmuştur; ama bunların bir yandan partizanlar için geçim merkezleri olarak kullanılması, diğer yandan yetiştirdikleri kaliteli uzmanların özel sektörün gelişmesine katkısı yeni bir yapılanmayı başlatmıştı. Ancak 1960'da, ürünü yirmi yıl sonra alınacak bir girişimle toplumu oyalamak mümkün değildi... Demokrasinin işleyiş mantığına karşıydı.

'ÇEKİLME' FİKRİ

Menderes çekilmek yanlısıydı; ama İttihatçılığı kabaran Celal Bayar bunu engelledi. Bir yandan muhalefet 'vatan haini' ilan edilirken diğer yandan gerginliğin, öne alınacak seçimle bertaraf edileceği tezgahının kimseyi kandırması mümkün değildi. Askeri kesimden gelen uyarılara rağmen Menderes'in gerginliğin niteliğini anlamaması ve ordunun siyasetçiler arasında hakemliğe itildiğini farkedememesi, geçmişteki hatalarını da bastıracak bir gaf olmuştur.

Bu arada, Menderes'in iktidarının son bir yılındaki güçsüzlüğünü Londra kazasının etkisine bağlayanlar vardır...

NEREYE OTURTMALI?

Şimdi gelelim, 'Menderes'i demokrasi tarihimizde nereye oturtmalı?' sorusunun yanıtına.

Milliyet

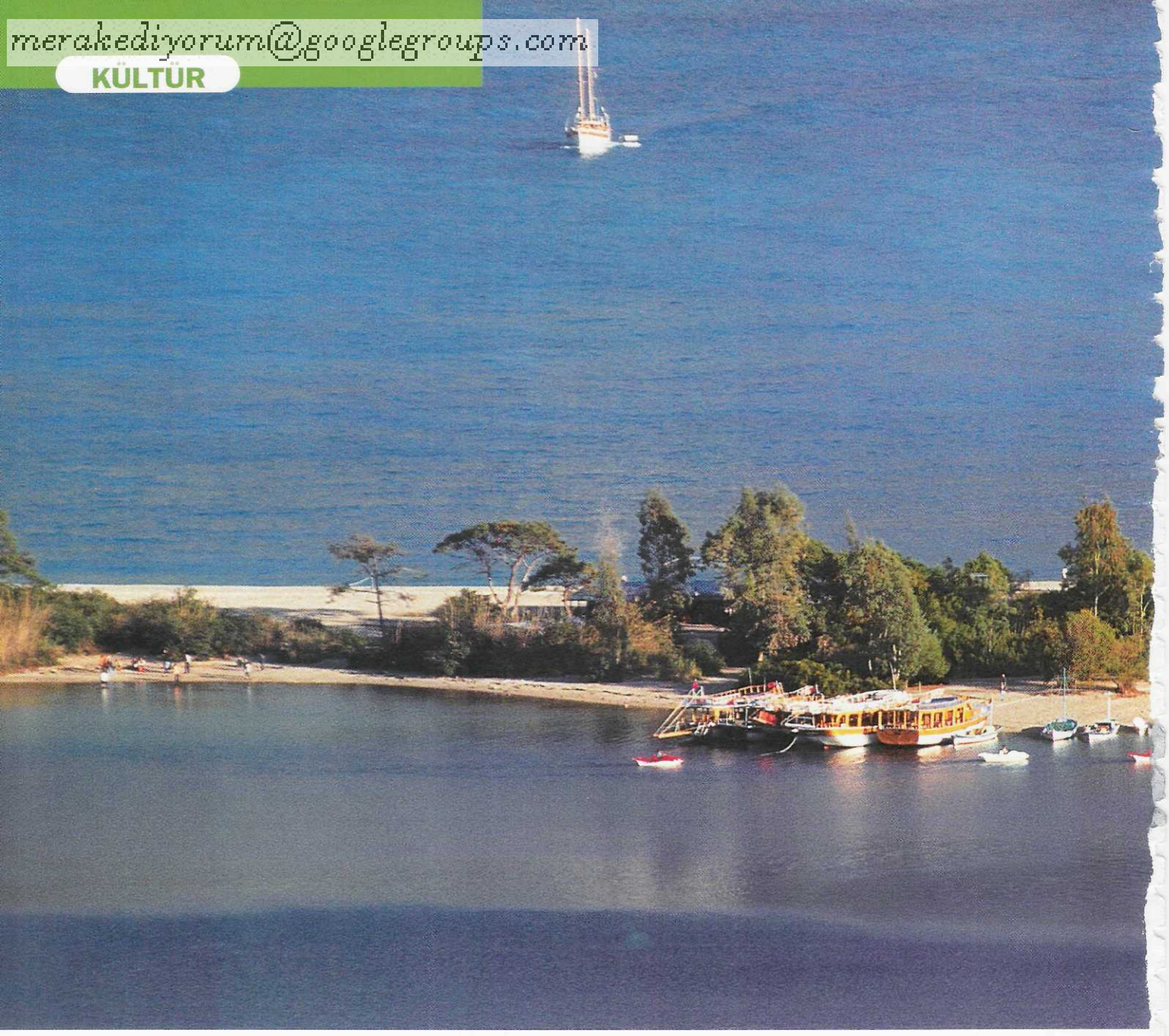
İSTANBUL KÖLEK

MENDERES

İDAM EDİLDİ

Dinamizmleri serbest bırakılmış bir çoğulculuk denemesinde liberalleşme yönünde adımlar atmış, bazı tabuların yıkılmasına katkıda bulunmuştur; ancak akımı daha sağlıklı bir raya oturtacak gücü gösterememiş, aksine kendisini akıma kaptırmış, sürüklenmiştir. Sonunu getiren de önceki yaptıklarının aksine fren tutturmaya çalışması oldu. İki en önemli karşıtı İsmet İnönü ve Alpaslan Türkeş'in karşı çıkmalarına rağmen idam edilişi ise, sonraki itibar kazanışının gerekçesini oluşturdu. Hem de Osmanlı tutkunu kesimde ona 'idam edilen son sadrazam' sıfatını yakıştıranlar bile görüldü. Şu farkla ki, Osmanlı tarihi, kafası kesildikten sonra 'iadei itibar' ettirilen vezir tanımadığı halde, cumhuriyet ve demokrasimiz, yaptırttığı anıtmezarı ve ismini verdiği tesislerle (İzmir'deki Adnan Menderes Havaalanı gibi) Osmanlı'dan ayrıldığını ortaya koydu. ■

merakediyorum@googlegroups.com

MURAT BELGE

Ege koylarında 'ibadet'ten 'ticaret'e

Mavi Yolculuk

Sabahattin Eyüboğlu'nun kendisinde ve onunla birlikte yola çıkanlarda Ege koylarının cazibesi yoğun bir coşku yaratmıştı. Cevat Şakir burada, bütün bu güzelliğin yanı sıra, bir de medeniyetin beşiğini buluyordu. 'Seçkinci' öncüler, bu tür teorilerle başlattılar 'Mavi Yolculuk' kültünü. Sonra bunun tam karşıtına geçildi. Mavi tur şirketleşti.

Fotoğraflar: Ali Öz

Ellili yıllarda, 'Uçarı' teknesindeyiz: Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan ve onların arkasında, gözünde gözlükleriyle Melih Cevdet Anday öncelikle seçebildiklerimiz...

merakediyorum@googlegroups.com

Gökova'da, Bodrum'a oldukça yakın bir koy, diyelim ki Pabuç Burnu'nun koyu. Dokuz metrelik ahşap teknemle akşamdan demirlemişim, akşam ağımı atıp sabah toplamışım. Kahvaltı etmişiz. Toplanan ağı ayıklamaya girişmişim. Saat on buçuğa geliyor, güneş iyice ısıtmaya başlıyor.

Bizi batı rüzgarından koruyan görece alçak sırtın ucunda, bir tekne direği görünüyor, burunu dönüp içeri kıvrılıyor, kıyıya yaklaşıp demir bırakıyor, tornistanla uzaklaşıyor, alargada bekliyor. İlk 'gündüzcü' teknesi geldi.

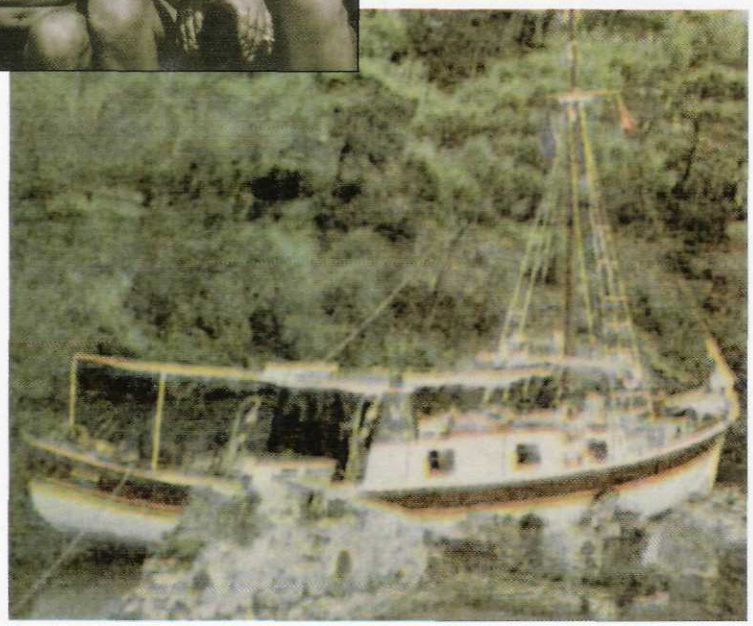
Bu bir 'teknik terim'. Bir açıdan bakınca tekneler önce ikiye ayrılır: Özel olanlar, ticari olanlar. Ticari olanlar da ikiye ayrılır: Gecelemek üzere, görece uzun süre, 'mavi tur'a çıkanlar ve limana yakın noktalara gidip akşam limana dönen 'günlükçüler'. Bunlar yaptıkları iş gereği limandan fazla uzaklaşmaz. Ama öteki tür bir tekneyle, diyelim Gökova'nın ta içine girdiniz, Sedir Adası'nın oralardasınız; bu sefer Gökova'dan kalkan 'günlükçüler'in menziline girersiniz. Yani Mavi Tur güzergahlarında bunların bulunmadığı yerler iyice azalıyor.

BUGÜNÜN TEKNELERİ, BUGÜNÜN İNSANLARI

Ben ağı bitirirken artık birçok 'günlükçü' tekne var. Birkaç fiber 'motor yat' da geldi. Bunlar genellikle Bodrum Marina'dan gelir, akşam da oraya döner ki sahipleri oranın gece hayatından eksik kalmasın. Ayrıca iki 'bare boat', daha birkaç yabancı tekne ile birkaç tur teknesi koyda birikti, epey kalabalığız.

Öğleyin yemekle bira falan içtikleri için öğleden sonra bizim koya kıvrılan 'günlükçüler' daha bir neşeli. Başıma gelenler! Şu yeşil boyalısı dümbelek sesleriyle yaklaşıyor. Güvertede ve kamaranın üstünde kıvrım kıvrım göbek atanlar var. Geldi, o da alargada. Birazdan susar -belki. O ne? Bu ses ne? Ha, şu ileriki gulet, buz mu yapacak ne, jeneratör çalıştırmaya başladı. Yahu, Mavi Yolculuk'ta, koyda jeneratör çalıştırılır mı? Olacak iş mi, yani?

Koylar da değişti, tekneler de: İşte ilk Mavi Yolculuk teknelerinden 'Hürriyet' ve kaptanları (Magdalena Rufer arşivi).

OTUZ YIL ÖNCE...

'Mavi Yolculuk' dedim, galiba.

Hava poyraza mı dönüyor? Bütün bu dondurmacılar, muzlar v.b. bizim demiri yerinden oynatmıştır, umarım. Bugünü de kırılan o tek fincanın zayiatıyla kapatsak iyi.

Evet, 'Mavi Yolculuk' dedim. Nereden de aklıma geldi? Şimdi, bütün şu ortamda, insana 'Mavi Yolculuk' hatırlatacak ne var?

Benim ilk 'Mavi Yolculuk' yapmamdan bu yana, herhalde otuz yıl geçti. Bu koylarda tekneyle gezmem dersek, altmışlara kadar gider.

EN ESKİ HİKAYELER

Tabii bir de daha eskisi var. Benim de bilmediğim, başkalarından duyduğum eski, en eski Mavi Yolculuk hikayeleri. Bunlara katılanlar da adamakıllı azaldı. Aklıma Vedat Günyol ve Sabahattin Batur geliyor, Melih Cevdet geliyor, Müntakim Ökmen geliyor... Başka kim vardı? Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Oğuz Akkan, Mina Urgan, Özcan Başkan, daha pek çokları öldüler. Ölüme ödediğimiz vergi Mavi Yolcular arasında da epey yüksek.

Bilinen ilk tarih 1945. Dile kolay! Bu işin piri Halikarnas Balıkçısı, İzmir taraflarında. Sabahattin ve Bedri Rahmi Eyüboğlu kardeşlerle orada buluşuyorlar. Samim Kocagöz bir tekne bulup kiralamalarına yardımcı oluyor. Kuşadası'ndan yola çıkıp Bodrum'a geliyorlar.

Sonra uzun bir ara var. Bu belki de Balıkçı'nın İzmir'e yerleşmesinden ötürü. Tam on bir yıl sonra, bu sefer Bodrum'dan çıkıyorlar. Bu Azra Erhat'ın ilk seferi (ve galiba -laf aramızda- Balıkçı'yı tanıyıp ona tutulduğu sefer). Eyüboğlu kardeşler yine oradadır. Bundan sonra seferler

'Halikarnas Balıkçısı' Cevat Şakir yaşlı bir denizciyle teknede (soldaki fotoğrafta, sağda).

oldukça düzenli hale gelmeye başlar. Eyüboğlu'nun İstanbul'daki çevresi ilk yolculukların kadrosunu oluşturur.

Birkaç sefer sonra, ilk tekne (bu, 1945'teki 'Macera' olabilir) bırakılır ve asıl emektar, yani Ali Kaptanlar'ın tirandili 'Hürriyet' devreye girer. Balıkçı bir süre sonra turlara katılmaz olur. Yetmişlerde Sabahattin Eyüboğlu'nun ölümünden sonra da ilk turlarda bulunmuş başkaları geleneği devam ettirir.

İLK TURLARDA DURUM

Evet, bu ilk turlarda acaba "durum neydi"?

İlkin ortalık tamamen ıssızdı. Hayatta böyle bir keyif olduğunu bilen yoktu -hele buralarda. Onun için her yer bakirdi. Çevre durumu böyle. Tekneye gelince, tekne de gezmek ve keyfetmek için yapılmamıştı. 'Konfor' denebilecek herhangi bir 'fazlalığı' yoktu. Konfor bir yana, tuvaleti bile yoktu. Erkek gemicilerin yük taşıdığı ve süngere çıktığı tirandilde bu tür işlerin sınırlı ihtiyaçları gözetilerek yapılmıştı.

Onun için, 'kadınlar ve tuvalet' başlığı altında yer alanlar özellikle destan gibi anlatılırdı. Tuvalet yok. Teknenin yanından bir tertibat denize sarkıtılıp küpeşteye bağlanıyor. 'İhtiyaç sahibi' orada oturarak ihtiyacını görüyor. Dahiyane, şüphesiz. Ama mutlaka çok zor. Tabii yalnız fiziksel anlamda değil, zorluğu.

Ben bu ekiple denize çıkmadım. Onlardan (çünkü çoğunu tanırım) ve onlarla denize çıkanlardan bunun nasıl bir Mavi Yolculuk olduğunu duyardım. Galiba bu duyduklarımdan ötürü katılmak istemedim.

DİNİ BİR AYİN GİBİ...

Neydi, itici gelen? Sanırım öncelikle 'tören' havası. Neredeyse dini bir ayin gibi görülmesi.

İnsan beyninin 'cerebral' yanı, duygusal yanından önce ya da daha hızlı gelişiyor ya da her neyse oluyor ve bir mizaç dengesizliği gibi bir şey ortaya çıkıyor. Örneğin bir kişi, okuyup düşünüp ateist olmaya karar veriyor; böylece, içine doğduğu dinin 'akaid'ini de yerine getirmiyor v.b. Ama pek çok durumda, bu kişilerin aynı tapınma duygusunu başka türlü düşüncelere, kişilere, kavramlara v.b. taşıdıklarını, transfer ettiklerini de görüyoruz. Bu elbette bildik anlamda bir tapınma değil, ama onun bazı izlerini taşıyor.

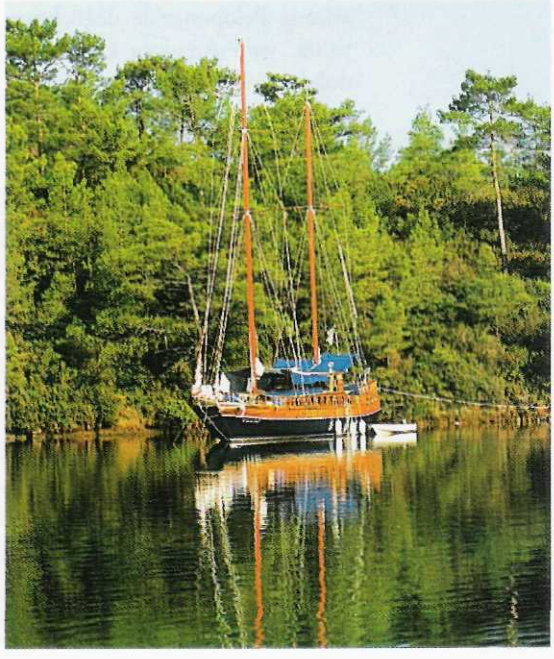
Böylece, deyim yerindeyse, bir çeşit 'seküler mistisizm' doğar. Mistisizmin seküler olanı da -olmayanı gibi- ancak bir 'pir'le üretilir ve aynı zamanda 'pir'ini üretir. 'Pir', o ayinin varmaya çalıştığı hedefin özelliklerini kendi kişiliğinde en fazla taşıyan kişidir.

BALIKÇI'NIN 'PİR'LİĞİ

Halikarnas Balıkçısı'yla hiç tanışmadım, ama anlattığım özellikleri taşıdığını tahmin ediyorum. Sanırım çevresindekiler tarafından 'pir' olarak benimsenmesini sağlayacak güçlü bir kişiliğe ve kişisel mite, içtenlik ve kendiliğindenlikle hesaplılık ve kendi bilincinde olmanın doğru karışımına (birinci çift ağır basmalı, ikinci çiftten de yeterince olmalı) sahipti.

Sabahattin Eyüboğlu ile tanıştım. Onun ne kadar iyi bir ikinci 'pir' olabileceğini biliyorum. Temiz, adanmış ve sevimli.

Böylece bir Mavi Yolculuk mistisizmi yaratıldı. Mistisizm bir yanıyla somut ve fiziksel olmak zorundadır. 'En-el-hak' denilecekse, bu söz ancak söyleyenin fizikselliğinden ötürü önemli ve çarpıcı. Bu mistisizmin neresinin fiziksel olduğu çok belli: Yolculu-

merakediyorum@googlegroups.com

İki 'Mavi Yolcu', karada demleniyorlar: Azra Erhat ve Melih Cevdet Anday (Magdalena Rufer arşivi). Altta ise, 'Bedri Rahmi Koyu' diye anılan noktada, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun kayalara çizdiği balık...

ğun yapıldığı yer, o olağanüstü deniz, o inanılmaz koylar, o mavi ve o yeşil ve oradaki bütün nüanslar. Zaten bu fiziksellik tarikata katılma gereği duymayan biz bütün sıradan ölümlüleri de yeterince cezbediyor.

Sanırım Sabahattin Bey'in kendisinde ve onunla birlikte yola çıkanlarda bu duygusal cezbe, bu güzellik karşısında çocuk gibi coşma özelliği ortaktı. Ama herkes buna kendine göre manevi boyut katıyordu. Cevat Şakir burada, bütün bu güzelliğin yanı sıra, bir de medeniyetin beşiğini buluyordu. İnsan burada insan olmuştu. Bu teori, Cevat Şakir gibi bir kişilik için büyük önem taşıyan bir de büyük polemik potansiyeline sahipti. "Grek Medeniyeti" diyen çoktu, ama bunun aslında Peloponez'de değil İyonya'da, yani Anadolu kıyılarında doğduğunu bilen yok denecek kadar azdı. Nietszche sezer gibi olmuştu; Troya üstüne ciddi bir sahiplenme vardı; bazı arkeologlar ilginç bir şeyler bulmuştu. Ama kimse bunu Halikarnaslı'nın bildiği gibi bilmiyordu (tabii, seküler tarikatın oluşması için de birebir uygun bir durum bu).

SABAHATTİN EYÜBOĞLU'NUN BAKIŞI

Sabahattin Eyüboğlu'nun bu antik mirası eklemleyeceği çağdaş toplumsal hinterland bir bakıma daha genişti. Türkiye'nin modernleşmesi, bunu en büyük başarıyla gerçekleştiren Atatürk, onun çeşitli tarih teorileri, öteki Anadolu medeniyetleri (örneğin Ege'ye pek erişmek istemeyen Hititler), hepsi bu panaromanın içinde yer alıyordu.

Sonuçta hem Cevat Şakir, hem Eyüboğlu, hem de onlarla birlikte mavi yolculuğa çıkanların bir kısmı açısından bu gezi yalnız bazı çok güzel kıyıları değil, birkaç bin yıllık bir tarihi ve kültür mirasını da keşfetmeye çıkmak anlamına geliyordu. Bu da, onların yaptığı bu geziye bir başka 'ağırlık' veriyordu. Örneğin Azra Erhat, bu geziler üstüne yazdığı çeşitli kitaplarda bu özelliği hep vurgulamış, ayin ya da ibadet biçimini anlatır gibi anlatmıştır. Bunu örtük ya da belirtik söylemese de (aslında söyler), bu kültürel boyutu zihninde taşımayanların o koylarda işi olmadığı mesajını verir.

Dediğim gibi, onlarla çıkmak istemedim, çıksam bir şekilde boğulacağımı hissettim. Ama onlara hak vermiyor ya da ruh hallerini anlamıyor değilim. Her tanımlamaya göre 'seçkin' kesimden geliyorlardı. Ama 'kremanın kreması' idiler -kültürleri, duyarlılıkları, geniş bilgileri, kişilikleriyle. Eyüboğlu kuşağı, daha yirmisine girmeden Cumhuriyet'le ve onun kültürel/ideolojik arayışıyla tanışmıştı. O dönemdeki kültürel eksikliğini şoven çığırtkanlık dozunu yükselterek örtmeye çalışan 'ideolog'lara benziyorlardı; ama bu, şimdi birdenbire gençleşmiş gibi duran toplumun kimliği, geçmişi ve geleneği, önündeki imkanların ne olduğu, onların da en önemli teorik sorunlarıydı. Sonuçta bu 'Mavi Anadolu' teorisi tam doğru olmayan, ama yanlış da olmayan, üstelik hiç değilse 'ilkel ve şoven' olmayan bir görünüştü.

'DOĞA İLE BAŞ BAŞA'LIK

Bunların hepsi bir yana, gene yolculuğa, aslında bütün bu uçuk teorilere müthiş bir yaşantı temeli sağlayan o fiziksel güzelliğe gelelim yeniden.

İnsan doğayı niçin sever, niçin güzel bulur? Bunun teorilerine girmek istemiyorum. Ama bu genellikle böyledir. Ayrıca, insan doğayla kendi kişisel ilişkisini kurmak ister -çevrede başkaları olmadan. Çevrenizdekiler 'yad' saymadığınız kişilerse, onların varlığı sizi fazla tedirgin etmez ve doğayla 'baş başa komünyon' duygusunu elinizden almaz.

Bu çerçevede, o kuşağın Hürriyet'in güvertesinde Gemile'ye, Bencik Koyu'na, İngiliz Limanı'na girişini hayal edebiliyorum: "Bu olağanüstü güzellik! Onu ben, tek başıma, yaşıyorum!" Gerçekten insana dünyaya sahip olduğunu düşündüren bir durumdur bu.

Onun için, bu insanların gittikleri yerlere, orayı ilk gören kişi oldukları yanılsamasıyla ayak basmalarını yadırgamamalı.

Bir yandan 'teori' geliştirili-

yor, bizim son mirasçısı olduğumuz bir Anadolu doğa ve kültür tarihi misyonu oluşturuluyordu. Yolculukta konaklanan yerlerde birtakım insanlar -'yerliler'- vardı, ama bunlar tam Adonis ya da Endymion'a, oluşan o 'teori'nin insanlarına pek benzemiyorlardı. Bu nedenle onlar yokmuş gibi davranılabilirdi. Ama daha iyisi, onları incelemek, davranış ve sözlerinden, binlerce yıldır süzülüp gelen o kültürün bilgeliğine, estetiğine, dürüstlüğüne v.b. dair bir şeyler yakalamaktı. Binlerce yıldır süzülüp gelmiş, ama tam da şu sırada her nedense anlaşılamayan, birdenbire matlaşan şu kültürün, o köylülerin bilinçaltına sızmış kırıntılarını toplayıp yeniden bir araya getirerek, resmi yeniden inşa etmek.

ŞİRKETLEŞME NASIL BAŞLADI?

Resim yeniden inşa edilirken 'adi çoğunluk' bu işten haberdar oldu. Yetmişlerin ortasında Bodrum veya Marmaris'e gittiğimizde, bu iş için yapılmış tekneler ortalığı kaplamıştı. İş profesyonelleşmişti. Bundan böyle her şey bu ticari kanalda yürüdü. Yabancı yatçılar da güneybatı Ege'nin güzel köşelerini keşfetmekte yerlilere katıldı. Ama bir on yıl öncesiyle kıyaslanamayacak kadar büyümüş olan bu kalabalık içinde, Knidos'ta Praksiteles'in Aphrodite'sinin yerini hayal eden, bununla Egeli süngercinin mimiğini bağlantılandırmaya çalışan Cevat Şakir'in ne düşünüp ne duyduğunu bilen yoktu -bilse de anlamayacak çoktu.

Böylece hep birlikte hızla 'ibadet'ten 'ticaret'e geçtik. Furya halinde yapılan guletler durmadan değişen koşullarla başa çıkamadılar, müşteri bulamadılar v.b. Mavi Tur şirketleşmeye başladı. Bu tabii 'kitle turizmi' demek. Kitle turizmi, olabilecek her yerde, her biçimde, her fırsatta 'bayağılaşmak' demek.

'Mavi Yolculuk' kavramının evveliyatı tamamen 'elitist' öncülerden başlamıştı. Böylece bunun tam karşıtına geçildi -yazının başında çizmeye çalıştığım manzaralarla. Böylece, ne olmuş oldu? Örneğin, bu iş battı mı? Umut var mı, yok mu?

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun düzenlediği bir Mavi Yolculuk daha: Sait Faik de yolcular arasında (Magdalena Rufer / Sabahattin Eyüboğlu arşivi)

Bu yazıda Ege bağlamında ve buraya özgü bir 'Mavi Yolculuk' kültü çerçevesinde anlattığım şeyler, aslında bütün dünyada oldu. Halen de oluyor. O anlamda, ortada öyle çok özel bir durum yok. Bizim durumumuzda, fiziksel bozulma bir hayli ilerlemiş bir noktada belki, ama durdurulamaz ya da geri dönülemez bir noktada değil hâlâ.

'PANZEHİR' YOK!..

Doğa ve güzellik, sonuçta kimsenin özel malı değil. Sizce anlamlı değerlere göre, bu kalabalığa ve bu ticarileşmeye bakıp bakıp kahrolabilirsiniz; ya da bu kadar çok sayıda insanın da bu güzellikleri tanımaya başlamasına sevinebilirsiniz.

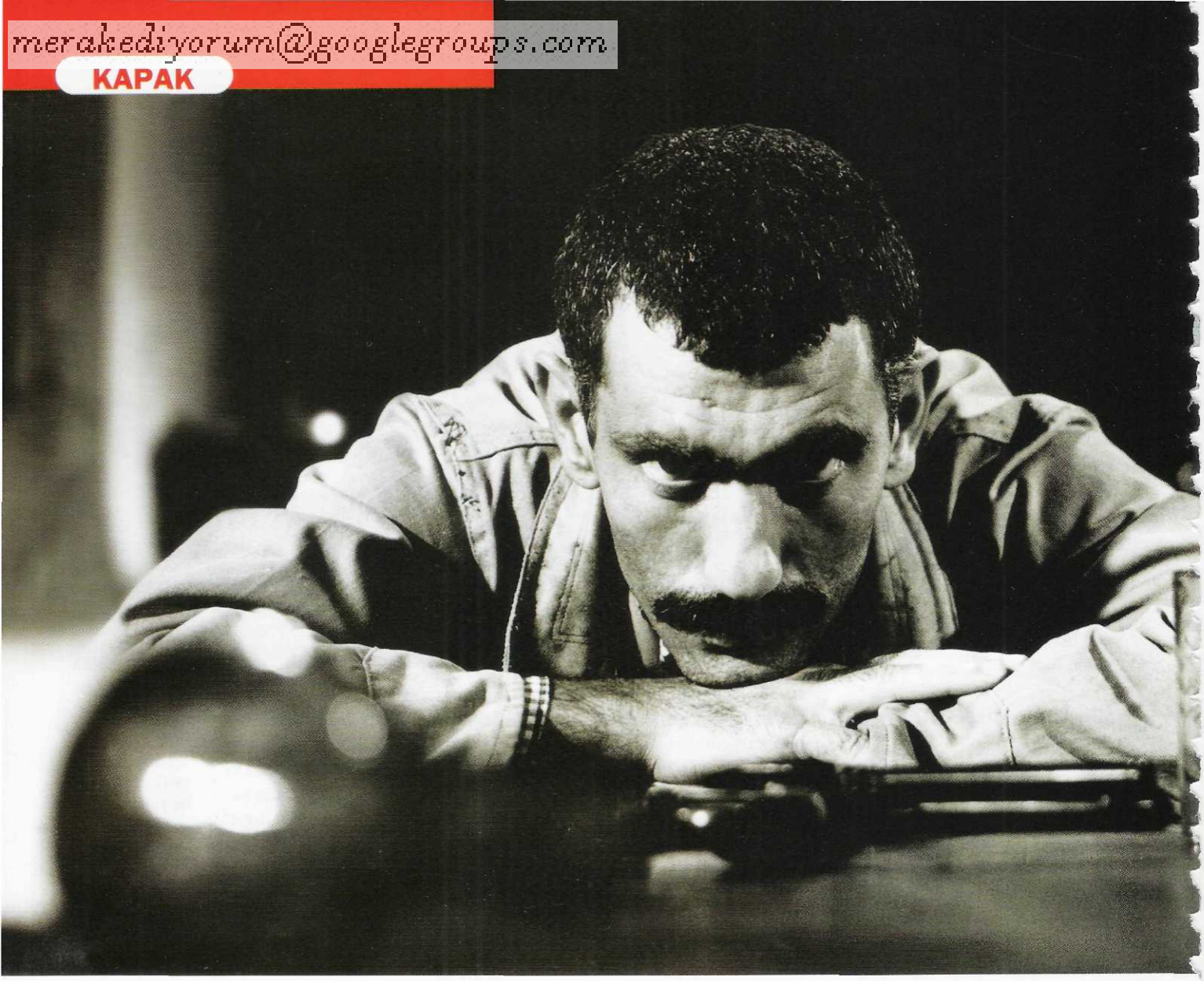
Bence sorun nicelikte değil; ama "nicelik", yani somut konuşursak bu kalabalık, bir kere 'ah, ne güzel'i güzel bir şekilde ifade edebilecek kültürü edinmemiş. Belki şurada denize bakıp bakıp feci naralar atan, sonra da çömlekleme suya atlayıp su sıçratmaya çalışan delikanlının, bu koyda gördüğü güzellik karşısındaki duyguları, ham haliyle, Cevat Şakir'inkilerden çok farklı değil. Ama o bunu ancak bu vahşi sesler ve jestlerle açığa vurabiliyor, başka bir dili, başka kelimeleri yok.

İkincisi de bu, 'kelimeler'le anlattığım kültür: Elinde böyle araçlar olmayınca, inceltemiyor duygusunu. Homeros'u duymamış ya da 'şarap rengi deniz' tamlamasını işitmemiş. Bir şeyi bir şeyin yanına koyup onunla bir paralellik, bir kontrast v.b. bulmasını bilmiyor, çünkü araçlarına sahip değil. 'Kanatlı sözler'e binip uçmayı öğrenemediği için oradaki deniz motosikletine ya da burnumun dibindeki muza binip uçmaya çalışıyor. Sorun sayılarda değil, sayıların anlamında.

Ama bunun panzehiri, bir eski Mavi Yolcu'nun şu ortamda belirip, elindeki liri iki tıngırdattıktan sonra, 'Sizi Apollon'un huzurunda daha saygılı davranmaya davet ediyorum' demesi değil.

Belki bir 'panzehir' zaten yok, ama bu, kesinlikle hiç değil. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Yılmaz Güney'in fırtınalı yükselişi

Çirkin Kralı kim yarattı?

Yılmaz Güney, bundan tam 16 yıl önce yani 9 Eylül 1984'te, yurtdışına kaçışından üç yıl sonra Paris'te yaşama veda etti. Bugün, sanatı ve kişiliği, hâlâ tartışılıyor. Biz de 'Çirkin Kral'ın ilk adımlarını izledik: Güney'i kim ya da kimler yaratmıştı?.. Nasıl ve hangi koşullarda?..

Yılmaz Güney 1967'de vizyona giren 'Kurbanlık Katil' filminde.

AGÂH ÖZGÜÇ

Önce sorular şöyle açılabilir: "Çoğu kez yapay gündemler yaratılarak sürekli tartışılan ve özellikle de karşı görüşlere göre, 'adi bir katil' ya da 'lumpen bir kişilik' olarak suçlanan Yılmaz Güney kimdir? Nedir, ne değildir?.. Güney'i kim ya da kimler yaratmıştır?.. Nasıl ve hangi koşullarda?.."

Güney'in özel yaşamına ve sinemacı kişiliğine, özellikle de fırtınalı yükselişini gerçekleştiren olaylar dizisine baktığımızda, bu sorularla ilgili çeşitli ipuçları bulabiliriz.

Bu ipuçları ilk bakışta ne kadar karmaşık bir görünüm ortaya koysa da olayın ana kaynakları Güney'in 'çalkantılı kişiliğinde' gizlidir.

Güney, kan davalı, yoksul bir köylü ailesinin çocuğudur. Zor koşullar altında geçen çocukluğu acılarla doludur. Ezik büyümüştür. Ortaokul öğrenciliği sıralarında, o dönem sinemacılarının deyimiyle, 'pursantj memurluğu' yapmıştır.

Bu ilkel programcılık sistemine göre, birkaç kuruş yövmiye karşılığında paslı teneke kutular içindeki film bobinlerini sinemadan sinemaya taşıyarak, onları izleyerek Türk sinema seyircisini tanıyacaktır. Seyircinin hangi sahnelerde coşkuya kapıldığına, hangi sahnelerde ağladığına, hüzünlendiğine birinci elden tanık olacaktır.

ATIF YILMAZ'LA ÇALIŞMA

Ünlü İsveçli yönetmen Ingmar Bergman, bir söyleşi sırasında der ki, "Film yapmak benim için bir varoluş nedenidir."

İşte Yılmaz Güney de ilk gençlik yıllarından başlayarak, bu yeni yaşam biçimi içinde seyirciyi tanımaya çalışıp elde ettiği birikimleriyle, böyle bir 'varoluşun yolunu' arayacaktır.

Ama nasıl?

Önce Atıf Yılmaz gibi usta bir yönetmenle çalışır. Asistanlık yapar, senaryo çalışmalarına katılır. Oyunculuğu dener. Bu arada da çeşitli edebiyat dergilerine öyküler yazarak aydın çevrenin ilgisini çekmeye çalışır. İlk aşamada değilse de, daha sonraki dönemlerde elinin kalem tutmasının yararlarını görecektir.

İLK CEZAEVİ DENEYİ

Atıf Yılmaz'ın yönetip Güney'in asistanlık yaptığı, senaryo çalışmalarına katıldığı, başrollerini paylaştığı 'Bu Vatanın Çocukları' ve 'Alageyik', düzeyli filmler olmalarına karşın, dönemin koşulları içinde, bir 'yıldız yaratmaya' yeterli değildir. Orhon M. Arıburnu'nun Necati Cumalı'dan uyarladığı 'Tütün Zamanı' da bu tür bir çalışmadır. Kaldı ki, bu ara yazdığı bir öykü (Üç Bilinmeyenli Eşitsizlik Sistemleri) nedeniyle sinema yaşamı kesintiye uğrar. 'Komünizm propagandası' suçlamasıyla yargılanıp Paşakapısı ve Nevşehir cezaevlerinde bir buçuk yıl yatar, ardından Konya'ya sürgüne gönderilir.

Özgürlüğüne kavuştuğunda yeni ve zorlu bir dönem başlayacaktır Güney için. Yapımcılar uzun süre iş vermez. Aydınlara da küskündür.

Güney'i hapse girmeden önce, 'genç bir hikayeci' olarak ilk 'keşfeden' Vedat Günyol'dur aslında... Ama buna rağmen, o yine yalnızdır. Yakın dostları dışında beklediği desteği göremez. Ve o günlerle ilgili olarak şunları söyler:

"Bir taraftan aydınlara güveniyorum. Roman yazmışım, kimse bununla ilgilenmiyor. Ancak 1963'ün sonunda, küçük firmalarla çalışmayı düşündüm... Kapkaççı, hırsız, elini versen kolunu kapan firmalar var. Onlarla çalışırsam belki bir şey yaparım diye düşünmeye başladım."

Güney zorunlu olarak taktik değiştirecektir. Taviz verse de bundan böyle koşullarını kendi yaratacaktır. Ne pahasına olursa olsun amacı halkla bütünleşmektir. Onun desteğini alıp onun gözüne girerse ancak bir

Güney 'Sevgili Muhafızım' filminde.

merakediyorum@googlegroups.com

yerlere gelebilecektir. Gerçekte Güney'in amacı yönetmenliktir. Böyle bir amaca ulaşmanın en kestirme yolu, yıldızlaşarak güç kazanmaktır.

İLK GİŞE REKORU

İşte 'sürgünden dönüşüyle' başlayan bu yeni dönemin ilk filmi, 'İkisi de Cesurdu' adını taşır.

Film, Beyoğlu'nun büyük sinemalarına giremez; ama Anadolu'nun tüm bölgelerinde gişe rekorları kırar. Senaryosunu da Güney'in yazdığı filmde, Nevşehir Hapishanesi'nde tanıdığı Ali Duran isimli bir kabadayının öyküsü anlatılır. Bu öykü bir anlamda, Yılmaz Güney'in yaşamıyla da paralellikler taşır. Anlatılan sürgün dönüşü, 'ana'sına kavuşmak için çırpınan bir adamın öyküsüdür. Film, ilkel koşullarda çekilmiştir, ama finaldeki *istasyon sahnesi* kolay kolay akıldan çıkmaz: Düşmanları tarafından kurşunlanan kabadayının, kendisini anasına kavuşturacak trene doğru bir yürüyüşü vardır ki...

ÖNCE ÇOCUKLAR...

Yılmaz Güney'i önce çocuk seyirci alkışlayacaktır. Nevzat Çalıkuşu, bu olayı bir anısında *şöyle dile getirir:*

"...Bir gün mahalle arkadaşlarımdan biriyle Yeni Sinema'ya (Bursa) gitmiştik. O gün 'İkisi de Cesurdu' adlı bir film oynuyordu.

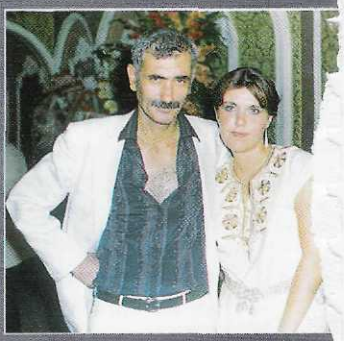
Filmin sonu oldukça duygusaldı. Bu duygusal sonun ardından ben de arkadaşım da şok geçirmiş gibiydik. Filmin sonunda 'Ana, ana' diyerek ölen mert kabadayının tesirine girmiştik.

İlk defa karşılaştığımız o 'mert kabadayı' rolündeki oyuncuya tutulmuştuk. İlkin adını ezberledik: Yılmaz Güney. Daha sonra gelecek filmlerini gözledik.

Ve beklediklerimiz geldi. Kamalı Zeybek, Koçero, On Korkusuz Adam, Kasımpaşalı Recep, Üçünüzü de Mıhlarım, Haracıma Dokunma vs. Yılmaz Güney'i ilkin biz çocuklar sevmiştik. Minicik ellerimizle bizler alkışlamıştık onu..."

Yılmaz Güney'in yaşamından ilginç enstantaneler: Solda İmralı Cezaevi'nde; üstte ünlü yönetmen Elia Kazan ile birlikte. Sağ üstte ise son eşi Fatoş Güney, sağda da ilk eşi Nebahat Çehre ile birlikte.

HAYALET GİBİ BİR ROL

Tunç Başaran'ın yönettiği 'On Korkusuz Adam'daki suskun kişiliğiyle, çok küçük bir rolde oynamasına karşın, alkışlanan yine Yılmaz Güney'dir. 'On Korkusuz Adam', Güney'in kitleleri böyle diyalogsuz ve 'hayalet gibi bir rolle' nasıl etkileyebileceğini gösterebilme açısından, ilginç bir denemedir.

Bir aktörün yaşamında düzeysiz ve sıradanlığı aşamayan öyle filmler vardır ki, tüm ilkelliklerine karşın, beklenmedik çıkışları oluştururlar. Bir denge kurarlar. İşte Yılmaz Güney, kötülerle iyiler arasında böyle bir dengeyi kurabilen bir sinemacı olarak da öne çıkar. İrade dışı bazı ani çıkışlar hariç, Güney her şeyi bilinciyle çözümler.

'KRAL'A KARŞI 'ÇİRKİN KRAL'

Ayhan Işık bir 'kral' ise Yılmaz Güney de onun karşıtı olarak, 'çirkin kral'dır.

Her şeyin hesabını yapar, düşünür. Örneğin, Çetin Emeç'in yayın yönetmenliğini yaptığı Ses dergisinde zar zor 'iki sütunluk bir habere' konuk olabiliyorsa, nedenlerini araştırır. Ve bilir ki, salon filmlerinin sinekkaydı traşlı jönlerinin köşeleri tuttuğu bir dönemde, Emeç'in değerlendirmesiyle, 'sokaktaki adam'dır...

Ama Güney, ne zamanki Kulüp 12'de bir tartışma sonucu üç kişiyi bıçakla yaralar, işte o zaman gölgesi yüzüne vuran dolma burunlu, kavruk yüzlü, kırsal kökenli oyuncuya, 'silme dört büyük sayfa' açılır.

İşin ilginç yanı, Güney o sıralar, 'Üçünüzü de Mıhlarım' adıyla yeni bir film bitirmiştir!

BİLİNEN MEDYATİK TUZAKLAR

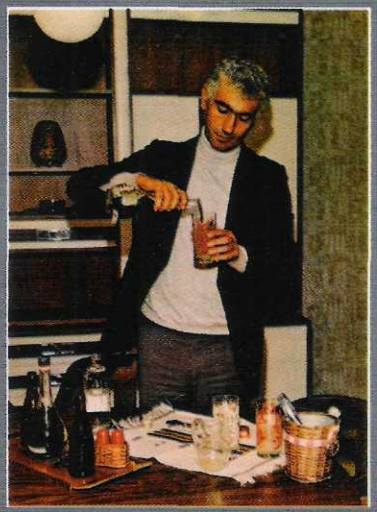
Güney'in 'çirkin kral' yakıştırmasını kabullenip uzun süre tepkisiz kalması, 'kız öpen jönler'e karşı alınmış bir tavırdır. Kaldı ki, böyle bir tavır sonucu, sokaktaki seyirciyi aşağılık kompleksinden kurtarıp onların sözcülüğünü yaparak destek aldığı kitle üzerinde gücünü kanıtlayacaktır.

Bu kanıtlama sürecinde, popülizme çanak tutup, bilerek medyatik tuzaklara düşer. O günün çarpık koşulları içinde, ödün vemeden bir yerlere varılmayacağının, bir şeyler vermeden bir şeylerin alınamayacağının bilincindedir.

'Çirkin Kral' gibi medyatik bir yakıştırmayla anılan Yılmaz Güney, gerçekten 'çirkin bir adam' mıdır? Kesinlikle hayır. Bazı belgesellerde doğum tarihi

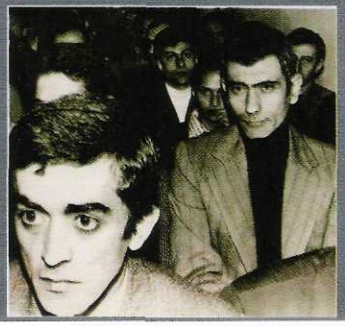

Yılmaz Güney, Gülsün Kamu ile birlikte 'Çirkin Kral'da (sol sayfada); altta ise 'İkiside Cesurdu' filminde.

Sol üstteki fotoğraf, Yılmaz Güney'in son yıllarına ilişkin bir enstantane... Üstteki fotoğraf ise Yılmaz Güney'i annesi ve eşi Fatoş Güney ile birlikte bir dinlenme anında gösteriyor. Sağ üstte Güney babası ile birlikte. Solda 'Çirkin Kral' 12 Mart dönemindeki bir duruşmasında; sağdaki fotoğrafta ise bir basın toplantısında, Agâh Özgüç ile birlikte.

merakediyorum@googlegroups.com

Yılmaz Güney Türkiye'den ayrılmadan kısa bir süre önce... Altta, Güney 1958'de çevrilen 'Bu Vatanın Çocukları' filminde Ali Ekdal ve Nurhan Nur ile birlikte. Çocuk yıldızlar ise Nesrin ile Atilla.

sürekli yanlış yazılan ve de 'çirkin kral' yakıştırması konusunda yanlışa düşenler, asıl gerçeği bu olayın tanığı yazar ve romancı Tarık Dursun K.'ya sorabilirler.

VE İŞİN POLİSİYE TARAFI

İlk nikahlı eşi Nebahat Çehre'nin üzerine araba sürmesi, aynalardaki hayaline ateş etmesi, bir kumarhanede çifte tabancayla yakalanması gibi polisiye olaylar bir yana bırakılırsa, karizmatik kişiliği hep öne çıkar. Kim olursanız olun, sizi etkiler. Bakışlarıyla, yürüyüşüyle, kendine özel tavırlarıyla, saygınlığıyla ve de sevecenliğiyle...

Bu karizma, ister istemez filmlerine de yansımaktadır. Yazar Mehmet Baydur, Yılmaz Güney'le yıllar önceki bir anısını anlatırken, filmlerindeki sevdiği ve etkisi altında kaldığı sahneleri şöyle sıralar:

"Baba'daki çocuğun arka bahçede bir horozu kovalamasını, 'Umutsuzlar'da bir mafya toplantısında köşkün penceresinden tekir kediye bakışını, 'Acı'da Fatma Girik küreği kafasına indirdiğinde, düşmeden önce ona bakışını, 'Umut'un ilk yarısı, bazı unutulmuş 'çirkin kral' filmlerindeki unutulmaz küçük sahneler..." Baydur'un ilk anımsadıklarıydı.

'SEYYİT HAN'LA İLK KEZ...

Ve bir sürü 'döküntü' filmden sonra, yönetmenliğini yaptığı 'Seyyit Han'la ilk kez aydınların dikkatini çeker. Kemal Tahir'in bu konuda söyledikleri hayli ilginçtir:

"Yılmaz Güney, gerçekten halktan yetişmiş, halkın bir şeyi nasıl görmek istediğini belki derin ilmiyle değil, yaşantısıyla bilen bir halk sanatçısıdır. Benim böyle sanatçılardan bir aydın olarak öğrenecek çok şeylerim olduğuna inanıyorum."

Evrenselliğe doğru yol alışının ilk filmi 'Umut'la da Yılmaz Güney sinemasının etkileri yurtdışına taşar. Marcel Martin 'Umut'la Türk sinemasını keşfeder. Ya Elia Kazan'ın ve Henri Laglois'nın hayranlığı... Ne var ki 'Umut'un bir sahnesinde, soymak istediği dev yapılı Amerikalı zenciden dayak yemesi, sadık seyircisine ters düşer.

YILMAZ GÜNEY NASIL DAYAK YER?..

Seyircisinin bağrına bastığı Güney, nasıl dayak yerdi? Ve 'Umut' bu nedenlerle 'iş yapmaz'.

Seyircisi onu, başta nasıl görmek istediyse, nasıl 'üstün erkek ideolojisi'nin bir simgesi olarak kabul ettiyse, onu aynı kalıplar içinde düşleyecektir. Güney'in ağlaması bile yasaktır. Oysa Güney, duyarlı bir kişiliğin sahibiydi, çelişkileri olsa da... Nebahat Çehre ile evlenmeden önce, birlikte yaşadıkları evde, Rodrigo'nun Gitar Konçertosu'nu dinlerken gözleri dolmamış mıydı?

Güney'in açıklamasına göre, babası Hamit, zaza; annesi Güllü, Muş kürtlerindendi. Bir Kürt ailesinin çocuğu olan Güney'in ilk günlerinde 'böyle bir sorunu' yoktu. Ama yıllar sonra 'kürt kimliği'nin öne çıkarılarak anılması, dönemin siyasal koşulları içine çekilmesi nedeniyle sanatsal başarısı gölgeleniyordu. Uludağ Üniversitesi Fen Fakültesi'nden Yavuz Çobanoğlu'nun saptaması da bu doğrultudaydı:

"Üzülerek belirtmeliyim ki, Türk sinemasının yetiştirdiği belki de en iyi sinemacı olan Yılmaz Güney'in politik kimliği, ideolojik popülizm adına sömürülmektedir."

Elbette bu 'idelolojik sömürü'de, Güney'in de hataları vardı. 'Çirkin kral'lık döneminde onu dışlayan, ancak kamerasını bir silah gibi kullanmasından sonra siyasal çıkarlar sonucu destek veren bir kesimin tuzağına düşmüştü Güney. Ama yine de, Yılmaz Güney ya da bir başkası, kim olursa olsun; bir sanatçının politik kimliğiyle sanatsal yaklaşımlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekirdi...

14 Eylül 1974 tarihinde Yılmaz Güney Yumurtalık savcısını vurmuş ve bu suçla yargılanmıştı.

GÜNEY'İN GERÇEK YARATICISI

Ünlü sanatçının bir yaratıcı olarak temel özelliği, oynadığını yaşaması, yaşadığını da oynamasıydı. Örneğin, Güney çocukluğunu yaşayamamışsa, filmlerinde çocuklar olacaktı. Nikahsız eşi Can Ünal'dan doğma kızı Elif'e gerektiği biçimde 'babalık' yapamamışsa, bu sevgiden uzak yaşamışsa, kendi kendisiyle hesaplaşacaktı. Günah çıkarttığı 'Canlı Hedef' adlı filmde olduğu gibi...

Ele aldığı öykülerine dek, özellikle de İbrahim Tatlıses'in taklit etmeye çalıştığı Güney, ancak Yılmaz Güney'le kıyaslanabilirdi.

Şimdi yeniden başa dönüp anahtar soruyu yanıtlayalım: "Çirkin Kral'ın ve Yılmaz Güney'in gerçek yaratıcısı kimdi?.."

Olayların akışına baktığımızda görüyorduk ki, halkın kitlesel desteği altında, kendine özgü bilinçli kullanım taktiğiyle Güney'i yaratan, 'kendisi' idi. Ve yazımızı noktalarken, Dr. Bernardo Carduci'nin şu toplumsal genellemesine bir kulak verelim:

"Toplumumuz sadece hızlanmakla kalmıyor, aynı zamanda daha yüksek sesli ve daha parlak bir hal alıyor. Başka insanların farkımıza varması için gittikçe daha güçlü bir kişiliğe ihtiyaç duyuyoruz. Bunu Howard Stern gibi şarkıcıların, Denis Rodman gibi acayip insanların ortaya çıkışında görebiliriz. İnsanlar sadece fark edilmek için bile gittikçe daha acayip yollara başvuruyorlar."

ÇİFT KİŞİLİKLİ SİNEMACI

Bu psiko-sosyal saptamada adı geçenleri tanımıyoruz; ama Güney'i, birbirleriyle çelişen çift kişilikli bir sinemacı olarak iyi tanıyoruz. Ve altı çizilmesi en önemli gerçeklerden biri de şu: "Nasıl kaş kaldırmak, kasılmak gibi yapay tavırlar, yalnızca Ayhan Işık gibi ciddi bir aktöre yakışıyorsa; Yılmaz Güney'in de yaşamındaki sansasyonel olaylar, peşinden sürüklediği yandaş kitlenin değerlendirmesiyle ona yakışıyordu. İyi ya da kötü, her hareketi seyircisinin gözünde garip bir şekilde büyük bir 'güce dönüşüyordu'. Ve bu nedenle Türk sinemasında sözcülüğünü yaptığı kitle, onu her zaman hoşgörüyle karşılayıp bağışlamaya hazırdı." Ve bağışlamıştı da... ■

merakediyorum@googlegroups.com

Nadia Comaneci'nin Moskova serüveni

Her şey bir gecede bitti!

Olimpiyat tarihine yeteneği ve zerafetiyle damgasını basan, cimnastik sporuna milyonlarca yeni hayran kazandıran Nadia Comaneci'nin yıldızı, 1976 Montreal Olimpiyat Oyunları'nda parladı. Dört yıl sonra Moskova Olimpiyatları'nda ise Comaneci adeta cezalandırıldı.

KENAN ONUK

Olimpiyat Oyunları'nın son çeyrek yüzyılına damgasını vurmuş, geriye dönüp bakıldığında hemen hatırlanan kaç sporcu vardır?

Dünyanın hemen her yanında en fazla izlenen spor olan futbol dışında, sporun belli branşlarını seven ve büyük organizasyonları izleyen sporseverler kendi yıldızlarını asla unutmazlar ve yeni sporcularda hep o eski gözdelerinden izler bulmak isterler. Bazı sporcular da vardır ki, yalnızca o sporu sevenleri değil, herkesi etkiler ve yıllarca unutulmaz. Böyleleri o kadar azdır ki...

1976 Montreal Olimpiyat

Öylesine naif, kırılgan, 14 yaşının masumiyetiyle etkileyici ve sevimliydi ki Nadia Comaneci, ekrana şöyle bir gözatan, onu gördüğü an, tüm yarışmayı soluksuz izlemekten kendini alamıyordu. O küçük kızla cimnastik sporu bir anda çok popüler hale gelmişti.

Oyunları, yeniyle eskinin kaynaştığı, Fransız üslubundaki mimarinin Amerikan tarzıyla uyum sağladığı bir şehirde yapıldı. Hemen tüm yarışmalar büyük ilgi topladı. Cimnastik, başlangıçta pek kimsenin umurunda değildi. Bir şey oldu ve her şey değişti.

Sonraları herkes kabul etti ki, 1976'nın yıldızı 14 yaşındaki masum güzelliği, içten zerafetiyle bir anda herkesin kalbini kazanan 'küçük' cimnastikçi Nadia Comaneci'ydi. O, bu spora yepyeni bir hava vermeyi başarmıştı.

ÜNLÜ 'COMANECİ TAKLASI'

Yetenekli, farklı orijinal figürlerle dolu serileriyle en müşkülpesent cimnastik severleri bile kendine hayran bırakmıştı.

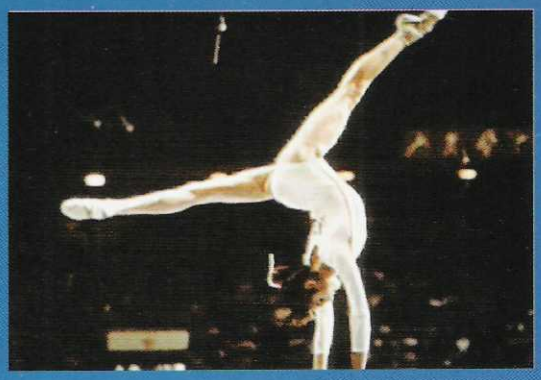
Bir anda halkın sevgilisi olmuştu. Yer hareketlerinde bronz madalya aldıktan sonra, o zamana kadar görülmemiş kolaylıkta bir asimetrik paralel serisiyle tam puan almış ve ilk altın madalyasını boynuna takmıştı.

Denge, cimnastik sporunun en zorlu yarışmalarından biriydi. Tek ayak üzerinde, ince, uzun denge aleti üzerindeki serisine başladığında salondaki herkes nefesini tutmuş, bu harika gösteriyi izliyordu. Her zor figüründen sonra yüzünü aydınlatan gülümseyişiyle televizyon başına toplanmış yüzmilyonlarca insanı da etkilediğinin farkındaydı sanki, tek eliyle destek almadan ünlü 'Comaneci taklası'nı ilk kez orada attı. Tribünler alkıştan yıkılıyordu.

Küçük Rumen kızı, cimnastiğe teknik mükemmelliğe dayalı yepyeni bir boyut kazandırmıştı.

Cimnastik, o sıcak Ağustos günlerinde bir anda çok sevilmiş, Comaneci'nin figürleri restoranlarda, barlarda, evlerde tekrar tekrar izlenen bir gösteri haline dönüşmüştü. Yaşarken bir efsane oluvermişti, o küçük kız...

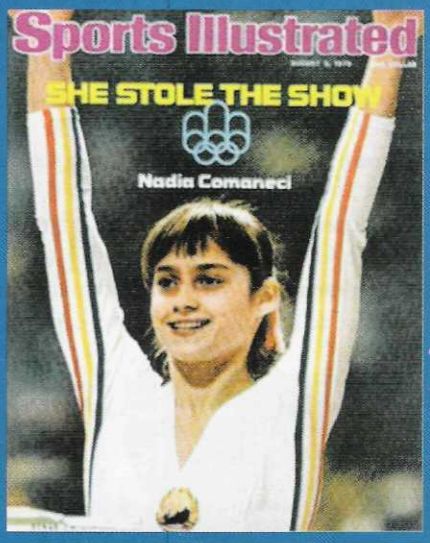
Her hareketi çok zarifti. Bu spor için yaratıldığı her halinden anlaşılıyordu. Genç, yaşlı, kadın, erkek herkesi kendine hayran bırakıyordu.

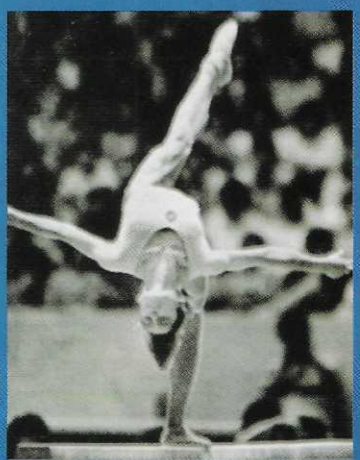

Herkesin gözü Nadia'nın üzerindeydi. Seyirciler, onun mükemmel figürlerle dolu serisini başarıyla tamamlamasını sabırsızlıkla bekliyorlardı.

10 tam puan, cimnastik dünyasında pek fazla görülmemişti. Nadia'dan her yarışmasından sonra tam puan beklenir olmuştu.

merakediyorum@googlegroups.com

DÖRT YIL SONRA MOSKOVA'DA

Aradan 4 yıl geçti. ABD ve birçok Batılı ülkenin boykotuyla bir anda sihrini kaybeden Moskova Olimpiyatı'na katılanlar arasında yıllardır unutulmayan bir yıldız da vardı. O küçük kız bir hayli değişmişti. 18 yaşında, vücut ölçüleri hayli gelişmiş, farklı bir görünüm kazanmıştı. Boyu 10 santimetre uzamış ve 10 kilo almıştı, Nadia. Antrenörü Koraly, "Onun da yaşıtları gibi, normal gelişim göstermesini istedik. Gelişkin bir kız, ama hâlâ çok iyi" diyordu. Değişmeyen tek şey ise spordaki üstünlüğü ve yüzünü aydınlatan tebessümüydü. Ve Moskova'da o herşeyi değiştirecek uzun gece başladı.

MİLYONLAR ŞOKTA!..

Herşey yolunda giderken asimetrik paralel serisinde beklenmedik bir anda ellerinin 'bar'dan kayması ve düşmesi, yalnızca Comaneci'yi değil, milyonlarca Comaneci hayranını da şoka sokmuştu. Bireysel finalde altın madalya kazanabilmesi için en iyi olduğu alet olan 'Denge'de 9.95 puan alması gerekiyordu. 9.90 puan alırsa altın madalyayı Rusların genç yıldızı Elena Davidova'yla paylaşacaktı.

Bir önceki yarışmada 10 tam puan aldığı 'Denge'de bu defa biraz tedirgindi Nadia, hareketleri yine büyük kolaylıkla gerçekleştiriyor, serinin gerektirdiği tüm güçlükleri aşmayı başarıyordu; ama ne olduğu tam anlaşılmayan bir tedirginlik hakimdi tüm hareketlerine. Az önce 'asimetrik paralel'den düşmüştü ve yüzü allak bullaktı.

Soğuk Rus seyircisi, her şeye rağmen hatasız gerçekleşen serinin tamamlanmasından sonra gönülsüz de olsa Comaneci'yi alkışlayarak centilmenliğini gösterdi. Sıra 'skorbord'da yanacak puanı beklemeye kalmıştı. Normal olarak en geç 1 dakika içinde sonuç açıklanırdı. 4 yıl öncesinin prensesinin, ikinci olimpiyat altını için gerekli 9.95 puanı almasını bekliyordu herkes. Hakemlerin karar vermeleri ve tartışmaları dakikalarca sürdü.

TAM BİR SKANDAL

Aradan tam 20 yıl geçti. O geceyi hatırladığımda, hâlâ öfkelenmekten kendimi alamıyorum. Genç bir yayıncı ve Comaneci'nin performansıyla birlikte cimnastik sporuna kazandırılmış hayranlardan biri olarak tam 28 dakika o merak ve endişe dolu dakikaları TV başındaki seyircilerle canlı yayında birlikte yaşıyorduk. Ve sonunda açıklanan puan tam bir skandaldı. Rus ve Polonyalı hakemler kasten çok düşük puanlar vermişler ve altın madalyayı Nadia'nın avucundan çekip almışlardı. Skorbord'da 9.85 yazıyordu.

Comaneci bireysel finalde ikinci olimpiyat altınını alamamıştı.

Olimpiyat tarihine yeteneği ve zerafetiyle damgasını vurmuş, cimnastik sporuna milyonlarca yeni hayran kazandırmış bu küçük kız adeta cezalandırılmıştı.

TOPLAM 9 MADALYA

Gerçi, sonraki alet finallerinde altın madalyalar kazandı ve iki olimpiyatta 5'i altın, toplam 9 madalyayla cimnastik sporunun unutulmazları arasında yer aldı Nadia Comaneci ama bireysel finalde üst üste iki olimpiyatta altın madalya kazanan sporcu olma şerefi, iki hakemin keyfi kararıyla engellendi ve olimpiyat tarihine ağır bir leke sürüldü.

Ne 1984'de Mary Lou Retton, ne 1988'de Elena Şuşunova, ne de 1992'de Tatyana Gotsu Comaneci'nin yarattığı sihre yaklaşamadılar bile.

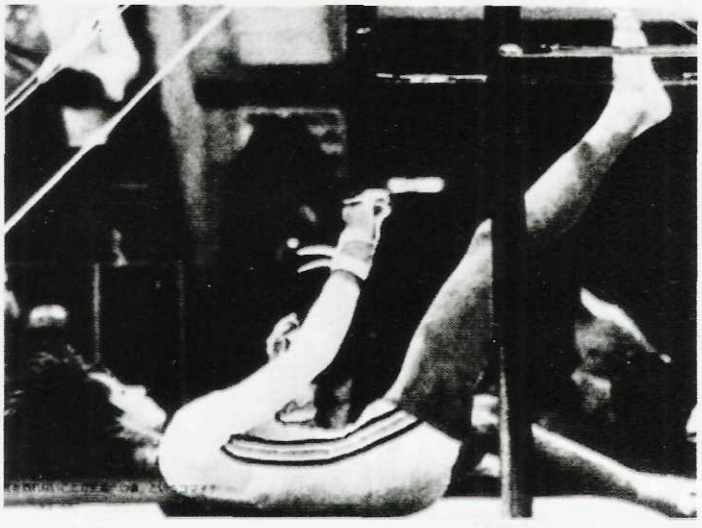
Nadia Comaneci, varlığıyla bir anda kendisine ve cimnastik sporuna dünya çapında yeni hayran kitleleri kazandırmayı başarmıştı.

Onun ayrılmasıyla oluşan boşluk bir türlü doldurulamadı. Ama bunun belki de en belli başlı nedenlerinden biri, Nadia'ya Moskova'daki o soğuk gecede yapılan açık haksızlıktı. Bugün Davidova'nın ismini kimse hatırlamıyor. Ama Comaneci daha uzun yıllar bu sporun sembolü olmaya devam edecek.

Bu satırların yazarı ise, kısa süre içinde tutkunu olduğu cimnastik sporundan o gece tamamen koptu.

Adalet duygusunun böylesine kabaca rencide edildiği bir spor asla çekici olamazdı.

Cimnastik sporu, kendi yıldızını yaratmış ve sonra soğukkanlılıkla onu ortadan kaldırmayı başarmıştı. ■

Moskova'da artık 'küçük bir kız' değil, doğal gelişimini tamamlamış bir genç kızdı (üstte). Her zaman kolayca atladığı 'bar'dan eli kayıp düştüğünde salonu derin bir sessizlik kapladı (altta).

kendinize bir tarz yapın...

EYLÜL SAYISI BAYİLERDE

yazılarıyla

Merih Akoğul, Oya Ayman, Barbaros Devecioğlu, Ali Esad Göksel, Leyla İpekçi, Filiz Koçali, Fatih Özgüven, Saba Tümer...

Bir 'düş' fabrikatörü: Arhan Kayar

Bali ve meyvelerin kralı Rambutan

60 Saniye filminin yıldızı Angelina Jolie

Üçüncü cinsin sanal dünyası

İngiliz karakolunda akşam yemeği

HERKESE BEDAVA

VCD'de Sinema Keyfi

MICROCOSMOS

merakediyorum@googlegroups.com

Yusuf Tunaoğlu'nun yaşamından kesitler

Türk futbolunun 'Pele'siydi

Beşiktaş camiası, Türk futboluna hediye ettiği en büyük yıldızlardan birini daha yitirdi. Son yarım yüzyılın gerçekten en önemli oyuncularından biri kabul edilen Yusuf Tunaoğlu, genç yaşına rağmen, aşırı kilosunun kurbanı olmaktan kurtulamadı.

VÂLÂ SOMALI

Türk futbolunun Pele'si, son yıllarda, 100 kilonun üzerine çıkmıştı. Buna rağmen her fırsatta meşin yuvarlağın peşinde koşuyor ve yaz mevsiminin aşırı sıcağı altında gösteri maçlarında oynuyordu. 'Perşembenin gelişi, çarşambadan bellidir' misali, bu tazyike daha fazla dayanamayacak olan kalbinin bir gün stop edeceği kaçınılmazdı.

Etrafındaki sözde arkadaşları, onu yine yanlış yönlendirmişler ve 40 yaş üstü oluşan bedensel zaafiyetleri dikkate almadan, top oynamasına göz yummuşlardı. Onun futboluyla tatmine ulaşmak için denetim görevlerini yapmamışlar, hayatı ile de kumar oynamasına suskun kalmışlardı.

Unutulmaz büyük futbolcu Yusuf Tunaoğlu, benim değer verdiğim en kaliteli dostlarımdan biriydi. Onunla, futbolu bırakıp spor yazarı olduğu günlerde, Basın Tribününde perçinlemiştik dostluğumuzu. 'Baba Hakkı'nın, 'Baba Recep'in futbolu bıraktıkları gün duyduğum üzüntüyü, o yeşil sahalardan koptuğu zaman da yaşamıştım bir kez daha...

Zamansız ölümü ise tarifi güç hisler yaşattı bana... Cenaze törenine ise bile bile katılmadım. Zira, bir zamanlar futbolculuğu gündemdeyken ona hiç tolerans tanımadan acı acı eleştirenleri, basın mesubu olma çabasında iken ise sırf 'Beşiktaşlı' olduğu için çalıştığı gazeteden ayağını kaydıranları, yüzlerindeki sahte ifadeleriyle camide şov yaparlarken görmek beni çileden çıkaracaktı...

Yusuf'u gerçekten sevdikleri için, son yolculuğuna katılan gerçek dostlarını tenzih ederim şüphesiz...

Yusuf Tunaoğlu'nun hayatı ibret alınacak hadiselerle doludur. İşte size onun ilginç yaşamından kesitler...

ŞENOL-BİROL, TRANSFER...

1963-64 Futbol Sezonu tamamlanmak üzereydi. Türkiye Ligi'nin şampiyonunu belirleyecek final maçı, Beşiktaş ile Galatasaray arasında oynanacaktı. Siyah-beyazlı takım berabere kalsa bile, şampiyon olacaktı...

Maç günü takımda bir tedirginlik hakimdi. Zira üç-dört günden beri fısıltı gazetesinin etrafa yaydığı 'Şenol-Birol Fener'le anlaşmış' dedikodusu, gözle görülür ölçüde takımın konsantrasyonunu bozmuş bulunuyordu...

Soyunma odasındaki bu olumsuzluğu gören 'Baba Hakkı', kaptan Birol'u bir köşeye çekmiş ve "Söylenenler doğru mu oğlum?" demişti sembol oyuncusuna...

"Baba, hepsi yalan. Biz şimdi sadece Beşiktaş'ın şampiyonluğunu düşünüyoruz" cevabını almıştı takım kaptanından...

Ama ne yazık ki, gerçek başkaydı. O dönemdeki çok güçlü kadrosuyla, Galatasaray'ı rahatlıkla altedecek verilere sahip olan siyah-beyazlı takım, ruhunu son anda Fener'e vermiş oyuncularla bu finali kazanamayacaktı şüphesiz... Nitekim öyle de oldu. Şampiyonluk Galatasaray'a, 'Şenol-Birol' da, 'zafer sloganı' ile birlikte Fenerbançe'ye kaptırılmıştı.

Olay, Türk spor basınında çok geniş bir biçimde yer almış, Hürriyet, Milliyet gibi büyük gazetelerin manşetlerini işgal etmişti günlerce... Taraflı-tarafsız geniş bir kitle, 'Beşiktaş bu kayıplarını nasıl kapatacak?' endişesini taşıyor; bir kesim futbolsever de, 'Karakartal uzun bir dönem toparlanamaz' diyordu.

YUSUF-SANLI, ŞAMPİYONLUK

Siyah-beyazlı taraftarlar, şampiyonluğun yitirilmesinden ziyade, bu iki as oyuncunun Fenerbahçe'ye transferlerini kabullenememişler ve dört yıldır tüm stadlarda Beşiktaş'ın 'za-

İnönü stadyumundaki bir Beşiktaş-Galatasaray maçından enstantane. Soldan ön plandakiler: Ahmet Berman (GS), Coşkun (BJK), Naci Erdem (GS) ve Yusuf Tunaoğlu (BJK) (sol sayfada). Beşiktaş'ın büyük yıldızı Yusuf Tunaoğlu (yanda).

merakediyorum@googlegroups.com

fer şarkısı' olarak seslendirdikleri 'Şenol-Birol Gooolll' sloganını sarı-lacivertli taraftarlara kaptırdıkları için kahrolmuşlardı.

Bu vesileyle Beşiktaş Futbol Takımı'nın tepesine çöken kara bulutları dağıtmak, Türk futbol tarihinin en büyük yıldızı olan 'Baba' Hakkı Yeten'e düşmüştü yine...

Şenol ile Birol'un transferleri sonucunda kadrosu gerçekten güçlenen Fenerbahçe cephesinde Beşiktaş'a vurulan darbenin aşırı sevinci yaşanırken, siyah-beyazlı camianın Akaretler'deki kulüp lokalinde bir ölüm sessizliği sürüyordu adeta...

Beşiktaş'ın geçmişteki en parlak dönemine futbolcu ve kaptan olarak damgasını vuran, söz konusu dönemde ise başkanlığını üstlenen 'Baba' Hakkı, tertiplediği basın toplantısında şu açıklamayı yapıyordu spor yazarlarına:

"Şenol-Birol gider... Onların yerlerinde siyah-beyaz formayı Yusuf ile Sanlı giyer."

Gerçekten de olay 'Baba' Hakkı'nın dediği gibi gelişir ve Beşiktaş'ın altyapısından yetişen bu iki müstesna yetenek, çok kısa zamanda (A) takımına uyum sağlayarak, Kadıköy'e taşınanların yerlerini doldurmakta gecikmezler.

Beşiktaş Başkanı 'Baba' Hakkı, Şeref Stadının soyunma odasında önemli bir maç öncesinde *moral* konuşması yapıyor (sağda): Soldan beşinci Yusuf Tunaoğlu. Alttaki fotoğrafta Beşiktaş-Fenerbahçe maçlarından birinde bir karambol: Soldan sağa, Vedat Okyar (BJK), Yusuf Tunaoğlu (BJK) ve Nedim Doğan (FB).

LİGE 'BEŞİKTAŞ' DAMGASI

İşte Yusuf Tunaoğlu ve Sanlı Sarıalioğlu'nun gencecik yaşlarında Beşiktaş profesyonel kadrosundaki futbol yaşamları böyle başlar. Bu arada Galatarayın süper yıldızlarından Suat Mamat da siyah-beyaz renklere intisap etmiş ve bu üçlünün organizatörlüğündeki Beşiktaş, 1964-65 sezonunda 'ikinci', 1965-66 ile 1966-67 sezonlarında da şampiyon olarak, Türkiye ligine damgasını vurmuştur.

Başta 'Baba' Hakkı olmak üzere Türk futboluna damgasını vurmuş Gündüz Kılıç, Eşfak Aykaç, 'Büyük' ve 'Küçük' Fikret'ler gibi tüm futbol otoriteleri, Yusuf Tunaoğlu'nu değerlendirirlerken sanki tek ağızdan konuşuyorlardı. "Böyle bir yetenek 30-40 yıl da bir yetişir, futbol sahalarımızda" diyorlardı içtenlikle...

1964 ile 1969 yılları arasına sığan 5 yıllık zaman dilimi içinde Yusuf'lu Beşiktaş, 2 defa Türkiye Ligi şampiyonu ve 3 defa da Türkiye Ligi ikincisi olarak devamlı zirvedeki yerini korudu.

Ama ne yazık ki, futbolu gibi özel yaşantısı da çok hızlı gelişiyordu Yusuf'un. Gece hayatı ile de gazetelere konu olmaya başlamıştı. Gösterişli fiziği ile kadınlar üzerindeki etkisi, ona bol hanım arkadaşla birlikte dert de getirmeye başlamıştı.

MEŞUM TRAFİK KAZASI

1960'lı yılların ortasına doğru Yusuf, vatani görevini de yapmaya başlamıştı. Beşiktaş ile birlikte Ordu Milli Takımı'nda da yer almaktaydı. 1965 yılında Belçika'da organize edilen 'Ordulararası Dünya Futbol Şampiyonası' karşılaşmalarında ortaya koyduğu performansla Belçikalı seyircileri de etkisi altına almıştı.

O yıllarda Avrupa futboluna damgasını basmış en önemli armadalardan biri olan Anderlecht'in transfer listesindeki ilk isim olma şansını yakaladı. Belçikalı yöneticiler, "Bu müstesna yetenek, mutlaka Avrupa arenasına çıkmalıdır" diyorlar ve transferini gerçekleştirmek için Beşiktaş ile anlaşmakta gecikmemeye özen gösteriyorlardı. Sonuçta anlaşma sağlanmış, ona şiddetle ihtiyacı olmasına rağmen, Beşiktaş sırf geleceğini düşünerek öz evladı Yusuf'u Anderlecht'e vermekte tereddüt bile etmemişti.

Yukarıda da belirttik ya, çok hızlı yaşamaya başlamıştı. Böyle bir mutlu olaya rağmen, kendini disipline etmek yerine, gece trafiğine devam etti ve bir gece yarısı Boğaz'da arabasını ağaca bindirdi. Ertesi gün tüm gazetelerin manşetlerindeydi...

Büyük şans eseri arabadan yara almadan kurtulmuştu, ama olayı haber alan Anderlecht yöneticileri, transferden vazgeçtiler.

Eğer bu şanssız trafik kazası olmasaydı, onu Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası şampiyonlarından biri olan Anderlecht'te top oynarken tanıyacaktı bütün dünya...

YERİNİ BULAMADI

Beşiktaş'ın 40'lı yıllara damgasını vurmuş, 5'i üst üste olmak üzere, 8 yılda 7 defa 'lig şampiyonu' olmuş ve aynı zamanda, bu dönemde oynadığı resmi 144 lig maçında rakip kalelere tam 599 gol kaydetmiş muhteşem bir kadrosu vardır... İşte yerleri asla doldurulamamış Hakkı'lı, Şeref'li ve Çengel Hüseyin'li bu kadrosunda bile, ilk 11'de kendisine yer bulabilecek çaptaydı Yusuf Tunaoğlu...

Ama gerçek şu ki, 'Baba' Gündüz'ün dediği gibi, "Olabileceği kadar olamayan futbolcular" kervanına katıldı. Bunun rakamlarla ifadesi şudur: Genç takımdan birlikte geldiği Sanlı Sarıalioğlu, aynı zaman dilimi içinde (A) takım formasını 467 defa giyerken, o 253 defa terletti Beşiktaş formasını... Ayrıca Sanlı'nın attığı gol sayısı 97 iken, onun rakip kalelere yolladığı gol sayısı 43 olarak belirlendi aynı dönemde...

Her türlü olumsuzluğa rağmen, zaman zaman kendine çeki düzen verdi ve emsalsiz değerini kanıtlayarak, taraflı-tarafsız herkesin sevgisini kazanmayı bildi yine de...

HEP ÜZERİNE GİDİLDİ

Yusuf'un takım arkadaşı Sanlı kadar verimli olmamasının tek suçlusu sadece kendisi değildi şüphesiz... Ailevi sorunları vardı. Ona sahip çıkacak tek dayanağı olan ağabeyi 'subay' olduğu için, görevi nedeniyle Anadolu'da bulunuyor ve kardeşi Yusuf'a destek olamıyordu. İstanbul'un renkli gecelerini süsleyen bir takım kadıncıklar, gündem oluşturmak ve magazin basınında boy göstermek için, aile ortamından uzak Yusuf'u, adeta üstüne atlayarak kendi sanal ortamlarında tutmayı kolayca becermekteydiler bu yüzden...

Yusuf'un kulüpteki hamisi 'Baba' Hakkı, futbolculuk döneminde olduğu gibi başkanlık döneminde de Beşiktaş'ı şampiyon yapıp, ayrıca kasasını kâra geçir-

Vâlâ Somalı'dan Beşiktaş Tarihi

1903 yılında kurulan Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün bugüne kadar yapılmış en kapsamlı tarih çalışması 1978 yılında Vâlâ Somalı'nın hazırladığı 'Beşiktaş Spor Tarihi'dir. Atletizmden güreşe, basketboldan yüzmeye kadar 17 spor dalında Beşiktaş kulübünün faaliyetleri ve sporcuları bu kitapta detaylarıyla anlatılıyor. Tabii ki en geniş bölüm futbola ayrılmış. Beşiktaş'ın simge oyuncuları, Beşiktaş'ın şampiyonlukları, gol kralları kitabın sayfalarında yer alıyor. Ancak 500 sayfalık değerli çalışma artık sadece sahaflarda bulunabiliyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Beşiktaş'ın 1965-66 ve 1966-67 şampiyonu kadrolarından biri İnönü Stadında. Ayaktakiler, soldan sağa: Güven, Suat, Yusuf, Sanlı, Fehmi, Muhittin. Oturanlar: Necmi, Coşkun, Kaya, Yavuz ve Rahmi (üstte). Yusuf Tunaoğlu Beşiktaş ve Ordu Milli Takımında oynadığı yıllarda (sağda).

miş bir spor adamıydı. Söz konusu dönemde hakkında 'Kara Kitap' hazırlanmasından haklı olarak rahatsız olmuş ve daha sonra aklanmasına rağmen, kendi arzusuyla başkanlık koltuğunu terk etmişti. Onun yerine gelen politikacı Talat Asal ve Mehmet Üstünkaya'nın Yusuf çapındaki oyuncularla iletişim kurmaları, başka bir deyimle, 'başkan-sporcu' diyaloğundan ziyade 'baba-oğul' ilişkisi benzeri bir dayanışma ile takım yönetmeleri, onlardan beklenmeyecek bir davranış biçimiydi.

OYNAMAK İSTİYORDU AMA

Muhterem pederi 'Kılıç Ali' nedeniyle kısmen Beşiktaşlı olan 'Baba' Gündüz, 1971-72 sezonu başında Beşiktaş'ın başına getirilmiş ve çok kısa zamanda siyah-beyazlı kadroyu derleyip toparlamıştı. Kendine getirdiği futbolculardan biri de Yusuf'tu şüphesiz...

1970'li yılların başlamasıyla birlikte 'Baba' Hakkı muhaliflerinin Beşiktaş'ın başına getirdikleri bir politikacı ile başlattıkları, daha doğrusu neden oldukları idari kriz, Baba Gündüz'ün gelişiyle durulmuştu. Büyük 'teknik direktör'ün sihirli ellerinde yeniden kişiliğini kazanan Yusuf'lu, Sanlı'lı takım, adına yakışır biçimde, önüne çıkan tüm rakiplerini deviriyor ve hasılat rekorları kıra kıra ilk devreyi 'lider' olarak tamamlıyordu.

Fakat bu defa Futbol Federasyonu içine sızmış aşırı kulüpçü bazı yöneticiler, Baba Gündüz ile çekişmeye başladılar ve bu sürtüşmeler zamanla öyle bir hal aldı ki, Gündüz Kılıç'a yapılan haksız tasarruflar, Beşiktaş Futbol Takımı'na da yansıyarak o yılın da başarısızlıklarla sonuçlanmasına neden oldu.

Bir kadın meselesi yüzünden Yusuf'un Başkan Üstünkaya ile de arası iyi değildi o günlerde... Biraz da bu yüzden forması elinden alınmak isteniyordu. Bunu gurur meselesi yaptı ve 1 yıl için Altay'a gidip, yine siyah-beyazlı forma altında harikalar yarattı, bitmediğini kanıtlarcasına...

Tekrar yuvasına döndüğü zaman, artık tüm hırsını yitirdiğini gördü. Beşiktaş'ı yönetenlerle tekrar ters düşmek istemiyordu. Onlardan futboluna devam etmesi için bir talep gelmediğini görünce ani bir kararla, futbol hayatını noktalamasının zamanı geldiğine kanaat getirdi. Halbuki en az 4-5 yıl daha futbol oynayacak yaştaydı.

TEKNİK ADAMLIĞI

Yusuf öz be öz Beşiktaşlı idi. Nitekim futbolu bıraktıktan sonra da yuvasından kopmadı. Uzun yıllar 'Beşiktaş Altyapı'da görev yaparak birçok genç yeteneğin yetişmesinde önemli rol oynadı.

Artık (A) takımda çalışmak istiyordu. Söz de verilmişti kendisine... Bu talebin Yönetim Kurulu tarafından askıya alındığını görünce haklı olarak kırıldı ve bir daha dönmemek üzere, 'teknik adam'lıktan da uzaklaştı.

YUSUF SPOR BASININDA

Büyük gazetelerden gelen yazı yazması tekliflerine sıcak bakmıştı. Milliyet gazetesini tercih ederek 'spor yazarlığı' yapmaya başladı. Dedikoducu, yağcı değildi. Kimsenin adamı olmadı. 'Adam gibi adam'lığı bazı lobicileri rahatsız etmeye başlamıştı. 'Beşiktaş'lı' olması ise en büyük dezavantajıydı.

Milliyet'ten sonra kısa bir dönem de Sabah gazetesinde devam etti yazılarına... Sonuçta aynı nedenlerle buradan da kopmak zorunda kaldı. 'Pele gibi futbolcu' ve 'adam gibi' spor yazarı olmanın hiçbir faydasını görememişti çünkü... ■

NTV
MAG
YÜZYILIN FELAKETİ

MAG
NTV MAGAZİN
HELSİNKİ BEKLENTİSİ

MAG
DÜNYAYI YÖNETENLER İSTANBUL'DA BULUŞUYOR

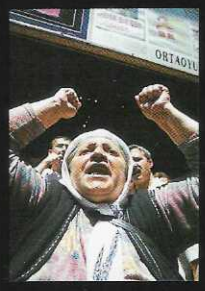

MAG
2000'İN PENCERESİNDEN YENİ BİNYIL

MAG
AVRUPA BİRLİĞİ 2004
EGE 2004
KIBRIS 2004
KOPENHAG KRİTERLERİ 2003
EKONOMİ 2003
TÜRKİYE'NİN YENİ YOL HARİTASI

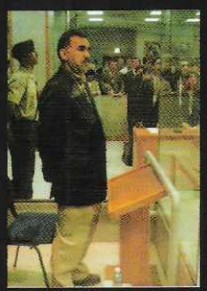

MAG
MERHABA UMUT!

POR LA PAZ

MAG
"ÖLSEK DE ÖLDÜRSEK DE CENNETTEYİZ"

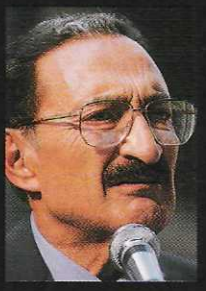

MAG
ZENGİNLER KULÜBÜ
TÜSİAD "BİZ DE DEĞİŞTİK"

MAG
İMZA
PARA HOLDİNGLERDE YA İMAN?

MAG
HEPSİ AYNI ÖRGÜT

MAG
İSTANBUL DEPREME HAZIR MI?

MAG
MEHMET EYMUR ANLATIYOR:
HER ŞEY BOŞ!

merakediyorum@googlegroups.com

Otuzlu yıllardan bugüne...

Vicdansız ve korkak 'öteki'...

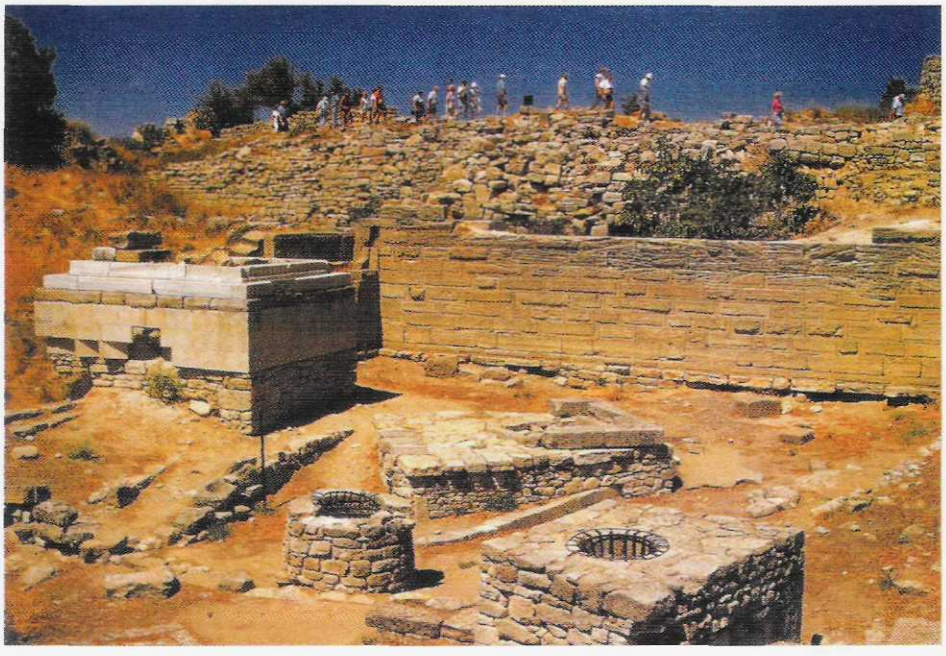
1930'ların lise tarih kitaplarında, Yunan Medeniyeti'ne uzun bölümler ayrıldığını görebiliriz. Bu kitaplarda, Ege Medeniyeti, Roma'ya kadar her alandaki etkinliğiyle, bir bütün olarak verilmiştir.

SEZA SİNANLAR

Troya, Yunan kültüründen soyutlanarak tarih kitaplarına aktarıldı.

Milliyetçilik akımlarının tırmanışıyla beraber, tarih de ulus kimliğinin oluşturulmasında ve bu kimliğin gençlere tanıtılmasında birinci alan ve araç olarak değerlendirilmiştir. Çünkü tarih, ulusal kimliğin tanımlanmasında ihtiyaç duyulan 'öteki'nin yaratılmasına büyük katkı sağlar.

Ders kitapları da bu bağlamda genç belleklerin ideolojik açıdan şekillendirilmesine hizmet eder. Ancak asıl görev yazarındır. Çünkü kullanacağı üslup, takınacağı tavır ve yaklaşım öğrenciyi etkilemede doğrudan belirleyicidir. Ve eğer yazar kitabında milliyetçi ruhu öne çıkaracaksa son derece öznel bir yaklaşımla, örnek alınmasını istediği 'biz' in karşısına bir 'öteki' koyarak doğrudan karşıtlık ilkesi içinde kendi 'biz'ini tanımlama yoluna gider. Bu amaçla ortaya çıkarılan 'öteki'nin tüm zayıflıkları artık 'biz'in güçlü tarafları olarak gösterilir.

Bizim 'biz'in kitaplarda karşımıza çıkan 'öteki'si ise yaygın bir kabulle Yunanlılar'dır. Şimdi buradan hareketle, tarih kitaplarımızdaki 'öteki'ne; ne şekilde yer verildiğine bir bakalım.

CUMHURİYET'İN İLK YILLARI

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kültür devrimi kapsamında Latince ve Grekçe kaynaklar Türkçe'ye çevrilmek suretiyle 'muasır medeniyetler çizgisine ulaşmak üzere' harekete geçilmişti. Böylelikle kendi özgün kültürümüzün yanı sıra, yaşadığımız topraklar üzerinde varlık göstermiş diğer kültürlerin de ayırdedilmeksizin tanınması amaçlanmıştı. Bu konudaki hassasiyeti, 1930'ların Türk Tarih ve Tetkik Cemiyeti'nin 'Tarih I' kitabında 'Tarihtenevelki Zamanlar ve Eski Zamanlar' altbaşlığı altında 400 sayfalık kitap içinde Yunan Medeniyeti'ne ayrılan uzun bölümde görebiliriz. Son derece detaylı ele alınan bölümlerde Akhalar'dan İskender'e, Atina ken-

ti toplum yapısından Pelopenez Savaşları'na kadar pek çok konu işlenmiştir. 1939 tarihli Şemsettin Günaltay imzalı 'Lise I' tarih kitabında da benzer şekilde Ege Medeniyeti, Roma'ya kadar her alandaki etkinliğiyle bir bütün olarak verilmiştir.

Ancak zaman içinde bu detaylı anlatımların giderek genelleştiği, hatta seçmeci bir yaklaşımla yeniden değerlendirildiği görülecektir.

1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olaylarının çıkışında Ata'nın evinin bombalandığı asparagas haberinin insanları ittiği karşı tepkiye bakarsak, toplum olarak o yıllarda 'öteki' hakkındaki yargılarımızın ne düzeyde olduğunu tahmin edebiliriz sanıyorum.

KARŞI TARAF DOSTANE Mİ?

Öte yandan karşı tarafta da 'Istoria Ton Neotaton Hronon' (Modern Çağ Tarihi) başlıklı 1955 tarihli ders kitabı içindeki ifadelerin pek dostâne olmadığı söylenmektedir. Karşılıklı olarak süren ve gitgide artan bu yargılamalar, her iki toplumda da genç nesiller için birbirlerini olduğu gibi tanıma olanağını yok eden önyargılara dönüşmüştür. Ve maalesef bu gerilim zamanla ders kitaplarını iyice etkisi altına almıştır. Bir ders kitabı olmayan ancak içindeki ifadelerle o yıllarda iki ulusun birbirlerine bakışındaki keskinliği örnekleyen 1967 basımı 'Tarihimizin İhtişamı ve Cihandaki Yerimiz' adlı kitapta İzzettin Mete, Yunan medeniyetinin kökenini, "Arkeolojinin meydana çıkardığı belgeler Yunan medeniyeti İyon başlamadan çok önce; Eti medeniyeti denilen bir medeniyetin Anadolu ortalarında hakim olduğunu isbat etti. Anlaşıldı ki; Anadolu medeniyeti Yunan harsından değil, bilakis Yunan medeniyetinin Anadolu harsından çıktığı görüldü." sözleriyle açıklarken, az önce sözünü ettiğimiz Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kitaplarına da, "Ulu Başbuğ'un (Mete) hayatı ve icraatı bir kaç satırla bitirilirken; Perikles için, Sezar için, İskender için, bilmem kim için sahifelerce yer ayrılmaktadır" sözleriyle eleştiri getirmiştir.

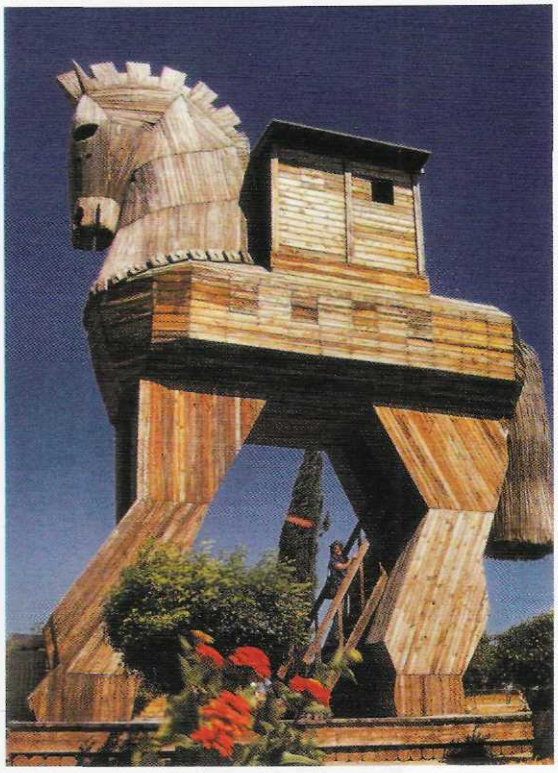

İONYA VE TROYA OLAYI

Nitekim bir zaman sonra Milli Eğitim Kitapları'nda İonya'nın bir Yunan yerleşimi olarak değil, Anadolulu halkların kurduğu bir devlet olduğu yazılmaya başlanmış, hatta Troya, Truva adıyla tamamen Yunan kültüründen soyutlanarak genç nesillere tanıtılmıştır. Yunan kültür ve medeniyetine ait değerler değiştirilmiştir. Yunanlılar, özellikle Osmanlı'ya karşı verdikleri mücadele nedeniyle, 'Osmanlı'nın gösterdiği şefkatli yönetime karşı nankörlük eden hain' olarak tanımlanmışlar, bunun üzerine, giderek 'hain', 'vatanımızda gözü olan düşman' olarak görülen Yunanlılar da aynı yolla Türkler'i bağımsızlıklarının tehditçisi olarak görmüşlerdir. Öyle ki 1975 yılında basılan 'İstoria Elliniki Kai Europaiki Ton Neon Hronon' (Modern Çağ Yunan ve Avrupa Tarihi) adlı ders kitabında Türkler hakkında olumsuz sıfatlar kullanıldığı ve şiddet içeren detaylar verildiği bilinmektedir.

KIBRIS SONRASI KİTAPLAR

Bu etnikmerkezci anlatımların yaygınlaşması hiç kuşku yok ki Kıbrıs'ta başlayan gerginliklerle doğrudan ilişkilidir. Nitekim, 1974 sonrası basılmış kitaplarda Yunan Medeniyeti aradan çıkarılarak Persler'den sonra doğrudan Roma İmparatorluğu'na geçilmiştir.

1989 yılından sonra ise yeniden geliştirilmeye çalışılan Türk-Yunan dostluğu gündeme geldi ve Davos zirvesinde alınan kararların da etkisiyle önyargılardan uzaklaşma politikası kapsamında ders kitaplarında karşılıklı olarak yer alan kışkırtıcı, karalayıcı ve küçümseyici ifadelerin değiştirilmesi konusunda çalışmalar başladı.

30'lu yılların tarih kitaplarında Troya efsanelerindeki tahta attan (üstte) Yunan Medeniyeti'nin belli başlı kişilerine; Sezar'dan (sol üstte) Perikles'e (sol altta) ve Büyük İskender'e (solda) kadar çok farklı konulara genişçe yer verilirdi.

Fakat henüz büyük değişimler olduğunu söyleyemeyiz. Özellikle İnkılâp Tarihi kitaplarında hâlâ, 'kahraman' Türk kuvvetlerinin karşısında ya 'korkak' ya da 'vicdansız' Yunan birliklerini görüyoruz... ■

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Nazlı Irmak
e-mail: peanaz@hotmail.com

Marmaris'te tango esintileri

Alman Ulli Barth çifti

Marmaris'in uluslararası alanda tanıtımını yapmak amacıyla kurulan Marmaris Turizm Tanıtma Vakfı ilk büyük etkinliği Eylül ayında yapılacak. Bu yıl ilk kez düzenlenen Marmaris Uluslararası Tango Festivali 16-21 Eylül 2000 tarihleri arasında gerçekleştirilecek. Chamelon Events&PR tarafından organize edilen festival kapsamında; tango dans dersleri, konserler, geziler ve balolar yer alacak.

Yetkililer, Marmaris Uluslararası Tango Festivali'nin diğer festivallerden çok farklı olacağını belirterek, izleyicilerin aktif katılımını sağlayacaklarını vurguluyorlar. Festivale katılanlar, orkestralar eşliğinde, bölgenin tarihi ve doğal güzellikleri içinde dans etme olanağı bulacaklar.

Marmaris Uluslararası Tango Festivali'ne Hollanda'dan Sexteto Canyengue, Japonya'dan Quarteto Astrorico ve Almanya'dan Titango orkestraları konuk olacak.

Japon orkestrası Quarteto Astrorico'ya, Lucia v Alvaro danslarıyla ve Roberto de Lozano da şarkılarıyla eşlik edecek.

Tango Passion'da yer alan Arjantinli dansçılar Claudio ve Pilar, Hollanda'daki ünlü tango merkezi El Corte'nin yaratıcısı Eric Jorissen, Alman Ulli Barth ve Fransa'dan Imed Chemam, festival kapsamında dans dersleri verecekler.

Türkiye'nin yanı sıra ABD, Kanada, Belçika, Avusturya,Almanya, İsviçre, Fransa ve Hollanda'dan çok sayıda tangoseverin katılım için rezervasyon yaptırdığı Marmaris Uluslararası Tango Festivali, geleneksel bir etkinlik haline getirilmek isteniyor. Böylece her yıl, dünyanın farklı ülkelerinden tonga meraklılarının Marmaris'te buluşması hedefleniyor.

Arjantinli Cladio ve Pilar çifti

Padişah giysileri podyumda

Sık sık çeşitli organizasyonlara tanıklık eden Aya İrini, 5 Eylül'de Faruk Saraç'ın 36 Osmanlı padişahının giysilerinden oluşturduğu bir defileye tanıklık edecek. Atatürk'ün giysilerini yeniden üreterek büyük ilgi çeken modacı Faruk Saraç, 36 Os-

manlı padişahının giysilerini bugüne uyarlayarak 577 parçalık çok özel bir koleksiyona imza atmaya hazırlanıyor. Saraç, İş Bankası'nın sponsorluğunda 150 bin dolara (yaklaşık 100 milyar) mal olacak koleksiyonu, 5 Eylül'de Aya İrini'de düzenlenecek defileyle tanıtacak.

Atatürk koleksiyonundan sonra Osmanlı dönemine ilişkin bir çalışma yapmayı planladığını söyleyen Saraç, "Atatürk çalışmasından çok keyif aldım. Biz Osmanlı padişahlarının giysilerini birkaç fotoğraftan biliyoruz. Osmanlı'nın 700. yılı kutlamalarında ciddi bir çalışma yapılmadı. Ben 700 yıllık tarihimizi podyuma taşımak istedim" diyor.

87 kişilik bir ekip tarafından yürütülen çalışma için, 10 gün süren bir ön araştırma yapılmış. 267 resim üzerinden çizimler gerçekleştiren ekip, 36 padişah ile Hürrem, Kösem, Safiye ve Nakşıdil Sultan'ın giysilerini örnek alıyorlar. Ayrıca ayakkabısından şalvarına, bir şehzadenin kıyafeti, aslına uygun kalınarak yeniden düzenleniyor. Çalışmalarına üç tarih profesörünün danışmanlık yaptığı, 577 parçadan oluşan giysiler için, 1400 metre kumaş kullanıldı, onlarca kitap, resim, fotoğraf ve Topkapı Sarayı'ndaki padişah giysileri incelendi. Koleksiyonda ağırlıklı renkler, padişahların da kullandığı bal rengi ile kırmızı oldu. Defilenin sunuculuğunu da IV. Murad rolüyle belleklerimize kazınan tiyatro sanatçısı Cihan Ünal yapacak.

Dadaloğlu anılıyor

Ünlü halk ozanı Dadaloğlu, Kırşehir'in Kaman İlçesi'de festivalle anılacak. Kaman Belediyesi tarafından Ziyarettepe'deki Dadaloğlu Parkı'nda ünlü halk ozanı Dadaloğlu için yaptırılan anıt mezar, basın mensuplarına tanıtıldı. Kaman Belediye Başkanı Canpolat yaptığı konuşmada, Çukurova yöresinde doğan, Adana, Kahramanmaraş, Kayseri, Yozgat ve Kırşehir yörelerinde yaşayan Dadaloğlu'nun, nesilden nesile anlatılanlardan öğrendiğimize göre, ömrünün son yıllarını Kaman'da geçirdiğini ve burada öldüğünü belirtti.

Hababam Sınıfı yaşayacak!

Rıfat Ilgaz'ın unutulmaz eseri Hababam Sınıfı'nın 'İnek Şaban'ı Kemal Sunal'ın anısına, filmlerin çekildiği Koşuyolu'ndaki Adile Sultan Kasrı Öğretmenevi ve Kültür Merkezi'nin bir odası, Hababam Sınıfı Müzesi'ne dönüştürülecek.

İstanbul Milli Eğitim Müdürü Ömer Balıbey, Hababam Sınıfı filminin oyuncuları ve kamuoyunun isteği üzerine, Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu'nun talimatıyla odanın müze haline getirileceğini söyledi. Balıbey, söz konusu müzeye sıralar, soba, tahta ve kürsü konulacağını, duvarlara oyuncuların fotoğraflarının ve filmin afişlerinin asılacağını belirterek, "Sınıfı, aslına uygun bir hale getirmeye çalışacağız. Hababam Sınıfı, sınıf olarak yaşatılacak" dedi. Adile Sultan Kasrı Öğretmenevi ve Kültür Merkezi Müdürü Meral Veziroğlu da odanın müze dönüştürülmesi için gerekli çalışmaların başlatıldığını belirterek, "Bunun için Hababam Sınıfı'nın oyuncuları, kendi albümlerinden fotoğraflar çıkarıp getirecekler. Film şirketlerinden de afişler istedik" dedi.

merakediyorum@googlegroups.com

Yüzüklerin Efendisi beyazperdede

Fantastik edebiyatın klasiklerinden, Tolkien'in Yüzüklerin Efendisi, sinemaya uyarlanıyor. Kitabın, ilk bölümü 'Yüzük Kardeşliği'nin 2001 yılında tamamlanması planlanan çekimleri sürerken, ikinci ve üçüncü bölümler için hazırlıklar şimdiden başladı. Fantastik edebiyatın klasiklerinden 'Yüzüklerin Efendisi'ni okumayan ya da duymayan kalmamıştır herhalde... J. R. R. Tolkien'in bu başyapıtı, çizgi film olarak da bütün dünyada önemli bir başarı elde etmişti. Garip yaratıkların yaşadığı büyülü bir dünyada geçen serüven, iyiler ve kötülerin sonu gelmez mücadelesine değinerek günümüzün gerçek dünyasına da atıfta bulunuyordu.

Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşler'in, George Lucas'ın şu sıralar ikinci bölümü çekilen 'Yıldız Savaşları: Bölüm 1 Gizli Tehlike'nin gişede yarattığı çılgınlığı bile geçmesi bekleniyor. Peter Jackson'un yönetmenliğini üstlendiği filmde, kitaptan tanıdığımız karakterler, görsel anlamda da hayat buluyorlar. 'Dünya hükümdarlığı' için yeni yeni kızışmaya başlayan bir savaşı konu alan ilk bölüm 'Yüzük Kardeşliği'nin, 190 milyon dolar gibi bir bütçeyle çekilmesi planlanıyor. Filmin başrollerinde ise tanınmış isimler yer alıyor: Viggo Mortensen, Liv Tyler, Elijah Wood, Billy Boyd, John Rhys-Davies, Ian Mckeeln, Cate Blanchett.'Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği'nin 2001 yılında ABD'de gösterime girmesi planlanıyor. Filmin ikinci ve üçüncü bölümleri, 'İkiz Kuleler' (The Two Towers) ve 'Kralın Dönüşü' (The Return of the King) için de hazırlıklar başladı.Edebiyatçıların, uyarlama filmlerde eserlerin orijinaline sadık kalınmadığı hakkında yarattıkları tartışmalara rağmen, Hollywood yapımcıları, klasikleri uyarlamaya devam ediyor. Bakalım bu durum, 'Yüzüklerin Efendisi'nde değişecek mi?

Hititlere hem roman hem müze

Alman yazar Brigitte Brandau, Hititler'in başkenti Hattuşa'daki yaşantıyı ve Hitit Kralı 3. Hattuşuli'nin hayatını konu alan bir roman yazmaya başladı. Hititler'in başkenti Hattuşa'daki kazı ekibinin başkanı Alman arkeolog Dr. Jürgen Seeher, yazar Brigitte Brandau'nun, daha önce Truva ile ilgili bir kitap hazırladığını ve kitabın Türkçeye çevrildiğini belirterek şunları ekliyor: "Bayan Brandau, geçen yıl Türkiye'ye geldiğinde Hattuşa'yı da gezdi. Hititler'le ilgili olarak bir kitap yazmayı düşündüğünü söyledi. Hitit kralının hayatını çok ilginç bulduğunu belirtip, romanın ana konusunu Kral Hattuşili çevresinde şekillendirdiğini söyledi, bizden bilgiler istedi."

Bu arada Çorum'un Ortaköy ilçesinde bulunan antik kent Şapinuva'da, yörede bulunan Hitit uygarlığına ait tarihi eserlerin sergilenmesi amacıyla, 'Hitit Müzesi' kuruluyor. Hitit uygarlığına başkentlik yapan veönemli kalıntıların bulunduğu Şapinuva'da, Ortaköy Parkı yakınında temeli atılan müzenin kısa zamanda bitirilerek ziyarete açılması planlanıyor.

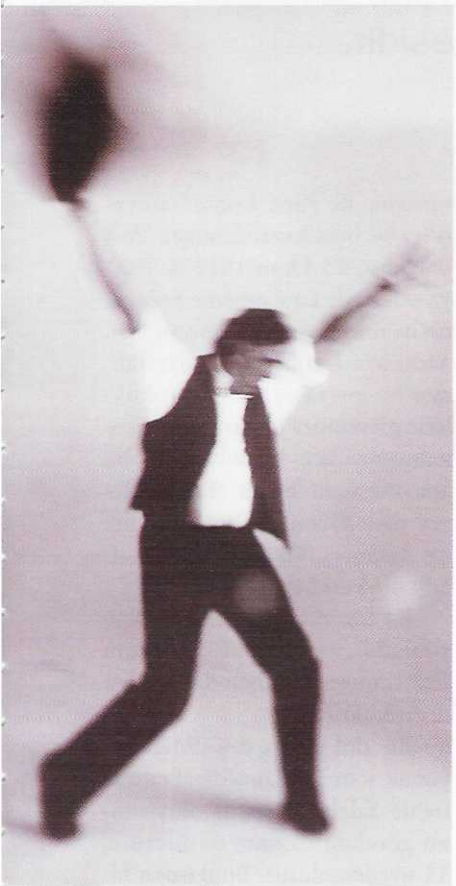
Yapı Kredi'den Taş Plak CD'si

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, taş plaktan seslerini duyduğumuz Türkiye'nin en popüler isimlerinin parçalarını CD'de topladı. Ses arşivleri ve Türk halkının müzik geçmişini merak edenler için hazırlanan ve yazılı kitapçığın da yer aldığı "Yurttan Sesler, Yeni Türkiye'nin Ezgileri" adlı albümde, 1900'lü yıllara damgasını vuran popüler isimler bulunuyor.

İstiklal Marşı'nın 1927 tarihli ses kaydının da yer aldığı bu yapımda, 1934 kayıtlı Hazım Körmükçü ile Melek Hanım'ın seslendirdiği 'Üç Saat Operet'i'nden bir düet, Celal İnce ve

Necdet Koyutürk'ün unutulmaz tangoları, türküler, fokstrotlar ve şarkılar bulunuyor. 'Kalipso Kralı' Metin Ersoy, Seyyan Hanım, Feriha Tevfik Hanım gibi isimlere de yer verilen ve Cemal Ünlü, Gökhan Akçura ve Melih Özaltıner'in özel koleksiyonlarından yararlanılarak oluşturulan CD kayıtları içinde, toplam 60 parça bulunuyor.

Zorba'nın Bale gösterisi

Pamukbank, Genç Pamukbank Sanat Etkinlikleri çerçevesinde, Nikos Kazancakis'in ölümsüz eseri Zorba'nın bale gösterisini, 5-9 Eylül tarihlerinde İstanbullu sanatseverlerle buluşturacak. Macar Devlet Balesi'nin 55 dansçısı, mezzo soprano Bernadett Wiedemann ile beraber 45 kişilik

Macar Devlet Korosu ve 6 kişilik Sirtos Buzuki Orkestrası'nın eşlik edeceği gösteri, iki perdeden oluşuyor. Direktörlüğünü Gyula Harangozo'nun yaptığı gösterinin uyarlama ve koreografisi ünlü balet Gabor Kevehazi'ye, müziği Mikis Theodorakis'e ait.

Sanal kütüphane

İnternette kurulan 'Gutenberg' adlı sanal kütüphanede, artık kitapçı raflarında bulunamayan binlerce kitap birkaç tuş yardımıyla, eski kitap meraklılarının gözleri önüne seriliyor.

İnternette, www.promo.net adresiyle erişilebilen Gutenberg Project sitesinde kurulan sanal kütüphanede, Amerika'da Telif Hakkı Yasası'nın çıkarıldığı 1923 yılından önce dünyada yayımlanan kitaplar ve edebi metinlerin orijinalleri yer alıyor. Kitap meraklıları, bu site yoluyla 'en son çıkanlar' ve 'en fazla satanlar' yerine, William Sheakspeare, Progetto Dante Alighieri, Edgar Allen Poe gibi büyük yazarların klasik yapıtlarına ulaşabilecekler.

Bodrum'da seramik keyfi

Vitra Seramik Sanat Atölyesi'nin 1-10 Eylül tarihleri arasında gerçekleştireceği sergi, Bodrum Kalesi'nde sanatseverlerle buluşacak. Sergide Merih Akçam, Sadık Altıok, Aydın Ayan, Devrim Erbil, Ender Güzey, Maria Sezer, Süleyman Saim Tekcan, Yunus Tonkuş ve Hanefi Yeter'in yapıtları yer alacak.

Sergiye katılan sanatçıların pek çoğu, seramik alanında ilk kez yapıt üretiyor. Dr. Nihat Eczacıbaşı tarafından 1957 yılında temeli atılan atölye, kuruluş tarihinden günümüze, Alev Ebüzziya, Candeğer Furtun, Nasip İyem, Füreya Koral, Atilla Galatalı gibi pek çok seramik sanatçımıza kapılarını açtı. Atölyenin Kartal'daki binası sergiler, dia gösterileri ve konferanslar ile seramiğe gönül veren sanatçıları sanatseverlerle buluşturuyor.

Gazi'nin köşkü onarılıyor

Diyarbakır'daki Gazi Köşkü'nün onarımında kullanılmak üzere, Kültür Bakanlığı'nca 60 milyar lira ödenek ayrıldı. Atatürk'ün, Diyarbakır'da 8. Kolordu Komutanlığı görevi sırasında karargah olarak kullandığı Köşk, özgün yapısı bozulmadan onarılacak. Köşkün çevre düzenlemesi de yapılacak. 15. yüzyılda inşa edilmiş olan ve bir Akkoyunlu dönemi yapıtı olarak bilinen köşkün özgün adı, 'Seman Köşkü'... Birinci Dünya Savaşı sırasında karargah olarak kullanılan köşk daha önce, 1981 yılında onarılarak, 'Atatürk Müzesi' haline getirilmişti.

merakediyorum@googlegroups.com

Tiyatromuzda bir ucube

Edebi heyet

Bu kadar çağdışı bir 'Edebi Heyet' uygulaması neden kaldırılmamıştır? Bunun çeşitli nedenleri var. Ama en önemlisi, Edebi Heyet'in gerek Devlet Tiyatrosu gerekse Kültür Bakanlığı için, bir kalkan işlevi görmesidir.

METİN AND

Tanzimat'la Türkiye'ye giren Avrupa tiyatrosunda, İtalya'nın da büyük katkısı olmakla birlikte hemen her şeyiyle Fransız tiyatrosu örnek alınıyordu. İşte yalnız La Comédie Française'de bulunan 'Edebi Heyet' de o zaman alınmış, günümüze kadar uygulamada kalmıştır.

Bu kurul üzerine zaman zaman büyük gürültüler koparılmıştı. Son aylarda da bu durum, bir yandan Eleştirmenler Derneği, Mehmet Baydur gibi yazarlar, öte yandan Oyun Yazarları Derneği arasında, sert tartışmalara yol açtı.

Konunun güncelliğini de düşünerek Edebi Heyet'in neden bir ucube olduğu üzerinde duracağım.

Önce başka tiyatrolarda olmayan bu kurul La Comédie Française'e nasıl girmiştir? Napolyon, La Comédie Française ile yakından ilgiliydi. Önce La Comédie Française için güzel bir bina yaptırmıştı. 1806'da bir kararname ile Paris Konservatuvarı'na bir bina kazandırmıştı. Asıl önemlisi, 15 Ekim 1812'de Rusya seferinde La Comédie Française'in anayasasını kaleme almıştı. Moskova Kararnamesi diye bilinen bu anayasa, bazı değişikliklerle günümüze kadar yürürlükte kalmıştır. İşte Napolyon'un bu anayasasında bizim 'Edebi Heyet' diye adlandırdığımız Comité de Lecture (Okuma Kuruluşu) adlı bir kurul da yer almıştır.

Bu kurulun ucubeliği birkaç yönlüdür; ama en önemlisi bizim tiyatromuza alındığında yapılan değişikliktir.

Bu akıl almaz değişikliği anlamak için La Comédie Française'de Edebi Heyet'in oluşumunu görelim: Comité de Lecture, 11 üyeden oluşur. Bunlardan biri tiyatronun yönetmenidir, yönetim kurulundan üç sanatçı, yönetim kurulu dışından üç sanatçı, 4 üyesi de tiyatro dışından edebiyat alanında sivrilmiş edebiyatçı bulunur -ki bunlardan birinin Fransız Akademisi üyesi olması zorunludur. Fakat en önemli kural, üyelerden hiçbirinin oyun yazarı olamayacağıdır.

Dikkat edilsin, oyunları La Comédie Française'de oynanamaz denmiyor; oyun yazarı olamaz deniyor. Buna neden gerek görülmüştür? Kısaca, bir oyun yazarı üye olursa, kendine özgü

1909'da kurulan Sahne-i Osmaniye'nin Edebi Heyeti ve bazı sanatçılar
Oturanlar; soldan sağa, Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet, Halid Ziya (Uşaklıgil), Recaizâde Mahmud Ekrem, Ali Kemal, Hüseyin Rahmi (Gürpınar), Cemal Bey.

Darülbedayi-i Osmaniye Edebi Heyeti (1914) **Soldan sağa, Emin Bülent, Mehmet Rauf, Abdullah Cevdet, arkasında ayakta duran Asım Bey, Mufid Ratip, Ahmet Haşim, Tahsin Nahit, Andre Antoine, Abdülhak Hâmit (Tarhan), Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Yahya Kemal (Beyatlı), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu). Abdülhak Hamit'in arkasında duran, tercüman Bedii Bey.**

düşünceleri, estetik anlayışı, ön yargıları ile öteki yazarlara nesnel davranamaz.

Bize gelince, üyeler oyun yazarı olabilecekleri gibi kendi oyunlarını da oynatabiliyorlar; öyle ki, kimi yazarın aynı mevsimde birden çok oyunu oynanabiliyor. Bu tıpkı bir yargıcın aynı zamanda davalı olmasına benzer! Fakat daha önemlisi, bir edebi heyete neden gerek olduğudur.

Niye tiyatrocular neyi oynayacaklarını, neyi oynamaları gerektiğini bilmeden bunu dışardan gelen kişilere bırakırlar?

Muhsin Ertuğrul da uzun süren tiyatro yıllarında hep edebi heyetin kaldırılması için uğraşmıştı. Darülbedayi'de 1929'da Edebi Heyet'in yeniden canlandırılması karşısında Resimli Ay dergisinde şunları yazıyordu: "Yeniye giden, yeniyi yaratan tiyatroyu, bir tek el, rejisör eli idare etmelidir. Yeniye giderken yeniyi anlamayan bir heyetin rehberliği, eskinin zaferi yani Darülbedayi'de Kayseri pastırması kokan, kirli çamaşırların zaferi demektir."

Konu Tanzimat'tan günümüze kadar, yılan hikayesi gibi, çözüme ulaşamamıştır. Bu hikaye, başlı başına bir kitap olabilir.

Tanzimat'taki iki tiyatro gibi bile olamıyoruz: Osmanlı Tiyatrosu ile Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'da kurduğu tiyatroda, 'Edebi Heyet' yerine 'Tiyatro Komitesi' deniliyordu.

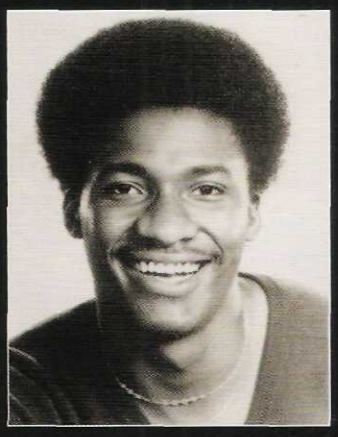
Osmanlı Tiyatrosu'nda, tiyatro komitesinde dönemin en önemli yazar ve gazetecileri vardı: Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Ali Bey gibi. Bunlar yalnız eser seçimiyle değil, sahneyle de yakından ilgiliydiler. Özellikle Ermeni sanatçıların telaffuzlarına yardım ediyorlar, yazar-tiyatrocu işbirliğine dayanan çağdaş bir yaklaşımla, bir bakıma yaratıcı tiyatroculuk yapıyorlardı... Osmanlı Tiyatrosu'nda ilk yerli oyun olan 'Leyla ile Mecnun' tiyatrocu olarak Güllü Agop ile yazar Mustafa Efendi işbirliğiyle gerçekleşmiştir. Bursa Tiyatrosu'ndaki Tiyatro Komitesi'nin başında ise tiyatroyu çok iyi bilen Ahmet Vefik Paşa ile Tanzimat'ın en önemli yazarı, altı başarılı komedyanın yaratıcısı Feraicizade Mehmet Şakir vardı. Bugün bu komedyaları okumak bile, onun tiyatroyu ne kadar iyi bildiğini göstermeye yeter.

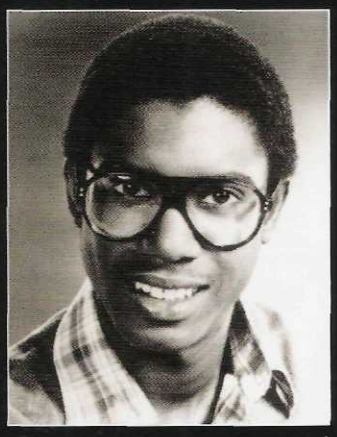
Neden tiyatrocular neyi oynayacaklarını bilmeden bunu dışardan gelenlere bırakırlar?

Bu kadar çağdışı bir 'Edebi Heyet' uygulaması neden kaldırılmamıştır? Bunun çeşitli nedenleri var. Ama en önemlisi, Edebi Heyet'in gerek Devlet Tiyatrosu gerekse Kültür Bakanlığı için, bir kalkan işlevi görmesidir. Bir oyun sakıncalı bulununca bunu Edebi Heyet'in üzerine atarak sorumluluktan sıyrılmak işlerine gelmektedir. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Salami

Coolidge

Thorpe

Goldstein

Basketbol tutkusunun keşfi: Beyaz Gölge

Her mahalleye bir pota

Mirsad Türkcan'ın NBA'e transferiyle başlayıp Hidayet Türkoğlu'yla devam eden daha sonra da İbrahim Kutluay'ın Yunanistan'ın Olimpiakos takımına transferiyle süren Türk basketbolunun yükselişinin temelleri yıllar önce atılmıştı. Hem de yabancı bir diziyle...

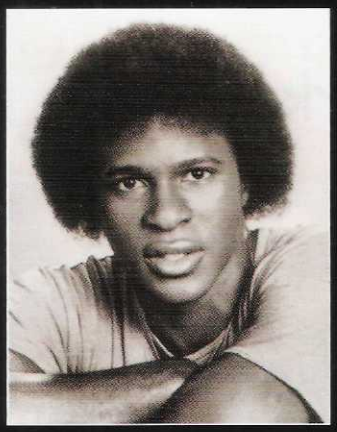

1978 yılında televizyon ekranlarına gelmeye başlayan Beyaz Gölge'nin yıldızı Koç Ken Reeves'i canlandıran Ken Howard'tı. Beyaz Gölge, sanatçının kariyerinde önemli bir yer tutmuştu.

AYDIN EROL

Günümüz basketbolunun dünyada söz sahibi olma çabaları artık bir bir ürün vermeye başladı. Mirsad Türkcan, Hidayet Türkoğlu ve İbrahim Kutluay'ın adı, sporla ilgisi olsun olmasın, hemen hemen tüm Türkiye'de tanınıyor. Onlar, Türkiye'nin yetiştirdiği en ünlü basketbolcular. Onların bugüne gelmelerinde yıllar önce televizyonun siyah-beyaz ve tek kanal olduğu dönemde gösterilen Beyaz Gölge (The White Shadow) adlı dizinin yeri yadsınamaz.

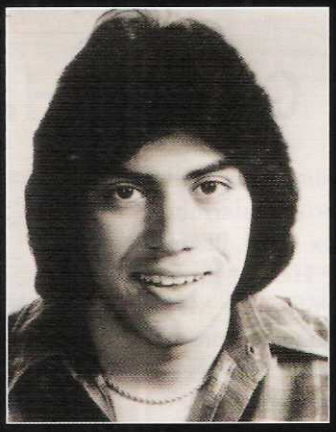
Orta yaşın üzerindekiler hemen hatırlayacaklardır Carver

Hayward

Reese

Gomez

Jackson

Lisesi'nin haşarı öğrencilerini ve onları hem spora hem de topluma kazandırmaya çalışan Koç Reeves'i...

Koç Reeves dizide oyuncularının sadece spor yaşamıyla ilgilenmekle kalmıyor, onların özel sorunlarını da çözmeye çalışıyordu. Bir bölümde Salami'nin ailesiyle problemi bir başka bölümde ise Coolidge'in okuldaki durumuyla uğraşıyordu. Dizide ayrıca sık sık ırk ayrımını eleştiren mesajlar veriliyordu.

Ken Reeves ve yaramaz çocuklarının yaptığı farklı tarzdaki espriler, gündelik yaşamda kullanılmaya başlandığında zaten bu dizinin, damarlarında taze kan dolaşan milyonları peşinden sürükleyeceği belli olmuştu. O dönemde basketbolu Beyaz Gölge ile tanıyan gençler, bugünün yıldız basketbolcuları oldular ve büyük takımların transfer listelerinde ilk sıraları aldılar.

Yine Beyaz Gölge'nin hüküm sürdüğü dönemde, basketbol o kadar sevilmişti ki, hemen hemen her mahalleye bir pota dikilmişti. Yıllarca sokak aralarının çamurlu sahalarında futbol topunun peşinde koşan çocuklar, Beyaz Gölge'nin ilk bölümünün yayımlanmasıyla birlikte buldukları ilk geniş kontrplak levha üzerine demircide yaptırdıkları çemberi takıp basketbol oynamaya başladılar. Artık her mahallede bir ağaç gövdesini veya bir elektrik direğini, standartlara uygunluğu tartışılır bir pota süslüyor, altında üç-beş çocuk dizide gördüklerini uyguluyordu. Ve yine her mahallede bir Coolidge, bir Salami, bir Gomez ve bir Thorpe vardı. Minicik eller, kocaman ve ağır topları çemberden geçirmeye çalışıyor, Koç Ken Reeves'in taktiklerini uygulamaya uğraşıyor, liselerarası basketbol turnuvaları düzenleniyor, basket topu peşinde koşturan gençler ekranda izledikleri hareketleri antrenmanlarda tekrarlıyordu.

Beyaz Gölge ve oyuncuları, ülke gündeminde o kadar çok yer ediyordu ki, espriler bile Salami'nin esprilerine benziyor, büyükler gençlere Koç Reeves gibi yaklaşmaya çalışıyordu. Futbolun milyonları peşinden koşturduğu Türkiye'de basketbol ikinci spor olmayı Beyaz Gölge, Koç Ken Reeves ve yaramaz çocukları sayesinde başarmıştı... ■

Koç Ken Reeves ve öğrencileri basketbolu tüm dünyaya sevdirdikleri gibi, aralarındaki diyaloglar, birbirlerine gösterdikleri sevgi ve esprileriyle dizinin 'tutulmasında' çok etkili oldular.

merakediyorum@googlegroups.com

İlham Gencer Hafif Müzik Orkestrası

"Onbeş Günde Bir" adlı şov programlarının değişmez ekibi İlham Gencer Hafif Müzik Orkestrası'dır. 1960'ın 29 Mayıs'ına kadar devam eden programda şimdi meşhur olan pek çok sanatçı ilk şarkılarını söylediler. Orkestranın kadrosunda, Charlie Rahci, Willy, Tevfik Akman, Demirhan Altuğ, Turhan Taner ve Abolito da vardı. Stüdyosuna halktan izleyiciler alınan program o kadar ilgi çeker ki izleyici olmak isteyenler Radyoevi'nde tanıdık aramaya başlarlar. Bu programın en ilgi çekici öykülerinden biri, 'İstanbul Radyosu Anılar' kitabında şöyle anlatılır: "Onbeş Günde Bir programının yayınlarından birinde radyo adları tarihine geçmiş Hayrettin Hayreden, Sadullah Evrenoz, Eşref Şefik ve Eser Diriğ de konuklar arasındadır. Orhan Boran onları mikrofon başına çağırır ve sohbet eder. Radyolarımızın ilk spikerlerinden Sadullah Evrenoz dinleyicilere radyonun ilk günlerindeki

gibi seslenir: 'Hanımefendiler, beyefendiler... 32 senelik bir ayrılıktan sonra tekrar mikrofon başına çıkmaktan duyduğum heyecanı tasavvur buyurursunuz. Radyomuz faaliyete geçtiği zaman biz iki dilden anons yapardık. Hatta Türkçe, Fransızca ve Almanca üç lisandan da anons yaptığımız oldu. Çünkü istasyonumuz Avrupa'nın her yerinden hatta İsveç'ten bile dinleniyordu. Bu sebepten dolayı şimdi size aynı şekilde hitap edeceğim: Alo alo... Burası İstanbul Telsiz Telefon Postası... Muhterem samiin, Stüdyo Saz Heyeti neşriyatına başlıyor.'

RADYO HAFTASI DERGİSİNDEN

Müzeyyen Senar Londra'da: AP'nin konuya ilişkin haberi ve fotoğrafı... 25 Eylül 1952

30'lu yıllardan bir radyo ilanı: 'Her yuvaya neşe getiren RCA radyosudur'

Perihan Altındağ Sözeri, Celal Şahin ve Muzaffer Birtan'ın 'sahne aldığı' gazinonun ilanı (1953)

Bilen Şoför'ün muhteşem armağanı

Özlemini her an duyduğum sevgili Altan Erbulak'la 'Bilen Şoför Kazanıyor' radyo yarışmasını kaç yıl sürdürmüştük!.. Manajans'ın hazırladığı yarışma kısa zamanda Türkiye radyolarının bir numaralı olayı olmuştu. Herkes o saatte radyo başına koşardı.

Kolay mı?.. Dört soruyu bilen, müthiş bir para armağanı kazanıyordu. Yarışmacı sorulara bilince çarkı çeviriyor ve gösterge hangi rakamda dursa o rakamın bin katı kadar bir para alıyordu. Eğer çark 10 rakamında dursa, muhteşem bir para armağanı, yani tam on bin lira kazanıyordu.

Yıllarca sürdü bu yarışma. Adı 'Bilen Şoför Kazanıyor' idi; ama halk arasında 'Bilen Şoför' olarak yerleşmişti. Yarışmaya girmek için şoför ehliyetine sahip olmak şarttı. Ve bu program trafik davamıza kendi ölçüsünde yıllarca hizmet etmişti... Bir ayrıntı: Fotoğrafımızda da görüldüğü gibi, sevgili Altan Erbulak'la ben, o zamanki balıkçı yaka modasını nasıl da yadırgıyormuşuz!..

UNIROYAL "Bilen Söför Kazanıyor"

Halit Kıvanç ve Altan Erbulak'ın sundukları

Radyo Programı 5. yılına girdi

Oyun gecesi olmasına rağmen 10 Ocak Pazartesi gecesi tiyatro salonunu bize tahsis eden Sayın Gönül Ülkü ve Gazanfer Özcan'a teşekkür ederiz.

ROYAL LÂSTİKLERİ TEVZİ A.Ş.

AYRINTI

1938'den 1963'e kadar kullanılmış olan Marconi 6683 kapasitif mikrofon.

Teknisyen sesi kısınca...

Bir zamanlar Mithatpaşa Stadı adını taşıyan İnönü Stadı'nda yıllar öncesinin spiker kabinindeyim... Kışın soğuktan titrer, yazın da sıcaktan terlerdik. Şimdiki gibi kulaklık ya da benzeri cihazlar yoktu... 'Merkez'den bir talimat geldi miydi, yanımızdaki teknisyen arkadaşın kulaklığına bildirirler o da bize işaretle bunları aktarırdı... Eliyle 'kes' ya da 'devam et'işareti yapardı. Gollerde çok bağırdık mı, aletler bozuluyor diye ihtar ederlerdi. Ama Fenerbahçe'nin Manchester City'i yenip elediği maçta öyle bağırmıştım ki, teknisyen arkadaş, 'makine bozulacak' diye sesi kısmış. Dinleyici de, "Eyvah, goldeki sevinç çığlığı yüzünden Halit Kıvanç'ın sesi kısıldı" diye radyo başında ayağa fırlamışlar endişeyle.

1930-45 yılları arasında kullanılan ve balmumu kovan üzerine iğne ile çizerek ses kaydı yapan graphophone.

◆ HAZIRLAYAN: FİGEN ONUR ERTAN

İkinci Dünya Savaşı'nın bütün cepheleri

Bundan 51 yıl önce, Avrupa kıtasında tam altı yıl sürecek olan bir savaşın sancısı yaşanıyordu... Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesi üzerine, Polonya'ya yardım edeceklerine tam güvence veren İngiltere ve Fransa, 3 Eylül 1939'da Almanya'ya karşı savaş ilan edince, 6 yıl sürecek olan İkinci Dünya Savaşı da resmen başlamış oldu. Ne tesadüftür ki, Eylül ayında başlayan savaş, Japonya'nın teslim olmasıyla yine aynı ayda, 1945'in 2 Eylül'ünde sona erdi.

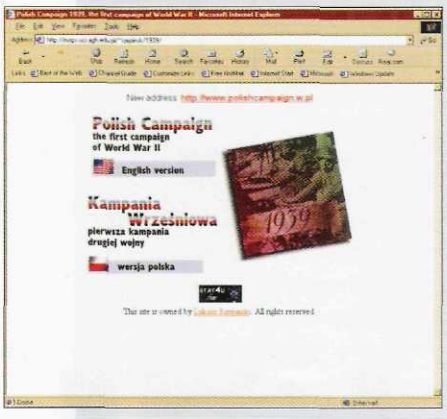
Bu büyük savaş, doğal olarak internet ortamında da, tarihle ilgili siteler arasında en fazla işlenen konuların başında geliyor.
İşte sizlere, Polonya'da başlayan büyük savaşla ilgili olarak, özellikle Polonya için hazırlanmış internet sitelerinden bazılarının özellikleri:

www.mops.uci.agh.edu.pl/~rzepinsk/1939/

Bu sitenin ana sayfasında 'Tarihi unutma ve olayların nasıl başladığını oku' yazısıyla karşılaşıyorsunuz. Sitede, sadece 1939 yılı ele alınmış... 1939 yılında, gün be gün krizin savaşa dönüşmesi ve 3 Eylül 1939'dan itibaren meydana gelen olaylar anlatılıyor. Savaşın Polonya'dan itibaren bütün evrelerini, haritalarla birlikte adım adım bu siteden izleyebilirsiniz. Almanya'nın işgal ettiği ülkeler, kronolojik olarak haritalarda canlandırılırken, çarpışmalar ve savaşın gelişimi de bütün detayları ile ele alınıyor.
İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili milyonlarca sayfa dolaşıyor elektronik ortamda. Bunlardan en ilginçleri ise, savaşa katılanların ve bu savaşı yaşamak zorunda olanların çocukları ve torunları tarafından hazırlananlar... *Ülkelerin savaş öncesi durumlarından ziyade, ailelerin savaş öncesi, savaş sırası ve savaş sonrasını* fotoğraflarla anlatan bu sitelerden bazıları şunlar:

www.geocities.com/~mspirit/sid-index.html

Bu sitenin adı da 'Sid'in savaşı'... Teksaslı Martin Spirit, Büyükbabasının mektupları, büyükannesinin ve amcalarının anlattıklarından yola çıkarak siteyi hazırlamış. Hikayeler savaş öncesinde başlıyor... Büyükanne ve büyükbabasının düğünlerinden, babası ve amcalarının gençlik dönemlerine kadar, fotoğraflarla günlük olaylar içinde tarihin anlatıldığı bu sitede, savaş sırasında ailenin dağılmasını ve savaş sonrasında tekrar bir araya gelmesini okuyabilirsiniz.

İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin genel belge ve fotoğraflar açısından inceleyebileceğiniz web sitelerini ise şöyle sıralayabiliriz:

www.historyplace.com/worldwar2/timeline/ww2time.htm
www.war-experience.org/
www.encyclopedia.com/articles/14007.html
www.british-forces.com/world_war2/index.html
www.zem.co.uk/polinuk/fed/contrib.html

Ölümünün 30. yılında Hemingway

İhtiyar Adam ve Deniz, Çanlar Kimin İçin Çalıyor, Silahlara Veda, Afrika'nın Yeşil Tepeleri ve diğerleri... Yani Ernest Hemingway'in kaleminde XX. yüzyılda yaşanan manevi bunalımlar, savaş, av ve gazetecilik deneyimleri... Ernest Hemingway'i ölümünün 30. yılında anıyoruz. 1899 yılında Illinois'de başlayan yaşantısını 1961 Eylül'ünde Idoha'da intihar ederek sona erdiren yazar için, internette yaklaşık 700 bin sayfa hazırlanmış... Büyük çoğunluğu İngilizce olan bu siteleri sizler için sıraladık.

http://www.hemingway.org
Hemingway'in yaşantısı, yapıtları; fotoğraflarla...
http://www.hemingwayhome.com/
http://www.lostgeneration.com/hrc.htm
http://www.hemingwaydays.com/

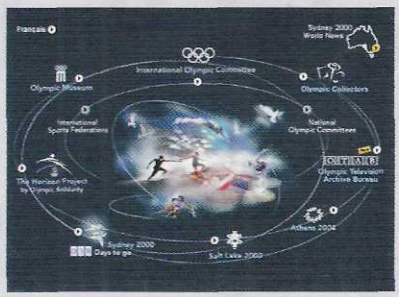
SAD ekibi STRUMA'nın enkazına dalıyor

Geçen yılın sonunda, Struma gemisinin muhtemel batış bölgesini belirleyen Sualtı Araştırmaları Derneği, Aralık 1999 tarihinden beri sürdürdüğü dalışlar sonucu, Temmuz ayında Struma'nın enkazını tanımlamayı ve belgelemeyi başardı. Struma, Karadeniz'de Türk karasuları içinde anakaradan yaklaşık 6 mil uzaklıkta 73-80 metre derinlikte bulunuyor. Struma'nın tipik kıç ve üst strüktür yapısına sahip olan batık, hem ölçütleri hem de baş tarafındaki yara açısından, trajik gemi ile bire bir örtüşüyor. Struma enkazındaki yara ve yırtıklar - teknik raporda belirtildiği gibi- Struma'nın bir torpil değil de bir mayın çarpması sonucunda batmış olabileceği sorusunu da gündeme getiriyor. SAD'ın bu önemli çalışması özellikle savaş tarihçilerinin enkaz üzerinde yapacakları araştırmalarla tamamlanabilir.

Struma batığının bulunuşu, dalış, batığın fotografları ve hepsinden önemlisi, Struma'nın nasıl batmış olabileceğine dair hazırlanan teknik rapor, derneğin ***www.sad-uwrs.org*** adresinde görülebilir.

Olimpiyat Oyunları başlarken...

Sidney Olimpiyat Oyunları bu ay başlıyor. Yeni olimpiyat programı ve eski olimpiyat oyunlarına yönelik belge ve fotoğraflara aşağıdaki web sayfalarından ulaşabilirsiniz:

http://www.olympics.com/eng/

Olimpiyat tarihi, unutulmaz rekorlar ve efsane haline gelmiş sporcular... Bütün bunların hepsine, Sidney olimpiyatlarının resmi web sitesinden ulaşabilirsiniz.

http://www.olympics.org

Olimpiyat Komitesi'nin resmi web sitesinde de, olimpiyat tarihi ile ilgili detaylı sayfalar hazırlanmış. Bu sitede, Olimpiyat Müzesi'ni de sanal ortamda ziyaret edebilirsiniz.

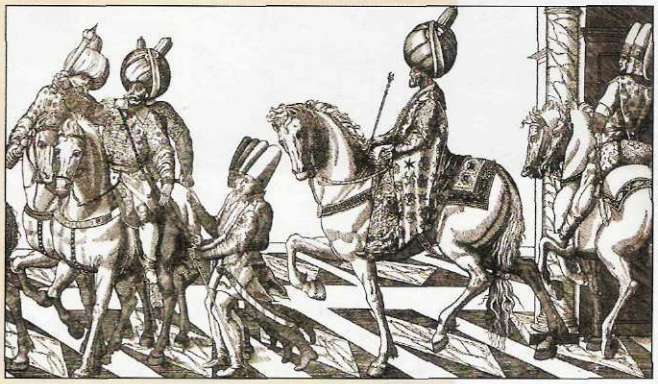
http://www.otab.com/

Olimpiyat televizyonu görüntü arşivi. Bu sitede, geçmiş olimpiyatlardan bilgiler ve görüntüler yer alıyor.

http://www.museum.olympic.org/

Olimpiyat Müzesi: Bu sitede de aradığınız her şeyi bulabilirsiniz. Online olarak hediyelik eşya satışının yapıldığı sitede, bütün olimpiyatlar ve madalya alan sporcular için yüzlerce sayfa hazırlanmış...

İnternetteki Muhteşem Süleyman

Osmanlı İmparatorluğu'nun 'Batı'da en popüler' padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman, 6 Eylül 1566'da Zigetvar seferi sırasında ölmüştü. Kanuni, doğuya ve batıya yaptığı 13 görkemli seferle, padişahlar arasında bir rekor sahibiydi. Dönemin siyasi gelişmelerine kendi kişisel damgasını vurmasıyla da tanınan Kanuni, yasa koyuculuğundan dolayı, bu adla ünlendi. İnternette Kanuni Sultan Süleyman'la ilgili çok sayıda site bulunuyor. Bunların en belli başlılarını sıralayalım. Bu siteleri tanımak da size kalsın.

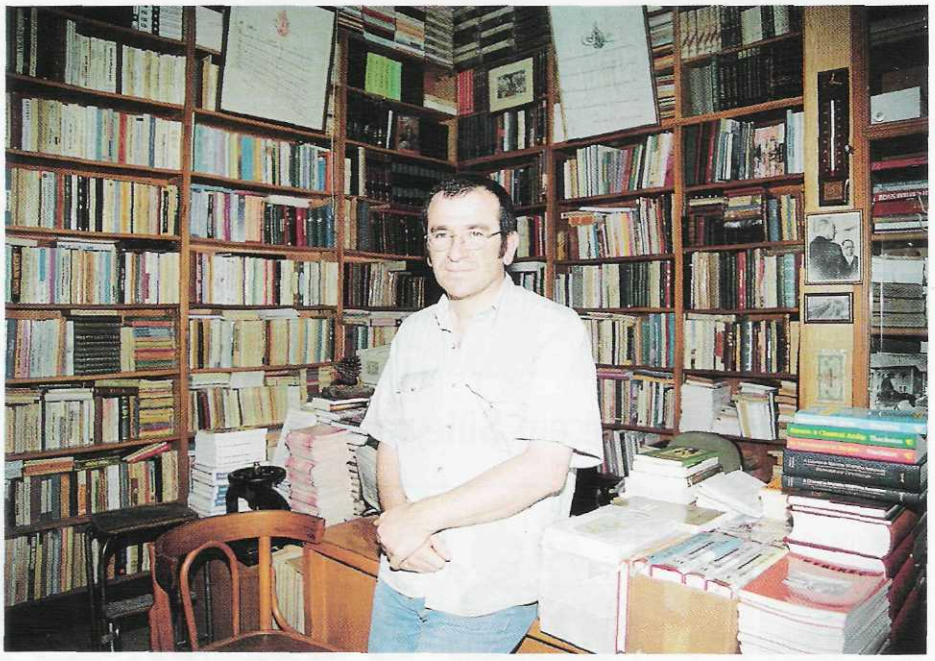
Suleyman the Magnificent:
www.School.discovery.com/spring99/programs/suleyman/index
History of Suleyman the Magnificent:
www.planetexplorer.online.discovery.com/ref/history/histsuley.html
Sultan Süleyman: ***www.turkishnews.com/discoverTurkey/who/kanuni***
Letter to National Geographic:
www.Mcadams.cronet.com/national_geographic_letter.html

merakediyorum@googlegroups.com

Ankaralı sahafların çalışkan temsilcisi

Kitap cini Kebikeç

Sanat Kitabevi'nin sahibi Ahmet Yüksel 14 yıldır Ankara'da sahaflık yapıyor; ayrıca Kebikeç adında bir dergi çıkartıyor. Ve kitapseverlerin artık pek nadiren bir araya geldiği kitap müzayedelerinin çoğunun altında onun imzası var.

FOTOĞRAFLAR: ALİ ÜNAL

KANSU ŞARMAN

Ahmet Yüksel, "Kitap okuma hevesi, insanlarda merak duygusu olduğu müddetçe sürecek. O halde bize daha çok iş düşecek gibi görünüyor" diyor.

Sanat Kitabevi, Kızılay'da, Gökdelen'in hemen arkasındaki Karanfil Sokağı'nın başında, Metro istasyonunun çıkışına açılan Birlik İş Merkezi'nin içinde, 2 numaralı dükkân. Sahibi Ahmet Yüksel. İçeri daldınız mı silme kitap dolu bu sahaf dükkânı, asıl ününü düzenlediği kitap müzayedeleriyle yaptı. Biz de bu ay İstanbul'daki sahaf dükkanlarından birkaç yüz kilometre uzaktaki Ankara'nın bu ünlü sahafını tanıtmak istedik.

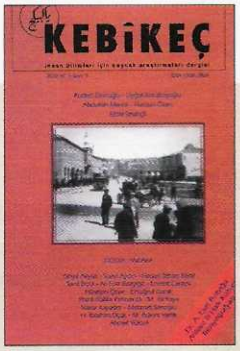
➤ *Sanat Kitabevi ve Ankara'da sahaflar deyince?..*

Sanat Kitabevi, 1986 yılında kitapçılıktan yetişme, bir gün kendi işini kurmak fırsatını kollayan iki delikanlı tarafından kuruldu. Beş yıl sonra enişteseł ortağım olan arkadaşla yollarımızı ayırdık. Ben, kitap vâdisinde hoplamaya devam ederken, arkadaşım da aslında çok fazla uzaklaşamayarak, marangozluğa bulaştı ve kitabın hammaddesine rücu etmiş oldu.

O zamanlar Ankara'da adamakıllı sahaf vardı. Şimdi burada adlarını zikretmesem gücenirler: Başta manevi babam, ustam Külüstür Turgut -ki hâlâ eski kuşaktan mesleği sürdüren bir o kalmıştır. Sonra Gavur Ali vardı. Bu lakap ona boşuna verilmemiş olup, kitapseverlere çektirdiği eziyetin küçük bir intikamıdır. Ayrıca Ebru Kitabevi sahibi Timuçin Bey vardı ki, kendisi İngiliz barutuna benzer; dükkânında terslenmedik bir tek Ankaralı kitapsever kalmamıştır. Turhan Polat da yıllarca sahaflık yaptıktan sonra, köşe başına dükkân açıp işi, ders kitabına, kalem-defter satmaya döküp tatlı parayı tercih etti. Çopur Mahmut vefat etti, Ayı Mahmut da ona uydu. Salih Elhan (Aziz Petrus) ağabeyimiz, dükkânını çocuklarına devredip kendini ebruculuğa verdi. İşte son on beş yılda Ankara'da sahaflığın, haliyle 'gelişim' diyemeyeceğim, 'eriyim' çizgisi böylelidir.

➤ *Ankara'da sahaflık ve kitapçılığa ilgi nasıl?*

Sahaflık bir meslek olarak Ankara'da Cumhuriyet'le, başkent olmakla başladı. Osmanlı dönemiyle ilgili bir belge yok. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki okur-yazar mebus ve bürokratlar, taşındıkları bu şehre, beraberlerinde kitaplarını, entelektüel birikimlerini, meraklarını da getirdiler. Bazen bir vagon eşya yanında iki vagon kitap geldiği oldu. Zaten öteden beri bir esnaf şehri olan Ankara, bu potansiyeli çok çabuk değerlendirme-

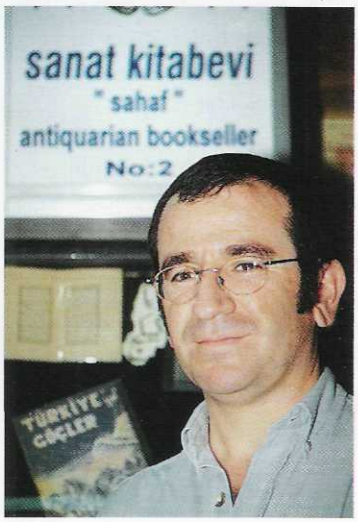
Sıradışı araştırma dergisi

Kitapları her türlü haşereden, yangın ve su basmasından koruduğuna inanılan cinin/meleğin (yarı cin yarı meleğin) adına Kebikeç deniyor. Bu kanatlı kelime, Ortadoğu mitolojisinden çıkmış, birçok dile girmiş. Sanat Kitabevi de bu kelimenin hakkını vermek ve içeriğini zenginleştirmeye katkıda bulunmak için, 6 aylık 'Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi'ni yayımlıyor. 1995 yılında yayın hayatına başlayan dergi, 10. sayısına hazırlanıyor. Sadece bin adet basılan ve numaralandırılan Kebikeç, 250-300 sayfa civarında ve bir kitap eki veriyor. Her sayıda bir dosya konusu olan Kebikeç bugüne kadar; Üretim Tarzı Tartışmaları, Basın-Yayın Tarihi, İzmir, İşçi Hareketleri, Halkevleri, Türkçenin Eski ve Yeni Sözlükleri, Ankara ve son olarak da Osmanlı dosyalarını hazırladı. Dergide konular uzmanına yazdırılıyor ve her sayıda yazar kadrosu değişiyor.

sini bildi ve meslek kolayca doğdu. Çok bilgili, ehil sahaflar da bu arada yetişmiştir (hasseten, Vasfi Mahir Kocatürk'ü rahmetle anarım).

➤ *Sanat Kitabevi'nin kitapçılık dışındaki faaliyetleri neler?*

Sanat Kitabevi, yılda iki defa Ankara Antika Kitap Müzayedesi'ni düzenler. Ankara'da ilk kitap müzayedesi 26 Mayıs 1996 tarihinde, Sanat Kitabevi tarafından, 3. Tüyap Kitap Fuarı kapsamında Altınpark'ta yapıldı. 8. Ankara Antika Kitap Müzayedesi ise sonbaharda yapılacak, hazırlıkları sürüyor. Bu müzayedelerde değerli kitap ve belgeler alıcısı ile buluşuyor. Bugüne kadar müzayedelerin ilk ikisini İ. Gündağ Kayaoğlu, diğerlerini de Türkiye'deki sahafların piri, mesleğimizin akkişisi Sami Önal yönetti. Sanat Kitabevi, 1998 yılında Türkiye'nin ilk sanal sahafı da olmuştur. (www.sanatkitabevi.com.tr)

➤ *Sahaflık ve kitapçılıkta Ankara ile İstanbul'u karşılaştırır mısınız?*

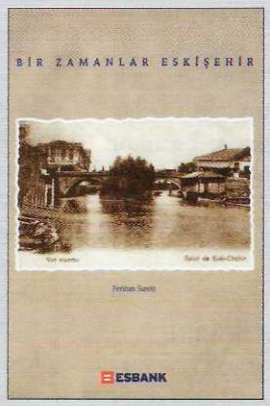
Her ne kadar İstanbul'dan bakınca Ankara 'taşra' görünse de, içinde ayrı bir nefaset olduğunu bilen bilir. Fark şu ki, kitapçılık İstanbul'da 'sektör' oluşturmuştur, Ankara'da ise işler biraz alâküllüha yürür. Ama biz sahaflar olarak, İstanbul ve Ankara'da zaten bir avuç kişiyiz. Bırak sektör olmayı, kurum bile değiliz. Yani, aslında sahaflık yok da sahaflar var. Çilingirlerin, kaportacıların, overlokçuların bile meslek odası var, bizim yok. Yaptığımız iş, insanlara ilginç gelir de kimse cidden ilgilenmez.

Halbuki her kitapseverin 'tahtımızda' gözü vardır. Oysa kolay para kazanmak yolu olmadığını, heveslenen kısa zamanda anlar. Sabırsız, sebatsız, bilgisiz adamın işi değildir. Onun için bizde kolay çırak yetişmez. Medya da bizimle sık sık ilgilenir, 'tozlu raflar edebiyatı' ile ekranlara, gazete köşelerine konu oluruz da 'sarraf'la karıştırılmaktan, 'eskicilikten' bir türlü kurtulamayız. ■

AYIN SEÇMELERİ

6-7 Eylül Olayları
Yazan: Hulusi Dosdoğru
Sahaf: Serdar Işın
Yılı: 1993

Bir Zamanlar Eskişehir
Yazan: Perihan Sarıöz
Hazırlayan: Esbank
Sahaf: Simurg
Yıl: 1997

Yüz Ünlü Türk
Hazırlayan: Nebioğlu Kitabevi
Sahaf: Adil
Yılı: 1976

merakediyorum@googlegroups.com

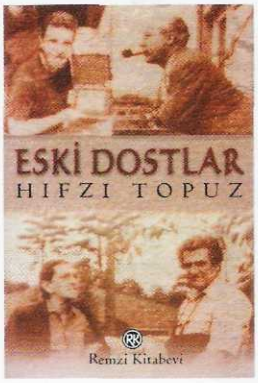
◆ HAZIRLAYAN: DİLEK İÇİNSEL

ESKİ DOSTLAR

HIFZI TOPUZ

REMZİ KİTABEVİ

Kitapta yer alan bir Çetin Altan-Melih Cevdet Anday tartışmasıyla gündeme gelen Hıfzı Topuz'un yapıtı 'Eski Dostlar' yalnızca yakın dostları aktarmakla kalmıyor, yazarın tanıdığı ve sevdiği kişilerin portrelerine de yer veriyor. Kitapta, Sabahattin Ali'den Aziz Nesin'e, Yaşar Kemal'den Necip Fazıl Kısakürek'e, Abidin Dino'dan Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal'e yenik düşen Yunan generali Trikopis'e kadar, pek çok önemli kişilik hakkındaki yazılar yer alıyor. Kitabın sonunda, bu ünlü isimlere ait bir fotoğraf albümü de var.

MACAR TURANCILAR

TARIK DEMİRKAN

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

Kitabın yazarı Dr. Tarık Demirkan, Budapeşte Karl Marx Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirip doktorasını Dünya Ekonomisi Bölümü'nde tamamladı. Uzun yıllar Macaristan ve İngiltere'de yaşadı. Dr. Tarık Demirkan kitabında, bir yandan Macaristan Turan Cemiyeti'ni anlatırken, bir yandan da Türklere özgü gibi görünen Turancılık ideolojisinin, aslında bir başka ulusun aydınları tarafından yaratılmış olmasını irdeliyor. Kitap, Türkçülük ve Turancılığın Türkiye'ye Tatar ve Kırım Türklerince getirildiğini anlatılırken Turancılığın Türkiye'deki Türkçülük üzerindeki etkileri de ele alıyor.

HOMEROS: GÜL İLE SÖYLEŞİ

AZRA ERHAT

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

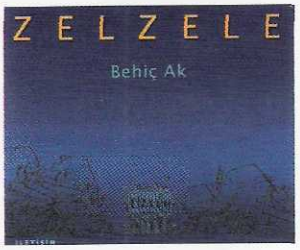
'Ozanların Babası' Homeros üzerine çok az şey biliniyor. Günümüze ulaşan bilgiler ise bu ozanın Smyrna (İzmir) kentinden olduğunu ve MÖ 9. yüzyılda yaşadığını göstermektedir. İşte Azra Erhat kitabında okura, Homeros'u, yaşadığı ve dile getirdiği bölgeleri yakından tanıtıyor. Ayrıca Homeros'un iki büyük destanı İlyada ve Odysseia'yı baştan sona özetle anlatıyor. Kitabın sonunda, Azra Erhat'ın Yaşar Kemal'le yaptığı bir Homeros söyleşisi de yer alıyor.

ZELZELE

BEHİÇ AK

İLETİŞİM YAYINLARI

Tiyatro oyunları, öyküler, çocuklar için öğretici kitaplar yazan Behiç Ak'ın son kitabı Zelzele, 17 Ağustos Depremi'nin birinci yılına rastlayan günlerde, kitapçı raflarındaki yerini aldı. Kitapta Behiç Ak, depremin toplum üzerindeki etkilerini, kendine has ironik bakış açısıyla çizgilere döküyor.

Soli Özel'in bakışıyla 'Yüzbaşı Corelli'nin Mandolini'

Louis de Berniéres'in tüm dünyada üç milyondan fazla satan romanı 'Yüzbaşı Corelli'nin Mandolin'i Türkiye'de de yayımlandı. Yunanistan'ın Kefalonya adasının (en sağda) 50 yıllık tarihini anlatan roman, kahramanlarını Hitler, Mussolini gibi insanlık tarihinin tanınmış isimleriyle buluşturuyor. Roman yayımlandığında komünistler, romandaki partizanların zevk için öldüren tecavüzcü barbarlar olarak gösterildiğini savundular. Bu yüzden yazar Berniéres kitabın Yunanca baskısından bazı bölümleri çıkardı. Bu tartışmalar sürerken, Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Soli Özel, 'Yüzbaşı Corelli'nin Mandolini'ni Popüler Tarih okurları için değerlendirdi:

"Yüzbaşı Corelli'nin Mandolini, arka planına Yunanistan'ın Kefalonya adasında İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren yaşanan siyasal ve toplumsal gelişmeleri koyan bir aşk ve insanlık dramı öyküsü.

Aşk, savaş, sol siyaset, dostluk, yeni dönemde turizmin doğallığı bozması gibi konularda başvurulabilecek hemen

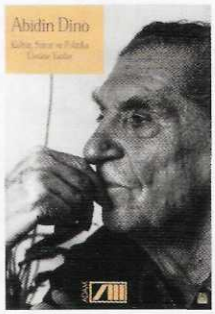
Nicholas Cage 'Yüzbaşı Corelli'de

'Yüzbaşı Corelli'nin Mandolini' bugünlerde John Madden'in yönetmenliğini üstlendiği ve Nicholas Cage, Penelope Cruz, John Hurt, İrene Papas gibi oyuncuların yer aldığı bir çalışmayla beyazperdeye uyarlanıyor. Ancak Kefalonya'da başlayan film çekimleri Berniéres'in tarihi gerçekleri çarpıttığı iddiasıyla, Yunanistan ve İngiltere'de tartışmalar başlattı. Filmin çekildiği Sami'nin Belediye Başkanı ise politik bir film olması halinde, konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na götüreceklerini belirtti. 2001 yılında vizyona girecek filmde Yüzbaşı Corelli rolünü ünlü aktör Nicholas Cage üstleniyor.

KÜLTÜR, SANAT VE POLİTİKA ÜSTÜNE YAZILAR

ABİDİN DİNO

ADAM YAYINLARI

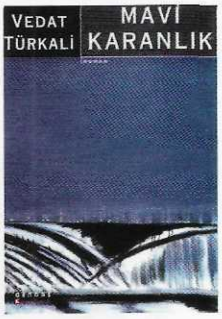
Kitapta, ünlü ressam ve kültür adamı Abidin Dino'nun İstanbul, Ankara, Adana ve Paris'te kaleme aldığı yazıları bulabilirsiniz. 675 sayfadan oluşan ve içinde ressamın desenlerinin de yer aldığı kitap için bir önsöz yazan Ferit Edgü şöyle diyor: "Sanatçının, kültür, şiir, politika, yazın üzerine yarım yüzyıllık bir süreye yayılmış ve her biri sorumluluk bilinciyle yazılmış yazıları hiçbir konuda son sözü söylemiyor. Tam tersine, okuru düşünmeye ve tartışmaya çağırıyor."

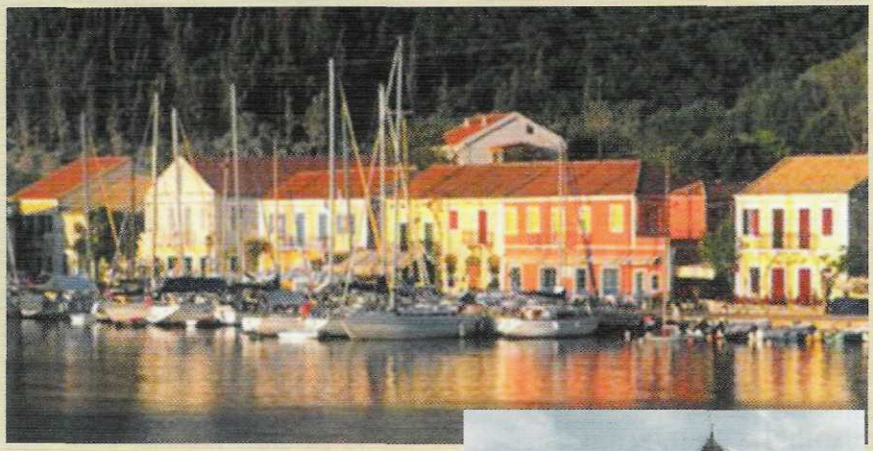
MAVİ KARANLIK

VEDAT TÜRKALİ

GENDAŞ YAYINCILIK

Vedat Türkali'nin 12 Eylül öncesini anlattığı romanı 'Mavi Karanlık' yeniden yayımlandı. Roman, ölümün kol gezdiği bir dönemde her sınıftan aydının toplandığı Bodrum'da geçiyor. Doktora öğrencisi Nergis, ölümle tehdit edilen sevgilisi Korhan'ı ölümden kurtarmak için Ankara'dan Bodrum'a getirir. Orada eski sevgilisi Özgür ile karşılaşır. Romanda, Korhan, Nergis, Özgür üçlüsünün ilişkisi çevresinde, ülkenin içinde bulunduğu durum, terörün tırmanışı ve Bodrum'daki yaşam tarzları ele alınıyor.

tüm klişeler tüketilerek anlatılan öyküde Dr. Yannis, kızı Pelagia, onun âşık olduğu İtalyan subayı Corelli'nin, adanın İtalyanlarca işgali sırasındaki ilişkileri merkeze oturuyor. Romanın yazarı Louise de Bernières, Mussolini İtalya'sının, Yunan komünistlerinin kahredici betimlemelerini yapıyor. Dr. Yannis ile bir İtalyan askeri olan gizli eşcinsel Carlo'nun yazıp dağıttıkları Mussolini portresi gerçekten etkileyici. Mutlak kötülüğü temsil eden ve teğmen Günter Weber dışında insani portreleri çizilemeyen Almanlar ancak canilikleriyle tanımlanabiliyorlar. Tarihsel olarak yazar, savaş sırasında Yunanistan'ın müttefikler ve kendi komünistleri tarafından nasıl ihanete uğradığı noktasına çok ağırlık veriyor. Romanın merkezindeki aşk hikayesi, bir bakıma iki Akdeniz ülkesinin insanları arasında düşmanlık olamayacağının da simgesi gibi. İşgalci İtalyanlar ada halkıyla çok sıcak ilişkiler kuruyorlar. Ancak 'ulusal onur' iyi ilişkilerde bile mesafeyi korumayı gerektiriyor. Belki de romanın en ilginç kişiliği sayılabilecek Dr. Yannis'in bir ara dediği gibi, 'işgal altında olmanın gizi, bizi sömürenleri sömürmektir'. Anlattığı dönemin tarihini iyi özümsemiş olmakla birlikte, bu roman sonuçta bir beyaz dizi temasını, derin ve felsefi olmaya çalışarak ancak bunu da başaramayarak işleyen, Hollywood'a çok uygun bir melodram."

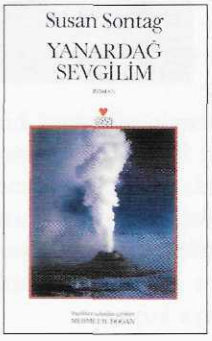
YANARDAĞ SEVGİLİM

SUSAN SONTAG

ÇEVİREN: MEHMET H. DOĞAN

CAN YAYINLARI

Çağdaş Amerikan edebiyatının önemli yazarlarından Susan Sontag'ın dilimize çevrilen son romanı 'Yanardağ Sevgilim', XVIII. yüzyılda geçen bir aşk hikayesi. Roman, İngiliz soylusu Sir William Hamilton ile eşi Lady Emma Hamilton'un yaşam öykülerinden esinlenerek yazılmış. Sontag romanını 20 yıllık bir araştırma sonunda kaleme almış. İngiltere'nin Sicilya Büyükelçisi Lord Hamilton, çocuğu yaşındaki Emma ile evlenir. Çift evlendikten sonra Napoli'ye yerleşir. Lord bir yandan koleksiyonunu zenginleştirirken bir yandan da Vezüv yanardağını keşfe çıkar. Bu sırada karısı Emma, Napolyon'un donanmasını yenilgiye uğratan Amiral Nelson ile ilişkiye girer.

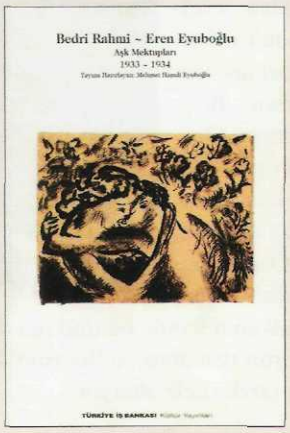
HALİDE EDİP TÜRK MODERNLEŞMESİ VE FEMİNİZİM

AYŞE DURAKBAŞA

İLETİŞİM YAYINLARI

Kitap, halen Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Doçent olan Ayşe Durakbaşa'nın Essex Üniversitesi'nde yaptığı doktora çalışmaları ve tezine dayanıyor. Durakbaşa'nın Cumhuriyet tarihinin sıradışı fi-

merakediyorum@googlegroups.com

BEDRİ RAHMİ-EREN EYUBOĞLU AŞK MEKTUPLARI 1933-1934

YAYINA HAZIRLAYAN: MEHMET HAMDİ EYUBOĞLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Ressam, şair ve yazar Bedri Rahmi Eyuboğlu ile Romanya'nın Yaş kentinde doğan, Bükreş Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitiren Ernestine yani Eren Eyuboğlu, 1932 yılında Paris'teki André Lhote atölyesinde karşılaşmalarından sonra birbirlerine âşık olurlar. Eren ve Bedri Rahmi'nin oğulları Mehmet Eyuboğlu tarafından yayına hazırlanan kitap iki sanatçının 1933-34 yılları arasındaki mektuplarını kapsıyor. Türkiye İş Bankası Yayınları'ndan çıkan kitap bu iki sanatçının mektuplarını orijinal haliyle, yani desenleri ve fotoğraflarıyla okuyucuya sunuyor.

gürlerinden biri olan Halide Edip Adıvar'ı inceleyen bu çalışması, bazen örnek bir Türk kadını, bazen de devrimlere ihanet eden hırslı biri olarak karşımıza çıkan Halide Edip'in hayatı üzerine kurulu. Bunu yaparken Türk modernleşmesinin alternatif bir tarihini yansıtmayı da amaçlamış yazar. Kitap, kadınların modernleşme sürecinde pasif aktörler olmadıkları ve modernlik ile gelenek arasında yaşadıkları gerilimleri kendilerinin nasıl gördüğünü de ortaya koyuyor.

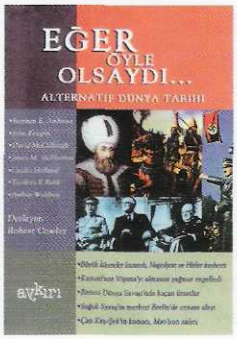
EĞER ÖYLE OLSAYDI... / ALTERNATİF DÜNYA TARİHİ

DERLEYEN: ROBERT COWLEY

ÇEVİREN: ALİ ÇAKIROĞLU

AYKIRI YAYINCILIK

Ünlü tarihçilerin yazılarından derlenen 'Alternatif Dünya Tarihi', 'eğer'lere cevap arıyor: Eğer 1529'da Kanuni Viyana'yı ele geçirseydi, Osmanlı ve Avrupa tarihi nasıl şekillenirdi?.. Napolyon, Waterloo'da zaferi kazanan taraf olsaydı ne olurdu?.. Hitler Yunanistan'daki zaferinden sonra Türkiye ve Yakındoğu'ya saldırsaydı büyük ihtiyaç duyduğu petrolü ele geçirebilirdi. Ardından da Sovyetler Birliği'ne yönelseydi, İkinci Dünya Savaşı'nın gelişimi nasıl olurdu?.. İşte böylece kitap, 'eğer tarihi olaylar farklı gelişseydi dünya bugün nasıl olacaktı' sorusunun ekseni çevresinde gelişiyor.

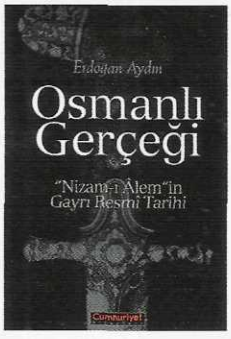

OSMANLI GERÇEĞİ 'NİZAM-I LEM'İN GAYRI RESMİ TARİHİ

ERDOĞAN AYDIN

CUMHURİYET KİTAPLARI

On üç bölümden oluşan çalışması için Erdoğan Aydın, "Bu kitap resmi tarihçilerin yazdıklarından farklı, gayri resmi bir Osmanlı tarihidir" diyor. Kitap, Osmanlı tarihine giriş, Osmanlı'nın Türklüğü ve hoşgörüsü, Osmanlı Beyliği'nin oluşumu, Osmanlı'nın önlenemeyen yükselişi, Celali İsyanları, Osmanlı düzeni neydi ve nasıl çözüldü, Osmanlı devletinin dinsel niteliği gibi başlıklardan oluşuyor. Aydın, kitapta Osmanlı tarihine bakarken Osmanlı'dan değil halktan yana, Türkmenlerden yana olan üslubunu her bölümde hissetttiriyor.

GÜZ SANCISI

YILMAZ KARAKOYUNLU

DOĞAN KİTAP

Yılmaz Karakoyunlu'nun ilk kez 1992'de yayımlanan romanı 'Güz Sancısı', Doğan Kitap tarafından yeniden basıldı. Yazar bu romanında, 6-7 Eylül olayları çevresinde, ilginç bir aşk öyküsü de geliştiriyor. Bilindiği gibi, 1955'te, Kıbrıs görüşmelerinin gerilimli ortamında, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberleri, İstanbul'da ve diğer birkaç kentte, nümayişten yağmaya uzanan olayların patlak vermesine yol açmıştı. Rum azınlığın dükkan, ev ve kiliselerine yönelik bu olayları Yılmaz Karakoyunlu, dönemin Beyoğlu'sunun atmosferi içinde dillendiriyor.

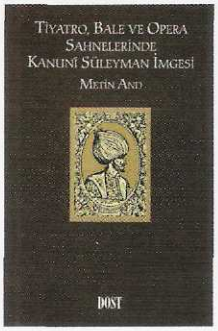

TİYATRO, BALE VE OPERA SAHNELERİNDE KANUNÎ SÜLEYMAN İMGESİ

METİN AND

DOST KİTABEVİ

Metin And bu kitabında kapsamlı bir konuyu, Turquerie'leri yani Türkleri ya da doğu yaşamını konu alan sahne yapıtlarını ele alıyor. Doğu'ya ilgi duyan Avrupalılar, kendilerinkinden farklı ve bütün fantezilere kapı açan görenekler ve adetleri merek etmişler. Osmanlı tarihinin de gösterim sanatlarına, özellikle de tragedyaya uygun konular sağlaması da onları cezbetmiş. Savaşlar, tutkular, aşkın siyasete karışması gibi dramatik olaylar Osmanlı sultanlarının sayısız yapıtta yer almasını sağlamıştır. Oyun yazarları, besteciler ve koreografların ilgisini I. Bayezid, II. Mehmet (Fatih) ve özellikle de kitabın konusunu da oluşturan Kanunî Sultan Süleyman çekmiş. Kitap bu konuları incelerken oyunları, notaları, sahne tasarımları ve fotoğraflarıyla okuyucuya sunuyor.

Osmanlı'da Başak: Sünbüle

Sünbüle burcunda doğanlar iyiyle kötüyü ayırt ederler; düzenli, tedbirli, şan ve onura düşkün insanlardır. Ayrıca haris, sadık ve açıkgöz olurlar.

METİN AND

Başak burcuna Osmanlı'da, 'bakire' anlamına, azrâ da denilir. Bir adı da 'burc-ı hûşe'dir. Şiirlerde, 'hûşe-i çarh' ya da 'huşe-i sipihr' diye geçer. İçinde yirmi altı, dışında altı yıldız bulunur. Sol omuzundaki parlak yıldıza 'avvâ' denilir. Elindeki başağa en yakın yıldıza ise, 'simak-ı A'zel' denir.

Kamer, Sünbüle burcuna gelince bilimle uğraşmak, sema etmek, büyük kişileri görmek, derdini söylemek, mektup yazmak, düşmana saldırmak, resim yapmak ve yeni giysiler giymek olumlu yorumlanır.

Genellikle iki kanatlı, elinde başak tutan bir kızla gösterilir. Elinde orakla ekin biçen bir erkekle gösterildiği de olur.

Sünbüle burcunda doğanlar iyiyle kötüyü ayırt ederler, düzenli, tedbirli, şan ve onura düşkün, haris, sadık ve açıkgöz olurlar. Orta boylu, düzgün bedenli, dolgun yüzlü, kırmızımsı veya koyu renkli, koyu siyah saçlı insanlardır. Cedî (oğlak) burcunda doğanlarla evlenirlerse mutlu olurlar. Güzel sanatlara yatkın olup, memurluk, alışveriş ve kimya işiyle uğraşırlar. Sünbüle burcunda, ağustosun son on gününde doğanlar bir şeyi yapmadan uzunca düşünürler, hesaplıdırlar, yalnızlığı severler, mahçupdurlar, kandırılmaları kolay olmaz. Eylülün ilk on gününde doğanlar, vicdanlı, iyi huylu, eleştirici, duyarlı, akıllı, insaflı, bilge ve durgun olurlar. Eylülün onuncu ve yirminci günleri arasında doğanların ise talihleri ve sağlıkları iyi değildir. ■

Osmanlı'da burç adları

Koç	Hamel
Boğa	Sevr
İkizler	Cevzâ
Yengeç	Seretân
Aslan	Esed
Başak	Sümbüle
Terazi	Mizan
Akrep	Akreb
Yay	Kavs
Oğlak	Cedi
Kova	Devl
Balık	Hut

Bu sayfada kullanılan minyatürler, iki kaynaktan sağlanmıştır: Londra British Library ve Topkapı Sarayı Müzesi arşivleri. Üstteki minyatür Metaliül Saade, turc 242, soldaki minyatür ise Acaibü-l Mahlukat Add 7894 dipnotuyla kayıtlıdır.

merakediyorum@googlegroups.com

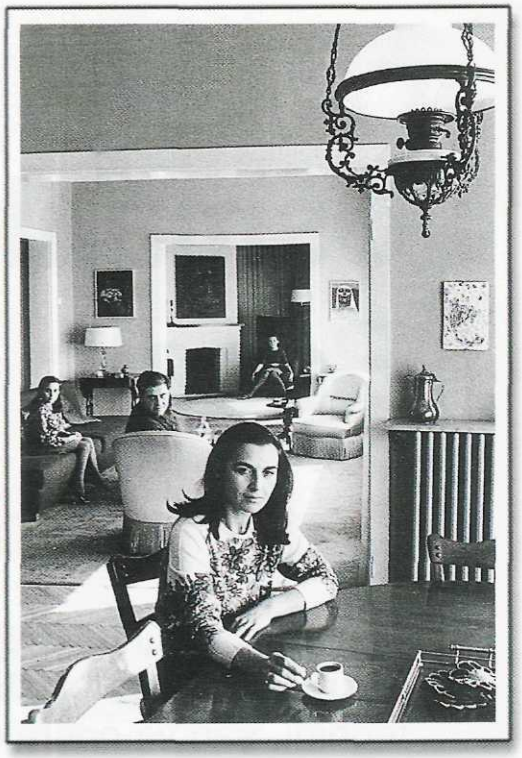
◆ Hazırlayan: Okşan Özferendeci

Küçük Metin And

Tarihçi Metin And, İzmir'de mensup olduğu Çavdar ailesiyle... 3-4 yaşlarındayken annesi Seniha Çavdar ve ablası Nilüfer Çavdar ile birlikte. Abla Nilüfer Çavdar bu fotoğrafın çekildiği dönemden birkaç yıl sonra hayatını kaybetmiş. O günlerde ablasının ölümünden haberdar olmayan And'a bu acı haber yıllar sonra söylenmiş. Metin And ablasının hatırasına kendi kızına Nilüfer adını vermiş.

PÜRÜNUR ÇAVDAR ARŞİVİNDEN

Ara Güler'in objektifinden

Sebla Eczacıbaşı, kızları ve Şakir Eczacıbaşı Bebek'teki evlerinin salonunda koltuklara, iskemleye yerleşmişler, bakışlarını objektife sabitlemişler. O gün dostları Ara Güler gelmiş; "Yanlış hatırlamıyorsam" diyor Şakir Eczacıbaşı, "özellikle evin atmosferini çekmek için gelmişti". O gün hepsi pek çok poz vermişler evin salonunda... Bu, tümünün bir arada olduğu çarpıcı bir fotoğraf olduğu için seçildi. Yıl 1967.

ŞAKİR ECZACIBAŞI ARŞİVİNDEN

Rıhtım Davası

Yıl 1959. İki CHP'li milletvekili; Ankara milletvekili İbrahim Saffet Onay ve Sivas milletvekili Daniş Yurdakul'un Çanakkale Geyikli olaylarını inceleme gezisinden vapurla dönüşlerinin ardından çıkan olaylarla ilgili dava görülüyor. Galata Rıhtımı'nda CHP'lilerce yapılan karşılama töreni, polisler tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşü kanununa muhalefet olarak değerlendirilmiş. Polisin kalabalığı dağıtması üzerine çıkan olaylarda iki gazetecinin (Vatan'dan Hilmi Yavuz, Cumhuriyet'ten Egemen Bostancı) yanı sıra CHP gençlik kolları ve Bostancı CHP örgütü üyeleri tutuklanıp bir müddet Sultanahmet Cezaevi'nde kalmışlar. Fotoğrafta, arkada iki asker arasında başı görünen ve o yıllarda tıp fakültesi öğrencisi olan Nurettin Sözen de tutuklular arasında. Sol başta CHP Şişli İlçe Başkanı Avukat Oğuz Oran, Hilmi Yavuz, Egemen Bostancı. Daha sonra CHP İzmir İl Başkanı olan Sedat Akman (Egemen Bostancı'nın yanındakinin arkasında), Avukat Cehdi Dürel de (en solda) "Rıhtım davası"nın bu belge fotoğrafında yer alanlardan ikisi...

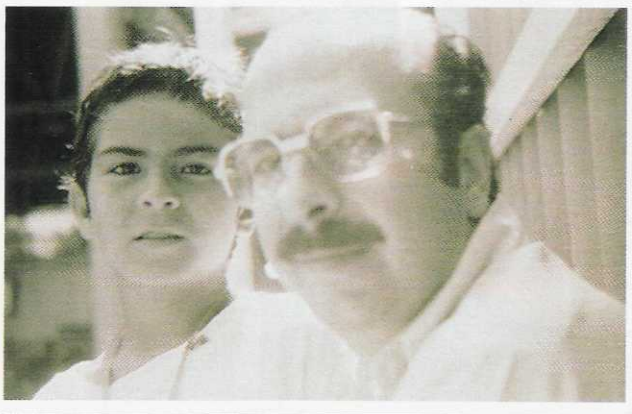
HİLMİ YAVUZ ARŞİVİNDEN

Havuzlardaki Nasuh Mahruki

Dünyada bulunan tüm kıtaların zirvesine tırmandı Nasuh Mahruki... Bu tırmanışları başaranların en genciydi. Ve Ağustos ayında, hayallerinden birini daha gerçekleştirdi: Pakistan Himalayaları'nda, Karakurum'da bulunan K2'nin zirvesine de tırmandı. Nasuh Mahruki, işletme eğitimi almış bir mağaracı, dalgıç, paraşütçü, fotoğrafçı ve yazar. 1978 yılında babasıyla çekilmiş bu fotoğrafta ise Yüzme İhtisas'ta çalışan bir yüzücü. Boynundaki de bir sporcu olarak aldığı ilk madalyalardan...

NASUH MAHRUKİ ARŞİVİNDEN

Eski dostlar Kumkapı'da

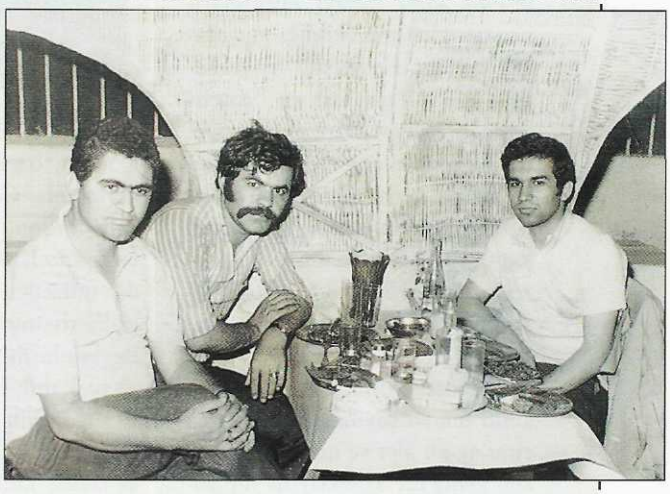
Sabahattin Eyüboğlu'nun Mavi ve Kara adlı kitabından, 'dostluk' üzerine bir paragraf önce: "... Son yıllarda ahbapları çoğalıp dostları azalmış olan Yahya Kemal dünyada en üstün değerin şiir, dostluğunsa şiirden de değerli olduğunu söylerdi. Ankara'da şöyle demiştir bir gün: 'Ufuk, ufuk diyorlar: Nedir ufuk? Bir boşluk nihayet. Ne kadar bakarsan bak, görsen görsen kendini görürsün içinde. Asıl ufuk nedir bilir misiniz? Bir dostla bir masada karşı karşıya oturur, gözleri gözlerinizde konuşursunuz: İşte o dost insandır ufuk." İşte Sabahattin Eyuboğlu ve Abidin Dino böyle bir anı yaşamaktayken, bir üçüncü dost, Şakir Eczacıbaşı, Yahya Kemal'in deyişiyle onların 'ufuklarını' görünür kılmış. "Abidin Dino bir sergi açmak için gelmişti Paris'ten İstanbul'a" diyor Şakir Eczacıbaşı. O gün hep beraber Kumkapı'da bir meyhaneye gitmişler. Yıl 1970.

ŞAKİR ECZACIBAŞI ARŞİVİNDEN

Savaşmayan bir asker

Sol başta, fotoğrafın arkasına "Kıymetli arkadaşım Emin'e, tüm mutlulukların başarıların gönlünce olmasını temenni ederim" notunu yazmış olan Arif Morkaya. Yanında, Kıbrıs çıkartmasına katılmamak için firar etmiş ve cezasını o gün tamamlamış bir deniz astsubayı: Musa Ateş. 25 Mayıs 1975 günü İzmir'de çekilmiş fotoğraf. Karşılarında o yıllarda Hacettepe İngiliz Filolojisi öğrencisi olan gazeteci Emin Tanrıyar. O güne dair, "Musa çok sevdiğim bir arkadaşımdır, cezaevinden çıktığı gün bir meyhaneye gitmiştik hep beraber" diyor Tanrıyar.

EMİN TANRIYAR ARŞİVİNDEN

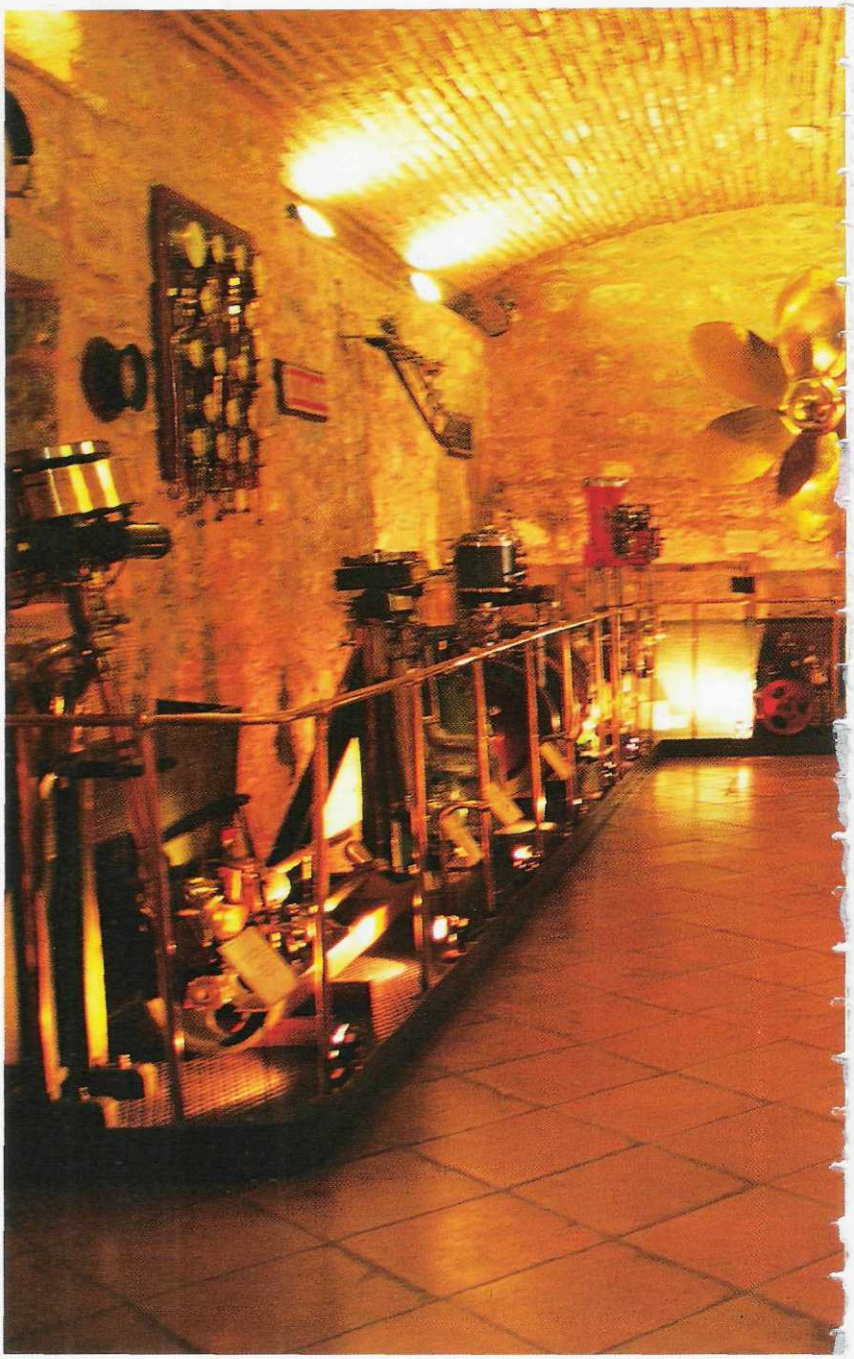

merakediyorum@googlegroups.com

Haliç kıyılarında

Teknolojinin zamanda yolculuğu

Rahmi M. Koç Müzesi'nde gündelik yaşamda kullandığınız pek çok objenin kısa sürede nasıl önemli değişiklikler geçirdiğini, teknolojinin ne denli büyük bir hızla geliştiğini adım adım izleyebilirsiniz.

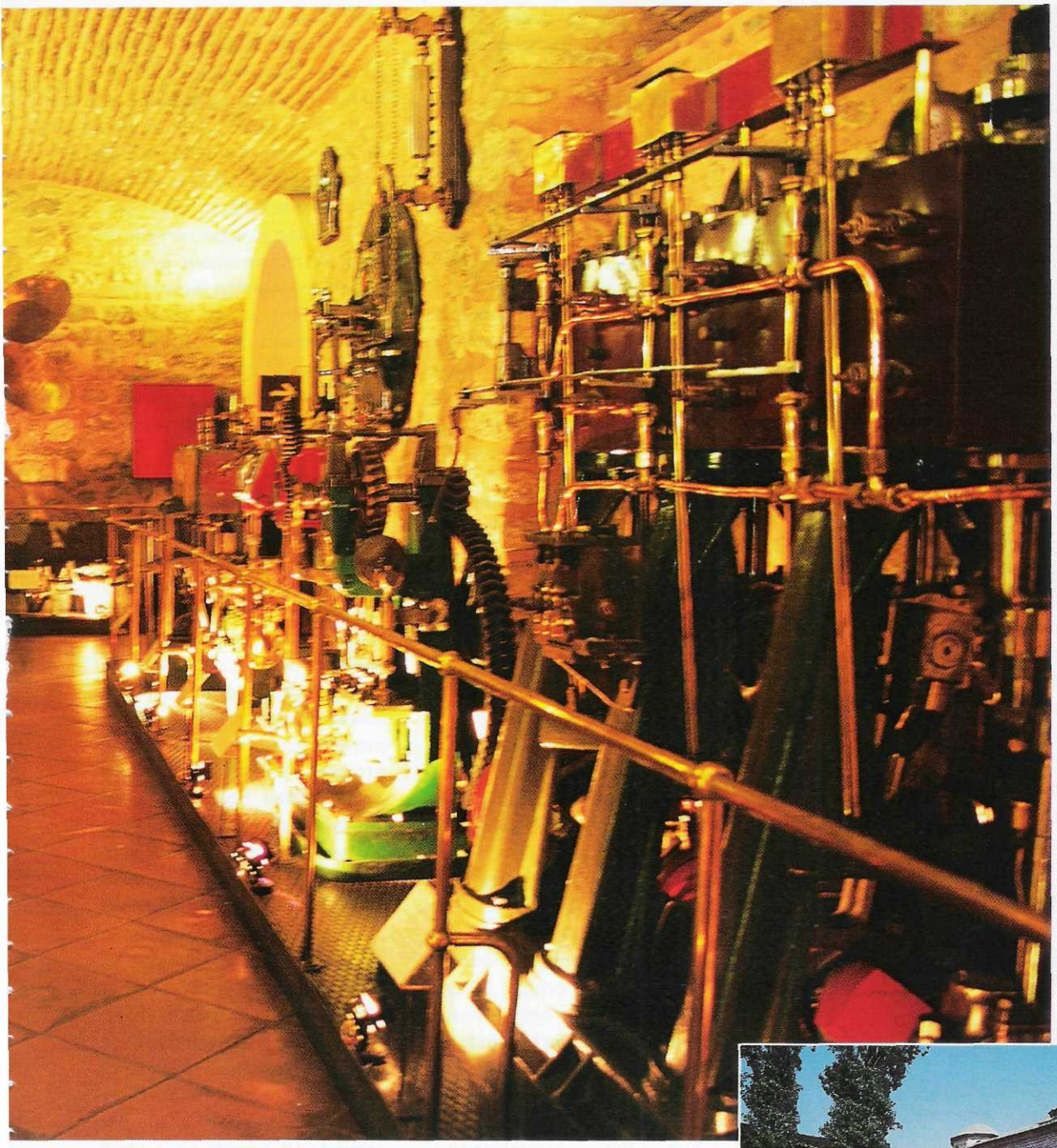

NURAY MESTCİ

Doğal bir liman olan Haliç'in kıyısı, hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde kimi sanayi kurumlarının temellerinin atıldığı yer olarak bilinir. Geçmişte 'lengerhane' (gemi çapası ve zinciri yapılan atölye) olan, cumhuriyet döneminde yangın geçirdikten sonra bir kenarda unutulmuş ve ispirto deposu olarak kullanılan yapı, 1993 yılında restore edilerek 1994'te 'Rahmi M. Koç Müzesi' adıyla İstanbulluların hizmetine girdi.

Müzede günümüz teknolojisinin temeli sayılan Sanayi Devrimi'ne ait alet ve makineleri içeren geniş bir koleksiyon yer alıyor. Burada bulunan objelerin büyük bölümü, Rahmi M. Koç'un özel koleksiyonundan derlenmiş. Çeşitli kurum ve kuruluşlardan, şahıslardan bağış veya süreli olarak alınan eserler de müzede sergileniyor. Müze koleksiyonunda gerçek eserler ile bunların modelleri, bilimsel ve mekanik objeler bulunuyor.

Müzenin birinci katında çeşitli kara ve deniz araçlarında, sanayide kullanılmış olan buhar makineleri, buhar türbinleri ve buhar kazanları modelleri yer alıyor. Makine modelleri arasında en ilgi çeken 'parçalar' şunlar: Yandan çarklı vapur makineleri, buhar yerine gaz ile çalışan içten yanmalı motorlar ve sıcak hava motorlarının yanı sıra, 1900'lü yıllara ait hafif vasıtaları harekete geçirmekte kullanılmış, çalışan, ölçekli modeller. Müzenin orijinal ve önemli eserlerinden biri, Şirket-i Hayriye vapurlarından 1911 İngiltere ya-

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

Rahmi M. Koç Müzesi Haliç kıyısında eski 'lengerhane' binasında kuruldu.

pımı 67 No'lu Kalender Vapuru'nun buharla çalışan üç genleşmeli sancak orijinal ana makinesi ve İstanbul Boğaziçi'nde uzun yıllar yolcu taşımış olan bu vapurun ölçekli modeli.

Lokomotif ve vagonların bulunduğu vitrinde lokomotiflerin gelişimi kronolojik olarak sergileniyor. 1829 yapımı Rocket adı verilen lokomotif, yine buhar ile çalışan tramvay, itfaiye arabası ve yol yapımında kullanılan silindirler, genel amaçlı tek silindirli tarımda kullanılan çekme makine modelleri ile yapımcıları Türk olan lokomotif ve ayrıca gaz ile çalışan jeneratörler de bu katta sergileniyor.

ANTALYA'DA DÜŞEN UÇAK

Havacılık bölümünde 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında kullanılan İngiliz, Alman, Fransız ve İtalyan yapımı eğitim, keşif, avcı ve bombardıman uçak modelleri yanında bazı orijinal uçak motorları da var. Bu bölümün en dikkat çekici 'parça'sı Hitler'in Ploesti'deki (Romanya) rafinerisine 1943'te ya-

merakediyorum@googlegroups.com

Sualtı araştırmalarının duayeni: Selçuk Kolay

Rahmi M. Koç Müzesi'nin sergilediği zenginliklere yaptığı sualtı araştırmalarıyla yenilikler katan Selçuk Kolay, halen bir yandan bu müzenin müdürlüğünü yaparken bir yandan da Rahmi M. Koç Müzecilik Kültür Vakfı Yönetim Kurulu Üyeliği'ni yürütüyor. Scuba dalışlarına 1964 yılında başlayan Kolay, 1989 yılına kadar yurtiçi ve yurtdışında pek çok sualtı çalışmalarına katıldı. 1989 yılında Rahmi M. Koç Müzesi adına yönettiği sualtı araştırması sonucu Midilli kruvazörünü buldu. 1994 yılında Rahmi M. Koç Müzesi adına yönettiği sualtı araştırması sonucu 1942 yılında kaybolan denizaltımız Atılay'ın yerini saptadı. Ayrıca II. Dünya Savaşı sırasında Antalya açıklarında denize düşen B-24 Amerikan bombardıman uçağının denizden çıkarılan enkazının restore edilip Rahmi M. Koç Müzesi'ne kazandırılmasını sağladı. Selçuk Kolay yaptığı başarılı çalışmalar nedeniyle 1996 yılında Sualtı Araştırmaları Derneği'nden Yılın Araştırmacısı Ödülü'nü aldı. 16 Mayıs 2000 tarihinde ise Avustralya denizcilik tarihine yapmış olduğu katkılardan dolayı Avustralya Üstün Hizmet Madalyası ile taltif edildi.

pılan baskından dönerken Antalya yakınlarında denize düşen Amerikan B-24 bombardıman uçağının dipten çıkarılan pilot kabini.

Bu bölümün hemen yanında, Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü'nden süreli olarak alınan, 1894 Alman yapımı değerli kağıt ve pul basım makinesi yer alıyor. Bu bölümde hafta sonları, gösteri amacıyla müzenin anı parası basılıyor, böylelikle müze ziyaretçileri darp işini bir yandan işin uzmanından dinlerken diğer yandan da canlı bir şekilde görme olanağına kavuşuyorlar.

Darphane makinelerinin hemen ardında bisiklet, motosiklet ve çocuk arabaları bulunuyor. Bu bölümde, 1867 yılı Fransız yapımı velespet, 1870 yılı İngiliz yapımı penny-farthing gibi ilk yüksek tekerlekli bisikletlerden, 1992 yılı Amerikan yapımı Harley Davidson motosiklete kadar, iki tekerlekli ulaşım araçlarının gelişimini takip edebilirsiniz.

Alt salonun orta bölümünde, 1880'li yıllara ait orijinal seyyar buhar makinesi ile kendi hareket edebilen çekici buharlı traktör, müzenin önemli parçalarından. Ayrıca bu bölümde bulunan vitrinlerde, 20. yüzyıl başlarında kullanılmış çeşitli otomobil markalarının modelleri, lokomotifler ve oyuncaklar ziyaretçilerin beğenisine sunuluyor.

EN EĞLENCELİ BÖLÜM

Denizcilik bölümü müze koleksiyonunun en eğlenceli bölümünü oluşturuyor. Burada yer alan 1922 İngiliz yapımı John McKay isimli geminin orijinal parçaları kullanılarak telsiz odası biçiminde dizayn edilen kaptan köşküne girdiğinizde, çalışan seyir aletleri ve anons devreleri nedeniyle kendinizi bir anda faal bir geminin kaptan köşkünde hissediyorsunuz. Bu bölümün yan tarafında eski dalgıç kıyafet ve donanımları, duvarlarda değişik dönemlere ait yarım gemi modelleri, gemi figürleri, fenerleri, yelken donanımları, kampanalar ve gemi resimleri bulunuyor. Duvardaki gemi modellerinin yarım olmaları dikkatimizi çekiyor ve rehberimiz Nisa Argıt Hanım'a bunun nedenini soruyoruz. O da bize bu özel durumu açıklıyor: Eskiden gemilerin yapım siparişi verilmeden önce maketleri yaptırılırmış, ancak bu son derece zor bir iş olduğundan yarısının maketi hazırlanırmış. Yarım maket beğenilirse geminin yapım siparişi de verilirmiş.

Lengerhane binasının asma katında, 13. yüzyıl İslam astronomi bilginleri tarafından gök cisimlerinin ufuk çizgisinden yüksekliklerini hesaplarken yararlandıkları usturlablar ve bir yüzünde trigonometrik hesap cetveli bulunan çeyrek daire şeklindeki rub'u tahtaları ile değişik zamanlara ait güneş saatleri sergileniyor. Astronomi araçları arasında 18. yüzyıla ait iççubuk, 19. yüzyıla ait sekstant, oktant

ve güneş sistemi modelleri, teleskoplar, çeşitli dürbünler ve mikroskoplar yer alıyor. Bilimsel aletler bölümünün son vitrininde ise vakum pompaları, cam ve ahşap abaküsler, hesap makineleri, Edison ampullerinin kopyalarını inceleyebilirsiniz.

BU TV'LER ÇOK KOMİK!

İletişim aletlerinin sergilendiği vitrinlerin birincisinde telgraf cihazı, ilk telefonlar, Edison fonografının replikası, 19. yüzyıl sonunda kullanılmış değişik modellerde gramafonlar son derece ilgi çekici. İkinci vitrinde, 1910-1945 yıllarına ait çeşitli modellerde kulaklıklı, hoparlörlü, ağaç mobilyalı radyolar, radyopikaplar insanı yakın geçmişe götürüyor.

Biraz ileride, ilk örneği 19. yüzyıla ait, üç boyutlu görüntü sağlayan stereoskoplar, değişik yıllarda kullanılan kameralar, fotoğraf makineleri, daktilolar ve 1950'li yılların siyah-beyaz televizyonları teknolojinin ne kadar büyük bir hızla geliştiğini ziyaretçilere hatırlatıyor.

1996 yılında Avrupa Konseyi, 'Yılın Müzesi Özel Ödülü'ne layık görülen Rahmi M. Koç Müzesi, bambaşka havasıyla sizi bekliyor. Otantik bir '1930 Fransız bistrosu' olan Cafe du Levant zengin mönüsüyle müze ziyaretçilerinin hizmetinde.

Müzeyi pazartesi hariç, her gün 10.00-17.00 saatleri arasında gezebilirsiniz. *Adres:* Hasköy Caddesi, 27 Hasköy / İstanbul *Tel:* (0212) 256 71 53 / 54 ■

Rahmi M. Koç Müzesi'nin en ilginç bölümlerinden biri de kaptan köşkü şeklinde hazırlanmış oda (üstte). Müzede buharlı makinelerden bu yana geliştirilmiş pek çok ulaşım aracından nadir örnekler ve maketler bulunuyor (altta).

KISA... KISA...

Edebiyat Müzesi

Yıldız Sarayı Arabacılar Dairesi'nin bir katı Kültür Bakanlığı tarafından, Edebiyat Müzesi oluşturması için Türkiye Yazarlar Sendikası'na verildi. Gerekli yapısal değişiklikler sonrasında, dünyada pek az örneği bulunan bir Edebiyat Müzesi'ne sahip olma şansına Türkiye de kavuşacak. Bundan böyle yazarlar kütüphanelerini nereye bağışlayacaklarını düşünmeyecekler, Edebiyat Müzesi sayesinde bu eserler emin ellerde olacak.

Galata Kulesi

Cenevizliler tarafından İstanbul'un yangınlarını gözetlemek üzere inşa edilen Galata Kulesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin aldığı son karar doğrultusunda 'İstanbul Müzesi' haline dönüştürülüyor. En son, lokanta olarak kullanılan Galata Kulesi, artık İstanbul'un tarihi kimliğini yansıtacak, kenti yabancı ziyaretçilere tüm geçmişiyle tanıtacak ve bir kültür turizmi kuruluşu niteliği taşıyacak.

Rock Müzesi açıldı

Microsoft'un kurucularından Paul Allen'ın 240 milyon dolar harcayarak Seattle'da (ABD) yaptırdığı Rock Müzesi açıldı. Binanın mimarı, yaptığı ilginç tasarımlarla tanınan Frank Gehry. Müzede rock sanatçılarına ait tam 80 bin parça eşya bulunuyor.

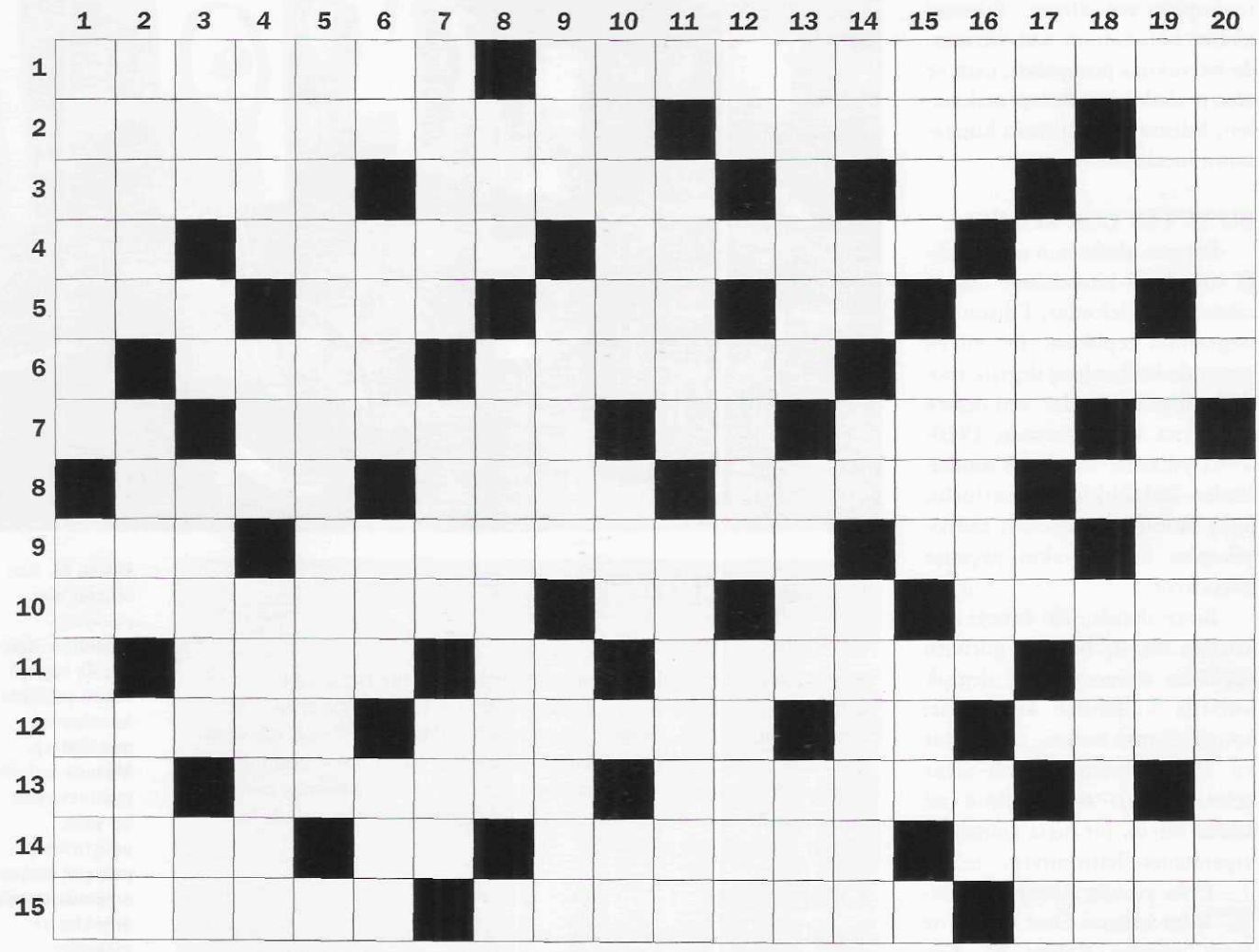

merakediyorum@googlegroups.com

SEDAT YAŞAYAN

SOLDAN SAĞA

1. 'Tarihin Babası' olarak da anılan ünlü Yunanlı tarihçi – Başta Venezuela olmak üzere altı Latin Amerika ülkesinin bağımsızlık ve özgürlüklerini kendisine borçlu oldukları ünlü asker ve devlet adamı. 2. Çorum ilinde ortaya çıkarılan ve Hitit dönemini aydınlatması bakımından büyük önem taşıyan höyük – Eskiden devlet büyüklerine yol açmak amacıyla önden giden yasakçıların 'savulun, uzak durun' anlamında söyledikleri söz – Bakırın simgesi. 3. '..... ki Degüstasyon'a gelmez / Balıkpazarı'na hiç gelmez' (Orhan Veli) – Gökcisimlerini gözetleme – Telli bir çalgı – Hazırlanan çayın renk ve koku bakımından istenen durumu. 4. Şarkı, türkü – Yiyecek, içecek ve erzağın saklandığı ambar ya da dolap – Sevinçli – Anadolu Selçuklularının üsluplaştırdıkları dolaşık süsleme motifi. 5. Mikroskop camı – Şöhret – Tekil birinci kişi adılı – 'Doğar ..... midelerden nur topu ihtilaller' (F. N. Çamlıbel) – Küçük ağıl. 6. İstanbul'un bir semti – Ameliyatlarda yaraları dikmekte kullanılan, bağırsaktan yapılmış iplik – Çorba gibi yiyeceklere lezzet kazandırmak için un ve yağla yapılan sos. 7. Radyum elementinin simgesi – Yunan mitolojisinde, içenleri ölümsüzlüğe kavuşturan tanrı içkisi – Bir organımız – Bitkilerin yetiştirildiği, üzeri saydam bir maddeyle örtülmüş hafif yapı. 8. Sosyolojide boy – Kuzey Amerika'nın beş büyük gölünden biri – Bir çokluğu oluşturan valıkların her biri – Dince kutsal sayılan bir yerin ziyareti. 9. Yankı – İttihat ve Terakki Partisi'nin en etkili yöneticilerinden biri olup 1917-1918 arasında sadrazamlık yapmış ve 1921'de Berlin'de bir Ermeni tarafından öldürülmüş Osmanlı siyaset adamı – Havva'nın Batı dillerindeki adı – Galyum elementinin simgesi. 10. Bir düzyazıyı oluşturan bölümlerden her biri. – Hayvanlara vurulan damga – İlenme, beddua – Biri 'Erzurumlu', diğeri 'Ercişli' olarak anılan iki halk ozanımızın ortak adı. 11. Erden çavuşa kadar olan askerlere verilen ad – 'Behiç .....': Karikatür sanatçımız – Yumuşama – Olağanı aşan büyüklüğü olan. 12. Ağız ve burun boşluğunun arka bölümü – Düzenli olarak ekim yapılan arazi – Bir nota – 'Çocuklar uyumuştur / Efendi gazete okur / .....'i dikiş dikmektedir' (Orhan Veli). 13. Roman-

ya'nın plaka işareti – Gürcistan'ın başkenti – Afrika'da yaşayan çok uzun boylu hayvan. **14.** Sonuçsuz, başarısız – Bir nota – Bir düşünce ya da karara karşı çıkma – Cengiz Han'ın oğullarından biri. **15.** Kuzey Afrika yerlilerinin inandıkları doğaüstü güç – Atatürk'ün manevi kızlarından biri olup Ankara Üniversitesi'nde uzun yıllar öğretim üyeliği yapmış ünlü tarihçimiz – Ordu birliklerinden olmayan silahlı küçük birlik.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Burdur kenti yakınında, MÖ 5700-5600'e tarihlenen ünlü yerleşme – Eski çağlarda bir anıtın üzerine yazılmış olan kısa ve çoğunlukla manzum yapıt. **2.** Jüpiter gezegeninin bir uydusu – Cezzar Ahmet Paşa'nın Napolyon'un ordusuna karşı kahramanca savunduğu kale – Kıbrıs'taki Rum çete örgütü. **3.** Nâzım Hikmet'in soyadı – Tıpta en gelişmiş görüntüleme tekniğinin kısa yazılışı – 'Sophia .....': İtalyan aktris – Küçük mağara. **4.** Bir ay adı – Temel, esas – Kalp atışlarındaki düzensizlik ve eşitsizlik. **5.** Alp Arslan tarafından Anadolu'nun fethiyle görevlendirilmiş, Sivas'ı merkez edinerek I. Kılıç Arslan'la birlikte Haçlı akınlarına karşı koymuş ve kendi adını taşıyan beyliğin kurucusu olmuş ünlü Türk komutanı. **6.** Sevinç belirten bir ünlem – Din işlerini devlet işlerine karıştırmayan – Arka, geri – Fotoğrafçılıkta 'bulanık' anlamında kullanılan sözcük. **7.** Merasim – Kumaşla astar arasına sokularak giysinin dik durmasını sağlayan kolalı bez – Bir göz rengi. **8.** '..... yoluna dökülmedik dilleri neyleyim' (B. R. Eyuboğlu) – Uzun boylu, kulpsuz küçük rakı sürahisi. **9.** Bezek – Baryum cevheri – 'Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi? / En ..... orduların yükleniyor dördü beşi' (M. A. Ersoy). **10.** Bir yerde oturma – Eskrimde kullanılan üç silahtan biri – Bir cetvel türü. **11.** Kazakistan'ın para birimi – Yeryüzündeki volkanik bölgelerin çoğunda görülen ve geniş bir aile oluşturan kayaçların ortak adı. **12.** Ateş – Eski Türklerde toplumsal bölüşümü düzenleyen sistem ya da hukuk – Aynı ahır adına koşan yarış atlarına verilen ad. **13.** Çanakkale Savaşları'nda döktüğü mayınlarla üç düşman zırhlısının batmasını sağlamış gemimiz – Hz. Muhammed'i övmek ve ondan şefaat dilemek amacıyla yazılan kaside – Akira Kurosava'nın tanınmış bir filmi. **14.** Brezilya'nın plaka işareti – Sınır boyu – Bir nota – Sığırın öd kesesinden çıkan ve sarılığı iyi ettiğine inanılan taş. **15.** Gereğinden çok yemek yiyen – Oğuz Kağan ile özdeşleştirilen Hun imparatoru – Kral sofralarında kullanılan ve yiyeceklerin zehirli olup olmadığını anlamaya yarayan kap. **16.** İslamlıktan önce Kâbe'de duran üç puttan biri (diğerleri Menat ve Uzza) – Üzerine şilte serilerek yatmaya ya da oturmaya yarayan sedir – Satrançta bir taş. **17.** Meslek – '..... gibi bir yazdı, yarattın hevesinle / Her anını, her rengini, her şiirini hazdan' (Yahya Kemal) – İlaç – Bir şeyin kenarı. **18.** Rusya parlamentosuna verilen ad – Osmanlı donanmasında, bugünkü tümamiralin karşılığı olan rütbe. **19.** İranlılara verilen ad – Dünyanın en tanınmış şelalelerinden biri – Utanma duygusu. **20.** Lozan Antlaşması'nın yapıldığı saray – Araplarda Müslümanlıktan önceki çağ.

TEST: BİLGİNİZİ TAZELEYİN

1- Patrona Halil olayıyla tahttan indirilen padişah kimdir?
a) II. Mustafa
b) III. Ahmed
c) I. Mahmud

2- John Kennedy hangi yıl ABD Başkanı oldu?
a) 1960
b) 1962
c) 1959

3- Şeref madalyası alan ilk Türk futbolcusu kimdir?
a) Can Bartu
b) Lefter Küçükandonyadis
c) Süleyman Seba

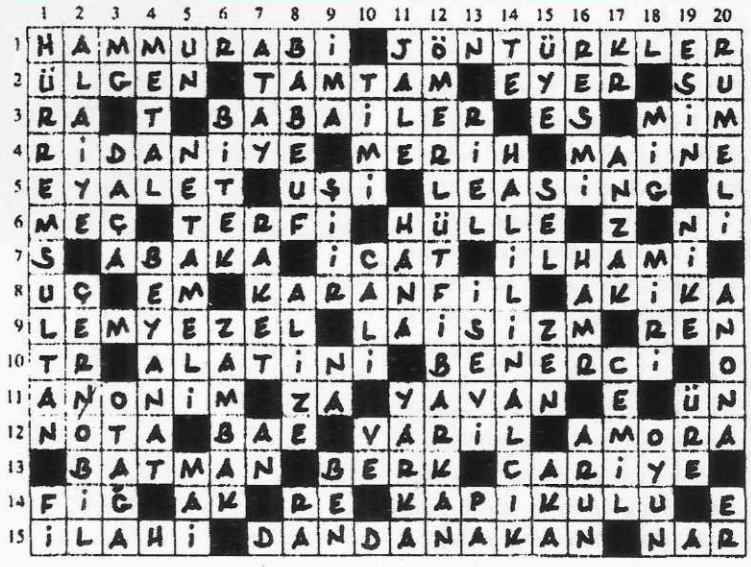
4- Bülent Ecevit'e hangi ülkede suikast girişiminde bulunuldu?
a) ABD
b) İsveç
c) Yunanistan

5- KKTC hangi yıl ilan edildi?
a) 1980
b) 1977
c) 1983

Yanıtlar

1-b 2-a 3-b 4-a 5-c

Geçen sayının çözümü

merakediyorum@googlegroups.com

12 Eylül darbesi

Türkiye'de 1977 seçimlerinden sonra istikrarlı bir hükümet kurulamadı. İki büyük parti CHP ile AP arasındaki diyalog neredeyse tamamen ortadan kalkmıştı. 1979 Kasım'ında Süleyman Demirel başkanlığında MHP ve MSP'nin dışarıdan desteklediği AP azınlık hükümetinin kurulması da siyasal istikrarsızlığı sona erdirmeye yetmemişti. Günde 25-30 kişinin hayatını kaybettiği siyasal ve toplumsal şiddet olayları tüm hızıyla sürüyordu. Ordunun üst kademesi 27 Aralık 1979'da Milli Güvenlik Kurulu Başkanı sıfatıyla Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir uyarı mektubu gönderdi.

6 Nisan 1980'de Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolması, mevcut bunalımlara bir yenisini ekledi. Siyasi partiler bir isim üzerinde anlaşamayınca yeni cumhurbaşkanını seçmek bir türlü mümkün olmadı. 80 sonbaharına gelindiğinde, kriz bütün hızıyla sürüyordu. Bu ortam içinde 12 Eylül 1980 sabahının erken saatlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri, emir komuta zinciri içinde yönetime el koydu.

Darbeyle birlikte Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan oluşan 5 kişilik bir Milli Güvenlik Konseyi kuruldu. Aynı gün yayımlanan '1 numaralı bildiri' ile her türlü siyasi faaliyet her kademede durduruldu, parlemento ve hükümet feshedildi, parlamenterlerin yasama dokunulmazlığı kaldırıldı, bütün yurtta sıkıyönetim ilan edildi.

Fotoğraf: Hürriyet Arşivi

12 Eylül 1980 tarihli gazeteler Türkiye'de üçüncü kez, 'Ordu yönetime el koydu' manşetleriyle yayımlandı. Sabahın erken saatlerine rastlayan darbenin hemen ardından Babıali'de 'yıldırım baskı'lar yapıldı.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum